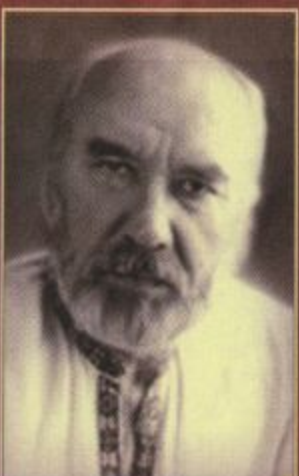
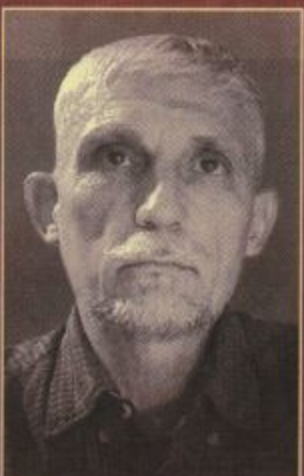




УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ



Антологія • том 2



Організація Українських Націоналістів
(бандерівців)

До 120-річчя від дня
народження Євгена Коновальця

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

АНТОЛОГІЯ

ТОМ 2

СКАНУВАННЯ
ANDRIYDM

Київ 2011

ББК 63.3 (4УКР)я4

У45

УДК94(477)

Український націоналізм. Антологія. т. 2 / Упор. В.Рог. — Київ: Українська Видавнича Спілка ім. Юрія Липи, 2011 — 352 стор.

ISBN 978-966-1513-13-5

До другого тому збірки увійшли тексти теоретиків українського націоналізму, переважно написані в другій половині ХХ століття.

Серед авторів книги Дмитро Донцов, Степан Бандера, Євген Маланюк, Роман Коваль, Василь Іванишин, Євген Онацький, Олег Баган, Юрій Бойко, Лев Ребет, Зеновій Красівський, та інші мислителі.

Книга рекомендується історикам, політологам, громадським діячам, всім, хто цікавиться історією розвитку української суспільнополітичної думки.

ББК 63.3 (4УКР)я4

Рецензенти:

Вовк О.В. — кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.Макаренка (м. Суми)

Бойко Т.І. — кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук, глобалістики та соціальних комунікацій Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна" (м. Київ)

Льницький В.І. — кандидат історичних наук, старший викладач кафедри нової та новітньої історії України Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (м. Дрогобич)

Упорядник: Віктор Рог

Науковий апарат: Володимир Муравський

Літературний редактор: Костянтин Іваночко

Макет та обкладинка: Василь Бойко

ISBN 978-966-1513-13-5

© Українська видавнича спілка ім. Ю.Липи, 2011

КНИГА ДЛЯ ТВОРЦІВ НОВОЇ ДІЙСНОСТІ

Українське суспільство вкотре переживає дефіцит вартісної української книги. В цьому переконуєшся, відвідуючи книжкові магазини та виставки не лише в центрі чи на сході нашої держави, а й на західних її теренах. Більшість видавництв, які друкують україномовну літературу, в умовах ринку, на якому явно простежується російський протекціонізм, змушені виживати завдяки передрукам творів американських, європейських авторів, а українська книга, часто, довго чекає на свою чергу, щоб потрапити до рук читача.

І тим не менше, знаходяться справжні поборники українського слова, які наполегливо і послідовно готують до друку не просто україномовні, а надзвичайно глибокі і цінні для українця-сучасника твори його рідною мовою. До таких, безсумнівно, маємо віднести історика Віктора Рога, який упорядкував уже другий з черги том "Антології українського націоналізму".

Книга є логічним продовженням концепції, закладеної у першому томі видання. У ній – широка палітра проблематики, над якою працювали теоретики та практики українського націоналізму у ХХ столітті. Безперечно, вона допоможе розширити джерельну базу для українських наукових кіл та дослідницьких установ, адже окремі твори, які увійшли до антології, як то – "Націоналізм і індивідуалізм" Євгена Онацького чи

"Основи українського націоналізму" Юрія Бойка в незалежній Україні ще не перевидавались. Другий том антології, для більшості його читачів, мабуть відкриє маловідомі імена, скажімо, професора Юрія Пундика чи одного з чільних діячів ОУН Лева Ребета або здивує присутністю серед публіцистичних творів полум'яної поезії автора легендарних "Невольницьких плачів" — Зеновія Красівського.

В антології представлені твори, які написані в різний час. Упорядником вибудована лінія від основоположників ідеології українського націоналізму — Дмитра Донцова, Євгена Онацького, Ярослава Стецька, Степана Бандери до наших сучасників — Романа Ковалю, Василя Іванишина, Анатолія Свідзинського, Олега Багана. Їхні роздуми, виходячи з одного невичерпного джерела, відрізняються, головню, історико-політичним тлом свого часу. Поряд з цим, у них надзвичайно багато спільних знаменників, правдивої історичної оцінки і, що цікаво, сміливих прогнозів щодо майбутнього.

Один із таких спільних знаменників, на якому упорядник зробив особливий акцент, присвячений проблематиці формування національної свідомості та виховання прийдешнього покоління українських націоналістів, "творців нової дійсности". І таке рішення виглядає абсолютно вмотивованим та логічним. На наш погляд, найбільш спрагло на вихід свіжого тому антології чекали саме когорти молодих українських патріотів, які мають розуміння того, що найнебезпечнішою зброєю у світі залишається слово, а велика світова боротьба ведеться не арміями та танками, і, навіть, не купцорами, а великими ідеями. В цій великій

боротьбі на стороні Добра, Правди і Справедливості стоїть і українська національна ідея, формується українська національна сила для того, щоб завдати нищівної поразки Злу і Брехні.

"Антологія українського націоналізму" покликана втамувати цю спрагу молодих душ за світлими ідеями та надихнути на ясні чини, на самопосягату, яка, за твердженням **Євгена Онацького** – "лише підкреслює те споріднення індивіда з нацією, при якому індивід, ризикуючи для нації, жертвує собою не для якоїсь чужої, відмінної від нього істоти, але для того, що є в нього самого найдорожчого, найкращого, найшляхетнішого, найвищого".

Адже дуже не просто у наш час молодим українцям самостійно віднаходити вірні дороговкази та усвідомлювати першопричини українських проблем у перенасиченому переважно викривленою інформацією суспільстві. Без розуміння цих першопричин взагалі неможливо пояснити окремі події, які відбуваються з українцями у формально незалежній державі і уже в XXI столітті. Саме на сторінках цього збірника можна знайти відповіді на актуальні питання та виклики сьогодення. Підібрані твори допомагають чітко побачити корінь жорстокого Зла, яке нависло над Україною.

Це Зло веде послідовну боротьбу проти всього українського: мови, яка, за визначенням **Лева Ребета**, є одним з головних націотворчих чинників, культури, освіти, а, останнім часом, і книги. Бо як інакше можна пояснити факти, викладені у зверненні новітнього політичного в'язня, юного Василя Лабайчука, який пише, що після його арешту у його помешканні було

проведено обшук та вилучено книги: "Українські січові стрільці", "Співаник українського націоналіста", "Роман Шухевич у документах", "Степан Бандера – символ революційної безкомпромісовості", "У.В.О.", "Український вибір", "Симон Петлюра"...

Цей випадок спонукає ствердити, що справжня українська книга в наших реаліях може також бути арештованою (?!), що діюча центральна влада в Україні боїться не лише імен Степана Бандери та Романа Шухевича, у яких вона намагається відібрати звання "Герой України", а й теоретичної спадщини усіх ідеологів українського націоналізму та дослідників історії національно-визвольної боротьби.

Суспільно-політична ситуація, яка склалася на сьогодні в Україні і яку точно спрогнозував **Ярослав Стецько**, наголосивши, що "Коли впаде червона Москва, на Україну сунутиме нова "демократична" чи якась інша НТС-Росія" зі своєю "п'ятою колоною", недвозначно підкреслює необхідність виходу у світ багатотиражних нових українських видань, щоб зупинити чітко спланований за межами нашої держави розпад українського суспільства.

Дмитро Донцов, осмислюючи спадщину Григорія Сковороди, зауважував: "Розпад суспільства настає, коли на його чолі опиняється каста фарисеїв, обманців і лицемірів, людей, що женуть за особистим, за матеріальним; каста правителів безхарактерних, без чести, без совісти, без голосу Божого в своїм серці; людей, які гонять за видимим, заглушуючи в собі голос Невидимого. "Цілі республіки падали", каже Сковорода, через те, що правителі їх мали за ідола матерію".

І далі продовжував: "Це божевілья сучасного світу є в тім, що на командних становищах сидять скрізь люди, до того не покликані. Яких богом-ідолом є матерія. Скільки бачимо ми на тих становищах "ослів у львиних шкурах", як виражався Сковорода! Скільки бачимо в ролі "вождів — бизнесменів!.. Скільки черепах і гадів на становищах, які колись займали орли!"

Протиставитись політичному, духовному розпаду суспільства може лише реальна українська сила, бо "Коли матимемо силу — здобудемо державу; будемо слабкими — ніяка, навіть найдемократичніша країна світу нам свободи не подарує. Вважають тільки на сильних. Станемо на ноги, навчимося диктувати — з'являться союзники; стоятимемо на колінах — отримаємо лише гуманітарну допомогу" (*Роман Коваль*).

На потребу формування потужної національної сили вказували автори більшості праць, які ввійшли до антології. Вони наводили приклади з давньої і новітньої історії, якими ілюстрували необхідність адекватних відповідей на будь-які антиукраїнські прояви, закликали до орієнтації на власні українські сили у боротьбі проти зазіхань на національні святині.

Одночасно було сформовано надійний теоретичний захист щодо спроб навішування українському націоналізму штампів і ярликів різного гатунку, які так методично народжували "різнокольорові" окупанти.

Теоретики та практики українського націоналізму чітко розмежовували український національно-визвольний рух, виплеканий ідеологією націоналізму, від інших політичних та псевдополітичних течій. "Наш рух — це дія. Щоденна дія в Україні. Це неустанна боротьба проти ворога, проти всієї його системи, а

теорія – це обґрунтування дії", – писав **Ярослав Стецько**. Його доповнював **Степан Бандера**, наголошуючи, що визвольні змагання можуть очоловати не штучні та тимчасові політичні утворення, а лише "революційні рухи, що наснажені високими, пориваючими ідеями, кадри яких, їх боротьба й ціла діяльність пройняті найвищим ідейним напруженням – горінням".

Дмитро Мирон-"Орлик", легендарна праця якого "Ідея і Чин України" увійшла до першого тому антології, стисло і безапеляційно розвінчав міфи щодо спорідненості націоналізму та нацизму, націоналізму та шовінізму. А уже наш сучасник **Олег Баган** розвинув ці думки в завершену систему: "Завжди ворожі, московські імперські та космополітичні сили намагаються сфальсифікувати саме поняття націоналізму, підступно приписуючи йому в своїй пропаганді ознаки шовінізму, тобто ненависть до інших народів, та імперіялізму, тобто агресивність стосовно інших народів. Націоналізм – це філософія буття Нації, її життя, розбудови, росту, тоді як шовінізм – це філософія поневолення і гноблення інших націй. В основі націоналізму – національна ідея, в основі шовінізму – великодержавно-імперський інтерес. Націоналізм починається з любові до свого, шовінізм – із ненависти до чужого. Мета націоналізму – свобода своєї нації, мета шовінізму – поневолення іншої. Націоналізм трактує інтернаціоналізм як міжнаціональні взаємини на засадах рівності націй, шовінізм перетворює інтернаціоналізм у засіб денационалізації народів і підпорядкування їх імперській чи великодержавницькій ідеї. Для націоналіста національні

ознаки інших, їх святині, символи, традиції, тощо — об'єкт поваги і пошанування; для шовініста — це те, що потрібно негайно знищити, викоринити і замінити своїм. Націоналізм породжує подвижників і героїв; шовінізм — убивць, грабіжників, яничарів, холоуїв. Націоналіст завжди бореться, щоб відстояти своє; шовініст — щоб загарбати чуже".

Поряд з цим, не лише про східну загрозу для України говорили провідні мислителі-націоналісти. Волею обставин, потрапивши у західний світ, вони добре бачили ті небезпеки та шкоди демолібералізму, який пронизував західне суспільство. Зокрема, професор **Юрій Пундик** переконував: "Сучасний світ стоїть перед двома небезпеками: з одного боку повне заперечення свободи й гідності людини в тоталітарній комуністичній системі, з другого — небезпека поширеної в Західньому світі філософії індивідуалістичного нігілізму. Ця остання проявляє себе в суспільному негативізмі, заперечуванні таких "віджилих", на думку прихильників цієї філософії, вартостей, як любов до нації, віру у вищі суспільні ідеали, у цинізмі до суспільних потреб і в ідеалізації необмеженої і незв'язаної ніякими суспільними обов'язками особистої свободи. Задоволення особистих інстинктів стає метою життя, богом, "золотим биком", якому поклоняється молоде покоління і якому потурають і старші".

Ще далі і глибше, у свій час, пішов **Євген Маланюк**. Його рецепт виходу українства із затяжної смуги проблем полягав не лише у ефективній реакції на загрози ззовні, він звернув нашу увагу на внутрішні хвороби, з яких чи не найстрашнішою вважав хронічне "малоросійство". Чимало інших внутрішньо українських

проблем Маланюк визначав похідними: "Малоросійство, як показує досвід, одночасно плекається також систематичним впорскуванням комплексу меншовартости ("ніколи не мали держави", "темне селянство", "глухий хохол" і т. п.), насмішкуватого відношення до національних вартостей і святощів. Це — систематичне висміювання, анекдотизування й глузування зі звичаїв, обичаїв, обрядів, національної етики, мови, літератури, з ознак національного стилю, реалізації якого ставляться систематичні, плянові й терором підперті перешкоди".

Пересічний українець сьогодні може навести десятки прикладів проявів цієї хвороби як в побуті, так і серед публічного життя. Ми ніяк не можемо "ізжити" це явище з нашого національного поля, не можемо виполоти, немов надокучливий бур'ян. І це також передбачав Маланюк, наголошуючи, що "проблема українського малоросійства є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо зв'язаних з нашою основною проблемою — проблемою державности. Що більше: це є та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України".

Професор **Юрій Бойко** жив переконанням, що єдиним засобом перемоги над внутрішніми та зовнішніми загрозами може бути сильна воля і ефективна дія. Теза про те, що безвихідних ситуацій не буває, народжена саме поміж рядками його творів. Боротьба і творення — наріжні камені національного поступу. "Боротьба невідмінна, — пише він в "Основах українського націоналізму", — бо лише нею нищиться ворожу експансію чужих сил на український материк, лише нею прокладається шлях до розросту. Але нею не

вичерпується все. Необмежена можливість творення матеріальних і духових цінностей є те, за що боротьба зі зовнішніми позанаціональними силами провадиться. І тільки тоді, коли це творення сповнене змісту або коли бодай цей зміст глибоко відчувається в потенції і вимагає свого виразу в незв'язаних формах, тоді і боротьба має більший успіх... Боремося во ім'я створеного і за можливість вільно творити. Хто проповідує саму лише боротьбу, той спрощує націоналізм..."

Своєрідною інтерпретацією наступального настрою творів Дмитра Донцова, Юрія Бойка, Степана Бандери можна назвати доповідь *Володимира Яворського*, який доводить, що боротись та творити українству допоможе сформований віками національний дух, який "можна відчувати як непереборну жагу свободи, як нетерпимість до наслідування, до спроб іти чужими стежками, до намагання жити за чужими мірками. Дух нації є тою потугою, яка тримає націю, не дає їй втратити своє обличчя".

Лише причастившись цього незламного національного духу, ставши на переможний шлях боротьби за національні ідеали та національні інтереси, можна відчувати себе тим справжнім "творцем нової дійсності". Тому, що "Людей змінюють не гасла і заклики, а безпосереднє включення в систему боротьби за їх інтереси й перспективи. Люди змінюються на краще, духовно зростають, коли причетність до великих справ робить їх творцями власної долі й історії; і навпаки — вони деградують, примітивізуються, коли перестають бути суб'єктами історії чи, тим більше, коли їх роблять знаряддям в антинародній, антинаціональній боротьбі" (*Василь Іванишин*).

"Силу людям дають великі дороговкази, візії і змагання за них, а не персональні спори, анархічні поступування, дрібні міжпартійні торги", — наголосив у свій час **Ярослав Стецько**, і в цих словах є глибока рація і велика актуальність сьогодення.

Так само не викликає дискусії і теза **Анатолія Свідзинського** про те, що кожне нове покоління українців має свої завдання. Від рівня готовності до вирішення цих завдань напряду залежать результати багаторічної праці, оцінку якій дадуть наші нащадки. Висловимо переконання, що добрі зерна, які зібрані до "Антології українського націоналізму", обов'язково знайдуть благодатний ґрунт і проростуть багатим і благодатним урожаєм.

Смолоскип боротьби за національну ідею передано з рук легендарного покоління, яке вписало в історію героїчні сторінки історії Організації Українських Націоналістів. Одним з тих, хто гідно проніс цей смолоскип був останній тереновий провідник ОУН в підневільній Україні **Зеновій Красівський**. Його звернення: "Хай наша кров, страждання наші, жертви нащадкам нашим стануть заповітом!" чи не найкраще унапрямує думки про місію нових борців.

Не можемо не погодитись і з твердженням автора передмови до першого тому антології, кандидатом історичних наук, а, на час написання даного вступного слова, ще й головою Івано-Франківської обласної ради Олександром Сичем, про те, що книгу потрібно глибинно читати, а не поверхово знайомитись з нею через цитати, які суб'єктивно підбирає автор передмови. "Бо вони — це його шлях торування, а ваші власні — це ваш пошук істини".

Варто зауважити, що ще у першому томі антології її упорядник Віктор Рог зазначив, що, за його задумом, збірник наріжних праць з ідеології українського націоналізму складатиметься з двох томів. Не хочеться випереджати час, але віриться, що двотомник "Антологія українського націоналізму" розвинеться у цілу хрестоматійну серію, у якій будуть систематизовані твори з різних сфер державотворення, як то — економіка, освіта, духовність та ін., написані саме крізь призму ідеології українського націоналізму і вдумливий читач відкриє для себе не лише нову плеяду імен серед націоналістів-мислителів, а й зможе детальніше зрозуміти всеохоплюючу суть доктрини розбудови нації та держави, скріплену залізом і кров'ю української національної революції. А авторами творів, які увійдуть у наступні томи, будуть і ті, хто причаститься націоналістичною ідеологією саме на сторінках цього збірника.

Безсумнівно, що другий том "Антології українського націоналізму", маємо визнати достойною квіткою, вплетеною у вінець національного відродження, адже ж і сам термін "антологія" у прямому перекладі з грецької мови означає "збирання квітів".

Олег Вітвіцький,

*кандидат історичних наук,
м. Тернопіль*

ВІД УПОРЯДНИКА

Перший том "Антології українського націоналізму" за рік витримав два видання, що переконливо засвідчило актуальність книги зокрема і теми взагалі. До другого тому, котрий ви тримаєте в руках, увійшли переважно тексти, написані в другій половині минулого століття, за винятком праці Євгена Онацького "Націоналізм і індивідуалізм", якою й розпочинається збірка, та статті Євгена Маланюка "Ієрархія". Ці твори вирішено вмістити до другого тому з огляду на їх концептуальну непроминущу вартість та надзвичайну актуальність сьогодні.

Серед авторів збірника як такі знакові постаті в історії національно-визвольних змагань українського народу як Степан Бандера, Дмитро Донцов, Ярослав Стецько, Лев Ребет, Зеновій Красівський, так і наші сучасники Олег Баган, Роман Коваль, Василь Іванишин, Володимир Яворський. Аналізуючи і оцінюючи тексти, звичайно слід враховувати час та історичні обставини, в яких вони писалися.

Зізнаюся, що над першим томом працювати було значно легше: з одного боку — масив розкішних текстів, з іншого — яскраве гроно авторитетних авторів. Проте, сподіваюся, що очікування читачів другого тому не будуть розбиті розчаруванням.

При підготовці книги упорядник свідомо уникав подачі текстів тих авторів, котрі сьогодні активно займаються партійною діяльністю, або "пішли кривим шляхом", проте намагався вибрати вартісні тексти, котрі

вважав доцільним помістити, без огляду на належність автора до тої чи іншої гілки колись єдиної ОУН. Сподіваюсь, читачі пробачать такий суб'єктивний підхід і не будуть занадто суворими в звинуваченнях, чому того помістили, а іншого оминули.

Власне, для тих, хто глибше цікавиться заданою тематикою, пропонується список рекомендованої літератури, поміщений наприкінці тому. Сподіваюся, спраглий дослідник віднаїде серед цих видань те, що його цікавить, і таким чином певною мірою компенсує відсутність в даному двохтомнику ряду праць з ідеології українського націоналізму.

Також рекомендуємо звернутися до періодичних видань, на сторінках яких формувалася, шліфувалася, розвивалася та досліджувалася націоналістична думка. Це довоєнні "Розбудова Нації", "Літературно-Науковий Вісник", "Пробоем", еміграційні повоєнні "Визвольний Шлях", "Авангард", "Розбудова держави", "Фенікс", "Вісник ООЧСУ", сучасні нам "Державність", "Напряма", "Українські проблеми", "Націоналіст", "Український час", "Універсум", "Орієнтири", "Наш клич" та інші.

Отже, довгоочікуваний другий том "Антології" нарешті побачив світ. На цьому й планувалося завершити. Проте... Напевно до третього тому таки увійдуть інші авторські тексти, вибрані матеріали Великих Зборів та конференцій ОУН та інші документи. Далі буде.

Завершити ж коротке вступне слово хочу щирою подякою всім, хто допоміг у підготовці праці та рядками вірша багатолітнього політв'язня – революціонера, члена бандерівської ОУН, одного з невтомних творців націоналістичної ідеї і чину легендарного Анатолія Лупиноса.

Ми випрягли волів,
Перевернули плуга,
Сідлаємо коней
Та гостримо списи,
Відкинули жалі,
Згадали всі наруги,
Прости нас, Господи,
Помилуй і спаси.

На грані двох світів
Стаємо до двобою.
На скресі двох епох
Гряде шляхетний світ.
Віч-на-віч Нація
З безликою юрбою,
Навколо – ворогів
Суцільний живопліт.

Волога цвіль Європ
Лоскоче наші ніздрі,
Спекотних Азій тлін
Судомить рамена.
Чекає бій,
Все інше буде після.
Життя триває,
Точиться війна.

Віктор Рог



ЄВГЕН ОНАЦЬКИЙ

(13.01.1894 – 27.10.1979)

ОНАЦЬКИЙ ЄВГЕН Доментійович народився 13 січня 1894 р. в Глухові Сумської обл.

У 1904 р. сім'я Онацьких переїхала до Кам'янця-Подільського, де Євген навчався в гімназії, яку закінчив 1912 р. зі срібною медаллю.

У 1912-1917 рр. Євген Онацький навчався на історико-філософському факультеті Київського університету і був членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Під час навчання приймав активну участь в суспільно-громадській роботі і в 1917-1918 рр. став провідним членом в об'єднаному керівництві всіх вищих шкіл Києва – Головної Студентської Ради. 1917 р. також увійшов до складу Української Центральної Ради як представник українського студентства і невдовзі був призначений до її Секретаріату. Євген Онацький брав активну участь у Всеукраїнському Національному Конгресі, що був скликаний Центральною Радою в Києві 17-24 квітня 1917 р.

У березні 1918 р. Онацький тимчасово відійшов від політичної діяльності, але вже 1919 р. був у складі урядової делегації УНР на Мирній конференції в Парижі.

Після поразки визвольного руху Онацький разом з дружиною переїхав до Риму, де очолив пресове бюро української дипломатичної місії та був редактором її часопису "La voce del Ucraina". В міжвоєнний період Євген Онацький співпрацював з українськими періодичними виданнями "Розбудова нації" (будучи провідним співробітником цього головного теоретичного органу ОУН), "Новий клич", "Новий шлях", редагував бюлетень "Голос України", був кореспондентом часописів "Діло", "Свобода", "Новий час", "Український голос" та ін.

У 1929 р. Онацький, близько познайомившись з Головою Проводу ОУН полковником Євгеном Коновальцем, став одним з найближчих його співробітників та дорадників і, незабаром, – представником ОУН в Італії. З цього часу Онацький (псевдоніми "Дометенко", "Винар", "Італ", "Тарас") стає постійним співробітником націоналістичного журналу "Розбудова нації", який видавався у Празі Миколою Сціборським та Володимиром Мартинцем.

З 1936 р. до 1940 р. професор Онацький викладає українську мову у Вищому Східному інституті в Неаполі, а з 1940 р. і аж до арешту німцями викладає у Римському університеті. 29 вересня 1943 р. німецька окупаційна адміністрація в Італії заарештувала Онацького як визначного українського націоналістичного діяча за його постійне критичне ставлення до німецького націонал-соціалізму: відбув в ув'язнення спочатку в Італії, а потім в Берліні та Оранієнбурзі.

Після закінчення Другої світової війни Онацький емігрував до Аргентини, де заснував Спілку українських науковців, митців та літераторів.

У 1947 р. став редактором і директором тижневика "Наш клич", альманаху "Відродження" та щомісячника "Дзвін" і одним з засновників Спілки українських науковців, митців і літераторів в Буенос-Айресі. Уклав "Українську малу енциклопедію". 1953 р. професора Онацького обрано головою Української Центральної Репрезентації (українського координаційного центру) в Аргентині, а у 1960-1963 рр. він очолював її Головну Раду.

Дійсний член НТШ, з 1965 року член Сенату ОУН.
Помер професор Онацький 27 жовтня 1979 р. на 85 році життя після тривалої та тяжкої хвороби. Похований в Буенос-Айресі (Аргентина).

Праці:

"Українська теоретично-практична граматика для італійців" (1937),
"Studi di Storia e di Cultura Ucraina" (1939),
"Словник українсько-італійський" (1941),
"Основи суспільного ладу",
"Записки українського журналіста і дипломата за 1919-1921 рр.",
"Завзяття чи спокуса самовиправдання",
"З чужого поля",
"Портрети в профіль" (1965),
мемуарні "Сторінки Римського Щоденника",
"Записки українського журналіста і дипломата",
"У Вічному Місті" та ін.

Найважливішим науковим твором професора Онацького вважається "Українська мала енциклопедія", яка складається з 8 томів. "УМЕ" була надрукована в Буенос-Айресі за сприяння УАПЦ протягом 1957-1967 рр.

НАЦІОНАЛІЗМ І ІНДИВІДУАЛІЗМ

Кожна людина має в собі щось своє, оригінальне, неповторне, що відрізняє її від решти людей, навіть тої самої національності, навіть тої самої родини, і що створює з неї цілком відмінний психічний і фізичний образ, створює із неї "особу", або, кажучи латиною, індивіда. Але історія не знає ізольованих індивідів; насамперед сексуальний інстинкт, а потім і економічні потреби спонукають первісних людських істот до суспільного життя і тепер ні одна людина не з'являється на світ поза рамками тої чи іншої суспільності.

Дуже легко помітити, що економічні потреби організації праці приводять неминуче до встановлення залежності одних індивідів від інших, слабших від сильніших, бідніших від багатших. У давні часи ця економічна залежність доходила до форми цілковитого заперечення "особистості" в усіх, що належали до вищих класів людності: людина прирівнювалася до речі, яку можна було купити, продати, знищити за бажанням власника. Одна сильна індивідуальність вважала себе в праві розпоряджатися безконтрольно тисячами інших, слабких індивідів, які — саме через слабкість — втрачали навіть право вважати себе за "людей". Втрачали право, але, напевне, за людей себе вважати продовжували і людьми були. І не раз зі зброєю в руках, у кривавих повстаннях намагалися "право" бути людьми, тобто, право не соромитися свого "я", своєї індивідуальності, здобувати. Ціла історія людства виглядає, зрештою, як боротьба — з одного боку за

звільнення людини від залежності від природи, а з другого боку — за звільнення людини від залежності від людини. Та якщо боротьба за звільнення людини від залежності від природи досягає великих успіхів, боротьба за звільнення людини від людини досягає успіхів лише відносних, бо саме життя в суспільстві з розвитком цивільного життя накладає на кожного члена суспільства щораз більше обов'язків у відношенні до суспільства.

Уже Христос визнав за кожною індивідуальною людською душею безконечну вартість, але великі ідеї Христа настільки випереджали тодішню суспільну дійсність, що пройшли віки за віками, аж поки в свідомості християн ці ідеї стали діяти. І лише французька революція, проголосивши загальну рівність і братерство, спробувала була — але відкидаючи Христа! — пристосувати до життя його ідею вартості кожного індивіда. Від французької революції з її лібералізмом і бере початок той "індивідуалізм", що так характеризує два останні століття, забарвлюючи собою і літературу (згадати хоча би романтизм, байронізм і т.д.), і політично-економічне життя.

Але коли з одного боку літературно-філософський рух пішов у напрямі підвищення вартості психічних сил індивіда, прагнень до найбільшого їх розвитку, бодай коштом пригноблення решти індивідів, то в політично-суспільних рухах індивідуалістична тенденція приводила навпаки до зниження рівня окремих індивідів, до заперечення права одних індивідів розвиватися за кошт решти. Ось так із одного боку ми маємо Гете, що у відчутті яскравої індивідуальності вбачав найвище щастя, або Ніцше з його жаданням піднести людину

до шабля Надлюдини і з його твердженням, що індивід є усе, а колектив — ніщо, або Іогана Мілера, з його мріями про чоловіка-бога; а з другого боку ми знаходимо атомістичну теорію суспільства демо-кратичної доктрини, з її ідеалами загальної рівності, що приводить до нівеляції людських вартостей, і виливається в жахливу демагогію більшовизму і комунізму (що фактично приводить в логічному розвитку подій до цілковитого заперечення індивідуалізму). Для демократичного індивідуалізму людське суспільство є чисто механічним та атомістичним агрегатом. Кожна окрема людина є рівним кожній іншій людині атомом, що важить на терезах життя і влади рівно стільки, скільки й кожний інший. І саме тому в усякому демократично-ліберальному режимі важить не якість тої чи іншої особи, не вартість її психічних прикмет, які треба всемірно плекати і розвивати (згадайте притчу Христа про закопані в землю таланти¹), але лише кількість тих осіб. І відповідно до того, нація уявляється не як органічна цілість, де різні вартості розподіляються по ієрархічній драбині більшої корисності та відповідальності, але як проста сума, як число, без усякого органічного зв'язку, але з тягарем суми нарахованих одиниць. З цієї точки зору, наприклад, Українська Нація має право на шосте місце в Європі, бо нараховує... понад 40 мільйонів індивідів. Проте суворе життя не рахується з тими 40 мільйонами і відводить нам нині на банкеті націй одне з останніх місць! Бо кількість має в інтернаціональному житті свою вагу, але лише допоміжну, другорядну...

В такій кількісній масі одиниця, індивід є всім. Рівний всім іншим індивідам, він відчуває себе "сам-собі —

паном". Не з'єднаний з суспільством ніякими етичними обов'язками, він поводить відповідно до своїх власних міркувань, інтересів і смаку. В момент національної небезпеки він проголошує свою нейтральність, виправдовуючись тим, що "його хата — з краю", і її ніхто не зачепить. Ціллю собі він ставить здобути якомога більших прав і звільнення від усіх обов'язків. Коли є можливість — він не платить податків, намагається обходити закони, хвалиться, коли йому пощастить провезти контрабанду, симулює хвороби, щоб ухилитися від військової служби, вимагає повної безконтрольності в його промислових і торговельних операціях. "Моя" ініціатива, "мої" гроші, "мій" крам, "моє" підприємство — хочу продам, хочу закрию, хочу подарую, а державі, суспільству, нації до того всього — зась!

Країною найбільш безпардонного індивідуалізму (і лібералізму, і так званої "демократії") останніми десятиліттями стали Північні Штати Америки, де запанувало досить вульгарне гасло: — *Mind your own business* — "не совай носа до чужих справ". Дійшло до того, що займатися політикою чи взагалі громадськими справами ("совати ніс до чужих справ") почали вважати в Америці за непристойну річ для порядної людини. Порядна людина повинна була присвячувати себе комерції чи промисловості, взагалі власному бізнесові, залишаючи політику касті професіоналів, що дивилися на свою діяльність теж як на своєрідний "бізнес", в якому йшла торгівля голосами за відповідні послуги. Як наслідок — з одного боку буйний розквіт бутлегерства, рекетирства й іншого бандитизму (з окремою спеціалізацією — грабування і звільнення за відповідний

викуп багатих людей та дітей), що витворило справді злочинну державу в державі, а з другого боку — безприкладна концентрація капіталів у руках кількох привілейованих фінансистів та промисловців, що так само витворювали свою державу в державі, і прагнули до повної механізації та автоматизації суспільства. Саме в Америці за останні десятиліття гасла демократичного лібералізму привели з одного боку до непомірного розквіту індивідуалізму та появи небагатьох справді (бодай щодо антисуспільної діяльності) "над-людей", а з другого боку — до нового заперечення вартості індивідуальності — в раціоналізації промисловості, де індивід став звичайним приладом, інструментом, річчю, без особистості і вираження. Ніхто не думає заперечувати важливості машин у еволюції людства, але не можна допускати, щоби ця важливість машин оберталася на шкоду цілій масі робітництва, яке має бути дисциплінованим, але не механізованим, має бути точним у своїй діяльності, але не автоматичним, повинно зберігати людський образ, і не допускати до того, щоби тиранія машин нищила гідність і радість праці.

Націоналізм, що ставить в основу своєї діяльності добро *цілої* нації, пам'ятає, що стан цілого залежить від стану складників. І саме тому він мусить піклуватися про якнайбільший розвиток індивідуальних прикмет і окремих індивідів, і окремих індивідуалізованих груп. Індивіди, що складають націю, не можуть ніколи доходити до рівня *засобу*, вони завжди мають залишатися ціллю, щодо якої держава, суспільство в цілому має свої обов'язки. І саме тому, наприклад, в Італії, з приходом до влади італійського націоналізму (відомого під назвою фашизму), італійська держава

взяла назву етичної держави, тобто держави, що не залишається байдужою до життя нації та індивідів, що її складають, але має щодо них свої етичні обов'язки, дбає про їх виховання (не лише про освіту!), про різноманітний розвиток усіх індивідуальних вартостей. Але, з другого боку і індивід має обов'язок жертвувати всім — навіть власним життям — для нації. І тут нема ніякої суперечності. Почуття самопожертви для нації, яке помітне в кращих її членів, лише підкреслює те споріднення індивіда з нацією, при якому індивід, ризикуючи для нації, жертвує собою не для якоїсь чужої, відмінної від нього істоти, але для того, що є **в нього самого** найдорожчого, найкращого, найшляхетнішого, найвищого. Бо ідеали нації є його ідеалами, болі нації є його болями, тріумф нації є його тріумфом. І якщо сильна людина взагалі ніколи не вагається ризикувати життям для досягнення своїх партикулярних ідеалів, то тим менше буде вона вагатися ризикувати своїм життям задля досягнення тих її ідеалів, що поділяють їх разом із нею мільйони споріднених душ.

Бо нація, як казав Адам Міллер, є одною великою цілістю, одною великою індивідуальністю. Вона не є, як це думав Руссо і з ним усі демократи, агрегат індивідів, що існують одні біля одних на визначеній території у визначений момент. Вона є органічною цілістю, що сформувалася шляхом довгої низки поколінь. Бо кожний індивід є в дійсності продуктом не лише своїх безпосередніх родичів, але також цілої нації, себто, цілої низки предків. І не дурно французький соціолог Ле-Бон писав, що: "Всі мешканці одної і тої самої місцевості, одної і тої самої провінції

неминуче мають спільних предків, вимішаних із тої самої глини, викарбуваних у тих самих формах, зв'язаних одним і тим самим довжелезним ланцюгом, у якому вони є лише останніми ланками. Ми є одночасно діти наших батька-матері і нашої нації. І це не лише почуття, але це також — фізіологія і спадковість, що роблять із нашої батьківщини для нас другу мати..." І саме тому наш великий Шевченко присвятив своє чудове "Послання" — "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм" — єднаючи їх всіх в одну спіритуальну цілість, в одну націю.

А втім, якщо не мати вихідної точки з такої спіритуальної цілості, годі втекти від руйнівного матеріалізму: індивід усе буде проти індивіда, клас все — проти класу, і боротьба — боротьба за всяку ціну! — буде останнім критерієм. Кожне панування буде виключним та насильним, кожна ієрархія буде позбавлена будь-якого етичного змісту. Про соціальне становище і владу кожного вирішуватиме в основному гріш, не те, хто чим є, але те, скільки хто має. На базі індивідуальної рівності зникає всяка градація психічних якостей, і демократія неминуче перетворюється — як це ми бачимо найвиразніше в Америці — в плутократію.

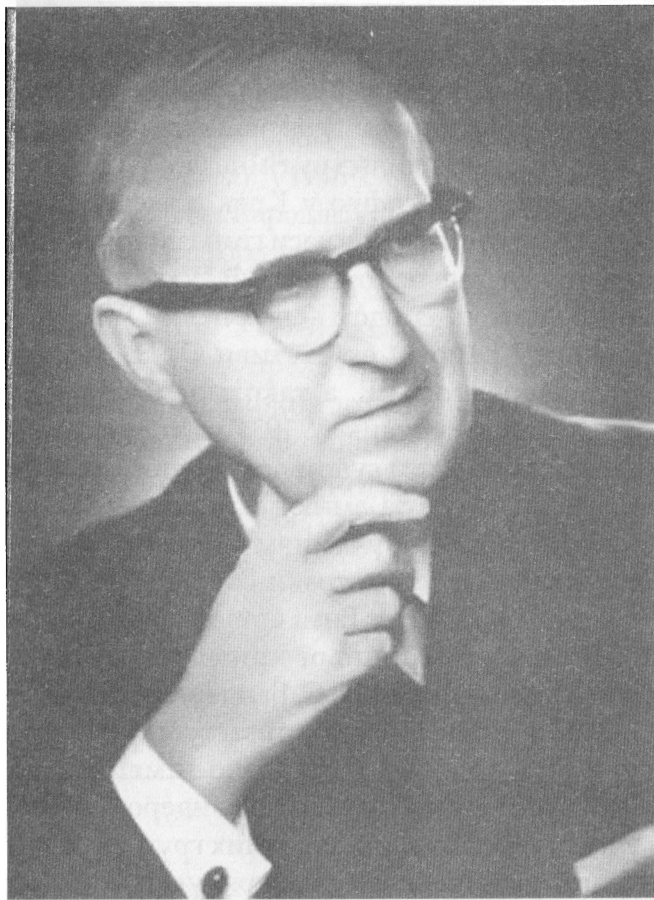
Індивідуалізм, що має за вихідну точку окрему особу, дивиться на речі лише з точки погляду тої окремої особи, і тим самим приводить у моралі — до егоїзму (з усіма його утилітаристичними, гедоністичними, макіавелістичними та іншими варіантами); в політиці — до лібералізму (щоби індивід мав якнайбільшу свободу) і до демократії (щоб ніхто не був більшим за іншого); і нарешті — до анархії, тобто, руйнування всякого державного зв'язку.

Націоналізм, виходячи з цілості, а не з індивіда, приводить навпаки: в моралі — до жертвенності і самопосягати; а в політиці до справжньої організації, через поєднання індивідів тою ідеєю цілості. І якщо соціалізм висуває концепцію, де колективі (не нації) надається виключне значення, а індивідуалізм навпаки — те виключне значення надає індивідам, то націоналізм заперечує крайності одної і другої теорії, і твердить, що **без нації не може бути розвитку індивідуальностей, а без розвитку індивідуальностей не може бути розвитку нації**. Розвиток національної свідомості, що примушує людину час від часу до жертв на користь нації, не лише не суперечить розвиткові індивідуальної свідомості, але навпаки — ця індивідуальна свідомість є конче потрібною для розвитку національної свідомості. Бо лише свідомі своєї індивідуальної гідності індивіди можуть мати і усвідомлення національної гідності; не дурно писав В. Соловйов, що "головне нещастя Росії полягало в нерозвиненості особистості, тобто, в слабкому розвитку колективного, громадського чуття, бо між цими елементами є відносини пропорційності: при придушенні особистості твориться з людей не суспільність, а отара..." Але, з другого боку, цей розвиток особистості не повинен іти на шкоду цілому суспільству, бо інакше постає сваволя і анархія.

Отже висновок: український націоналізм має бути проти індивідуалізму, оскільки він визначає безконтрольну гру невгамовних егоїзмів і хижацьких апетитів. Але має бути за індивідуалізм, оскільки він визначає гармонійний різноманітний розвиток психічних вартостей людської особистості і спричинюється

до збагачення якісної сили цілої нації. Націоналізм має бути проти індивідуалізму, оскільки він визначає намагання індивідів звільнитися від обов'язків щодо суспільства і нації. Націоналізм має бути за індивідуалізм, оскільки він визначає намагання індивідів дбати про якнайкраще виконання своїх обов'язків стосовно суспільства і нації, що є можливим лише при постійній праці над зростанням і розвитком індивідуальних вартостей.

"Розбудова Нації". Річник VI — Прага. — липень — серпень 1933 року. — Стор. 161-165.



ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО

(19.1.1912 – 5.7.1986)

ЯРОСЛАВ СТЕЦЬКО ("Аскольд", "З. Карбович", "Б. Озерський", "Є. Орловський"; 19.1.1912, м. Тернопіль – 5.7.1986, м. Мюнхен, Німеччина) – визначний український політичний і державний діяч. Син священика. Закінчив Тернопільську гімназію. У 1929-1934 рр. вивчав право і філософію у Краківському та Львівському університетах. Ще в часи гімназійного навчання вступив до нелегальної організації "Українська націоналістична молодь", згодом – до УВО та ОУН. У 1932 р. став членом Крайової ексекютиви ОУН, був ідеологічним референтом КЕ, а також редактором ряду націоналістичних видань. У 1934 р. заарештований і засуджений польським судом до 5-річного ув'язнення. У 1937 р. звільнений за амністією і виїхав за кордон. У січні 1938 р. за дорученням Євгена Коновальця увійшов у комісію з підготовки Великого Збору ОУН. У 1939 р. на II ВЗ ОУН у Римі Стецька обрано членом ПУН. Під час внутрішньої кризи в ОУН Стецько підтримав політичну лінію С. Бандери. У квітні 1941 р. на ВЗ ОУН у Кракові обраний заступником Степана Бандери. На початку радянсько-німецької війни 1941-1945 рр. Стецько разом із С. Бандерою та іншими брав участь у формуванні похідних груп ОУН з метою організації українського самоврядування на окупованих німецькою армією українських землях. 30 червня 1941 року Стецько за дорученням ОУН проголосив у Львові Акт відновлення самостійності України і очолив український уряд – Українське Державне Правління.

12.7.1941 р. заарештований гестапо і перевезений до Берліна. У вересні 1941 р. після відмови скасувати Акт відновлення Української держави Стецька було переведено до концтабору Заксенгаузен, де він

перебував до вересня 1944 р. У квітні 1945 р. втік з-під нагляду гестапо і перебрався в американську окупаційну зону. Весною 1945 р. Стецько увійшов до складу Закордонного центру ОУН. Невдовзі обраний членом Бюро проводу ОУН (разом із Степаном Бандерою та Романом Шухевичем). У 1946-1986 рр. очолював Антибільшовицький блок народів. У повоєнний час розгорнув активну діяльність із створення єдиного антикомуністичного фронту. З цією метою у 1957 р. заснував представництво АБН на Тайвані (представництво АБН діяло до 1971 р.). У 1967 р. виступив організатором Світової антикомуністичної ліги. Входив до складу керівних органів інших міжнародних організацій, зокрема, Європейської ради за свободу. У 1968-86 рр. – голова Проводу ОУН. Автор книг "30 червня 1941" (1967), "Українська визвольна концепція", т.1 (1987), т.2 (1991)

ДВІ РЕВОЛЮЦІЇ

(З приводу героїської смерти
ген. Тараса Чупринки)

Поки прийшов 1648 рік, Україна поклала багато жертв на вівтарі боротьби за свою свободу. Різні методи боротьби, різне її напруження, різне було усвідомлення мети в різних періодах, як теж було різне пов'язання й наголошування національного і соціального в нашій революції. Момент національний завжди був тісно пов'язаний із соціальним. Українська революція, себто національно-визвольна війна, мала тільки тоді успіх, коли оба ці моменти були органічно поєднані. Як лише було нехтоване соціальне питання або, тим більше, коли зникала в свідомості українців національна причина неволі та національна мета боротьби — приходила поразка.

Це не лише фраза, лиш гірка правда, що Україну ніколи ще не переміг ворожий меч, бо наш народ — народ героїв, а тільки завжди троянський кінь, татарські люди², українські яничари, що їх ворог ставив собі на службу і примушував боротися за свої інтереси. Хмельниччину неможливо було подолати так довго, як довго в Україні не було зроблено диверсії проти української держави. Як Богдан Хмельницький ішов на Польщу, сказав знамениті слова: "Виб'ю з неволі польської весь український народ. Тепер буду воювати за нашу православну віру. В цій війні pomoже мені вся **чернь** по Люблин, по Краків. І я від неї не відступлю, бо це наша **права** рука".

Богдан унеможливив ворогам вбивати клина поміж "чернь" і українську провідну верству, поміж соціальне і державне, бо він вмів спрямовувати в одне русло обидві рушії визвольного руху. Бо це незаперечний факт, що соціальний момент співвирішальний у національно-визвольному русі.

Після Богдана прийшов знову роздор, Москва почала оперувати, як завжди, соціальною демагогією з допомогою наших татарських людей, а з другого боку керівна соціальна верства, що відірвалася від народу і захищала тільки соціальні інтереси, шукала "опіки" в шляхетській Польщі або дворянській Москві. Таким чином ворогові вдалося роз'єднати інакше непереможений український народ, народ Богунів, Сомків, народ козацького лицарства. Це не випадок, ані не "геніальність" Петра, ані не стратегічні помилки Карла призвели до поразки під Полтавою, а наслідок факту, що великий державний муж Мазепа не дооцінив того, чому надавав таку вагу Хмельницький — "черні", уосіблення соціального, ролі Семена Палія. Хмельницький теж мав Кривоноса — божище черні, але він потрапив біля однієї справи тримати і Виговського, і Немирича, і Кричевського, і — Кривоноса. І православних, і римо-католиків, і протестантів... Петро потрапив Семена Палія повернути з Сибіру для соціального бунту проти Мазепи, а принаймні, щоб виключити підтримку народних мас для справи національної революції, точніше — для української національної війни проти Москви. Українська "чернь", *ідея української соціальності*, не включена в українську революцію, себто у визвольну війну, означає її поразку. Немає сумніву: вирішальним є чинник національний, але він мусить бути виповнений українським змістом у кожному відношенні, також у соціальному.

Українці мусять нарешті зрозуміти, що – окрім факту становища України "при битій дорозі" – вони самі великою мірою винні, що втратили свою незалежність. Цю власну вину, власне недомагання зрозуміти, це означає добитися половини успіху.

Української "белюа сіне капіте"³ – потвори без голови, боялися від століть усі... Ніхто не знав, і сьогодні не знає, що промовлять українські степи, гори, ліси, яри... Страх перед Україною в'язав Гітлерові руки, він боявся що найменше злагіднення режиму приведе до його розгрому на тилах... Україна мовчазна, але як промовить – валить основи всього дотеперішнього ладу. Як Хмель вчинив повстання, усуперечувалися Пруси, валилися європейські коаліції, творилися нові держави. Навіть Кромвель був змушений брати до уваги у своїх найповажніших комбінаціях козацьку Україну...

Не тільки чужі, а й свої боялися не раз своєї власної сили... Зокрема цієї динаміки "черні", народу в поході... Одні, побачивши, що вона несе нові порядки, відреклися її, нап'ятувавши, як руїницьку силу... Вони говорили лише про національно-державне визволення і не пов'язували його із соціальним визволенням, мовляв, не знати, що ця потужна народна стихія викличе з нетрів своєї химерної природи. Нехтуючи соціальне питання, віддали його для використання ворогові через татарських людей, укапістів⁴ чи їхніх брюховецьких. Інші ж, по своїй духовій структурі рабнедержавники, знехтували суть – національно-державне визволення, а поклали все на соціальне і заїхали до інтернаціонального соціалізму, марксизму, як це сьогодні зветься, а вчора мало іншу назву, але таку саму суть. Обидва ці односторонні погляди помилково розцінювали русійні сили нашого визволення, себто

— нерозривне сплетення національного із соціальним та примат цього першого, як передумови здійснення другого. У висліді переоцінювання одного, ми мали соціалістичний центр в Москві, що його визнавали українські соціалісти, які заперечували українську суверенність у ім'я інтернаціонального соціалізму, або інші, як протиставлення, виявили нахил до феодалізму, поміщицтва.

Українська народна стихія довго була без голови. Петлюра прийшов запізно. Ні при чому тут виправдування тиском Антанти⁵ до федерації, ані "новою пануючою епохою соціалізму в світі". Це все лиш викрути. Офіційна Україна не розпізнала непоборної рідної сили — народної стихії. Ані Липинський, ані інші самостійники в той час не наголошували *обидвох* моментів, щоб український визвольний рух двигнути могутньо вперед. Єдиний Міхновський уже тоді був поставив правильно в теорії питання українського визволення, наголошуючи обидва чинники. На практиці найсильніше наголосив ті елементи Петлюра, що зірвав з українськими розкладовими соціалістичними доктринами і став символом національного і соціального визволення українського народу. І він почав творити нову епоху в нашій новітній історії, зразок якої маємо в революції Хмельницького.

Тому, коли сьогодні шукати соціологічної генези УПА, то треба її бачити передусім в епосі Б. Хмельницького і згодом частково в добі Головного отамана Симона Петлюри, в добі розриву з інтернаціоналізмом-соціалізмом, в добі поєднання національного визволення із соціальним. Петлюра прийшов дещо запізно, щоб могли врятувати українську державу. Московський центр вже був сконсолідований, армії відродженої

червоної Москви в спілці із збаламученими новими татарськими людьми — укапістами, скрипниківцями, коцюбинськими — вже наступали на Золотоверхий Київ. Ролю Петлюри вони розуміли найкраще, тому він сьогодні не живе. Тому загинули і полк. Євген Коновалець, і Роман Шухевич.

Укапізм, чи будь-який інший націонал-комунізм, це повторення в історії України ворожої антиукраїнської диверсії. Вчора вони — ці диверсанти — звалися татарськими людьми, сьогодні — укапістами. Вчора був Брюховецький, сьогодні Коцюбинський чи Гречуха. Український визвольний рух різних епох зазнав поразок через брак ідейного пов'язання національного і соціального моментів. І Сомко, і Богун, і Дорошенко, як великі українські державники зазнали поразок, бо не зрушили народних мас. Вони були великими самостійниками, але не були одночасно й українськими соціальними революціонерами. Кінчали як герої — а інші, коли стояло питання нового українського соціального ладу, переходили до ворога, який консервував старий лад. Кисілі йшли до Варшави, українську чернь обдурювала Москва, а іншу частину української аристократії робили дворянами чи московськими князями.

Українській революції наших днів не по дорозі ні з соціал-демократією чужих вислужників, ні з соціал-реставрацією інших психологічних і політичних опортуністів в обох випадках.

Наша революція — всенародна, йдемо з народом, який тісно поєднує справу соціального визволення із національною незалежністю.

Ми нав'язуємо до доби Хмельницького, до доби Петлюри, з яких виросла наша епоха — **епоха Української Повстанської Армії**.

І на такому тлі постать незмінного *Головного Командира УПА, генерала Тараса Чупринки*, виглядає інакше від того насвітлення, в якому сентиментально його представляє вся наша преса.

Генерал Тарас Чупринка збагнув *обидва* згадані елементи української визвольної революції і надав їй характеру живого життя. Давши примат національного визволення перед всіма іншими складниками, що входять у поняття національного визволення, він сполучив їх органічно в одну цілість. Він ясно задекларував, що без української держави немає соціальної справедливості і особистої свободи. Не тільки словами, а й практично. УПА, на його наказ, стала на захист **також** соціальних інтересів народних мас України, жорстоко експлуатованих нацизмом і большевизмом. УПА стала збройною частиною народу. Вона збройно виступила проти вивозу українських громадян у Німеччину на примусові роботи, поборювала вивози на Сибір, відбирала від німців контингенти, не давала їх стягати, виступала проти колективізації, захищаючи приватну власність селянина на землю і не даючи таким чином ще більше експлуатувати його в колгоспах; вона виступила проти нелюдського режиму на фабриках, проти стахановщини, проти експлуатації робітників і т.і. Вона боролася за свободу слова, за вільну творчість професійного інтелігента, виступала на захист "віри православної", як це робив і Хмель, захищала Українську Греко-Католицьку Церкву, яку Москва силою ліквідувала так само, як раніше Українську Автокефальну Православну Церкву; за часів нацизму закладала школи, будувала українську адміністрацію в своїх "республіках". Чупринка міг повторити слова Хмеля: "бо це наша права рука — чернь". Ввесь народ підтримував

УПА. Україна ступила величезний крок вперед — в епоху нової української Хмельниччини, що ось-ось перед нами. Підвалини під неї поклав незрівняний політик і стратег української революції — Роман Шухевич.

Епоха Козаччини жила ще в нашій Гайдамаччині і Коліївщині, їхні елементи, що були ремінісценціями великих здвигів нашої історії, віднайшли себе у завершеній формі — в УПА. Легендарні Залізняка і Довбуші, месники народних кривд, віднайшли себе, відродилися в УПА, в незрівнянних командирах: Яструбах, Ягодах, Різунах, Помстах, Савурах, Шелестах⁶ і їм немає числа.

В нашій статті не з'ясуємо тільки ролю генерала Чупринки на тлі сьогоденної революційної боротьби в Україні, бо ми вважаємо, що нову епоху в Україні творила і творить ціла верства "нових людей", яких у боротьбі очолив і надав їм організовану форму дії сл.п. Роман Шухевич. Він буде в українській історії поруч найвидатніших її постатей, як полководець і стратег великої політичної і соціальної революції. Ця ціла нова провідна верства людей — це кров від крові, кість від кости, дух від духу найширших народних мас, які є тим остаточним вирішальним елементом революції, її "правою рукою".

На нашу думку, наша епоха має дуже багато схожих елементів з козацькою, а останнє "Звернення воюючої України", під яким стоїть підпис також підпільної Церкви, нагадує нам всебічність її, нарівні з Хмельниччиною. Не хочемо тим сказати, що ми вже в епосі нової своєрідної Хмельниччини. Всебічне розгорнення української революції ще стоїть перед нами, але вже немає сьогодні сумніву, що живемо напередодні епохи, подібної до Хмельниччини. Виключна заслуга генерала

Чупринки, поміж всіма українцями наших днів, в тому, що він зумів спрямувати українську революцію на ті рейки, якими йшла Хмельниччина. Це в майбутньому оцінить історія.

Нам видається, що генерал Чупринка добре розумів свою роллю під час українських визвольних змагань, коли в одному із своїх наказів писав, що він гордий з того, що доля йому судила стояти на чолі армії героїв, якої рівної не знає історія України і супроти чинів якої бліднуть Термопіли та інші античні приклади хоробрости і вояцької чести. Знаючи з особистого життя ген. Чупринку, як особливо скромного, що не любив рекламувати і довгі роки був анонімом, але й особливо відповідального за кожне висловлене своє слово, відчуваємо вагу його слів.

Ми навмисне обрали тему: дві революції; не в сенсі протиставлення, а відзначення спільних рис двох революцій тільки часово різних, але суттєво майже однотипних, беручи до уваги різність епох, щоб показати, якою рідною і органічно зв'язаною з нами є наша минувшина. Не раз декого непокоять сьогодні теоретичні неясності в деяких крайових публікаціях. В декого зроджується страх перед евентуальним неправильним напрямком руху. Такі сумніви безпідставні. Наш рух завжди виростав із життя і завжди емпірично формувався. Ми робили часом теоретичні помилки, інколи з'ясовували не все так, як життя пізніше корегувало, але ми завжди в дії йшли правильно. Наші практичні помилки, наприклад на еміграції, виринали не раз з того, що ми давали перевагу балачкам перед дією. Наш рух — це дія. Щоденна дія в Україні. Це неустанна боротьба проти ворога, проти всієї його системи, а теорія — це обґрунтування дії. Дехто спорив,

чи часом в теорії будь-який автор в Україні не допускав можливості колективізації, а тим часом практика показує, що якраз навпаки: наш рух весь час різко і радикально поборює колгоспи в принципі.

Крайові інструкції *дії* це наочно підтверджують, як теж вся життєва практика. Те саме в інших ділянках життя: промисел, антимарксистський дух в культурі і т.д. Генеральний напрямок руху здоровий, правильний, революційний. Наш рух на практиці правильно сполучає з національним моментом момент соціальний. Це не є жадні протиставні елементи. Наша революція — загальна революція всього життя. Життя — це єдність всіх переживань. Національне і соціальне — дві сторінки одної медалі, одного життя. Носієм нашої революції є народні маси, тому тим більше немає мови про односторонність української революції. І як зберігачем національної ідеї є сьогодні **народ**, що в своїй масі став героєм, і символізує націю (себто єдність живих, мертвих і ненароджених), так тим самими соціальний аспект революції — неodrивна частина цілості. Сукупність усіх життєвих потреб народних мас мусить бути розв'язана. Без національно-соціальної революції немає українського визволення. Хто це відкидає, ставить на інтервенцію. Треба вже нарешті не допустити троянського коня чужої соціальної демагогії, що завжди валила зсередини Українську державу чи боротьбу за її відновлення. В усіх етапах української національної революції вже відразу, в перший момент, учасником буде весь народ. І найважливіше те, щоб якнайбільше скріпити динамічну потенцію народу, що бореться. Соціальні переміни не сміють послабити зовнішнього фронту, себто український вояк не сміє кидати фронту тому, що, наприклад, в селі ділять землю, а в місті робітники перебирають фабрики і "йому нічого не лишиться".

Наша революція **національна**, отже це війна проти ворога, а війна ніколи не буває успішна без збройної перемоги на полі бою з національним ворогом, дотеперішнім окупантом-завойовником. Коли впаде червона Москва, на Україну сунутиме нова "демократична" чи якась інша НТС-Росія⁷. Її перемогти можна **лише армією**. Коли на кожній п'яді здобутої нашою армією української землі проводитимуться соціальні і інші перемини, український фронтовий вояк мусить бути певний, що про нього дбають закони революції, закони української влади, яка забезпечить за ним і його родиною всі здобутки української, теж і соціальної революції. Місцеві органи державного самоуправління, на основі окремого закону, виданого вже в перший день революції, будуть реалізувати соціальні реформи, брати до уваги зокрема фронтових вояків, політичних в'язнів і взагалі всіх тих, що страждали і боролися за Україну. За таких умов український вояк буде спокійно захищати українську державу, свідомий, що вона дбає про його рідню і всі здобутки соціальної революції, що вона несе українському народові, будуть в першу чергу і його. Тому такими необхідними є свідомі своїх завдань і здисципліновані кадри політичних провідників та організаторів революції, від яких залежить правильний її перебіг.

Не автоматизм революції і не попутництво, не "хвостисти" — поплентачі революції, а керманічі і розумні наказодавці політично-перспективно думаючі націоналісти проведуть її. Без мілітарної сили революційної армії і політичного командного апарату, без вірних їм народних мас, головного штурмовика Бастилії в ім'я яasnих позитивних ідей — немає переможної революції.

Колись українець Желябов, що пішов у "спільний котьолок" революції, питав: "Де наші фенії⁸?", забувши,

що він сам міг починати їх формувати. Сьогодні в нас вони є, вони вже перевершили і сінфайнерів⁹, і карбонарів¹⁰, і яacobінців¹¹. Генерал Т. Чупринка знав, що говорив у своїх наказах про неперевершені зразки героїства своїх бійців і революціонерів. Як немає змоги порівняти українських революціонерів і повстанців з іншими в історії народів, так тим більше немає порівняння із постаттю ген. Чупринки. Навіть Гарібальді користувався сприянням деяких позаіталійських сил. Ген. Чупринка не мав жадної допомоги від нікого: ані моральної, ані політичної, ані технічної. Власні сили — це було гасло і практика життя. Яким було життя Чупринки, такою була і його смерть.

Отже, поза сумом над великою втратою, треба не забувати, що ген. Чупринка, керівник непоборної воюючої України, вчинив те, що ввійде в історію всього світу: ми не склали зброї навіть проти наймогутнішої потуги світу, ведемо війну безперервно в той час, коли весь світ боїться навіть морально нас підтримати. Ми горді, хоч смуток давить серце, що в нас був Чупринка, який зумів довгі роки командувати непереможно армією героїв у боротьбі проти двох найбільших потуг світу. Ми горді, що він вийшов із наших націоналістичних, ніколи не захитаних лав.

Для нас і народу Чупринка не загинув. Його постать бачить кожен із нас перед собою, його дух витає завжди над нами. Як колись античні борці вірили, що з ворогом ще й духи полеглих б'ються на побойовищах, так віримо і ми, що народ лицарів і героїв, народ Байд і Богунів, народ Різунів і Перебийносів, народ крутян і героїв Базару, народ холоднорьських повстанців, народ СУМ¹² і СВУ¹³, народ **анонімних героїв** ніколи не загине, що у всіх наших сучасних і грядучих боях буде нас вести до перемоги дух Чупринки.

Тарас Чупринка уродженець ЗУЗ, але його прибране ім'я наддніпрянського, подібного духом Чупринки показує, що цей львов'янин хотів бути продовжувачем того, хоч без порівняння меншого Чупринки, щоб символізувати нероздільну єдність всієї України. Своїми чинами ген. Чупринка хотів вславити ім'я також цього другого Чупринки; не своє власне ім'я, а імена **анонімних героїв** України, що в соборницькому відношенні знайшли себе під іменем Чупринки. Тарас Чупринка — це рідне ім'я і постать цілій соборній Україні. Глибоку думку висловлено у строфі вірша: "Шухевич згинув в Білогорщі, щоб жив Чупринка у віках!" І Чупринка житиме в народній легенді, житиме в традиціях українського війська, в історії українських визвольних змагань.

Біль стискає наше серце, що його фізично нема, але не сміємо падати у відчай. Чупринка залишив наступників, армію героїв, як він їх сам назвав. Він залишив народ, навчив його боротися і не розпачати. Народ, що підтримував його дію, бо лише цьому найбільшому анонімному героєві — простому українському хліборобові і робітникові — завдячуємо всі ми, і сам Чупринка передусім, незламність кадрів ОУН-УПА, як те, що Командир армії героїв довгі роки міг стояти на передовому пості боротьби в Україні. Народ його захищав, любив, бо він для народу жив, боровся і загинув за нього.

Чупринка загинув, але народ залишився; народ перевихований, народ в поході, що його роками він провадив!

І немає сили, що потрапила б спинити народ у поході до волі. Як лавіна змітатиме він все, що стане йому на шляху. Ще будуть падати тисячі, сотні тисяч, а може й мільйони, але народу, що в поході, вже ніхто не спинить. Він йтиме нестримно до своєї мети, яку йому показували

найкращі. Йтиме і проти всього світу, як буде треба. Як борці з УПА-ОУН не здаються і самі кінчають із собою, так довго не складе зброї український народ.

Не знаємо з нашої історії жодного факту, що українська армія капітулювала. Але знаємо Святослава Хороброго, що казав: "Не посоромимо землі руської, а ляжемо головами тут, бо мертві сорому не знають". Цю світлу традицію перейняв Чупринка. Так, "мертві сорому не знають".

В Білогорці стоятиме колись пам'ятник прославлення України. І "слава не поляже, а розкаже хто ми, — чийх батьків діти..." Тому вгору підіймим серця, бо:

"Хто там сказав — нема Чупринки,
Хто похилив на щоглі стяг,
Коли ще пишуться сторінки
Його безприкладних звитяг.

Коли Москва фанфар не грає
Про перемогу над УПА,
То знай — на горло їй ступає
Грізна Чупринківська стопа!"

3. Карбович: *Дві революції (з приводу героїської смерти ген. Тараса Чупринки), "Сурма", Мюнхен 1951, 4.27, стор. 6-8. Передрук: Дві революції, "Визвольний Шлях", Лондон 1970, кн. 3, стор. 296-303.*

Друкується за виданням Ярослав Стецько "Українська визвольна концепція", Т. 2, Мюнхен, Видання Організації Українських Націоналістів, 1991, Стор. 219-226.

ІДЕЇ, ЛЮДИ, БОРОТЬБА

Часто доводиться чути завваги, що закордоном немає і не може бути революційно-визвольної акції, що кадри революційної організації є такими ж "з'їдачами еміграційного хліба", як і кожний опортуніст чи прихильник інтервенції як єдиного шляху "визволення". Закордоном, мовляв, "немає революції", а тим самим немає і жадних різниць поміж революціонерами й опортуністами, поміж націоналістами і їхніми противниками. Одначе це далеко не так. Призабувають наївні, що наш ворог є ворогом людства, тереном його дії — є терен усього світу, методи його дії вимагають революційної протидії, а не сальонових дискусій і пустих балачок. І саме низку цих проблем хочемо вияснити в наших статтях.

Кадри — основний чинник революційної дії та вимога ідейної чіткості

Провідні кадри — це головна сила кожної революції. Від їх якостей, моралі, політичної виробленості і віри в свою ідею залежить успіх чи невдача революційної дії. Недотягненням було те, що ми, хоч присвячували цьому питанню багато уваги, все ж таки замало займалися вирощуванням кадрів. Априорний погляд, що наші кадри вже виховані, що вже засвоїли собі всі підставові якості революціонерів і далі вдосконалюють самі себе, — не цілком правильний. Присвячуючи головну увагу дії нашої організації на Рідних Землях, ми не доглянули, що відсутність тут наявного критерія провірної, автоматичної селекції революційного кадру,

безперервної проби його якості, готовості й ідейності — вможливила перебування в наших рядах деякої кількості духово-постарілого, зледащілого й безвартісного елемента.

Під цим кутом великим позитивом, який уможливив нам вдержати в наших рядах гро революційного елемента, було акцентування нами масових акцій, пов'язаних не лише з популярними сьогодні на Заході антикомуністичними тенденціями, але також з нашою революційною боротьбою проти всякого російського імперіялізму, а тим самим і проти тих згубних тенденцій, які ще досі мають вирішальний вплив у політиці деяких західних кіл. Отже, ми йшли і йдемо проти течії. Наші акції проти репатріації, де члени Організації захищали в таборах насильно репатрійованих, ризкуючи власним життям, наші масові демонстрації на вулицях столиць і великих міст майже в цілому світі в ситуаціях приязні західних потуг з ССРСР, коли військова поліція (напр., у Мюнхені) розганяла танками демонстрантів, а передусім обов'язок і постійна перспектива для кожного члена Організації включитися в безпосередню визвольну боротьбу на Рідних Землях, як же ж зударі з комуністами закордоном (Канада, ЗСА), в яких пробойовим елементом були наші члени й симпатички — пригадували нашим кадрам їх властиву роль борців за визволення українського народу з-під московсько-большевицьких гнобителів, ролю майбутніх співкерівників революції, а не каварняних політиків чи невдоволених ребелянтів. Незатертий і промінюючий на всю Організацію закордоном вплив залишали ці Друзі, що відходили в Україну і деякі з них уже поклали свої голови в героїській боротьбі з ворогом за визволення українського народу. Це постійно

пригадає кожному націоналістові про його основну мету, про його обов'язки, від яких йому не вільно ухилятися. Більше того, кожний справжній націоналіст-революціонер бачить у цьому своє головне призначення. Бо не на еміграції, а на Рідних Землях відбуватиметься вирішальний бій за УССД. Тому головним завданням наших кадрів є включитися в безпосередню визвольно-революційну боротьбу в Україні. Вони також свідомі того, що жертвна визвольна акція закордоном має метою створити єдиний солідарний фронт усіх українців у цілому світі у боротьбі проти московсько-більшевицьких окупантів, здобути на Заході приятелів і прихильників нашої визвольної боротьби на Батьківщині та створити відповідні передумови для остаточної перемоги нашого революційно-визвольного зриву. Наш актив є тут на те, щоб — як авангардна сила на еміграції — поривав за собою широкі кола у всесторонній дії на антиросійському й антикомуністичному та інших загрозливих для нас ворожих відтинках. Він має мобілізувати українську еміграцію на властивий фронт проти ворога та має бути прикладом для політичних груп і організацій у ставленні української суверенної політики.

Автор цих рядків низкою статей у "В[извольному] Ш[ляху]"¹⁴; "Шляху Перемоги"¹⁵, як і словом на святі 25-ліття ОУН в Манчестері з особливим підкресленням звертає саме увагу на властивий фронт проти ворога, щоб другорядні внутрішньоукраїнські справи не заступали головної мети: боротьби з ворогом. А то доходить до того, що українці починають себе взаємно більше поборювати, ніж ворога. Такий стан є застрашаним явищем і тому апелюємо до всіх завернути з цього фальшивого, корисного тільки для ворога шляху.

Немалою хибою є неясність щодо інтерпретації суті нашої Організації, тобто партії чи організації – отже, захисника інтересів частини нації чи цілоти? Ця двоєдушність є також причиною декомпозиції в доборі людей. Інші є завдання партії, а інші революційно-визвольної організації. Українська революція – це національно-визвольна війна проти російської імперії. Вона має повернути знову традиції України і на них творити й упорядковувати українське життя в усіх його ділянках. Ми маємо завалити сучасне, тобто чуже, а повернути наше старе, тобто традиційне, українське. Отже маємо відродити Україну Володимирівського тризуба, Україну Шевченка, здійснити ідеї підпільної України наших днів. України, знам'я якої хрест і меч. А наші соціальні традиції не можуть достосовуватися до заведених силою комуно-російських порядків, чи советського "виховання", а до соціально-національного почуття українського народу, збереженого й виплеканого на традиціях наших батьків і прадідів. Наші кадри завжди мусять про це пам'ятати.

Для організації, яка стає захисником цілої нації, мусить бути аксіомою те, що консолідувати народні маси в боротьбі чи акції проти ворога можна лише дією, а не механічною метою консолідації партій. Напр., двадцять добрих, політично вишколених революціонерів-пропагандистів, організаторів чи бойовиків є більшим досягненням, ніж сотні міжпартійних засідань, що звичайно є змарнованим часом. Сила української революції не лежить у механічному пов'язанні різно-рідних елементів, а в кадрах революційної Організації, яка має органічне пов'язання з народніми масами. Здобування прихильності серед тих елементів, які тільки декларативно стоять на позиціях суверенності

української визвольної політики, не має тривалої вартости чи більшого значення для нашої визвольної революції. Бо в практичній дії ті елементи, пристосовуючись до певних умов чи кон'юктури, зречуться своїх декларативних позицій. Фальшивою є також орієнтація на практичну утилітарність наших поодиноких гасел, тобто не можна узалежнюватися від того чи моментально є тактично і корисно видвигати їх, чи ні. Ми стали великим революційно-визвольним табором, що прийняв у рамки своїх організаційних клітин різnorodні елементи та імпозантно вийшов на поверхню цілоти українського життя, але з одночасною великою загрозою: небезпекою, що його ядро розпливеться в гетерогенності. Ми заакцентували забагато кількість, а призабули якість. Байдужість до вічних правд, до світоглядних проблем в ідейно розхитаних людей, заслаба чуйність на особисту мораль привели до розрядження декого з кадрів і зникну мобілізуючих семафорів. І так у той час, коли ворог ставить свої недискусійні, чіткі й ясні догми, як лезо меча, в нас почали хитатися незмінні правди й до голосу приходив релятивізм. Ми сказали, що боремося за свободу одиниці, але свобода — це тільки рамки для здійснення квалітативно визначених вартостей, для здійснення певних ідей. Отже, є свобода від чогось і є свобода *для* чогось! Свобода не є самоціллю, а лише передумовою, яка вможливує діяти добре або зле. Зокрема глибоке розуміння свободи дає християнська концепція: вільна воля людини — вибирати і завжди наново змагатися за добро. Проголосивши свободу людини, ми не уточняли, для чого треба людині свободи і не визначували, в яких межах повинна людина користуватися свободою, щоб вона могла творити добро, а уникати зла.

Християнська концепція свободи не була належно в нас розвинута. Відсування набік основних проблем життя, в тому релігійної, саме в час, коли безбожництво нищить суттєві вартості людини, було б утечею з одного відтинку боротьби. Погляд, що наука могла б доказати, чи правда на боці християнського ідеалізму, чи матеріалізму, є неправильний. Бо це не так питання науки, як питання віри, без якої життя людини є життям без змісту. Таку віру мусить мати кожна людина, кожний нарід. Комуністичній вірі замало протиставлено чітку і ясну нашу віру. Тому одного дня дехто станув на роздоріжжі, як Геракл на розпутті, не знаючи, куди йти. В той же самий час, як для прихлонників комунізму стоїть ясний і чіткий семафор, для багатьох некомуністів стоїть стрілка: невідоме. Тенденції зробити з нашого визвольного руху, зокрема з ОУН, лише техніків революції, збиранину людей різнорідних програмово-світоглядових поглядів, почавши від визнавців християнізму аж до його противників, від прихильників приватної власности до прихлонників колгоспної системи, — треба протиставити незмінну суть нашої Організації, тобто ствердження, що ми є суспільно-політичний і світоглядвий рух, як це правильно уточнює П. Полтава в "Елементах революційности українського націоналізму". Без ідеологічно-світоглядвої підбудови втратимо суть, а через те і молодь, бо без цього вона занидіє, позбавлена віри у вищі абсолютні правди.

В попередніх числах "В. Ш." ми показували цитатами з крайових матеріалів, що крайові позиції не перечать поглядам, висловлюваним у цій статті. Воююча Україна, її визвольно-революційні кадри стоять на християнських і національних позиціях волі людини і соціальної

справедливості. Треба відрізнати тактично-стратегічні прийоми революційних кадрів в Україні від суттєвих правд, які вони визнають. Напр., у листівках до росіян українське підпілля не буде закликати до боротьби проти росіян, але в листівках до українців — це основна справа боротьби. І наші позиції закордоном повністю відповідають ідейно-політичній настанові кадрів в Україні, які ніколи не стануть на позиції діалектичного матеріалізму та не підуть на службу ерфуртського обманця¹⁶ і його переємників з півночі. Україна була і є антимарксистська, антикомуністична, хоч би як хто хотів інакше її представляти.

Суть деякої декомпозиції в кадрах Організації була не у відсутності т.зв. демократизації, бо в основних справах Організації завжди рішала більшість, якої істотним моментом є якість. Кризою революційних рухів найчастіше є проникання їх чужорідними ідеями і людьми, що мають не раз інші, нереволуційні концепції, а також брак у них революційних характерів. Людей міряється величиною ними виконуваних завдань, їх спроможністю подолати прийняті на себе обов'язки революції.

Наша Організація є організацією підпільною і провадить боротьбу з ворогом — московсько-большевицькими гнобителями і їх п'ятими колонами — не тільки на Рідних Землях, а всюди там, де діє ворог, тобто на теренах усього світу, а тому мусить зберігати риси організації мілітарно-політичної з революційною дисципліною, бо вона знаходиться не лише в політичній, але й збройно-політичній боротьбі. Наші завдання супроти Краю вимагають таких самих якостей кадрів, якими відзначаються кадри на Рідних Землях: ідейність, характерність, одчайдушність, сміливість.

Кадри українського підпілля на Рідних Землях мають бути для нас прикладом моралі людської і моралі бійця, який не знає можливості скласти зброю перед ворогом чи здатися в полон. Вони дають нам приклад людини і приклад вояка підпілля України. Тут у кожному відношенні ми маємо шукати ідеал нашого члена, ідеал націоналіста.

Як національно-визвольний рух ми відкликаємося не лише до політичних, але й моральних вартостей, яких прикладом мають бути наші кадри. Характер борця — це суттєва вимога. Ми виростили на суворих засадах і їх треба привертати й скріпляти всюди там, де вони займають. Почерез наші кадри це духове відновлення мусить відбутися в цілої нашої політичної еміграції, бо інакше пануватиме байдужість, хаос і сварки. Якщо віра зникає і дух руїни огортає людей, тоді не можуть нас "спасати" жадні паперові "устрої" чи "конституції". Силу людям дають великі дороговкази, візії і змагання за них, а не персональні спори, анархічні поступування, дрібні міжпартійні торги. Великі характери показуються у хвилинах великої проби. Фразами не можна вилонити й виростити революційних кадрів, але акцією. Наш визвольно-революційний рух кріпшав і зростав не лише завдяки теорії, а передусім завдяки нашим діям, акціям в ім'я недискусійних ідей. Не раз виглядає так, що наче б нема великої різниці в паперових програмах такої чи іншої партії, але вся різниця, а навіть прірва між ними показується щойно в дії, де крім деклярацій іде риск, жертовність і рішучість у боротьбі за свої ідеї. Наприклад, ОУН-солідаристів¹⁷ була пішла на співпрацю з німцями, а революційна ОУН — пішла на боротьбу з ними, хоч на папері обидві ОУН мали не дуже то відмінні програми. Одначе, ОУН-солідаристів зігно-

рувала фразу про безкомпромісову революційну боротьбу, відклавши її реалізацію на пізніше, бо, мовляв, не можна проти обох окупантів рівночасно воювати, а революційна ОУН зайняла безкомпромісову революційну поставу до обох окупантів, хоч прийшлося їй провадити боротьбу на два фронти. Отже, тільки наші дії розмежують нас від різних псевдонаціоналістів; вони очищують зерно від полови. Очевидно, вони мають не тільки морально-виховний аспект, але зокрема політичний, як шлях до практичного здійснення нашого визволення.

Для таких великих і важких завдань треба відповідних людей, треба кадрів, одуховлених визвольними ідеями. Ідеї, люди, боротьба – це три нерозривні елементи революційно-визвольного процесу.

З. Карбович: Ідеї, люди, боротьба. "Визвольний Шлях", ч. 12 (12-86), Лондон, 1954, стор. 20-24.

Друкується за виданням Ярослав Стецько "Українська визвольна концепція", Т. 1, Мюнхен, Видання Організації Українських Націоналістів, 1987. Стор. 523-528.



СТЕПАН БАНДЕРА

(1.01. 1909 - 15.10. 1959)

СТЕПАН БАНДЕРА ("Баба", "Бийлихо", "А. Власт", "Степан Попель", "Сірий", "В. Тесляр", "Ярич" та ін. 1.01. 1909, с. Старий Угринів, тепер – Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.10. 1959, м. Мюнхен, Німеччина) – визначний український політичний діяч. Середню освіту здобув у Стрийській гімназії у 1927 р. Зі шкільних років активний громадський діяч спочатку в "Пласті", Організації Вищих Класів Українських Гімназій, а далі Союзі Української Націоналістичної Молоді, УВО (з 1927) та ОУН (з 1929). Продовжив навчання на агрономічному факультеті Львівської політехніки (до 1933). Член повітового проводу ОУН Калущини (1929-1931), керівник відділу кольпортажу референтури пропаганди КЕ ОУН на ЗУЗ і одночасно технічно-видавничого відділу (1930), референт пропаганди КЕ ОУН (1931 – 1932), заступник крайового провідника ОУН (1932), в. о. крайового провідника і крайовий провідник ОУН (поч. 1933 – червень 1934). Засуджений на Варшавському процесі, що відбувся 18.11.1935 – 13.01.1936 р. до смертної кари, замінені на довічне ув'язнення; на Львівському процесі 25.05. – 27.06.1936 р. виступив речником національно-визвольної боротьби, вдруге засуджений до довічного ув'язнення. Ув'язнення відбував у тюрмах "Святий Хрест" біля Кельц, у Равічі та Бресті. Звільнившись через початок Другої світової війни, був обраний керівником Революційного Проводу ОУН (10.02.1940) та провідником революційної ОУН (1941 – 1959). За розпорядженням С. Бандери 30.06.1941 р. у Львові було проголошено Акт відновлення Української Держави та створено уряд – Українське Державне Правління на чолі з Я. Стецьком. Заарештований гестапо 5.07.1941 р.

Відмовившись відликати проголошення української державності, перебував у концтаборі Заксенгаузен (1941 – 27.09.1944). Після війни очолював ЗЧ ОУН, проживав на еміграції, часто змінюючи місце перебування (Інсбрук, Зеєнфельд, Мюнхен). Загинув від руки агента КДБ Б. Сташинського. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф у Мюнхені.

Автор низки ідеологічних та програмних творів, об'єднаних у збірку "Перспективи української революції" (1978).

ІДЕЯ І ЛЮДИНА В ІДЕОЛОГІЧНОМУ РУСІ

В кожному ідеологічному чи політичному русі найважливішу роль відіграють два основні його складники: ідея і людина. Провідні ідеї і світоглядові засади в ідеологічному русі та керівні програмові постанови в політичному — творять "душу", істоту, внутрішній зміст руху. Люди, які визнають, поширюють і здійснюють ідеї та програму і з тією метою беруть активну участь в русі, — творять його живий, діючий організм.

Обидва основні складники ідеологічного і політичного руху — ідея і людина — однаково важливі й необхідні для його існування й розвитку; як без одного, так і без другого він не може розвиватися й діяти. Якість, сила та історична роль кожного ідеологічного й політичного руху однаковою мірою залежать від якості та динаміки його ідейного складу та його людських кадрів. Найкращі ідеї й програми не спроможні формувати життя й розвитку, доки не знайдуться їх апостоли і борці, люди сильних характерів, віри, запалу, посвяти і чину. Так само й спільнота сильних, ділових і бойових людей мусить мати якісь більші ідеї, цілі, щоб створити триваліші вартості, щоб на довший час змогли формувати життя й розвиток народу, його частини, чи більше народів.

При однаковій важливості й необхідності цих двох чинників одночасно між ними існує така різниця, що один є постійний, а другий — змінний. Провідні ідеї й

програмові позиції ідеологічного й політичного руху в своїй основі залишаються незмінні, їхня зміна, переродження внутрішнього ідейного змісту якогось руху — це насправді постання нового руху на місці старого. Навіть тоді, як залишається той самий людський склад, назва, організаційні форми, той самий терен і методи дії, — із зміною внутрішнього ідейного змісту твориться, суттю, новий рух.

Інша справа з людським складом ідеологічних, політичних і суспільних рухів. Він постійно змінюється. Людська одиниця — це клітина в живому організмі. На місце одних, які гинуть або стають неактивні чи відходять — прибувають нові. Як довго якийсь рух має живучу силу, ґрунт для свого розвитку та базу приросту людських сил — його кадри доповнюються чимраз новими людьми, новими генераціями активних учасників. Коли цей процес приросту загальмований, коли він припиняється з внутрішніх чи зовнішніх причин, тоді такий рух слабне, підупадає, зникає.

Питання приросту нових людських сил має першорядне значення для втримання і розвитку кожного руху. Зокрема революційно-визвольні рухи, які ведуть безпосередню політичну й збройну боротьбу і через те несуть великі втрати в своєму людському складі, мусять з найбільшою напругою і серед найбільших труднощів поповнювати свої ряди чимраз новими кадрами. Чим тяжча боротьба, тим більше жертв, а одночасно тим вищі вимоги вона ставить до якості кожного її учасника, зокрема до його ідейно-моральних вартостей, прикмет характеру, відданості справі та до його всебічної підготовки. Зімкнути це розхилення ножиць потрапляють тільки такі революційні рухи, що оснащені високими, пориваючими ідеями, кадри яких, їх

боротьба й ціла діяльність проінняті найвищим ідейним напруженням — горінням. Такі рухи зберігають свою живучість, динаміку навіть тоді, коли переживають періоди дуже значного зменшення й ослаблення діючих кадрів, через надмірну втрату крові у боротьбі, якій не дорівнює приріст нових сил. В періоди такого кількісного послаблення автоматично зменшується дія, зменшуються розміри безпосередньої боротьби, а через те зменшуються теж страти, доки не дійде до зрівноваження, вирівняння. Зате збережена живучість, притягаюча сила ідей руху, що жевріє хоча б у малих клітинах і в незначних проявах боротьби, ховає в собі велику потенціальну силу, яка у відповідних обставинах спалахне великим полум'ям і розгорнеться у могутній революційний рух.

Гірше стоїть справа з такими рухами, що їх основні ідеї, програмові засади чи генеральна політична лінія виявляють свою слабкість, не витримують проби життя і боротьби. Тоді вони не тільки втрачають можливість росту і перемоги, але й для вже змобілізованих, діючих кадрів перестають бути джерелом ідейного піднесення, віри, жертвовності, наснаги до змагання і до чину. Це призводить до їхнього занепаду.

Буває й так, що ідеологічні й політичні основи руху втримують свою актуальність і притягаючу силу для більшості його активних учасників та для ширшого загалу, але якась частина доточасних його визнавців зневірюється чи з різних причин підпадає під інші впливи, захоплюється іншим напрямком. Нормальним наслідком такого стану є вихід тих людей з одного руху.

Одначе, трапляється таке, що з них оформлюється окрема група, яка залишається в організаційних рамках матірнього руху та починає діяти в тому напрямі, щоб

виперти з нього дотогочасні керівні ідеї чи політичну лінію та підмінити їх іншими, протиставними. Це є явищем внутрішнього ідеологічного чи політичного нищення, розсаджування первісного руху. Зароджування й діяння в організмі руху такої групи з іншим політичним та ідеологічним напрямком, хоч і з старого кадрового складу — це явище ідеологічного чи політичного галапасництва. Цей сторонній, а то й протиставний напрямок, намагається розвиватись на організмі старого руху паразитарним способом: покористуватися його кадрами, засобами й здобутками, виперти його ідеологічний, політичний зміст та зайняти його місце.

Такі явища рідко бувають вислідом внутрішнього розвитку і стану даного руху. Переважно вони постають у процесі і внаслідок ідеологічної й політичної боротьби даного руху.

Ідучи до здійснення своїх цілей, кожний ідеологічний і політичний рух мусить змагатися з протиставними напрямками і силами. Зокрема визвольний рух стоїть у затяжній боротьбі не тільки з безпосереднім ворогом, але теж з різними силами, течіями і чинниками, як сторонніми, так і діючими серед українського середовища, які вороже ставляться до його політичних цілей та до його дій. Наступ ворога і противників завжди іде в першу чергу на ідеологічно-політичні позиції руху та на активних в ньому людей.

Боротьба в ідеологічно-політичній площині полягає не тільки в прямому протиставленні ідей і цілей даного руху до ворожих. Противники і вороги мають на меті насамперед послаблення позицій і лінії визвольного руху, будь-якими засобами. Для того вони послуговуються посередніми засобами внутрішнього підриву

й ідейного відпруження. Якщо у визвольному русі починається фермент і процес підмінювання ідейних позицій і політичної лінії іншим напрямком, хоч теж неприхильним і небажаним для ворога і противників, то вони радіють уже з самого негативного, розстроюючого наслідку для визвольного руху.

Наступ на діючу людину в русі з боку ворогів і противників ведеться теж різними способами. Не завжди він зосереджується на намаганні знищити, чи спаралізувати дію активних учасників руху. Часто метою ворожого діяння є – різними засобами ідейно-політично заламати активних учасників руху. Слідом за цим ідуть старання, щоб таких ідейно чи політично заламаних людей приєднати на свій бік і зробити з них інструмент внутрішнього розкладу в русі, або бодай залучити їх до будь-якого іншого напрямку, який перенесений в середину руху, створював би розстроюючі ферменти. З цього боку визвольному рухові грозять найбільші небезпеки.

Коли зважити різnorodні засоби, якими послуговується ворог та неприявні сили в атакуванні людської одиниці, звичайно серед вкрай несприятливих умов для життя і дії активних учасників визвольної боротьби, то завжди треба рахуватися з заламаннями не тільки окремих одиниць, але й цілих гуртів. Створення в середині руху ідейного й політичного відпруження, постання внутрішньої ідеологічної й політичної диверсії – завдає найбільші шкоди. Якщо таке внутрішнє розсаджування ведеться у формі намагань переставити рух не на цілком протилежні, ворожі позиції, тільки на кореговані, дещо зближені до них – то це не зменшує його шкідливості, навпаки, це обраховано на зменшення здорової реакції кадрів руху та на збільшення засягу розкладової акції.

В такій ситуації збереження руху, його напрямку, змісту та дієздатности вимагає розкриття суті деструктивних тенденцій, виявлення й усунення всіх тих елементів, які з будь-яких причин впряглися у шкідницьку акцію. Кожний процес розкладу ховає в собі небезпеку, що від заражених клітин захворіють здорові.

Затамування, знешкідливлення та лікування хворих клітин внутрішнім діянням на них життєвих сил руху є дуже ускладнене в умовах боротьби з ворогом, чи протидії натиску противників. А вже цілком недоцільно залишати всередині руху чужий ідейно-політичний новотвір, хоч він постав з власних клітин руху, але почав діяти і розвиватися на його організмі, як пістряк, під впливом постійно діючих зовнішніх чинників. В таких випадках необхідно довести до виявлення й усунення всього, що, залишаючись всередині руху, почало діяти на його шкоду. Це конечно для збереження обидвох найголовніших складників, діючих сил руху — ідеї та людини — її носія і борця. Якщо через усунення зародків і продуктів розкладу зберігається здоровим і дієздатним цілий організм, то всі втрати рекомпенсуються в дальшому розвитку.

Друкується за виданням "Большевизм і визвольна боротьба" (збірка статей), Б. м., Бібліотека Українського Підпільника, ч. 5, видання ЗЧ ОУН, 1957, Стор. 229-233.



ЄВГЕН МАЛАНЮК

(1.02.1897 – 16.02.1968)

МАЛАНЮК ЄВГЕН Филімонович народився 1 лютого 1897 року в Архангороді на Херсонщині (тепер місто Новоархангельськ Кіровоградської області). Закінчив Єлисаветградське реальне училище і вступив до Петербурзького політехнічного інституту.

З початком Першої світової війни став слухачем Військової школи в Києві, після закінчення якої поручника Євгена Маланюка направили на Південно-Західний фронт командиром сотні 2-го Туркестанського стрілецького полку. На фронті познайомився з начальником штабу першої Туркестанської дивізії полковником Євгеном Мешковським, який закликає його повернутись на Батьківщину, щоб узяти участь в обороні Української Держави. Працює в Генеральному Штабі України, пізніше стає ад'ютантом генерала Василя Тютюнника, командуючого Наддніпрянською Армією УНР. У 1920 році, після трагічних спроб реставрації державності, разом з тисячами таких як сам, подається на еміграцію і потрапляє в табір для інтернованих поблизу польського міста Каліша. Разом із кількома друзями (Ю. Дараган, М. Чирський, М. Грива та інші) видає журнал "Веселка", де побачили світ його перші поезії. 1923 року разом із Михайлом Селегієм і Михайлом Осикою випускає в світ невелику збірку поезій "Озими́на". Згодом перебрався до Чехословаччини, там у Подєбрадах закінчив гідротехнічний відділ Української господарської академії. Потім переїхав до Варшави, де працював інженером і брав активну участь у суспільно-політичному житті. Був одним із засновників літературного угруповання українських письменників у Варшаві "Ми", співробітником "Літературно Наукового Вісника" за редакцією Дмитра Донцова.

У червні 1949 року поет переїжджає до США: спершу працює фізично, потім – в інженерному бюро в Нью-Йорку. У цьому мегаполісі 16 лютого 1968 року Є.Маланюк і помер. Похований на кладовищі Саут-Баунд-Брук в Нью-Джерсі.

Творча спадщина

- "Стиллет і стилос" (Польща, 1925)
- "Гербарій" (Гамбург, 1926)
- "Земля й залізо" (Париж, 1930)
- "Земна мадонна" (Львів, 1934)
- "Перстень Полікрата" (Львів, 1939)
- "Вибрані поезії" (Львів, Краків, 1943)
- "Влада" (Філадельфія, 1951)
- "П'ята симфонія" (Нью-Йорк, 1953)
- "Поезії в одному томі" (Нью-Йорк, 1954)
- "Остання весна" (Нью-Йорк, 1959)
- "Серпень" (Нью-Йорк, 1964)

У 1962 та 1966 роках Євген Маланюк упорядковує два томи своїх літературознавчих, культурологічних та історіософських статей, розвідок, есе, нарисів, котрі побачили світ у видавництві "Гомін України" в Канаді (Торонто, 1962, т. 1; 1966, т. 2). Для своєї прози автор вибирає промовисту і поетичну назву – "Книга спостережень". І тут Євген Маланюк постає самотнім мислителем, дослідником-аналітиком. Знову ж, як і в поезії, основною його темою є Україна, її мистецтво, культура, історія. Десятки статей присвячені класичній літературі, митцям-емігрантам, письменникам та визначним постатям України.

Вже після смерті митця побачила світ збірка "Перстень і посох" (Мюнхен, 1972).

ІЄРАРХІЯ

Серед безлічі проблем, про які можна довше чи коротше сперечатися, існують, на щастя, очевидні істини — факти, щодо яких в органічній людській спільноті не може бути двох думок. До таких очевидних істин належить м. ін. **наявність** ієрархії в кожному організмі та **конечність** ієрархії в кожній організації (себто конструкції хоч і неорганічної своїм походженням, але взорованої на організмі і до ідеалу організму наближеної).

Одначе сучасне життя переконує, що ця очевидна істина в нашій суспільстві є очевидно далеко не для всіх. Ба, що більше, ця аксіома для багатьох видається теоремою, що її треба щораз наново і щораз новою методою доводити.

I. Кістяк та ієрархія

Конечність ієрархії найбільш яскраво та очевидно виявлена у **війську**, де засада ієрархії проявляється на кожному кроці і в кожній дрібниці. Тим-то ієрархію у війську загал приймає, як щось природне і самозрозуміле, а наявність і необхідність її там не викликає заперечень навіть у найбільш занархізованих, чи там найбільш "революційних" аматорів безвідповідальності. Та, приймаючи військову ієрархію як річ самозрозумілу, загал не помічає, що первень ієрархічності просякає також кожне органічне явище життя: квітку і овоч, дерево і тварину, твори людського генія і вироби техніки, машину й людину, суспільство і нарід.

Ієрархія – це той необхідний **кістяк**, без якого годі собі уявити яку будь **постать**. Це та необхідна **будівна розчленованість**, без якої немає живого й довершеного тіла, живого й довершеного організму. Це те, без чого немислимою стає всіляка форма, як зовнішній прояв змісту і сенсу, бо тільки аморфне тіло позбавлене ієрархії і тому й представляє лише матеріал, речовину, масу, в яких не видно, де є "верх", де "низ", де "праве", де "ліве"...

Поки існування має характер статичний, аморфне тіло може собі безкарно тривати далі. Але трагедія аморфності настає тоді, коли вдаряє час чинности. Тоді-то, позбавлена ієрархічного, формотворчого первня, – маса – "матеріал" з одвертою очевидністю виявляє своє внутрішнє безсилля, свою безпружність, свою інертність, свою цілковиту неспроможність ставити якийсь опір, коротше кажучи – свою **нежиттєвість**.

Її або **розчавлюють** довкільні тверді та скристалізовані сили, або поглинають живі, жадібні життя і внутрішньо озброєні, чужі організми.

II. Трагізм української історії

Довершену ієрархію знаменує очолювання: вершок піраміди, шпиль будови, виквіт рослини, голова організму.

Озлоблений і, либонь, іронічний, хоч і без сумніву меткий, розум одного нашого "угодовця" з XVII ст. назвав колись тодішній наш нарід "бестією без голови" (*bellua sine capite*). Як кожна формула, і ця покривається з дійсністю не вповні: чим більша коротка й ефективна формула, тим більшого потребує вона "сочинника" при її застосуванні. Але треба признати, що в тій формулі схоплено **найістотніший** трагізм історії нашого народу.

Справді, момент очолювання в нашій історії майже ніколи не мав характеру інстинктивно-органічного, органічно-закономірного. Національне тіло народу породжувало "голову" лише спорадично, вийнятковно, ірраціонально — "чудесно", однаково, чи то був Богдан Великий, чи Тарас Шевченко. Історичний процес, не розвинений і не розбудований за даних, таких, а не інших "об'єктивних умовин" національного буття, — позбавлений був ритму неперервальної **тяглости** та періодичности органічних фаз квітнення й овочування. Історичний процес був раз-у-раз підтинаний, зрізуваний (часом аж при корені), внаслідок чого національний організм втратив спроможність вирощувати собі "голову" (як також інші частини організму, яких бракувало).

Коли, завдяки сплетові різних причин або через т. зв. сприятливі обставини, потенціальна енергія народу вибухала і в тім вибусі висувала персоніфікацію очолювання, тоді народженій в той спосіб "голові" — в безтрадиційних і безпам'ятних обставинах, по більш або менш тривалій перерві безісторичности, — приходилося витрачати дорогий час на переконування "тулуба", що "голова" справді є власною того "тулуба" головою.

III. Проблема наступника

Фатальною під оглядом ієрархічності представляється нам династична механіка Княжої Доби, що не дала, в результаті, ні короля-цісаря, ні навіть виразнішої, географічно-угрунтованої державно-імперіальної сфери, хоч, видається, що багато даних для цього (і в Києві, і в Галичі) було. Фатальний "збіг обставин" не дав створити династії ні Богданові (родової), ні Виговському (конституційно-урядової).

З того часу проблема наступника виростає в нашій історії до жахливо-трагічних розмірів. Дає Руїну. Детермінує в деякім сенсі — полтавські наслідки. І, врешті, приводить до політичного анабіозу двох передостанніх століть.

Віддавна нагромаджена потенціальна енергія доби "приспаности", вибухнувши по упадку петербурзької імперії 1917 р., протягом безповоротно-пекучих літніх місяців того року, конвульсійно, але й даремно, шукає Оформлення й Очолення. Шукає *ієрархії*. Але, віддавна позбавлена природного виходу, незряча по довгім історичнім сні, енергія проявляється відірваними фрагментами по окремих провінціях, врешті, анархізуючись остаточно, розпорошується й вироджується в "отаманію", аж до махнівщини включно.

Романтична концепція "маса — вождь", коли піддаємо її ближчій аналізі, значно тратить на своїй привабливій простоті і ніби "легкості" реалізації. Широка громада, як то громада, завше бачить лише два мальовничі моменти: як, на початку, була, мовляв, скупа жменька людей і як, в результаті, були маси, фанфари і влада. Але ієрархічно-організуюча чинність, що мала місце поміж цими двома моментами, що тривала з напруженням і драматизмом, часом криваво, тривала роки (а то й десятиліття), — ця **чинність**, цей видаток енергії, це моральне напруження — для громади, очевидно, залишається неспостереженим, отже й **неоціненим**.

Кожен, хто мав щось спільне з організаційними зусиллями у нас, або навіть уважно лише обсервував їх, добре знає, що то є створити ідеологічно-моральну чи світоглядово-культурну єдність з семи, п'яти і навіть трьох земляків. І коли ці намагання давали які будь результати, коли повставав навіть рудимент майбутнього

тіла з ознаками ієрархічності, яке при перших можливостях могло стати кристалізаційним осередком "мас", — історичний ворог концентрував на тім рудименті всю свою незрівняну підступність, талановито використовуючи моральну нестійкість, політичну невидючість, анемію національного інстинкту, рахітичну слабкість кістяка та... кожную найдрібнішу помилку.

IV. "Чому він, а не я?"

При наświetлюванні теми ієрархії у нас, неминуче приходить зупинитись на специфічному і, либонь, найголовнішому моменті, а саме моменті **оцінки** особистості взагалі, провідної ж — зокрема. Момент оцінки особистості і є моментом ієрархічного відношення до неї, що потягає за собою **ієрархічне** ж самоозначення й самого оцінювача.

Наслідком такого, а не іншого історичного процесу те, що в інших народів є живим, **автоматичним** у своїй чуйності інстинктом ієрархічності, у нас перебуває в півспаралізованім стані. Замість цього інстинкту маємо багато зміжованих дискусій, словесних, а не істотних суперечок, листів до редакції, ксилографічних брошур і марно страченого часу.

Провідну особистість не дасться створити синтетично. За тисячоліття нашої історії особистості того роду з'являлися у нас більш ірраціонально, аніж в історії інших народів. Тим більшою мусить бути їх цінність у нас. Але момент їх оцінки у нас, момент визнання (чи **пізнання**) — то в нашій історії велика проблема, варта спеціальних досліджень історика, соціолога та психолога.

Не знаємо, чи Богдан мав своїх Кочубеїв. Певно, мав, тільки вмів їх зробити нешкідливими так своєчасно, що вони й до історії не потрапили. Але знаємо, як багато їх

мав романтично-трагічний Мазепа. Василь Кочубей був не випадок, лише виквіт уже в добі руїни закоріненого кочубеїзму, ранньої стадії пізнішого малоросійства. Саме Мазепа залишив нам цікавий документ, в яким старий гетьман, в обличчі близької бурі, напередодні Полтави, благально повчав "енералів і полковників", зворушливо переконуючи поетичними порівняннями:

Пчулка бідна матку маєт

І оноє послухаєт...

На корабель поглядімо —

Много люду налічимо,

Однак стерник сам керуєт,

Сам корабель управуєт.

Приходиться припускати, що цього роду аксіоми треба було вбивати в голови деякої (і не малої) частини національної еліти — вже за Мазепа. І в тім, що зверхник краю так благально-лірично навчав кочубеевих поплечників, — теж є виразне *signum temporis*** охлялости, схилку, закінчення.

Від Мазепиних часів славетна формула "чому він, а не я" набирала все більшої в нас популярности і — впарі з поступом упадку — дегенерувалася і розросталася до розмірів провінціально-повітових, добре знаних з гірко осміяного Гоголем світу півмертвих і мертвих душ.

V. "Як пило з мішка"...

"...Загалом кожний з нас зокрема і добрий, і недурний, а разом... ет! І він махнув рукою" (Богдан Лепкий: Три портрети — Стефанік). Ця характеристика, як все у Стефаніка, дуже влучна... Одиниця й Суспільство — проблема, що завше згадується при міркуваннях над причинами наших суспільницьких недомагань. Справді, окремі одиниці, як правило, дуже вартісні й повноцінні,

але в колі суспільної спільноти **ті-ж самі** одиниці вражають своєю нездібністю до співдяння, підпорядкованого наказам ширшої чи дальшої спільної мети. Як пило з мішка, витикаються несподівано: загумінковість, задрість, містечкова амбіція, крайній (певніш: настроєвий) егоцентризм в симпатіях і антипатіях, солом'яно-спалахливі думки, тверде, майже мертве серце, що оживає лише під наркозом ненависті – важкої, незграбної і довготривалої...

VI. Хто поверне енергію Великої Людини?...

Шкода, що періодично виголошуючи на численних Франківських академіях безліч патетичних речень, наша, вживаючи модного "радянського" новотвору, "громадськість"**) – майже ніколи не зупиняється над життям Франка. Саме в аспекті його взаємовідносин з "громадою" те життя представляється справжнім **житієм** подвижника і, просто, мученика. Згадати б лише перипетії Франка у зв'язку з університетською кафедрою і ролею в тім земляків та громадянства¹⁸... "Не люблю русинів"¹⁹, – то не буде безкарною фразою сноба, лише зойком з глибини зраненої душі. І що ж тепер для Мертвого ці тисячі жалісних слів на "святкуваннях"? Хто поверне енергію Великої Людини, що марно пішла на боротьбу за існування, що витрачувалася на десятиліття праці "в наймах у сусідів"? Своєрідна "оцінка" Особистости щойно аж по її смерті є майже традицією у нас. Доказів на це – аж занадто.

VII. Атмосфера взаємовідптовхування

Повстає така картина, що складові одиниці нашого суспільства, якби насажені лише "одноімменною" електричністю, що дає у висліді лише взаємовідптовхування.

Не "намагнесовані" волею до ієрархічності, молекули суспільства, тим самим не здібні до "поляризації" і тому перебувають у стані постійного хаосу. Що ж видатного може з'явитися з лона невпорядкованих, хаотично-рухливих і якби "неодушевлених" частинок? В цім хаотичнім русі, однозначним з безрухом, як може зродитися Велике? А коли вже й зродиться, як може сформуватися і просто **витривати**? І коли ми це Велике, все ж, мали і маємо, то і з'явлення його, і його наявність — чи не є чудом і **винятком** з правила? Ні можливості зростання, ні скалі того зросту, ні критеріїв (де, мовляв, "малое", а де "велике"), ні врешті **атмосфери**, в якій Велике могло б свобідно для себе дихати.

Велике — бо зв'язане функціональною залежністю з **Цілим**. Велика Особистість, помимо своєї індивідуальної вартості (генія, таланту, волі), випромінюючи свою **власну** моральну енергію, мусить відчувати постійний приплив енергії **оточення**. Бо навіть і найбільша Особистість може бути лише мотором, але не може бути байковим *perpetuum mobile****, якого в природі немає. Ми на цім обірвемо наші думки, бо їх можна продовжувати далі й далі. Теоретично, тема ієрархії — майже елементарна, а "потреба ієрархії" є старовинною аксіомою і звучить набридлим загальником. Натомість, ця тема в нашім конкретнім житті, як тема **практичного** застосування аксіоми ієрархії — є темою невичерпальною не тільки в статті, але і в груботомовій студії. Повторім же аксіому стисліше та ясніше: ієрархія — це **структура**.

1934 р.

Примітки:

* Знак часу (лат.).

** Як все "радянське", є це невільний переклад російського слова "общественность", тобто сурогат "общества" (суспільства), що досить точно відповідає дійсному стану в обставинах російського суспільного життя.

*** Вічний двигун (лат.).

Друкується за виданням Е. Маланюк "Книга спостережень. Проза", Том другий, Накладом видавництва "Гомін України" Торонто, Онтаріо, Канада, 1962 р. Стор.181-190.

МАЛОРОСІЙСТВО

I

Поняття *малоросійство*, в тім сенсі, в яким тут ужито, не мало б обмежуватися українським лише світом.

Кожна многонаціональна держава, не виключаючи найбільш навіть національно-упорядкованих імперій, в процесі свого історичного існування, витворювала своєрідний пересічний тип імперської людини. Згадаймо ще донедавна пам'ятний нам тип, напр., австрійця, який, без особливих перешкод, міг бути одночасно чехом чи хорватом, поляком чи русином-українцем. Політична мудрість старого Риму, який очолював світову імперію, але ніколи не "романізував" своїх колоній, якби ще дотлівала в устрою віденської імперії Габсбургів. Правда, протягом ХІХ ст. в був[шій] Австро-Угорщині проривалися тенденції до адміністраційного, якщо вже не німчення, то, принаймні, вживаючи зловісної назви недавнього минулого, гляйшальтування. Але такі намагання були випадкові і ніколи не носили характеру чогось уплянованого. Тип "австрійця", цебто — поміж чи понаднаціональний тип громадянина й мешканця наддунайської монархії — формувався автоматично, хоч і досить зовнішньо, розуміється. Більш, ускладнені, але, все ж подібні процеси в'язалися з виникненням типу британця або колоніяльного (а раніш і метропольного) француза. Вже досить відмінний характер носили аналогічні явища на терені Германським, особливо — германо-пруським, отже вже східньо-європейським. Але засадничо-інакший образ бачимо на властивім сході Європи.

На теренах, що офіційно називають нині ССРСР, а, зазвичай, просто "Росією", процеси не так творення, як **роблення** загальноімперського типу — мали характер радикально-відмінний вже хоча б тому, що державний устрій московської, згодом петербурзької, а від сорока літ знову московської імперії — не знав, не знає і знати не хоче **жодної** особовости: ані особистої, ані суспільної, ані національної, ані навіть регіональної чи клясової. Тому процес формування в Росії типу імперської людини — "росіянина" не був ані процесом історичним, ані процесом взагалі(1). Це був брутальний, масово-механічний виріб, виконуваний терористично-поліційною машиною тотально-зентралізованої держави, і, власне тому, що був то механістичний **виріб**, цебто акція видирання з живого організму підбитих і обезвладнених націй — окремих їх шматків, — імперський тип "росіянина" (в замірі, хоч і не органічний, але соціологічно можливий) не постав. В умовах характеристичної мішанини понять "нація-етнос" і "державо-імперія", державна машина в практиці механічно нагинала старі національні організми під етнічний рівень московської маси з метою, розуміється, творити єдино-неділимий нарід — русскій, російський чи советський, вірніш, "народ" — в специфічно-російським розумінні цього слова.

Результатом такої наполегливої й плянкової чинности державної машини — було з'явлення типу не росіянина, а лише: малороса, малополяка, малогрузина і навіть малосибіряка.

До речі, щоб це не звучало парадоксом, пошлюся на недавнє минуле суспільства польського, в яким тип польського малороса був безперечним соціологічним фактом. Духовим виразом і якби сублимацією цього

факту був, напр. Роман Дмовський, як політик та ідеолог, і ціла дмовщизна т. зв. Демократії народової, що саме своїм малоросійством отруїла в зародку новопосталу Польську державу і в львиній долі спричинилася до її упадку(2).

Що ж таке малорос?

Це — тип національно-дефективний, скалічений психічно, духово, а — в наслідках, часом — і расово.

На нашій Батьківщині, головним історичним родо-вищі цього людського типу, він набрав особливо-патологічного і зовсім не такого простого характеру, як на перший погляд здавалося б.

Завдяки такому, а не іншому, перебігові історичного процесу на нашій землі, тип малороса ставав (при-наймні, по містечках і містах) масовим, а що найгірше, традиційним. І треба припускати, що способи, що так скажу, малоросійського виробництва вже на Москві були розроблювані протягом не одного століття, а система тієї продукції не віднині має під собою солідну, сказати б, наукову базу. Сучасні советські спеці, хоч як озброєні терором і модерними здобутками науки а Іа (3) Павлов, безумовно дуже уважно перелистують і вчитуються в історичні документи багатющих архівів Посольського (й Питошного) Приказу XVI-XVII ст.²⁰, Малоросійської Колегії XVIII ст.²¹, III Отделенія та Охрані XIX ст.²²

У нас фатально закорінилося майже переконання, що малорос — то, мовляв, неосвічений, примітивний, недорозвинений українець без національної свідомости, словом, як то кажуть, темна маса. Вистачить, мовляв, його при помочі "Просвіти"²³ просвітити, переконати й усвідомити — і справа поладжена.

Але кожен, хто давав собі труду зупинятися на цій проблемі, знає, наскільки вищеподана схема відбігає від дійсності.

Малоросійство, хоч явище часте і кількісне, — найменш дотикало основну нашу національну масу — селянство (що нас не мусить особливо тішити, бо не маса творить історію). У нас малоросійство було завжди хворобою не лише півінтелігентською, але — й передовсім — інтелігентською, отже поражало верству, що мала виконувати ролю мозкового центру нації.

І в цім — **суть** проблеми.

І тут одразу ж треба виключити той тип простолюду, який любив повторяти "моя хата скраю", або при польських конскрипціях називав себе поліщуком чи тутейшим, як при советських переписах записує свою національність "русский": то є лише мімікрія і самооборона, за якими тягнуться віки гіркого досвіду.

Скажемо коротко і забігаючи наперед: проблема українського малоросійства є однією з найважливіших, якщо не центральних проблем, безпосередньо зв'язаних з нашою основною проблемою — проблемою державности. Що більше: це є та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України. І ще довго, в часі тримання й стабілізації державности, та проблема стоятиме першоплянним завданням, а для самої державности — грізним мemento.

Малоросійство бо — наша історична хвороба (В. Липинський називав її хворобою бездержавности), хвороба многовікова, отже хронічна. Ні часові застрики, ні навіть хірургія — тут не допоможуть. Її треба буде довго-довгі десятиліття — **іжживати**.

II

Намагаючись викладати цю тему мовою стислою, з нахилом навіть до академізму, все ж відчуваєш труднощі при формулюванні думок, щоб вони були легкоскопні, дохідливі. Впливає це з самої скомплікованої істоти теми.

Тому, звернемося до ілюстрацій, взятих чи то з історії, чи то з літератури.

Не сягатимемо аж до праісторії. Зазначимо лише, що малоросіянству, певно, віддавна сприяли природні багатства і щедре підсоння нашої єдиної на світі Батьківщини. Плями майбутнього малоросійства, помітні вже в нашій Середньовіччі ("люди татарські"), яскравіють в добах Литовській та Козацькій. За гетьманування Виговського і в наступній руїні — малоросійство українське стає вже чинником політичним і виходить на арену історії.

Переяслав р. 1654 той чинник якби залегалізував і він, буди спочатку чисто чуттєвою й психологічною вадою, об'єктивно дає пізніш очевидний параліч національно-державній волі, а дедалі — агентуру й п'яту колону Москви. Брюховецький — з одного боку, Тетеря — з другого: ось два обличчя малоросійства за Руїни. Але ще Мартин Пушкар, полковник полтавський, встає зловісним символом малоросійства по-Хмельниччини, символом знівечення перемоги під Конотопом, символом, що веде хід нашої історії аж до полтавської катастрофи, бо Кочубеївщина то був плід довгих десятиліть.

Якщо колись з'явиться історія Українського Малоросійства, то автор її саме Мартина Пушкаря, правдоподібно, проголосить батьком малоросійства. Бо, повторюю, всупереч популярній у нас думці, малоросійство то не

москвофільство і не ще якенебудь фільство. То — неміч, хвороба, каліцтво внутрішньо-національне. Це — національне **пораженство**. Це, кажучи московською урядовою мовою XVII століття, — **шатость черкасская**, а кажучи мовою такого експерта, як цариця Катерина Друга, це — **самоотверженность малороссійская**; Отже, є то логічне степенування: хитливість, зрадливість, зрада і агентурність. Аж до часів наступних і нам найближчих.

Москвофільство чи інше фільство (їх було кілька в нашій історії) то є **можливий** напрям нашої **національної** політики, і в цім сенсі був "переяславський" момент москвофільства в політиці Богдана Великого, як москвофільськими були цілі десятиліття національної політики великого Івана Мазепи. Як туркофільство Петра Дорошенка. Як змушене польонофільство Виговського чи — на наших очах — Петлюри. Всі ці приклади — то політика чи тактика.

Але малоросійство — це не політика і навіть не тактика, лише завжди апріорна і тотальна **капітуляція**.

Капітуляція ще **перед боєм**.

Москвофільство (як всяке інше фільство), передпокладає власну, контрольовану волю, отже, теоретично кажучи, може міститись в границях національної чи, тим більше, державної політики, але малоросійство, яко яскравий прояв паралічу політичної волі і думки, завжди є поза межами якої будь раціональної політики взагалі.

Діячі Центральної Ради малоросами не були. Вони були здебільша тими, що їх окреслюється виразом "свідомі українці" (р. 1918 досить двозначно казали "переконаний українець"). Але майбутній історик не зможе політику Центральної Ради пояснити інакше, як

присутністю в ній політичного малоросійства, яким були люди того покоління отруєні: брак найелементарнішого національного інстинкту і параліч політичної волі – були наявні.

З коротеньких спогадів ген. Врангеля, який в імперській гвардії був підлеглим Скоропадського, видно, що Гетьман роздумував навіть над історіософією України(4).

Але ці роздуми відбувалися літом р. 1918, – отже були і спізнені, і абстрактні: історію треба було тоді вже **творити**, владу, якою обмеженою вона тоді не була, – **здійснювати щохвилини**, бо час був рахований. Гетьман Павло Скоропадський під багатьма оглядами стояв неспівмірно вище від більшости лідерів Центральної Ради, але й він був сином доби, і ровесником покоління. Якщо не комплекс малоросійства, то напевно "комплекс Гоголя" – тяжів і над ним. Павло Скоропадський залишив нам класичний приклад українського політичного гамлетизму, який, до речі, тісно зв'язаний з традиційним малоросіянством. І в цій була трагедія і Батьківщини, і її нещасливого сина, який на чужині залишився їй вірним аж до смерти.

Ш

В нормальній, незмалоросійщеній психіці кожного сина народу існують своєрідні "умовні рефлекси" національного інстинкту: чорне - біле, добре - зле, вірне - невірне, чисте - нечисте. Боже - диявольське.

В малоросійстві ці рефлекси пригасають і слабнуть, часом аж до повного їх зануку. В такому стані сама праця інтелекту не помагає, бо буде завжди **спізнена**. Навіть розроблена, зафіксована і по архівах (зазвичай нечитаною) переховувана національно-політична думка – не

може винагородити того інстинктивного розуму, що його називаємо часом природним, часом мужицьким, і який тісно зв'язаний з волею і характером. Цього "природженого" розуму не може замінити жадна школа, жаден титул чи диплом. Історичне малоросійство — або той розум редукувало до розмірів "мужицької арихметики", або його наркотизувало різними мітами (спільна віра, спільний цар, спільний соціалізм чи брак географічних кордонів), або — просто вижирало, як мікроб вижирає живу тканину організму.

Що ж таке малоросійство?

Це також затьмарення, ослаблення і — з часом — зник *історичної пам'яті*. Тому і колишній Петербург, і теперішня Москва, розпоряджаючи зцентралізованим шкільництвом, таку велику вагу надавали й надають науці *Історії*, яка, в сполученні з відповідно підбраною літературою (а т. зв. російська література є першорядний чинник деморалізації, про що попереджував, але безуспішно, ще Володимир Антонович) — забиває історичну пам'ять української дитини з першим днем вступу її до школи.

Придивімось, що робиться в сучасній советській історіографії! Яку до дрібниць продуману програму zdeформованої й зденатурованої історії там розроблено! Бо то — найважливіший відділ лябораторії малоросіянства.

Малоросійство, як показує досвід, одночасно плекається також систематичним впорскуванням комплексу меншовартости ("ніколи не мали держави", "темне селянство", "глухий хохол" і т. п.), насмішкуватого відношення до національних вартостей і святощів. Це — систематичне висміювання, анекдотизування й глузування зі звичаїв, обичаїв, обрядів, національної

етики, мови, літератури, з ознак національного стилю, реалізації якого ставляться систематичні, плянові й терором підперті перешкоди. А коли пісню чи танець висміяти не вдається, тоді їх вульгаризується й примітивізується ("пісні народів ССРСР") так, щоб гопак непомітно переходив в камарінській, а бандура — через різні "капелі" — в балалайку чи гармонь. Коли ж в області науки чи мистецтва постає твір українського національного духу вартости бездискусійної і самопереконливої, тоді приходить просто реквізиція чи "соціалізація" і твір проголошується "нашим" ("русским" чи — тепер — "советським").

Для сучасників Шевченка національність нашого великого математика Михайла Остроградського була річчю очевидною. Сьогодні це "русскій учоний" — вже для цілого світу. Ми знаємо, що один з фундаторів науки про міцність матеріалів та будівельної механіки — Степан Тимошенко є син нашого народу і найстарший член Наукового Т-ва ім. Шевченка²⁴, але для цілого світу він сьогодні навіть не американець, а просто "русскій", і його, навіть перекладені, підручники в ССРСР давно вже "націоналізовано" для генія "советського народу".

Ось свіжий приклад: видатний наш мистець Олександр Довженко, який в умовах власної держави виріс би на світового генія, пильнував аж до своєї смерти, щоб в кінці кожного його, Москвою соціалізованого, твору стояло: переклад з української. Але не вспів він склепити очі, як його тестаментарну "Зачаровану Десну" видано було в Москві велетенським накладом по-російському, а одночасно — англійський переклад з зазначенням, що він "советський", отже — для "англомовних" народів — "русскій" письменник.

Уявім собі, що диявол помагатиме так само далі — і тоді, за 20-30 літ, Довженко буде так само руським, як Тимошенко і Богомолець, як Бортнянський, Боровиковський, Гоголь, Мечников, Куїнджі, Самокіш чи (до речі — з львов`ян) Айвазовський...

Київську Всеукраїнську Академію Наук перетворено на провінційну філію московської з публікаціями "на общепонятном". Славна Київська Академія Мистецтв обернулася на провінційний "художній" інститут, а її фундатор — геніальний графік Юрій Нарбут — просто викреслений з історії: його пам'ять зліквідовано навіть у "всесоюзній" скалі. "Нет, не било, і бить не может"... Те саме з музикою, оперою. Один з авангардових театрів ХХ ст. — театр Курбаса — Куліша знищено до кореня і на його місце привернуто побутовий, фактично малоро-сійський театр, який, одначе, порівняти не можна з класичним побутовим нашим театром Кропивницького — Карпенка Карого: театр "на українском язике" в УССР опинився на рівні — увічного ще Винниченком — Гаркуна Задунайського.

Дуже прикметний недавній випадок з поеткою Ліною Костенко. По виданні тільки двох книжечок поезій — вона опинилася з кляпом в роті. Не з огляду на тематику (про кохання й соловейка така В. Ткаченко воропає собі без перешкод), хоч Л. Костенко мала необережність писати про... море, забувши, що тема моря для українців була заборонена ще в кінці 20-х рр.. ("ніззя"). Ні, справа була не в тематиці, а в занадто певнім тоні, занадто суверенній *інтонації* і занадто яскравій літературній культурі, яка — ретроспективно — виявляла рівень 20-х років, неокласиків, Плужника, ба й... Яновського, словом — зраджувала *неперервальный* процес... А, на біду, — поетка *справжня* та ще й з

власним стилем. Це їй припечатало її долю. Вона фактично вже задушена, не вспівши навіть завітнути.

Випадок з Ліною Костенко, може, найяскравіше показує справді сатанинську **чужиність** советського апарату малоросизації.

Побіжно відзначені явища дають мірило сучасної советської малоросизації нашої культури і показують обсяг продукції всеохоплюючого малоросійства на нашій Батьківщині, де, до речі, вже офіційно не фігурує нарід український, лише від двох десятків літ просто "народ України", отже не нація, а населення, мешканці, реорле, або, як тепер кажуть, **жителі** цієї "республіканської" колонії "советского государства".

IV

Тільки на тлі імлісто-хиткого, зрадливо-безформного, невиразно-обопільного і, часом, просто юдиного малоросійства можна відчутти й зрозуміти, чому саме ім'я Гетьмана Мазепи прошиває ворога, як жагуча стріла, чому це ім'я змушує тремтіти його, як ту євангельську осику, на якій Юда повісився, чому сама згадка про Мазепу кидає ворога в холодний піт.

Історія наша згадує про річки крові в руйнованім, гвалтованім і ганьбленім р. 1709 Батурині. Історія подає нам, як московським канчуком було зігнано наших єпископів до глухівського собору, щоб там побілілими з смертного жаху українськими устами проголосити "Івашці Мазепі" — фундаторові храмів! — блюзнірчу й страшну, істинно-диявольську "анатему"²⁵. Це був прилюдний гвалт наїздника-варвара, перш за все, над найвищими святощами нації — нашою Церквою, нашою Вірою Благодетивою... І від часів коронованого ката — Петра, якого ліпша частина власного народу, з

сином-престолонаслідником на чолі, справедливо мала за антихриста, — протягом двох з половиною століть іде різними способами і з різних сторін оббріхування, оплюгавлювання, оганьблювання, викорчовування й викорінювання найменшого сліду Мазепи й мазепинської доби. Ми досі не можемо знайти навіть вірнішого портрету того, хто, напевно, був за життя портретований десятки разів. О, допоки Росія Росією і Москва Москвою, навіть історіографічної "реабілітації" Мазепи ніколи не наступить, хоч би сталося ще кільканадцять октябрських чи фебральських революцій! Ворог, якого національний інстинкт — при всім варварстві й дикунстві — був, є і буде найбільш живучий і безпомилковий, ворог, який на жадне малоросіянство, протягом століть своєї історії, **ніколи** не хворів, — на пункті Мазепи і мазепинства є тотально-непримиримий.

І має цілковиту рацію. Мазепинство бо й є яскравою протилежністю, яскравим запереченням, нещадним демаскуванням і найрадикальнішим ліком саме на Малоросійство. Бо що ж є Мазепинство, як не чинна свідомість Нації і інстинктивно зв'язана з тією свідомістю політична і мілітарна **воля** Нацією **бути**? Навіть за ціну Батурина чи Полтави.

В капітальній повісті Б. Антоненка-Давидовича "Смерть" (в ній тепер чомусь почали шукати порнографії, а не проблеми малоросійства, якій вона в цілості присвячена) є яскрава сцена. Окупаційний комісар — політично свідомий українець, отже змушений грати роллю самоотверженого малороса, при ревізуванні сільської школи натрапляє на портрет Мазепи, маскований сусідством портрету Драгоманова. Буря почувань, викликана образом Гетьмана, мусить бути змісця згашена, понадто в присутності учителя школи, типового "просвітянина" і "щирого українця", але

політичного сліпця, отже – в істоті своїй – натурального малороса. Сцена, розуміється, кінчиться голосним наказом: "В радянській школі не місце одвертій контрреволюції!"

А скільки ж то попотів тероризований III Отделенієм віртуоз віршу Олександр Пушкін, щоб протягом рахованих тижнів виконати замовлену царем "Полтаву" так, щоб в ній героя байронівської поеми, за всіма канонами соціалістичного реалізму, представити "злодеєм", про якого –

*Немногим, может быть, известно,
Что он не ведает святыни,
Что он не знает благостыни,
Что он не любит ничего,
Что кровь готов он лить, как воду,
Что презирает он свободу,
Что нет отчизны для него.*

А пригадується, як ці блюзнірчо-страшні і сатанинсько-брехливі рядки, за спеціальними інструкціями міністерства освіти, мусіли учні середніх шкіл царської Росії вивчати обов'язково напам'ять і ще півдитячими устами рецитувати вголос. Як, додамо, ці самі рядки мусить вивчати й рецитувати наша молодь нині в школах т. зв. радянської України. А написані ж ці рядки були не яким-будь Сурковом чи Еренбургом, а таки визначним клясиком і, можна сказати, Моцартом російської, ним же створеної й розвиненої, літературної мови. Один опис Полтавської Баталії в поемі Пушкіна вартий десятикратної сталінської премії!

Так працювала Машина Малоросійства за царів, зеленцем нищучи й отруюючи українську душу. І працює, може більш примітивно, але й більш брутално та одверто тепер – з перспективою "освоєння цілини" в Азії і з тінню нагана на стіні.

V

Як єдиним радикальним ліком на хворобу малоросійства є Державність, так упадок Державности, смерк державницької ідеї і всяка "руїна", від Руїни XVII ст. почавши, були і є тим ґрунтом, на яким малоросійство виростало, квітло і давало плоди.

Сучасну Руїну, як ґрунт під малоросійство, використовує ворог пляново, безоглядно і приспінено, бо "время гаряче". І було б непростимою, злочинною наївністю недоцінювати цей факт, або, що гірше, збувати його псевдопатріотичною фразою чи ледачою вірою в автоматизм т. зв. історичного прогресу.

Тут не місце давати якусь дешеву рецептуру. Тим більш, що рецептура та спроваджується зазвичай до того традиційного, спрощеного "просвітанства", з яким боролися нечисленні представники політичної мислі, люди суверенного національного розуму чи живого національного інстинкту — ті, що спромоглися не зважати на диригентську паличку ззовні, а *дерзали*, як писав колись Хвильовий, в тій області самостійно. Напружене *творення Духової Суверенности* — ось рецепт, що був, є і буде найбільш трудний, але й найбільш істотний і всеобіймаючий. Цей рецепт, до речі, виключає — якнайгостріше — імітацію, деклямацію, патріотичну позу, бароккове "здаватися, а не бути", як і всіяке "погрожування пальцем в чоботі".

Коли ми зупинимось на області національного інстинкту, то, враховуючи всі здобутки науки (з Павловом включно), мусимо признати, що плекання того інстинкту є питанням двох, вельми коштовних, чинників: часу і обставин. Це — родина, рамки національного (не етнографічного!) стилю, магія національного обряду, атмосфера національної етики

і національної естетики. А в першу чергу – національне поступовання й ділання, бо в області чуття – віра без діл мертва є, як каже св. Письмо.

Коли ж ми зупинимося над областю національного інтелекту, то автоматично приходимо до поняття **ЗНАННЯ**, ц. т. дослід, студій, висновків і зформульвань. Наше бо знання не має носити характеру абстрактного, а мусить бути направлене, остаточно, на одержання **ЗНАТТЯ** – отого, власне, приповідкового знаття, якого так часто бракувало землякам, коли то, чухаючи потилицю, вони *post factum* (5) нарікали: "Якби ж то було знаття!..."

Оце то знаття і є те місце психіки, де національне чуття – в ідеалі – гармонійно сполучається з національним розумом в їх синтетичний вислід: національну волю. Говоримо: в ідеалі. В дійсності, як вчить нас недавній історичний досвід, ці дві основні психологічні категорії, наслідком малоросійського паралічу (і малоросійського розкладу) давали в області чуття – отаманщину (і махнівщину), а в області розуму – мертвий, отже завжди спізнений формалізм, ялову "принципальність" (а не творчу засадничість) і ті чи інші "дискусії" в скалі від "високого рівня" аж до Гоголевої повісти про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Нечипоровичом...

Саме усвідомлення собі комплексу малоросійства – було б вже значним кроком вперед, так само, як поставлення діагнози є початком лікування.

В своїй величезній мистецькій і інтелектуальній творчості саме Микола Гоголь, тепер канонізований "руській пісатель" і як би прапор політичного малоросійства, дав неперевершений досі матеріял для студій над розкладом національної психіки і переходом її в

стан малоросійського гниття. Життєвий шлях Гоголя і його психіка — українця перелому епох — зробили те, що він, в зударенні з Петербургом, спалахнув був майже революційним націоналізмом (листи до М. Максимовича) і р. 1836 фактично емігрував, — наслідком надломлення характеру та данайської "помочі" і недвозначної "опіки" уряду — почав "пропагандово" плутати Русь і Росію. А в т. 1 "Мертвих душ" несподівано посадив нашу, історичну Русь на московську "тройку" з москалем-"ямщиком".

Так Гоголь фатально (і, певно, несподівано для самого себе) стався фундатором міту Русі-Росії, а політично — дав під малоросійство своєрідну, хоч і дуже двозначну "ідеологію". Та тут місце на розвинення цієї, важливої для проблеми малоросійства, але бічної теми.

Гоголь, син своєї доби і свого душевно вже напів-мертвого суспільства, подав його жахливу (в "Мертвих душах") панораму — сміючись, хоч "сміючись крізь сльози". У нього ще пів співчутлива, пів презирлива поблажливості до пізніх нащадків героїчної Хмельниччини, хоч, одночасно, він, ціле життя працюючи над "Тарасом Бульбою", старається поставити перед мертвими душами сучасників постаті й чини Козацької Ілїяди, в якій брав участь його предок — Остап Гоголь, полковник брацлавський, славний хмельничанин і один з найнезломніших мужів доби Руїни.

Але вже тільки трохи молодший сучасник Гоголя, автор вимовного послання "М. Гоголю" ("ти смієшся, а я плачу") — Шевченко тієї поблажливості не має. Обурення, погорда, презирство, пекучий сарказм: "славних пращів великих правнуки погані", "раби з кокардою на лобі, лакеї в золотій оздобі", "не заріже батько сина... викохає та й продасть в різницю — Москалеві" — це вже портрети закінчених малоросів ХІХ ст.

Шевченко *перший* вжив це слово, за його часів ще зовсім необразливе (ще у 70-80 рр. його писали з великої букви: "Малоросіяне"), саме як слово ганьби й погорди. "А на Україну не поїду, цур їй, там сама Малоросія" – писав він в однім листі. Так Шевченко поставив діагнозу і зформулював національне каліцтво, якому пізніш Іван Франко дав максимально згущений і, фактично, властивий вираз в "На ріках вавилонських":

*І хоч душу манить часом волі приваб,
Але **кров** моя – раб! Але **мозок** мій – раб.*

Ця формула – належить підкреслити: всеукраїнська і "соборна" – дана була Франком на самім початку нашого століття. Але це не перешкодило віками культивованому рутено-малоросійству відограти свою фатальну роль у вирішальному трьохріччі 1917, 1918 і 1919 років, а, головне, у болоче-змарнованих місяцях весни року 1917.

Оскільки Франко ніколи не був, сказати б, загальнодоступним і легким до вульгаризації, остільки Шевченко, в короткім часі "потрапивши під стріхи" (побожне бажання Міцкевича), був завжди предметом особливих заходів і турбот Росії, не менш від Мазепи. Від "лівих", як критик В. Белінській, і аж до генералів тайної поліції – і "громадськість", і уряд робили все, щоб його спочатку висміяти, а коли це не вдалось, то зденатурувати і – при допомозі цензури зредувати до "крест'янського поета", співця "селянської недолі" і т. п. В цих заходах свою помічну і не малу роль відіграло рідне малоросійство також. Малоросійство бо було в тій акції – малоросізації Шевченка – заінтересоване безпосередньо.

Як вже згадувалося, комплекс малоросійства є складний і заплутаний. Він — в своїй змінливості — має багато облич і сторін. Він часто є замаскований, особливо в останніх десятиліттях, коли, буваючи зняряддям в чужих руках, він зазвичай маскується гопако-шароварництвом, відповідно спростаченою мовою ("подделуєця под мужицький разговор", як каже один з персонажів Винниченка), ховається за лжепатріотичною вірشوграфією і етнографічною патріотикою взагалі. Довгі десятиліття малоросійство, при допомозі чужої поліції, "пристосовувало" Шевченка. І не без успіху. Лідер воюючого київського малоросійства, славнозвісний Василій Віталієвич Шульгін — не без гордості стверджував ще перед р. 1917, що існує, мовляв, *два* Шевченки: "наш", як він казав — "богданівський", і "їх" — *мазепинський*. Термінологія, як бачимо, досить довільна, але тим більш характеристична.

Так. За царів малороси препарували ("закобзарювали") Шевченка досить наполегливо, але й досить "кустарно", в порівнянні з тією індустріалізованою репарацією, що її dokonano протягом сорока літ в УССР. Знечулювалося у читача саму Шевченківську емоцію, самий інстинкт шевченківства для того, щоб — у відповідний момент — вирізати Шевченка з національної психіки майже хірургічним способом. А якщо й ні, то, принаймні, зробити з Шевченка провансальського Ф. Містраля або шкотського Р. Бернса (6).

Наскільки не можна легковажити цієї акції малоросізації Шевченка, свідчить один епізод з порівняно недавнього минулого.

Покійний Максим Славинський, приятель Лесі Українки, довголітній співредактор західницького петербурзького місячника "Вестник Европы" і наш

дипломат в часах Державности, десь в середині 20-х рр. щиро признався був в розмові, що страшне пророцтво Шевченка —

*Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять, —*

було для нього довший час **незрозуміле**. Що то значить "присплять"? І чому "збудять в огні"? І чому "окраденую"? Як це можна "окрасти" цілу країну, цілий нарід? Славинський згадував, як він (та й не він один) ту "неясну" шевченківську строфу клав на карб "слабої оброблености віршу", "малої освіти", мовляв, "самоука" і т. п. інтелігентських забобонів здрагоманізованого й звинниченкізованого покоління. І аж, як казав він, ось тепер, по всім, що було протягом 1917-20 рр., він зрозумів, яке прозріння і яка осторога містилася в тій "неясній" і "необробленій" строфі. Цей епізод згадався, щоб додати ще одне визначення малоросійства:

воно є еквівалентом нашої **окрадености**.

В сорок першу річницю проголошення Державности

Примітки:

(1) Це історично-спізнене слово тепер все частіше пускають в обіг керівники т. зв. російської еміграції, якби попереджаючи поки що масковані советською термінологією, інтенції керівників советської імперії. Історично – це слово мало свій сенс в заранні імперії, в часах Петра I й Катерини II, і в тім сенсі – імперсько-державнім, а не національним – вживалося протягом XVIII ст. Допіру в столітті XIX урядові чинники безуспішно намагаються надати йому сенс етнічно-національний, згодом остаточно перейшовши до явного фальсифікату: "руській". (Прим. автора)

(2) Замордування першого президента відновленої Польщі – Габріеля Нарутовича (інженера-гідраліка і славного швейцарського професора) – допіру тепер частина польського суспільства починає собі належно усвідомлювати. Убійник – Елігіюш Невядомський, людина релігійна, маляр, абсолювент, щоправда, Петербурзької Академії Мистецтв, – доконав цього з мотивів патріотичних, як партійний ендек.

Пілсудський, з властивою йому інтуїцією, досить точно визначив був тоді ж, що то була "куля зі сходу". (Прим. автора).

(3) Подібний, на зразок (фр.).

(4) Подаю, на жаль, з пам'яті, такий діалог:

Врангель: Чи Україна – це поважно?

Гетьман: Цілком. От я лише думаю, з ким їй бути: зі Сходом чи з Заходом.

Цей епізод, поданий людиною честі і шведським бароном з походження, до речі, спростовує знане "свідоцтво"

ген. Денікіна, що гетьман, мовляв, "своєчасно склав би Україну до ніг царя" і т. п. "запобігавчі" інсинуації. (Прим. автора).

(5) Після того (лат.).

(6) Виразним підтвердженням цього є остання "радянська" публікація під назвою "Тарас Григорович (так!) Шевченко – літературний портрет" двох авторів: О. Білецького і О. Дейча. Висновок з цієї ніби академічно написаної книжечки такий: Шевченко був, що правда, досить високого (але, розуміється, нижчого від Пушкіна та Лермонтова) рівня, але виразно "общерусский", що писав двома мовами і безмежно любив спільне "отечество", Пушкіна та "велику російську літературу й культуру" (так!), як "рідну".

Треба співчувати О. Білецькому, що дав своє авторитетне ім'я цьому майже жандармському (а la колись Щеголев) еляборатові. Але не можна недооцінювати можливого впливу книжечки на попередньо скомсомолізованого читача. (Прим. автора).

Друкується за виданням Е. Маланюк "Книга спостережень. Проза", Том другий, Накладом видавництва "Гомін України" Торонто, Онтаріо, Канада, 1966 р. Стор.229-247.



ЮРІЙ БОЙКО-БЛОХІН

(25.03.1909 – 2002)

БОЙКО-БЛОХІН ЮРІЙ Гаврилович (справжнє прізвище — Блохін) (25.03.1909, м. Миколаїв, Україна — 2002, м. Мюнхен, Німеччина) — український літературознавець, театрознавець, професор Українського вільного університету в Мюнхені, громадський і політичний діяч, член Проводу ОУН.

Після закінчення Миколаївської профтехшколи в 1927 р., вступив до Миколаївського інституту народної освіти (тепер — МДУ ім. В. Сухомлинського). Згодом закінчив Одеський інститут професійної освіти (1931). У 1931—1932 рр. — завідувач педагогічної частини технікуму точної механіки та викладач української мови і літератури у школі ФЗН у Харкові. У 1932—1933 рр. викладає українську мову і літературу на комбінаті робітничої освіти в Херсоні. У 1933 р. вступив до аспірантури Харківського інституту літератури ім. Т. Шевченка ВУАН і одночасно працював у текстологічній комісії з підготовки ювілейного видання творів Т. Шевченка (до 120—річчя від дня народження). Написав "Історію України" за творами М. Аркаса та М. Грушевського для учнів і вчителів шкіл. Заснував молодіжну організацію "Юначий гарт", незабаром заборонену. Зазнав репресій за справою Спілки визволення України (СВУ), звільнений з інституту. Під час війни вирішив емігрувати. З 1945 р. живе у Мюнхені (Німеччина). Дійсний член НТШ (1950), професор УВУ (Мюнхен; 1950), з 1962 р. — професор Мюнхенського університету.

Автор численних наукових праць на ідеологічні теми та з історії української літератури, зокрема — "Основи українського націоналізму" (1951), "Шевченко і Москва" (1952), "Творчість Тараса Шевченка на тлі західно-

європейської літератури" (1956); про творчість М. Хвильового, В. Підмогильного, М. Міхновського, О. Ольжича, О. Гончара, М. Коцюбинського та ін.; з українського театрознавства – "Молодий театр у Києві" (1930), про М. Кропивницького (1942), "П'ять великих акторів сцени" (1955), "Первісні зародки театрального дійства та старовинний театр на Україні" (1990), дослідження драматургії Лесі Українки, В. Винниченка та ін.; про творчість російських письменників і публіцистів, зокрема А. Чехова, В. Белінського та ін., а також історичних досліджень – "Євген Коновалець і Осередньо-Східні землі" (1947), "Проблеми історіософії українського націоналізму" (1950), "Російське історичне коріння більшовизму" (1955), "Російське народництво як витоки ленінізму-сталінізму" (1959), "Російські історичні традиції в більшовицьких розв'язках національного питання" (1964) та ін.

Писав також публіцистику німецькою мовою, статті з політико-філософських проблем. Активний громадський і політичний діяч, був заступником Президента УНР у вигнанні, входив до керівництва Організації Українських Націоналістів. Праці Юрія Бойка-Блохіна перекладені й видані багатьма слов'янськими, а також німецькою, англійською, французькою та італійською мовами.

ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

СВІТОГЛЯДОВІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Нація і світ

Український націоналізм є світоглядом з великими завданнями і великими стремліннями.

В основі світогляду нашого націоналізму лежать два стрижневі моменти: по-перше — нація є головним історіотворчим фактором у світі; по-друге — творча людина є основною динамічною силою нації. Визволення української нації і її змогутніння йтиме в парі із духовим збагаченням і розростом української людини. Український націоналізм має в основі світогляду незрушимі філософські засади, але не має і не може мати філософської завершеності, оскільки змагає бути постійно актуальним в розвиткові нації. Він нав'язує до різних осягів філософської думки, оскільки вона відповідає істотності його духових шукань, але ніде не ставить себе в повну залежність від цієї думки.

Він націлений насамперед на підпертя й забезпечення окреслених політичних цілей — здобуття і утривалення самостійної і соборної української великодержави, як творчого фактора у світовій історії. Він вважає можливим здійснення цього завдання великої міри тільки за тої умови, коли українська нація здійметься на найвищі щаблі своєї вітальної й духової напруги, змобілізувавши свої позитивні традиції і розбудивши внутрішні дрімачі потенції, до чого засобом має стати новий світогляд, як унаочнення

захованого і приспаного минулого та душі сучасного і випливаючих з них потягів до майбутнього.

"Український націоналізм не повстає в порядку самої реакції на стан національно-політичного поневолення, який в сучасній хвилі досягнув найрізкіше виражених форм всестороннього погноблення нації. Вправді гострота цього зовнішнього ворожого натиску може й стала безпосередньою причиною ясного освідомлення собі великої загрози, що зловіщо лягла на різних місцях українського овиду. Однак тільки незначно і переважно в первопричині можна вважати український націоналізм відрухом. В своїй глибині є він рухом органічно творчим з усіма ознаками автономної волі... Щораз виразніше окреслюється природа прямувань націоналізму: зв'язатися з усіма поземними й повисними сферами національної дійсности та врости опановуюче в серцевину її внутрішніх сил.

З огляду на це завдання націоналізму не обмежуються програмою завтрішнього дня, але укладаються в той спосіб, щоб сягнути рішаючо в найдальшу будучність. У зв'язку з цим націоналізм стремить здобути духову натугу світогляду, щоби на ґрунті цієї найбільш формівної моральної сили доцільно й тривко здійснити свої конкретніші завдання" (Ю. Вассиян. Ідеологічні основи українського націоналізму. "Розбудова Нації", 1929, 3-4, ст. 77).

В основі світогляду націоналізму, як ми вже сказали, лежить та теза, що нація є основним і визначальним фактором людської історії. Свідомість цього є тим стрижнем, що організує націоналістичний світогляд, надає йому стрункости.

Націоналістичні теоретики раз-у-раз повертаються до поняття нації, насвітлюють його з різних сторін. В цій

постійній увазі до явища нації немає нічого дивного: Липинський якось дуже влучно зауважив, що як би ми не стреміли повнотно охопити це явище визначеннями, все таки в його основі залишиться щось містичне, лише відчуване нами, але не схопне формами логічного мислення. Можна би продовжити думку видатного мислителя так, що явище нації є настільки складне, що раз-у-раз розкриває нам все нові й нові свої сторони, і для його розкриття не досить користатися самими лише засобами логіки, але доводиться звертатися й до чуттєвого та інтуїтивного пізнання. В цьому почасти криється причина того, що націоналістичні писання надихані "поезією", "поетичними візіями", які у переінтелектуалізованих наших противників викликають іронічні зауваги.

Сціборський підкреслює, що нація є найвищою органічною формою людського співжиття. Може навіть саме слово "форма" тут мало вистарчальне, і його можна вжити лише з підсилюючим прикметником "органічна". Нація має свій внутрішній неповторний духовий зміст, творений у віках через спільні природні властивості і через моральну єдність та намагання здійснити свої історичні завдання. Отже, духове єство нації, помножене на її волю до самоздійснення у фактах дальшого духового і матеріального розросту, є, на думку Сціборського, основним у нашому визначенні нації. Він наголошує на принципову і непримиренну відміну цієї формули від формул демоліберально-раціоналістичного табору, де націю береться як народ, як суму осіб, суму якостей, суму відмінностей.

Перша формула динамічна, вона передбачає нескінченність розвитку, розросту, вдосконалення. Друга — демоліберальна — вкладає націю в одну із шухлядок

свого розуміння світу, як даність, як часовий елемент дійсності і лише як елемент, а не первооснову.

Многогранність національного явища передумовлює можливість схоплення її суті різно, в кожній національній спільноті по-своєму, відповідно до того, які ознаки нації для даної спільноти найбільше унаочнюються. Так виникає національний підхід до самого явища національності. Це підкреслив О. Ольжич, характеризуючи **наше, українське бачення природи нації у нас**. Ольжич шукає ідеї, "яка історично була в українській духовості мітом, стимулом до історіотворчих зусиль". Він перегортає старі українські манускрипти і крок за кроком констатує, що в нашій історичній свідомості міцно сидить уже від тисячоліть відчуття пов'язаності живучого покоління зі своїм родом.

"Цей міт роду, як ми його назвали, – каже Ольжич, – можна історично ствердити як великий рушій української свідомості і знайти в ньому притаманне українське схоплення суті національної спільноти. Так українське розуміння різниться від державного (романського) та природничого (кров) германського розуміння істоти нації, як різниться воно теж від панівного територіяльного патріотизму, який знало недавнє минуле. Є в ньому момент походження, схоплений більш містично, нематеріально. Поняття роду ховає в собі теж ідею покликання роду".

"Дажбожі внуки" сивої давнини, козаки, які чуються нащадками славного Олега, що в човнах на Царгород ходив, діти "козацького роду", "славного роду", "чесного роду" – це все різні формули тривання цієї свідомості, струмінь психічної єдності, що коріниться в традиції, але є й постійним стимулом руху національно-родової спеціес вперед.

Такий підхід до окреслення нації був властивий не лише Ольжичеві. Його знаходимо і у Вассіяна, хоч з особливим акцентом: "Наявність енергії історичного досвіду роду в духовій індивідуальності одиниці угрунтовує глибоко і непохитно її особисте становище та звищує тим самим рівночасно ступінь **соціальності** її життєвих довершень".

У поетичній формі заснованість національного на родовому образно передав Є. Маланюк:

Не Капітолії, не мрамори Корінту,
Приниклий до землі сільський убогий цвинтар,
Що поховав навіки під горби
Кісток і попелу освячені скарби,
Кісток і попелу, що — квітли й колосились
І, внукам та синам налявши в тіло сили,
Трудами й працею замкнувши коло літ, —
Запричастилися правічної землі.
Був чорний мор, гула війна буруном, —
То знов весна викохувала вруна,
Бо ті, що шлугом тут орали переліг —
Віддали Богу — дух, а тіло — цій землі.
І так із роду в рід триває тяг великий,
І нашою стає земля оця навіки

.....
Даремно, вороже, стоїш, —
Тяжка стопа твоя — непевна!
Рука раба стискає ніж,
Земля і рід злилися кривно.
(**"Голоси землі"**)

Надзвичайно важливою прикметою націоналізму є стремління віднайти моністичне (одноціле) розуміння дійсності, цілісність світогляду, засновану на одному принципі і впливаючу із розуміння цілоти життєвого потоку. Основою цього монізму і є принцип нації, він береться як методологічна підвалина для розуміння всіх соціальних явищ життя. Націоналізм шукає перевороту в самій структурі і формах дотеперішнього пізнання світу. Дотепер спеціалізована наука ще не спроможна була розкривати повноту взаємозв'язків між людьми, бо брала ці відносини кожного разу під якимсь одним кутом, а не як зв'язну і органічну цілість. Механістичність у досліджах, констатація назверхніх результатів людської діяльності, не пов'язана з вивченням збірнопсихічних стремлінь людської спільноти, давала картину людських відносин, але не відтворювала розвитку людської природи в цілості. Стремлінням націоналізму і є дати засновки соціології іншого типу, як націології, в якій всі форми соціального розуміються як різновиди і різновияви одного національного. Національне і соціальне не можуть бути протиставлені. Національне відноситься до соціального, як творець до свого твору. Між національним і соціальним немає тотожності, як нетотожним є творець до свого твору. Соціальне має свою внутрішню самостійність явища, але повнокровно специфіку соціального можна розкрити тільки в причиновім зв'язку з національним цілим та у взаємозв'язку з іншими родами соціальності в надрах нації. Звідси і принципове войовниче заперечення міжнародньої соціально-класової акції, що розкладає національну цілість і шкодить повновияву національної суті в соціальному.

"Національна цілість, як та крапля олії в воді, шукає, — каже Д. Андрієвський, — властивої собі форми — заокругленої, самозамкнутої. У ній, як у тій сонячній системі, кожна складова суспільна чи господарська частина має свій рух, часом протилежний і ворожий іншим сусіднім частинам, але це не шкодить національній цілості наслідувати свою властиву орбіту" ("Розбудова Нації", 1928, ч. 4, ст. 130-131).

Це розуміння зв'язку між національним і соціальним, як найглибшого вияву життєвого процесу, постійно штовхає українських націоналістів на висунення таких державно-устроєвих форм, які найбільше забезпечували б соціальну співпрацю, а соціальну свободу сполучали б з обмеженням соціально-станових егоїзмів. Цілий ряд теоретиків конкретизували це у візії устрою, побудованого на основі станово-виробничих клітин. Тут патос конструктивних політично-устроєвих шукань українського націоналізму, що впливають з його світоглядного патосу.

В світогляді українського націоналізму виразно виступають риси ідеалізму, з тим однак, що цей ідеалізм шукає найтіснішого пов'язання себе з конкретикою життя і є ідеалізмом історичним, з дуже сильним наголосом на елементах етичних.

Загальний підхід націоналізму до історії виявляє водночас і струнки практицизму, й історичного ідеалізму, й етичності.

Український націоналізм задивлений у практичну ціль — самостійну соборну державу і цій цілі підпорядковує всі свої політичні потягнення. Але в своїй чинності має він перспективу української історичної безконечності. Саме стремління гармонійного розвитку всього національного організму на повну

потужність підносить він як закон вічності. В процесі ненастанного самоздійснення нації знаходить своє виправдання вищий сенс діяльності людини, яка своїми чинами в лоні нації убезсмертнює себе тим більше, чим істотніше її діяльність відповідає життєвим потребам екзистенції й розвитку нації. Націоналізм вимагає від людини багато, ставлячи перед нею домагання, щоб вона поступалася своїми дрібними щоденними інтересами задля добра братів по нації живучих і ще ненароджених. Якби в державному визволенні люди шукали негайних вигід, дуже мало народів визволилося б. Тому і стремить український націоналізм прищепити українству, а передусім провідним елементам його, дух занедбання особистої вигоди. Соціяльну справедливість слід розуміти, не тільки під кутом сьогоднішньої можливості для всіх людей добре їсти, одягатися й відпочивати, але в широкому пляні історичної рації (М. Сціборський). Однак це не усуває радикальності соціяльної програми. Навпаки, в площині етичного ідеалізму лежить і ідея "великої всеобіймаючої соціяльної справедливості", крайньо революційна радикальність її, винесена особливо з досвіду останніх десятиліть життя на Україні і окреслена в книзі "Шлях нації", що підпільно вийшла з друку на Рідних Землях в часах німецької окупації.

Нація була від найдавніших часів історичного розвитку. Вона є найбільшою реальністю сучасности. І вона існуватиме вічно.

І тому на сторінках "Розбудови Нації" вказує Масюкевич на історично-своєрідні вияви національного життя ще в добу асиро-вавилонську, початки явища нації простежує Райгородський²⁶ на матеріялах історії древньої Еллади.

Тому націоналісти радо послуговуються твердженням німецького філософа Кайзерлінга, що будучість побачить ще більше націй, як знала минувшина. Життя не може звестися до одноманітності, біологічна і духовна снага людства творить ненастанно свої родові відмінності. Вже Гете прекрасно розумів, що мрії про мовну всесвітню єдність є утопійними мріями про нездійсненне уодинамітнення життя. І якщо духовий християнський універсалізм не затамував розвитку націй, то тим більше не спроможний цього зробити технічний універсалізм нової доби.

Націоналісти не відвертаються від тих фактів, які знаменують собою наростання міжнародніх зв'язків. Вони безстрашно ідуть назустріч цим фактам і роблять з них свої висновки.

Простора розвідка проф. С. Володимирова, що з енциклопедичною широтою дає реєстрацію й аналізу фактів наростання суспільних зв'язків на земному глобусі, підносить як висновок, твердження:

"Інтеграція, організація йдуть рівнобіжно з диференціяцією, як один процес розвитку".

Але такий висновок зобов'язує, він приводить до дальших консеквенцій:

"Націоналізм будується на тісній співпраці всіх членів одної нації і на співпраці всіх націй світу. Націоналізм — це ідея, що нав'язує, а не розриває зв'язки. Націоналізм дає найбільший суспільний коефіцієнт нації і встановляє спільноту рівноправних націй".

Сказано це було в 1941 році на сторінках "Пробоем"²⁷, саме тоді, коли засади автаркії підносилися в "Новій Європі" Гітлера як імператив. Як бачимо, український націоналізм протиставляв себе пануючому націоналізмові не лише на терені політичної боротьби, так би мовити, технічно, але давав бій і в площині світоглядів.

Цікавим і істотним елементом в історіософії українського націоналізму, на нашу думку, є підхід інж. Володимирова до проблеми історичного поступу. Всупереч поглядам, ніби поступ виявляється лише в царині техніки, але не чіпає сфер моралі чи суспільного розвитку, Володимирів доводить тотальний характер поступу. Ця прикмета поступу особливо наочно виявляється саме в епоху технічного розвитку.

Зріст національного маєтку переганяє зріст населення, одиниця в національній спільноті стає щораз багатшою, знання не лише зростає, але й стає дедалі доступнішим для цілої національної спільноти, ефект праці через застосування машини помножується. Машина визволяє людину чимраз більше від фізичної праці, питома вага духової праці збільшується за рахунок фізичної, енергія мозку росте коштом енергії м'язів, стає більшим число вільних годин людини, через зменшення смертності більшає сила людини над смертю, недугою, а значить зменшується міра болю, жалю, страждання. "Золотий вік перед нами, а не за нами!" – твердить Володимирів. Але найцікавішим є його висновок, що в процесі поступу дух набуває все більшої переваги над матерією:

"Машина набирає величезного значення, але разом з нею набирає значення проблема організації; в наш вік організаційний чинник, праця духова, що організує, плянує, калькулює, шукає нових шляхів, нових ідей, економізує час, простір, енергію, набуває основного значення. "Дух" набуває переваги над "матерією", "організація", як вияв волі, енергії "духа", набуває релятивно все більше значіння... Звичайно, "дух" виявляється і у вартостях матеріальних, він їх обумовлює і навпаки, але вага, значіння "духа", без сумніву, зростає за рахунок "матерії". "Дух" перетворює, реорганізує, скеровує на все

більші "плянові шляхи" і пускає зі все більшою швидкістю все більші маси матерії. Дух розшукує, з'єднує, роз'єднує все більші маси матерії, все більше витворює комбінацій собі на користь... Збільшення пляновості й організації тягне за собою і збільшення, зміцнення взаємного зв'язку. Пляновість у просторі, часі встановляє вже певну координацію, певну залежність, певний зв'язок між окремими чинниками. Розклад потягів, пароплавів, трамваїв, ліків, лекцій, курсів, конференцій, нарад є новими точками взаємної залежності, взаємних зв'язків. Що правильніша, міцніша певна організаційна система – нація, місто, партія, заклад, школа, село, товариство, – то міцніші зв'язки, що з'єднують одиницю з загалом, одиниці одну з одною. Його Величність Годинник є великим з'єднуючим чинником людства, що його все більше слухається і мусить слухатися. Що більше організована маса, то більшим диктатором є годинник, то точніше є і мусить бути пристосування руху всіх складників організації. Що більше панує між людством право, закон, честь, самопошана, вірність слову, то міцніші зв'язки, що з'єднують людей" (Інж. С. Володимирів. Тенденції поступу. "Пробоем", 1941, ст. 183, 238).

Праця Володимирова, оперуючи статистичними даними і накопиченням незаперечних фактів, на-штовхує на спільний всьому українському націоналізмові висновок: культивування **духу, волі**, спертих на організації, є konieczністю, що впливає не лише із суб'єктивної настави націоналістів, але й з об'єктивного процесу світового розвитку.

Для того, щоб основна ланка світогляду – модерне розуміння нації – могло окреслитися у вищенаведених рисах, потрібно було переоцінити всю систему духових вартостей позитивістично-механістичного ХІХ століття. Народжуючись з української історичної конечности, з революційних елементів української свідомости ХІХ-ХХ століття, концентруючи свої духові зусилля навколо проблеми нації, вичуваючи нутром її сутність – українська націоналістична теорія зіткнулася з духовим переворотом, що відбувався в європейській філософській думці першої третини ХХ століття. І тут виявилось, що осяги новітньої філософії дають змогу глибше підбудувати власні теоретичні шукання. Від зіткнення з модерною європейською філософією націоналістична теорія тужавіла, доповнювала і окреслювала себе.

ХІХ століття мало аспірації пояснити всі явища життя засобами всесильної науки, яка, здавалося, може охопити і в'яснити все. Одначе дальший розвиток наукового пізнання привів самих визначних учених до висновків про обмеженість і відносність можливостей наукового досліду. Славетний математик А. Пуанкаре констатує, що наука може судити лише про зверхність речей, але безсильна викрити їхню внутрішню природу. В цьому видатний учений ніби повертається до поняття кантівської "речі в собі". Формулюючи закони, наука, за Пуанкаре, лише вибирає з безмежної кількості можливих пояснень явищ пояснення одного характеру і приймає якусь практичну систему відносин між речами і явищами. Закони, встановлювані наукою, лише постійно наближають нас до пізнання істини, яка ніколи не розкриється нам до кінця. Вже Пуанкаре приходив до висновку, що наукове пізнання не є

повнотним, і воно повинне доповнюватися охопленням життя іншими можливостями. Ще ширшу ревізію позитивізму розгортає Бергсон. Він наголошує принципову різницю між явищами органічного й неорганічного світу, уподібнювання яких було найбільшим гріхом науки XIX віку. Неорганічна природа живе механістично, елементи її можуть з'єднуватися і розкладатися, завжди даючи ті самі точно передбачені якості в точно означених умовах. Зовсім інше світ органічний; в ньому життя завжди індивідуалізоване, ніколи себе вдруге точно не повторює і ніколи не повертає до пережитої форми. Органічне життя зцементоване внутрішньою вітальною силою, що є психічною енергією, котра в боротьбі з інерцією аморфної матерії творить все нові види й форми. Таким чином психічно-духовий фактор, властивий людині, через філософію Бергсона унаочнюється, як фактор космічно організуючий життя. Якщо життя має визначені лише загальні тенденції, але неповторне в своїй індивідуалізації, якщо воно творить постійно нові форми і становища, то й наукове пізнання тим самим має обмежений характер і не може дати нічого більшого, як релятивні твердження, класифікацію пережитого. Бергсон підносить ролі інтуїції, ірраціонального почуття й органічної волі.

І Пуанкаре, і німецький учений Кайзерлінг, і американський філософ Джеймс підкреслюють ролі інтуїтивного вибору тої чи іншої гіпотези, перш ніж вона стане предметом наукового уґрунтування.

Істота людини надає речам і подіям певного значення, змістовнює їх, — твердить Кайзерлінг. Завданням людини, на його думку, є зрівноважити свідомість і підсвідомість, розум і віру, і тим наблизитися до

глибшого сприйняття світової гармонії. Всі здобутки людського розуму тримаються на віруваннях, — каже Джемс. Щоб певна наукова гіпотеза могла б бути прийнята, вона має бути життєвою, а життєвість вимірюється волею чину, що її може збудити дана формула. Тим самим пристрасті й нахили людини могутньо впливають на формування її переконань і на процес пізнання.

З цієї духової атмосфери, що запанувувала в Європі першої чвертини ХХ ст., ідеологи модерного українського націоналізму черпали актуальні складники і своєрідно акцентували ті моменти, які мали для них першорядне значення. Так Стобар²⁸ у статті "Скрута духа в Європі" писав:

*"Втомлений анархічним блуканням у пошукуванні за розгадкою життя науковими методами й пересичений побіжними враженнями та відчуженнями матеріальності світу, жадібний духової поживи, європеєць починає тужити за правдивим шляхом, що веде до глибини життєвої мудрости... Замість хорового індивідуалізму й суб'єктивізму, він починає розуміти секрет життя, згідно з яким природа, завжди поділена й повна антагонізмів, не припиняє творити сукупну, гармонійну цілість. Він навчається єднати свою волю особу з особами подібних собі, віднаходити почуття симпатії та розуміння, що лежить в основі всякого суспільного інстинкту. Берґсон вказував, що власне інстинкт, а не добра воля особи, як вчив Руссо, тримає нас разом. Отже, **грумада, нація, держава не є випадковим явищем, якого могло б і не бути, але явищем органічним.** (Підкреслення тут і далі автора. Ю.Б.) У цьому полягає первісний, істотний закон, який треба збагнути і наслідувати. Джемс казав шукати кодексу*

моралі в тому скарбі звичаїв, вірувань, традицій, що його переховує нарід. У думках, культурі й релігії народу конденсується віковий досвід, який не може ударемнити жоден технічний поступ... Знову ж, у працях зазначених авторів часто підноситься **суверенна вага чину в житті**. Отже, наколи раніше думали, що людина покликана для нагромадження знання, для спостереження й творення концепцій, то тепер свідомість європейця перейнята тривогою близького чину, напруженням перед вирушенням в дорогу".

Націоналізм шукає гармонії світу і гармонійної людини в ньому, шукає втраченої від геленістичних часів синтетичної мудрости. Клясицизм Ольжича, Маланюкові шукання візії, в якій єдналась би правічна геленістична традиція української культури із римською державною бронзою, не є випадковими, а виражають спроби внутрішньою істотою інстинкту, інтуїції схопити єство світу, що має прийти. Всі основні складники розуміння дійсности переоцінюються, найпильніше переглядаються. Людина, як моральна істота, стає в центрі уваги. Всі елементи її душі важливі, але йдеться передусім про реабілітацію тих, значення яких перекреслив матеріялістичний вік ХІХ-ий. Тому раз-у-раз звучать голоси, підносячи роллю вольовости, віри, інтуїції, ірраціональних гонів, інстинкту, що не повинні цілком затамовуватися розумуванням, логікою, дослідом:

"Віра, інтуїція, захват, містична певність прихильности якоїсь вищої сили завжди були коли не творцями, то акушерами великих подій. Досить пригадати Жанну д'Арк і її глибоку віру в свою святу місію, в короля і в будучину свого краю. Силою своєї віри вона струснула цілу оспалу Францію, здегенерованого

короля і розбещене лицарство, нею вона настрашила і тероризувала так певну себе Англію, і то до тої міри, що й по сей день ім'я Жанни д'Арк ненависне англійцям. А славний Бісмарк, сей цинік і реаліст у політиці, сей "залізний канцлер", пострах Європи, чи не був він містиком, чи не вірив у свою осібну місію, чи не носив у душі глибокого переконання, що Бог є йому спільником і заступником на міжнародній сцені? Ціла серія французьких революцій, що на довгий час збурила життя цілої Європи і голосною луною відбилась на всій суші, пройшла під гаслом: Рівність, Братерство, Воля, під звуки чудової гіпнотизуючої Марсельсьзи. Чи то свідомість керувала революціонерами і гнала їх на барикади?"

Життя складніше, ніж його нам підносять ті чи інші наукові формули. З цього ні в якій мірі не випливає заперечення досліду, але знання не вистарчає людині в її життєвій практиці. Цього не в силі зрозуміти деякі інтелігенти. Через самий характер своєї професії схильні вони з інтелекту робити собі фетиш. Інж. Д. Андрієвський вказує, що в історії не бракувало прикладів, коли з розуму робили предмет обожнювання; так було з раціоналістами, вольтеріянцями²⁹, франк-масонами³⁰. Заперечуючи віру, вони водночас були носіями культу віри в розум. Розум і віра мають свої зрівноважені самим життям функції. Коли віра й ірраціональні гони надають людській діяльності розмаху, мобілізують, забезпечують розгортання волевої потужности, то розум збагачує людство новими можливостями, роз'яснює перспективу, дає відчуття твердого ґрунту під ногами.

Підсвідомість є широкою сферою людської душі.

В ній сполучається досвід і переживання, набуті цілими поколіннями. Звідси виростають стихійна воля й віра, які діють чудеса.

Зовнішній світ має свою автоматичну закономірність. Добре, коли знання може узброїти людину для опанування цими закономірностями, але там, де людського знання не вистарчає, треба віддатися таємному голосу інтуїції і з вірою в успіх напружити волю для дії, бо цим лише способом автоматизм захованої закономірності зовнішніх факторів перемагається.

Інстинкт життя не виправдується ніякими приписами розумовості. Він є сліпий. Людина, громада, нація не виправдують своє бажання жити, вони йому скоряються. І цим власне визначається примат ірраціональних глибинних елементів душі над верхнім поверхом, надбудовою, тобто розумом. І тому постійний відклик до душевних глибин: віри, інтуїції, волі — характеризує націоналістичну ідеологію.

Найбільша небезпека виникає тоді, коли ворог стремить логічними аргументами убити в нації її інстинкт життя. Наш націоналізм зродився з українського духово-біологічного ества в час критичний і є виразом безмотивного стремління нації жити. Під цим оглядом М. Сціборський визначає український націоналізм як психо-духову актуальність.

"Український націоналізм вірить у націю і весь концентрат своєї сили вкладає на те, щоб пересякати ціле внутрішнє і духове її ество вірою в себе, почуттям сили і соборної єдності й ідеєю величності" (Сціборський. Передпосилка національної революції. "Розбудова Нації", 1932, ч. 7-8, ст. 162).

Статичному розумуванню, інтелектуалістичному скепсисові протиставляє наш націоналізм чинність.

Нація, що перебуває в стані крайнього упослідження, може визволитися і піднятися лише через власний чин. Тому націоналізм творить культ чину. Тому змагає він постулят чину перетворити на "метафізичну центральну точку нашої ідеології".

Найбільшим прокляттям історичного минулого України було те, що не український народ формував свою історію, а історія творила його:

"Мало великого й непроминаючого приніс він на буйно родючий лан красою залитої землі, що не зумів опанувати для себе в цілості. Дух його не доповнив гідно природи. Розпливле животіння, а не життя, що кидає далеко поза межі дійсности величні блиски всевітніх задумів — тліло в лоні степового простору. Мораль переможного чину — універсальна засада людської історії — не була постійною кермою подій українського життя, і тому в усій спадщині нашій не домінує вираз великої ідеї, стилю, методи. Звідси кожний визвольний наш зрив — це не тільки розгром збройних сил, але й моральних; це і є причиною факту, що після останньої спроби нічого в нас основно не змінилося та що на місці пряmlinійности суб'єктивного національного чину маємо нині тільки "орієнтації" (Вассиян. До головних засад націоналізму).

Отже, чин мислиться, як великий реформатор всього стилю національного життя.

Від своїх послідовників вимагає націоналізм шаленої напруги і винахідливості. Не спиняється там, де, здається, немає виходу. Творчий неспокій, прокладання щораз нових можливостей і форм чину! У формах чину догма — запеклий ворог успіху.

Разом з тим робиться особливий натиск на *цілеспрямованості*. Не чин для чину, як у Донцова, а історіотворчий чин для української держави (С. Николишин). Тільки через нього можна вибитися на арену світової історії. Чин не є голою боротьбою. Точніше — не тільки боротьбою. Він складається з двох первнів: боротьби і творення. Боротьба невідмінна, бо лише нею нищиться ворожу експансію чужих сил на український материк, лише нею прокладається шлях до розросту. Але нею не вичерпується все. Необмежена можливість творення матеріальних і духових цінностей є те, за що боротьба зі зовнішніми позанаціональними силами провадиться. І тільки тоді, коли це творення сповнене змісту або коли бодай цей зміст глибоко відчувається в потенції і вимагає свого виразу в нез'язаних формах, тоді і боротьба має більший успіх. Не лише боремося, як звірі, за щось готове. Боремося во ім'я створеного і за можливість вільно творити. Хто проповідує саму лише боротьбу, той спрощує націоналізм і зближує його з теорією марксизму. Однак у наших умовах, коли українство відступило на багатьох найважливіших позиціях перед ворогом, боротьба революційно-підпільна чи збройна все таки виступає закономірно і доцільно, як перша ланка в ланцюгу чину, і треба належної рівноваги духу, щоб у цих обставинах забезпечити й елементи національного творення, щоб занепадом останнього не спростачити психіки українця.

Часто повторюваною серед націоналістів тезою є та, що ніколи, ніхто й ніде не дістав національної незалежності без боротьби. Лише ті нації, що не боялися, найбільших тягарів боротьби, визволялися. Не боятися — це не тільки ставити чоло у фізичному бою з противником, але перемагати його духову експансію

своєю творчістю, мати звагу творити й тоді, коли це зв'язане з перспективою найбільших небезпек, страждань, смерті.

Націоналісти залюбки звертаються до твердження шведського націолога Челлена:

"Національність у першій мірі має суб'єктивний бік. Це волевий і тепловий елемент, який може підноситися до температури пропасниці, але й спадати нижче від нуля. В останньому разі не вистарчать нації ніякі об'єктивні передумови, щоб здобути від історії визнання своїх претенсій на державне існування. В цьому лежить, між іншим, центр ваги проблеми України".

Із захватом цитує С. Николишин слова Шелера:

"Історія діє не демократично, а елементарно. На її зворотах завжди елементарно. Вона не дає голосувати, але вона висилає вперед новий біологічний тип. Вона не має іншої методи. Ось — він! (Цей тип. С. Н.). Тепер роби і терпи, будуй ідеї своєї генерації і свого гатунку з матеріалу свого часу. Не м'якни, дій і терпи, так як закон це наказує".

Із філософією чину тісно зв'язана націоналістична теорія революції. Історичний розвиток український націоналізм розуміє, як чергування еволюції й революції. Нині Україна живе під знаком революції і довго ще житиме під ним, бо революційний етап включає в себе не лише вибух повстання супроти гнобителів, але й жертвенну й насильну боротьбу супроти ворожої духовости займанця перед революційним вибухом і після нього.

Теорія революції впливає безпосередньо з філософії чину.

Національне духове творення через його специфіку окупант ніколи не спроможний до кінця підпорядкувати

собі, бо справжній творець раз-у-раз виявляє свою вищість над поліційним цензором, і тому репресія приходить часто після того, як поліційно осуджуваний акт духової творчости став власністю суспільства. Під тиском ворожих сил процес національної духової творчости, ворожий окупантові, набуває спотвореного характеру, занадто багато має на собі маскуючої захисної фарби, але ніколи не висякає цілком. Цей процес є водночас важкою боротьбою, позначеною кров'ю, шибеницями, тюрмами. Ця ділянка творчости і боротьби припадає на долю індивідуальностям, що за своїми здібностями і сміливістю спроможні творити і болючо радісний процес творення сплачувати своєю кров'ю, в чому і виявляється в революційну епоху з особливою яскравістю вічна трагіка життя. Але залишається ще сфера прямого бою з окупантом, революційно-підпільного чи збройного. Цей бій у своєму завершальному етапі конче має спертися на сили всього народу, інакше не буде успішний. Але для цього потрібна глибока духова революційна підготовка мас. Цей процес вдало окреслює В. Мартинець у своїй книзі "Реальна чи визвольна політика":

"Національна революція — це довгий процес і передусім і головне внутрішній, а не лише вибух назовні. І без такої внутрішньої підготовки неможлива ніяка революція, ніяке повстання, ніякий народній здвиг, коли вони мають покінчитися тривалим успіхом. Ніякий нарід не може здобути незалежності, коли він не хоче бути незалежним, коли він не вважає свого гнобителя за ворога своєї незалежності, коли він не відчуває непоборимої потреби відділитися від свого ворога... Щоб позбутися ворогів-окупантів, треба наперед у нас внутрі приготувитися до того, і то

наперед і головню духово, а щойно потім технічно. Національна революція — це наперед духово-політичний переворот у самих хащах нашого народу, переворот у царині думки, волі й чину української нації. Це вщиплення українським масам одного, самостійницького хотіння, наставлений на один такт українських сердець і пірвання їх до одного самостійницького чину, привчення мас до прийняття й збереження самостійного, державного існування. Без того воля неможлива! Без того неможливо вдержати волю й коли б нам її хто подарував".

Якщо підносити революційне кипіння і різьбити обличчя революції суджено індивідуальностям — творцям і організаторам — підпільникам, то звершує революцію нарід, і він надає своїми бажаннями і своєю вибуховою дією остаточний вигляд їй. Український націоналізм високо підносить ролю народу і вірить у великі народні можливості. Він не наставлений на саме лише підраховування голосів у народі, але, вчуваючися в глибини народньої душі, він викликає в народові великий активізм для здійснення великих національних цілей. Націоналісти діють з народом і для народу. Під цим оглядом їхній демократизм не може йти ні в яке порівняння ні з яким уніформованим у раціоналістичні доктрини демократизмом, противниками якого вони є. Цілком правильним є зауваження М. Сціборського, що так звана еліта часто не втримувалася на висоті своїх національних завдань, ідучи на службу чужим, як було вже не раз в українській історії. І наш нарід, що його погорджують деякі наші елітаристи, завжди залишався носієм моральних і культурних вартостей, всього того, що прищепила йому його многовікова історія. Та величезна сила відпорности, яку виявив наш нарід

асиміляційним чужинецьким заходам, свідчить про могутні сили, заховані в ньому, які треба перевести зі стану статичного в стан кінетичний.

Національне визволення українства має водночас стати і соціальним перетворенням відповідно до ідеалів нації, всупереч інерції витвореного чужинцями становища. Викорчувати насаджений на Україні московський соціалізм і вдарити по руках усіх тих, що пробуватимуть відновити на Україні капіталізм за його західними зразками, зможе тільки націоналістична всенародня влада. Це колосальне завдання можливе для здійснення тільки для влади, що виникла революційним шляхом.

В процесі революції націоналізм повинен оперувати конкретною соціальною програмою і конкретними соціальними кличами. Але націоналісти не сміють спрощувати соціальні гасла, вульгаризувати їх, занадто матеріалізувати, зводити все до ідеалів шлунку чи розбудження егоїстичного інстинкту через обіцянки десятин. І про шлунок, і про десятини треба дбати, але ці домагання мусять в процесі революції освітлюватися сяйвом вищих мет. Війни і революції можуть отварювати людину. Але вони ж здібні викликати та підсилювати в людині і найшляхетніші риси її істоти. Все залежить від того, як провідні елементи попроводять народом в революції чи війні, які якості народу стремітимуть вони розвинути у вирі епохальних подій. Революції кладуть своє тавро на цілі покоління, на цілі доби. В залежності від того, в якій емоційній атмосфері розвивалася революція, залежатиме і дальший характер, духовий тонус історичного розвитку. Тому націоналісти конкретні гасла соціальної перебудови беруть лише як ґрунт, на якому виростають ширші кличі,

звернені до ідеалістичних прикмет людської душі. Поза цим і сама сила революції осягає найвищої потужности тільки тоді, коли вона є не ворохобством, не бунтом проти тих чи тих дотикально відчуваних лих, а рухом, опроміненим вищими, пориваючими у безмежність завданнями, рухом, насиченим ірраціональною силою. Під виховуючим впливом націоналізму має розростися оце ірраціональне полум'я чистої любови до своєї нації, і воно може бути підставою доконуваних чудес во ім'я визволення.

Ворог багато попрацював над тим, щоб затерти в свідомості нашого народу розуміння відмінности своїх національних інтересів і ідеалів, щоб перетворити нас в етнографічну масу, яка не має власних цілей і може з довірливістю віддатися опіці "старшого брата". Досконала тактика московсько-більшевицького поневолення постійно дбала про те, щоб зробити український нарід нечуїним до чинених над ним несправедливостей. Це робить ворог постійним підкреслюванням безсилости українського народу самому себе захистити, висуванням клясової солідарности понад внутрінаціональну і особливо нав'язуванням ідеї братерства нації пануючої і поневоленої, зі збереженням у замаскованій формі існуючого стану поневолення. На цьому шляху притуплення психічної чуїности українського народу до небезпеки окупантам вдалося чимало осягнути. Цей стан є дуже небезпечний. І тому процес підготовки до революції є перш за все процесом ліквідації психічного роззброєння серед тих елементів нації, які цьому роззброєнню піддалися.

Перебороти такий стан можна постійною тактикою демаскування ворога. Але цей метод, при всій його необхідності, був би лише відступом, якби на ньому

обмежитися. Справжньою великою підоймою є культивування великої любові до свого національного. Націоналізм підносить любов до власної нації пристрасну, пориваючу, таку, що охоплює всю істоту людини. Шевченківську любов. Вона постає зі складної гами людських переживань, зі свідомости, з дії націоналіста. В цій любові чудесно єднаються лицарсько-героїчне з сентиментальним. Націоналізм приносить з собою радісну екстазу жертвенної любові до братів у нації суцїх.

Припускаємо, що в націоналістичній любові до України кристалізується якась особлива струнка нашого національного характеру.

Оця велика любов є тою силою, з якої виростає і виростатиме наступ супроти займанця.

Але і цього ще не досить. Любов до своєї нації нерозривно зв'язана із ненавистю до чужинця-поневолювача. "Лиш той ненависти не знає, хто вік нікого не любив", — казала Леся Українка, підкреслюючи цим, що ненависть до ворога є лише зворотною стороною любові до власного народу.

Національна революція освячує таку ненависть. Націоналізм підводить під неї усвідомлення того, що вона є виразом почуття справедливости, кінечністю, бо ураховує вікові знуцання з народу. З ненависти виростає грізна ідея кари:

Ми Карали Росію за Суздаль,

За Москву іще будем карать, — каже поет-націоналіст М. Грива.

У Маланюка підкреслено національно-конструктивний характер ненависти. Адже лише бій супроти займанця, озброєний мужньою ненавистю, дасть змогу повернути собі все те, що ворог у своїй захланності

заграбав. Для Маланюка – шуліка і вовк не ідеал, але треба стати "шулікою, вовком, буйтуром", щоб поконати ворога.

Шлях через ненависть веде до відновлення історичної справедливості, до історичного реваншу:

*...Даремно, вороже, радій,
Не паралітик і не лірник
Народ мій – в гураган подій
Жбурне тобою ще, невірний!
Ще засилатимеш, на жаль,
До Києва послів московських,
І по паркету наших заль
Ступати лаптю буде сковзько.*

(Маланюк. Вибрані поезії, 1943, ст. 18).

Почуття ненависти не повинно переростати у сліпу помсту, яка може перетворитися у відрух, позбавлений політичного глузду і навіть дуже невігідний нації. Тому помста повинна стримуватися холоднокровною зрівноваженістю, що з'являється як результат гармонійної політичної виробленості.

Націоналізм бореться проти посідання національним ворогом українських теренів. Мало не кожний росіянин – будь то який-небудь інженер чи письменник Іван Іванович, або просто Ванька з заводу чи колгоспу – звик до того, що Україна належить до Росії. І якщо дійде до відірвання України від Росії, інтелігент Іван Іванович буде доводити, що таке відірвання суперечить вимогам людяності й цивілізації і во ім'я останніх, на сторожі яких стоїть "матушка Россия", буде пазурями й зубами "защищать целость родини". Але й Ванька відчує інстинктом, що його національний життєвий інтерес вимагає від нього боротися проти українських самостійників і трактувати їх як "изменников

родини". Сьогодні українській революції життя нав'язує боротьбу проти російської нації в цілому. Без сумніву, це буде тенденцією зовнішніх обставин і в момент вирішального збройного вибуху. Мусимо з цим станом рахуватися і не робити для себе фетишу у вигляді боротьби супроти "лише московського імперіалізму". Але наш національний інтерес вимагає, щоб гасло боротьби супроти московських імперіалістів розчленило цілість російської нації, її суцільну протиставленість супроти нас. Не виключена можливість, що певні елементи російської нації будуть цим гаслом боротьби проти московського імперіалізму якщо не роззброєні, то демобілізовані. Але це гасло не повинно демобілізувати нас. Там, де окупант виступає супроти нас суцільною національною лавою, не маємо права, ігноруючи дійсність, ділити його в своїй уяві на "імперіалістів" і "знаряддя імперіалістичної політики", ділити тільки для того, щоб уникнути налички "шовіністів", яку нам чіплятимуть збоку демоліберальні спостерігачі боротьби. Націоналізм мав і має досить одіозних наличок, що йому начепили "вороги, ще й добрії люди". Але йому це байдуже. Бо він прийшов у світ не для того, щоб мати причепурений вигляд. Якщо комусь його стопа нагадує важку стопу варвара, то і цим не маємо причин перейматися.

Політична мудрість вимагає урахувати, що ті росіяни, які багато років живуть на Україні, не раз підпадають під вплив українського духу і підсоння. Це означає, що в разі створення української держави вони можуть бути поволі асимільовані. На проблему асиміляції цих росіян в українському національному тілі звернув увагу М. Сціборський на сторінках "Пробоем". Національна революція має очистити

Україну від того російського елемента, який до української державної самостійності вороже наставлений і не схоче чи не зможе засимілюватися. Бо націоналізм залишається вірний ідеї Міхновського "Україна для українців". Лише ті національні меншини матимуть право на Україні мешкати і будуть забезпечені можливостями свого культурно-національного розвитку, які не загрожуватимуть існуванню та скріпленню української самостійної державності та добробуту української нації. Виселенням чужинецького ворожого елемента з України національна революція направить історичну несправедливість, витворену протягом трьох століть. Український націоналізм прикладе всіх зусиль, щоб у визволену Батьківщину повернулися українці з усіх кінців світу, скріпили етнічне тіло свого народу і принесли йому з чужини свої здобутки духу і знання.

Друкується за виданням Проф. Юрій Бойко "Основи українського націоналізму", Б. м., На Чужині, 1951 р. Стор. 46-85.



ЛЕВ РЕБЕТ

(3.03.1912 – 12.10.1957)

РЕБЕТ ЛЕВ – Роман ("Кіт", "Кліщ", "Левко", "Лисий", "Стар") народився 3 березня 1912 року в місті Стрий.

Дитинство і юність хлопця пройшли на тлі національно-визвольної боротьби українського народу. У 1927 р. став членом Української Військової Організації, а вже трохи згодом – Організації Українських Націоналістів. Саме з діяльністю ОУН та українського національного руху і було пов'язане все життя Ребета.

Закінчив Стрийську гімназію (1930), студент юридичного факультету Львівського університету, член Пласту.

Повітовий та окружний провідник ОУН Стрийщини. В 1935-39 рр. він був провідником Крайової Екзекутиви ОУН у Західній Україні. Політв'язень польських тюрем, учасник II Великого Збору ОУН в Кракові. 30 червня 1941 р. став першим заступником голови Українського Державного Правління у Львові, а після арешту Ярослава Стецька певний час виконував обов'язки голови Правління до свого арешту та перебування у німецькому концтаборі Аушвіц (до 1944 р.).

У 1945 р. Ребет переїжджає в Мюнхен, де організується масштабна ідеологічна кампанія ОУН, яка постійно не дає спокою Радянському Союзу. У 1945–1948 роках Ребет був головним суддею Закордонних частин ОУН, з 1948 року стає разом з Миколою Лебедем, Іваном Бутковським і Мирославом Прокопом одним із керівників закордонної Політичної Ради ОУН, а трохи згодом і її головою.

Знаходячись в еміграції, Ребет займається науковою та публіцистичною діяльністю. Він був співробітником газет "Українська трибуна", "Час" та "Сучасна Україна",

редактором тижневика, а потім місячника "Український Самостійник". З 1952 р. — доцент, а з 1954 — професор державного права Українського Вільного Університету, автор наукових та публіцистичних праць в галузі політики, соціології, права. Захистив докторську дисертацію на тему "Держава і нація". Основні праці: "Формування української нації" (1951), "Теорія нації" (1956), "Світло й тіні ОУН" (1956).

12 жовтня 1957 р. загинув від рук Богдана Сташинського на сходах біля входу в будинок, де жив. Похований у Мюнхені на цвинтарі Вальфрідгоф.

В грудні 2010 року разом з прахом дружини Дарії Ребет прах Лева Ребета урочисто перепоховано у Львові на Личаківському цвинтарі.

ТЕОРІЯ НАЦІЇ

НАЦІЯ ЯК СПІЛЬНОТА

Глибоке пов'язання людей поміж собою, що сягає кризь час і простір, творить явище спільноти, аналіза якої вияснює суть нації із соціологічного боку.

Людина належить рівночасно до кількох кіл соціальних з'єднань, з якими почуває себе солідарною: до родини, нації, церкви, стану, звання і т. д. Між цими з'єднаннями не завжди була гармонія, і були випадки, коли людина попадала у внутрішні конфлікти (Хвильового "Мати"), зрікалася приналежності до однієї групи та поборювала її для тріумфу іншої. В історії бувало, що релігійна чи станова приналежність була сильнішою від етнічної, і суперечності між різними лініями соціальних зв'язків творили глибокі конфлікти, що розбивали народи на різні ворожі (релігійні, станові, партійні і т. д.) групи. І сьогодні брак гармонії між поодинокими формами соціальних зв'язків творить роздори, які в залежності від переростів свідомости приналежності до одного чи іншого об'єднання набирають характеру релігійного, партійного чи територіяльного забарвлення.

Людина може бути насамперед українцем, опісля православним, далі волиняком і вресгті гетьманцем. Але порядок може бути протилежний. Людина може почувати себе перш за все соціялістом, і це почуття може брати верх над всіма іншими вузлами, більше того, воно може їх нівечити.

На цьому прикладі бачимо, що однорідне впорядкування ієрархії організуючих ідей має засадниче значення для соціального ладу. Чим більше однорідних, в одному напрямі діючих чинників соціального об'єднання, тим тривкіша доля спільноти.

Сьогоднішня доба стоїть під знаком панування найбільш універсальної ідеї солідарності, під пануванням ідеї нації. Вона має тенденцію підпорядкувати собі всі інші соціальні об'єднання і довести їх (церкви, провінції) до взаємної толеранції і співпраці в рамках національної солідарності.

В цьому змаганні національна ідея заступила в Європі ідею універсальної релігійної солідарності, коли релігійним рухам не вдалося перетопити народів в одну цілість. Ще тепер тоталітарні тенденції релігії і націоналізму суперечать одна одній, і хоча поодинокі церкви стали національними або обмежили свою діяльність до чисто релігійних питань та в наслідок цього вже конфлікти з націями не такі гострі, все ж таки вони час до часу поновлюються. Поміж національними і релігійними рухами потенціально завжди існує можливість сутички, поскільки і наскільки одні й інші рухи хочуть бути тотальними і виключними.

Колись релігії прагнули до того, щоб зорганізувати царство Боже на землі. В наш час цю ідею бажали здійснити на свій спосіб деякі нації. Деякі з них пробували поставити собі на службу якийсь обов'язковий тотальний світогляд, який, як віра мас, мав забезпечити державі виключне і тотальне панування над душами. В цьому намаганні пробували деякі нації перетворитися в монолітні, віруючі, тотальні і виключні групи (комунізм, національний соціалізм).

Такі тенденції виходять з відносин, які були за середньовіччя, з тією різницею, що джерелом універсализму пробує бути якийсь місцевий націоналізм. За середньовіччя тим часом існували окремі етнічні групи, різні стани, міста, держави і т. д., але понад ними підносились універсальна спільнота християнського світу [1]. Такий стан утримується ще дотепер на сході, де, наприклад, буддизм чи іслам визначають кордони культури і національності.

На просторі європейської культури секуляризація, демократизація і раціоналізм звільнили життя з-під тотального впливу релігійних авторитетів. Тенденція дошукуватися все заново істини, обґрунтовувати проголошені правди, свобода поглядів і совісти, експеримент і свобода дослідів промостили шлях до вільних суспільних процесів, серед яких із давніх завдатків шляхом історичних змін постали світські соціальні групи.

З-посеред них нація грає найважливішу роль, маючи найширший і найглибший засяг впливу. Однак і в системі інших групових пов'язань доводиться їй все наново зводити бій за свою першість. Проте вона найбільш тотальна з-поміж всіх і найсильніше позначається в житті.

Часом виявляється вона зовсім несподівано. Нескристалізована, приспана, недорозвинена і т. п. національність це не доказ, що її нема. Вона актуалізується в хвилини потрясень, нещастя, війни, серед граничних ситуацій, переломів, коли почуття національної приналежності спалахує неочікуваним підйомом. В спогадах діячів років революції (1917–1920) не раз читаємо, як несподівано, неорганізовано "вибухали" серед маніфестацій прояви національної свідомості, що заскакували спостерігачів.

З'ясовані масові підйоми можливі тому, що національна солідарність базується на понадіндивідуальній, збірній і спільній традиції, на об'єктивній сфері спільних вартостей та на почуваннях, які вони викликають. Солідарність ця не має, коли брати до уваги її масові вияви, персонального характеру і проявляється поміж особами, які в житті ніколи особисто не зустрічалися. Тому буває, що людина почуває себе більше зв'язаною з якоюсь історичною постаттю, ніж з найближчим сусідом.

В цьому організуючому впливі проявляється значення об'єктивних ознак нації. Попри те, що вони якоюсь мірою служать зовнішніми ознаками окремішності, вони грають ще роллю, як база національної свідомости.

Так мова стає націотворчим чинником не внаслідок наукового доказу, що вона самостійна, а тому, що традиція, збережена в мові, покривається із традицією усієї спільноти. Якась мова стає літературною мовою тому, що вона стала висловом самотності якоїсь спільноти, яка створилася, крім цього ще, на базі історичній, культурній, політичній, економічній.

Отже суттю всіх зовнішніх виявів солідарности є репрезентативний характер цих зовнішніх виявів у відношенні до внутрішньої будови соціально-психічної енергії, яка завжди криється за поодинокими проявами життя. Не є репрезентативною для жидівської національної психології мова, якою користуються жиди в діаспорі. Відносно часті зміни цієї мови і певна недбайливість в користуванні позиченими чужими мовами показує, що уживані ними мови це тільки засіб порозуміння, і вони не мають природного кореня в їхньому психічному житті.

Національна бо мова є нею не тому, що вона визнана гарною, чи багатою, чи виробленою, а тому, що вона дає своїм членам найкраще дібрані, традиційні формули психологічного життя і всій нації служить як зрозуміла, рідна форма духового контакту.

Так само, як мова, вся культура репрезентує всю систему національних вартостей. Твір культури тільки тоді і тільки тому знаходить визнання, що він знаходить своє місце в обов'язковій ієрархії вартостей. При цьому важливе не так те, щоб культура була насправді цілком окрема, як те, щоб вона була трактована нацією як її символ. Так поляки впродовж сторіч утотожнювали себе з католицизмом, хоч об'єктивно католицизм зовсім не польське явище.

Отже нація, клясифікована як окрема спільнота на підставі культури, є окремою насправді на підставі традиційного почуття солідарности, і культура настільки творить це почуття, наскільки вона його організує і висловлює [2].

Те саме стосується до держави. Як чисто зовнішня, організуюча сила держава не творить сама собою нації, а тільки умови для її кристалізації і розвитку нації. За середньовіччя, коли на заході взаємини між людьми існували рівночасно в кількох незалежних або слабо пов'язаних між собою площинах і людина була одночасно членом стану, міста, країни, церкви, а поруч з цим і якоїсь держави, державна приналежність не визначала визначо національної приналежності. Тому за середньовіччя держава не створила нації.

В нашу добу держава найбільш повно організує співжиття, і всі інші його форми або підпорядковані їй, або стали льояльними до неї. Як найбільш тотальна організація держава є найбільш яскравим зовнішнім показником національності, коли тільки вона опирається на добровільну підтримку населення [3].

Одначе остаточно не держава, не культура чи будь-які прикмети нації, а тільки спільні ідеї та вартості це найбільш суб'єктивний і об'єктивний чинник формування нації. Так історично доведено, що народ стає нацією тоді, коли починає трактувати свої традиційні форми існування як універсальні форми людського буття [4], а історичні твори політизувати.

Політизація внутрішньо-культурних станів довела до масових історичних процесів за останні два сторіччя, коли із народних спільнот, побудованих на стихії, почали виростати національні політичні з'єднання. Політизація традиційних етнічних груп це грандіозний рух культурно-психологічних спільнот стати політичними організаціями. Спільне прямування, спільна доля і недоля вивершили перехід спільнот головно культурно-психологічного порядку в організації політичного характеру [5].

Рівнобіжно до цього йшов протилежний процес, процес, в якому чисто прагматична спільнота перетворилася в психологічну. Як однакові погляди формують однакову оцінку становища, так само однакове становище доводить людей до спільних поглядів. Буває, що спершу однакова життєва доля, а не конче спільні вартості, стає вирішальним кристалізаційним чинником, тільки спільнота долі не може постати на тлі суперечних вартостей. Так англійські колонії в Америці належали до того самого кола культури, що й їхній материк, і тільки спільні, проти своєї давньої батьківщини спрямовані політичні змагання створили з них окрему прагматичну спільноту, яка щойно з часом перетворилася на окрему націю. Це саме якоюсь мірою стосується до Швейцарії [6].

Як первісна емпірична спільнота внаслідок "одуховлення" своїх основ стала психологічним типом людей, показує історія англійського джентлмена, що із сталого способу дворянського буття перетворився на характеристичний національний тип. Колись становий традиційний кодекс поведінки став згодом зразком життєвої поведінки для кожного, хто прагне до висот. Тенденцію абстрагувати вартості від ситуації ілюструє й уживання слова "лицарський", "панський" не в становому, а лише в загальному розумінні. Відповідно цій тенденції в Англії витворився за сторіччя звичай підносити вартості в становище ситуації, і тому там визначних і заслужених громадсько-політичних діячів відзначають шляхетськими званнями [7].

Аналогічно до цього нація існує і все наново обновлюється безупинним коловоротом ситуацій, які родять вартості, і вартостей, що стимулюють ситуації. Ідея, що стала буттям, і буття, що народило ідею, це два основні полюси явища нації.

Маючи найбільшу інтенсивність впливу на людське життя, нація стоїть на вершці піраміди всіх соціальних з'єднань, які в наш час в основі їй підпорядковані. Своєю тотальною інтенсивністю впливу нація підпорядковує собі не тільки всякого роду спілки, але й інші спільноти, як родину чи церкву [8].

Коли людина належить до спільноти усім своїм еством і всіма сторонами свого життя, то це в нації здійснюється з найбільшою послідовністю. Людина належить до нації стихійно, усім своїм еством і у всіх напрямках життя та на все життя [9].

За цю тотальну і тривку приналежність одиниці до нації з нею конкурують ще тільки родина і церква, які теж як спільноти сягають за володіння людиною і

здійснюють його часом в згоді з національними інтересами, часом в конфлікті з ними, і тоді маємо розбиття і боротьбу.

В наш час перевага національного позначається в співпраці з родиною, а часто і з церквою і в добро-зичливому розмежуванні сфери впливу між ними [10].

Коли така перевага національної ідеї над іншими спільнотами, то тим більше вона охоплює своїм впливом і існуючі в її лоні спілки, які спираються вже тільки на раціоналістичні, а не стихійні елементи, охоплюють людей тільки з уваги на мету, як правило, на спільний інтерес, задля якого існують, до того більше зовнішньо і механічно і передусім не на все життя і людина може без затрати своєї особовости вийти із спілки і приступити до любої іншої чи належати рівночасно до кількох різних спілок [11].

Нація, родина чи церква для людини тільки одна, і, як правило, вона стає членом її вже самим фактом народження та лишається ним аж до гробової дошки.

Прикмети спільноти надають нації окремого, теперішньому культурному розвиткові відповідного, характеру. Інтенсивний вплив на маси, що почався колись будовою доріг, загальним шкільництвом, обов'язковою військовою службою, в наш час, час радіо, телевізії, літака і атомової енергії, ще більше поглибився.

Так вивершується процес усучільнення населення, що йшов у доземному напрямі, згори вниз. Суперництво, що йшло спершу в горішніх верствах поміж дворянством і династією, які тільки себе вважали нацією, втягнуло в суспільно-політичні справи міщанство. Володарі часто спиралися в боротьбі з дворянством на міста, які з ростом матеріального багатства і духового дозрівання починають самі сягати

по впливи і владу. Кличами свободи, рівности і братерства третій стан переборює станове розщиплення суспільства і творить підстави для модерної нації. Але щойно найновіші часи, коли в політичне життя вступило робітництво і селянство, поставили маси в ролю вирішального чинника, і щойно тепер відбувається процес повної, в тому теж і господарської, демократизації суспільства. Це й є процес росту націй, що новітній добі надає провідного тону.

Посилання:

[1] Kurt Stavenhagen: Das Wesen der Nation (1934), Berlin, с.69.

[2] Kurt Stavenhagen: Das Wesen der Nation (1934), Berlin, с.90 і наст.

[3] Там таки, с. 104

[4] Horneffer Reinhold: Die Entstehung des Staates (1933), Tubingen, с.13

[5] В. Старосольський: Держава і політичне право (1924), Подєбради, с. 341

[6] В. Липинський: Листи до братів хліборобів (1946), Мюнхен, ч. III., с. 23

[7] В. Старосольський: Теорія нації (1922), Відень, с. 32, 33.

[8] Geiger Theodor: Die Masse und ihre Aktion (1926), Berlin, с.11

[9] Kurt Stavenhagen: Das Wesen der Nation (1934), Berlin, с.31

[10] Ferdinand Tonnies Gemeinschaft und Gesellschaft, Handwörterbuch der Soziologie (1931), Stuttgart, с. 180-191

[11] W. Sombart: Grundformen des menschlichen Zusammenlebens, Handwörterbuch der Soziologie (1931), с. 227

Друкується за виданням Лев Ребет "Теорія нації", видавництво "Сучасна Україна", Мюнхен, 1955, Стор. 168-174.



ЮРІЙ ПУНДИК

(4.11.1918 - 28.10.1973)

ПУНДИК ЮРІЙ народився 4 листопада 1918 року на Волині. Середню освіту отримав у Духовній гімназії в Крем`янці. В юному віці стає членом ОУН, потрапляє в польську в'язницю, після звільнення з якої опиняється у вимушеній еміграції.

Влітку 1941 року у складі Похідних груп ОУН прибуває на Волинь. Тут обіймає посаду повітового провідника ОУН (м) на Крем`яничину, а пізніше — обласного пропагандивного керівника ОУН (м) на Волині, де веде підпільну діяльність до 1944 року.

Бере активну участь у підготовці т. зв. Травневої Конференції ОУН (м) на терені Інспекторату ч. 2 в 1942 році.

Після приходу більшовиків знову опиняється у вимушеній еміграції в Австрії в місті Зальцбургу, де одружується з Марією Каркоць. Працює в українському щоденнику "Промінь".

Через кілька років перебирається до США, де оселяється в Міннеаполісі і завершує вищу освіту в економічній галузі.

Автор ряду публіцистичних статей та теоретичних праць з ідеології українського націоналізму. Друкувався в часописах "Промінь", "Український голос", "Само-стійна Україна", "Українське слово", "Новий Шлях", "Свобода" та ін.

Помер 28 жовтня 1973 року. Похований в США на українському цвинтарі в Бавнд Брук.

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛІЗМ

I. НАЦІОНАЛІЗМ ЯК СВІТОВА ПРОБЛЕМА

На згадку слова "націоналізм" у пересічної радянської людини в уяві може виникнути образ чогось відсталого, дикунського, кровожадного й небезпечного. Це й не диво, бо саме так намагається партійна пропаганда вже десятками років змальовувати національні прагнення поневолених російським імперіалізмом народів радянської імперії до національної самобутності й політичної незалежності, до визволення з-під важкої руки "старшого брата". У післявоєнній добі, граючи на струнах існуючої серед народніх мас ненависти до кривавих нацистських наїздників під час війни, партійна пропаганда, намагаючись скомпромітувати націоналізм в очах людей, залюбки утотожнює його з нацизмом і фашизмом. В такому утотожненні, націоналізм — це брутальна філософія расової ненависти до людей інших націй, філософія національного шовінізму й імперіялізму з усіма страхіттями війни як засобу піднесення "величі" нації. Європа 20-го століття пережила аж дві жахливі війни, викликані імперіялістичними амбіціями окремих народів. Не диво, що для багатьох слово націоналізм викликає в уяві привид повторення страхіть минулих воєн, і вони сподіваються раз на завжди звільнити світ від цих страхіть через проповідування ідей інтерна-ціоналізму, братерства людської спільноти, не поділеної національними межами.

Для багатьох втеча від націоналізму є втечею від відповідальності за долю власної нації і оправдання власного бажання якнайкраще влаштувати своє життя у покірній співпраці з російським окупантом, з партією й урядом. Націоналізм і прив'язання до нації, чи то в усвідомленій формі, чи теж як підсвідоме відчуття приналежності до спільноти, накладає на людину співвідповідальність за долю цієї спільноти й моральний обов'язок боротися за належні їй права. Заперечення ж націоналізму дає змогу втекти, принаймні морально, від цих обов'язків і скритися за ширмою доволі загальних кличів відповідальності за людство. Інтернаціоналізм цих людей — це по суті політичний нігілізм і негативізм в ім'я досить примітивних інстинктів вдоволення своїх особистих потреб і служіння особистому Я, відкинувши потреби спільноти. Велику роль у витворенні негативного ставлення до націоналізму серед т. зв. "прогресивних" людей зіграла й марксістська теорія класового характеру історії й людських взаємовідносин. Не заглиблюючись у критику цієї теорії, помилковість якої доказала новітня історія національних визвольних рухів хоч би серед народів Азії й Африки, де боротьба за визволення проходила й проходить під гаслом нації, а не класи, варто вказати хоч би на такі історичні факти.

Не дивлячись на свій інтернаціоналізм, Карл Маркс в душі був таки німецьким патріотом. Так, наприклад, під час франко-прусської війни³¹ він цілком відкрито радів і гордився перемогою німецьких армій, дарма що ця перемога означала перемогу пруської реакції. Він також неоднократно вихваляв "генія" німецького народу у підкоренні й асиміляції слов'янських народів і зовсім таки рішуче висловлювався за остаточну асиміляцію чехів і інших "віджитих" слов'янських народів німцями.

Сталін чомусь проголосив був останню війну Вітчизняною війною, а не "пролетарською", "клясовою", тощо. Очевидно йому йшлося про те, щоб духово змобілізувати до тієї війни народні маси, а єдиним лозунгом, який міг був це зробити, був національний лозунг. А що спільного з клясовістю мав після перемоги тост Сталіна за "великий російський нарід, нарід-переможця"? Врешті, всі російські радянські автори творів на тему Великої Вітчизняної Війни цілком відкрито пишуть про "російських вояків", "російську зброю", "російську перемогу", не турбуючись хоч би з чемности згадати, що чейже до перемоги причинилися також і українці, білорусини, грузини і інші народи так званої "радянської сім'ї". Отже, не клясові, а національні почування зіграли головну роль у війні; партія цього свідомо і тому свідомо підтримує російський націоналізм, водночас нещадно поборюючи націоналізм поневолених росіянами народів.

Врешті, однією з важливих причин ворожого ставлення до націоналізму, особливо серед політиків Західної Європи й Північної Америки, є політичний консерватизм. Націоналізм, чи то як процес кристалізації етнографічної групи в окрему політичну спільноту, свідому своєї етнічної й духово-культурної окремішности від інших етнографічних груп, чи теж як політичний рух, що змагається за оформлення цієї окремішности в політичний твір — державу, незалежну від політичних впливів інших держав, є революційний, змагається за зміну існуючого суспільно-політичного ладу. Таким був жидівський націоналізм на протязі кількох тисяч років, проповідуючи ідею "вибраности жидівського народу" й "дане Богом" право до Обіцяної Землі. Досить сильні елементи націоналізму можна

бачити й у західньо-європейському протестантизмі, який був рухом не тільки за релігійну реформацію, але й за незалежнення від політичних впливів римських пап. В Англії ще в половині 14 століття виданий був закон, який забороняв папам призначувати осіб на церковні пости в Англії й зніс право відклику до папських судів. Навіть Франція, хоч і не пішла за протестантизмом, то все ж в 1438 р. так званими Вуржськими Прагматичними Санкціями³² знесла папську владу в країні. Революційним був і націоналізм Французької Революції, яка дала нову концепцію нації як братерства людей однієї історично-духової спільноти і перетворила лояльність до особи володаря, що дотепер був символом і навіть уосібленням нації за духом відомого вислову Люї XIV³³ "Держава – це я", у лояльність до тієї невидимої духової спільноти-нації. Хвиля революційних зрушень, яка перейшла по Європі в половині 19 століття і найбільше себе виявила у "весні народів" 1848 р.³⁴, була також інспірована націоналізмом, бо ж її ідеї політичних реформ в дусі лібералізму були мотивовані не тільки соціальними міркуваннями, але в першу чергу ідеєю вищости нації-народу над особою володаря. Нація стала найвищою вартістю, якій мусіли підпорядковувати свої інтереси всі її члени включно з володарем.

Завершивши своє визрівання у чітких політичних національно-державних формах, західній націоналізм перетворився з революційного руху в консервативний патріотизм, тобто в ідею збереження й закріплення тих політичних форм національної спільноти, які нація досягла в добі її революційного націоналізму. Тому нікому й на думку не приходило обвинувачувати французів, англійців чи американців у "реакційному

націоналізмі", коли вони разом з Де Голем говорять про "велич Франції", співають "Британіє, володій!", або ставлять свою країну за зразок іншим. Для західного європейця й американця націоналізм тотожний з націоналістичними рухами сучасного століття, які змагаються за національно-політичне визволення чи то шляхом політичної революції, чи теж через збройну революцію. Як революційні рухи, вони є за зміну існуючого стану речей і через це неминуче стають в колізію з національним консерватизмом старих держав, які прагнуть зберегти "статус-кво", щоб цим, мовляв, зберегти мир у світі.

Тому ми є свідками парадоксу, що деякі, наприклад, американські політичні діячі, які теоретично визнають принцип свободи людини і свободи націй і принцип самовизначення народів, проголошений президентом Вілсоном³⁵, підтримують здійснення цих принципів тільки там, де це здійснення може пройти без великого порушення існуючого політичного стану, а зате замовчують, а то й заперечують їх там, де їх здійснення означало б справжню революцію в традиційних міжнародних взаємовідносинах.

Все ж націоналізм є не тільки фактом, якого нехтувати не сміє ніхто в 20-му столітті, але, як ще кількадесять років тому ствердив Вінстон Черчил і як підтвердили події останніх кількох десятків років, він є рушійною силою світових подій нашого часу. Англійський соціолог і економіст Джон Стюарт Мілл ще сто років тому ствердив, що конечною передумовою для існування системи свободи є "щоб державні кордони збігалися з кордонами окремих національностей", бо система свободи неможлива в умовах держави, складеної з кількох національностей. Швейцарія є щасливим

винятком заперечення цього правила; зате вже навіть у модерній історії багатьох, навіть і "демократичних", країн бачимо чимало доказів того, як насильне об'єднування різних національних груп в одній державі приводило до обмеження свободи не тільки меншостевих національних груп, але навіть і для пануючої національності, коли політичні проводи перетворювалися в тоталітарні режими, нібито в ім'я рятунку цілості держави.

Націоналізм є рушійною силою духово-культурного розвитку і політичного життя, і проблемою нашого світу не є як цю силу приборкати й зліквідувати, а радше як її спрямувати й використати для розгорнення всієї її енергії для дальшого людського прогресу. На думку американської письменниці Барбари Уорд, страшно було б уявити собі світ "без національних різниць, без різноманітностей культур і темпераментів, без можливості контрапункту й гармонії в міжнародньому житті" [1]. На щастя, національні різниці й національні почування настільки сильні, що часом навіть тисячоліття поневолення й чужих асиміляційних намагань неспроможні їх вбити. Клясичний приклад цього дає історія теперішнього В'єтнаму, колишнього Аннамського королівства, яке від 3-го століття перед народженням Христа до 1428 року було під китайським пануванням і не піддалося асиміляційним впливам китайців.

Ті, які бачать в націоналізмі тільки негативні сторони нездорової міжнародньої ривалізації, яка, мовляв, веде до світових неспокоїв, переочують далеко важливіший його аспект особливо в сучасному етапі людської історії: намагання зберегти національну окремішність так у духовому, як і політичному відношенні є в сучасну пору

найбільшим заборолом проти намагань комунізму накинути світові, як висловився був Джон Стюарт Мілл, сіру "одностайність думання й дії", перетворити світ у керовану з центру комуністичної влади юрбу людських комах, позбавлених індивідуальності і вільного думання. Націоналізм це перенесення в площину міжнародніх взаємин принципів суспільно-політичної демократії. Демократична система також не є досконалою, поскільки вона, визнавши за людиною й окремими людськими групами широкі права індивідуальної свободи, створює передумови до існування внутрішніх суспільних конфліктів, зловживань правом свободи і нездорової конкуренції. А все ж, не дивлячись на ці недоліки демократичної системи, ми її готові захищати перед системами, які мають на меті ліквідувати її недоліки через знесення індивідуальної свободи і встановлення диктатури однієї групи чи однієї людини.

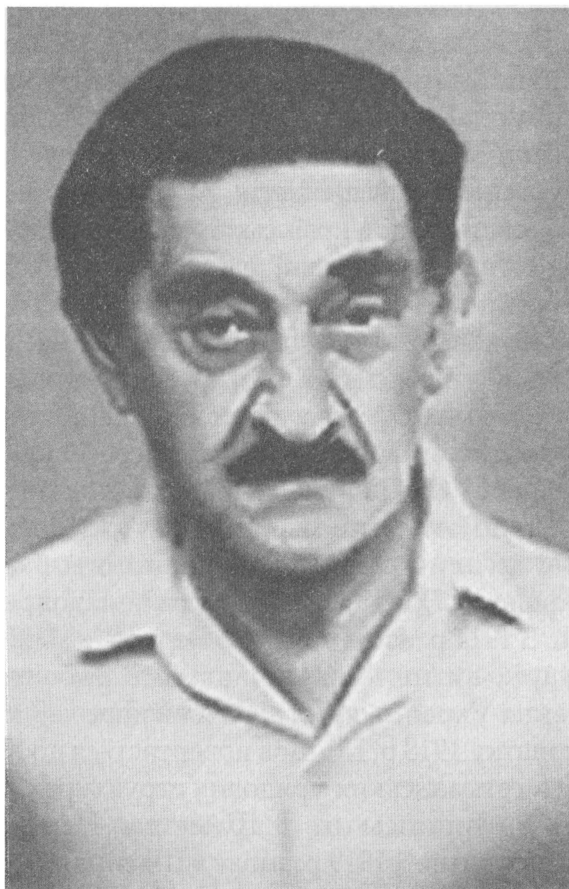
Сучасний світ стоїть перед двома небезпеками: з одного боку повне заперечення свободи й гідності людини в тоталітарній комуністичній системі, з другого — небезпека поширеної в Західньому світі філософії індивідуалістичного нігілізму. Ця остання проявляє себе в суспільному негативізмі, заперечуванні таких "віджилих", на думку прихильників цієї філософії, вартостей, як любов до нації, віру у вищі суспільні ідеали, у цинізмі до суспільних потреб і в ідеалізації необмеженої і незв'язаної ніякими суспільними обов'язками особистої свободи. Задоволення особистих інстинктів стає метою життя, богом, "золотим биком", якому поклоняється молоде покоління і якому потурають і старші. Мойсей врятував жидівський нарід від цієї небезпеки духового розкладу своїми десятьма

заповідями, "карами Божими" і візією Обіцяної Землі. Післяхристиянський Рим не видав свого Мойсея і, роз'їдений і ослаблений хворобою духового нігілізму й матеріалізму, упав під навалюю східніх варварів. Перед сучасним світом стоїть та сама альтернатива: або попасти під панування нових східніх варварів з їхньою тоталітарною системою, в якій людина має бути перетворена в бездушне знаряддя виробничих процесів і позбавлена особистої гідності, або віднайти візію "Обіцяної Землі", візію призначення нації й обов'язків людини перед нацією й суспільством. Таку візію пробував дати американцям Джон Кеннеді, закликаючи їх не питати, що нація має їм дати, а питати, що вони можуть зробити для нації. Таку візію дає націоналізм, зобов'язуючи людину працювати для нації й усвідомити свої обов'язки перед нею та поставити інтереси нації вище особистих вузьких інтересів.

Примітки:

[1] "Five Ideas that Change The World", by Barbara Ward

Друкується за виданням Юрій Пундик "Український націоналізм", Націоналістичне видавництво в Європі, Париж, 1966 р. Стор. 3-11.



ДМИТРО ДОНЦОВ

(29.08.1883 – 30.03.1973)

ДОНЦОВ ДМИТРО Іванович ("Варнак", "Сганарель", "В. Темляк", "Devius", "Д. Д." та ін.; 29.08.1883, м. Мелітополь, тепер – Запорізької обл. – 30.03.1973, м. Монреаль, Канада) – літератор, політик та історіософ, ідеолог націоналізму. Фах правника здобув у Санкт-Петербурзькому університеті.

У 1905 р. вступає до Української соціал-демократичної робітничої партії, його двічі заарештовують (у 1905 р. у Петербурзі та у 1908 р. у Києві). Після другого арешту емігрує до Австро-Угорщини, де студіює право у Віденському університеті, розгортає політичну діяльність у Галичині. З 1913 р. пориває з соціалістичними ідеями, відмежувавшись на 2-му конгресі українських студентів від УСДРП ("Сучасне політичне положення нації й наші завдання", 1913), засуджуючи все ще впливові в Галичині москвофільські ідеї ("Модерне москвофільство", 1913), закликаючи до відокремлення від Росії. З 1914 р. живе у Відні й Берліні, а з 1916 р. – у Швейцарії, активно включається в роботу Союзу Визволення України, який відтак очолює.

На початку 1918 р. Донцов повертається до Києва, де працює в гетьманських урядових структурах, створює (разом з В. Липинським, В. Шеметом) Партію хліборобів-демократів. З 1919 р. знову в Швейцарії – на чолі Українського Пресового Бюро. У часи Першої світової війни та визвольних змагань видає праці "Українська державна ідея та війна проти Росії" (1915), "Історія розвитку української державної ідеї" (1917), "Українська державна думка і Європа" (1919), "Підстави нашої політики" (1921). У 1922 р. повертається до Львова, де редагує "Літературно-Науковий Вісник" (1922 – 1932) та "Вісник" (1933 – 1939), друкується в німецькій,

швейцарській та польській періодиці. У 1926 р. видає книгу "Націоналізм", яка справила помітний вплив на політичні й інтелектуальні процеси в Галичині. З кінця 1939 р. знову в еміграції (Бухарест, Прага, Німеччина, Париж, США, Канада), з 1947 р. до самої смерті живе в Монреалі, де певний час (1948 – 1953) викладає українську літературу в університеті. Друкується в еміграційних виданнях.

За роки перебування в Канаді опубліковані "Хрест проти диявола" (1948), "Демаскування шашель" (1949), "Заповіт Шевченка" (1951), "Дух нашої давнини" (1951), "Правда прадідів великих" (1952), "Поетка вогненних меж Олена Теліга" (1953), "Туга за героїчним" (1953), "Рік 1918. Київ" (1954), "Росія чи Європа" (1955), "Московська отрута" (1955), "Від містики до політики" (1957), "За яку революцію" (1957), "Дві літератури нашої доби", (1958), "Незримі скрижалі Кобзаря: містика лицарства запорозького" (1961), "Der geist Russlands" (1961), "Хрестом і мечем" (1967), "Клич доби" (1968) та ін.

Похований в США на українському православному цвинтарі Бавнд-Брук в Нью Джерсі.

ДОРОГОВКАЗ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НАШІЙ СУЧАСНОСТІ

*Ця маловідома праця має
свою особливу цінність, а це тому,
що вона є останньою, яку
написав доктор Дмитро Донцов
в своїому житті, і то в кінцевих тижнях
перед своєю смертю.*

*Остання сторінка так і залишилась
не витягнуною з валка машинки до писання...*

В нинішні часи філософія Г. Сковороди не дуже в моді. Це тому, що він, "не модерний", виступав же проти тих "учених", які — кажучи словами Шевченка — хотіли Україну та "повести за віком", тобто за тими "сучасними вогнями" Руссо, Вольтера та інших французьких енциклопедистів, які запалили ті смолоскипи матеріалізму, безбожництва, з якими їх духові правнуки — Маркси, Енгельси, Фрейди і Леніни — заходилися знищити всю нашу християнську культуру і цивілізацію.

І власне тому, що Сковорода був містиком і погромником матеріалізму, — є він такий цікавий, такий начасний в нашу хаотичну, опановану темними силами диявола, — добу. Є актуальний, бо у нього знайдете ясні відповіді на проблеми нашого часу, — культурного і політичного характеру.

Родився Сковорода на Полтавщині, лише тринадцять літ по упадку Мазепи, жив за гетьманування Данила Апостола і Кирила Розумовського; а помер два роки перед кінцем царювання Єкатерини II-ої, яка

знищила всяку автономію його країни. В добу тріумфу Робесп'єрів і Маратів "великої французької революції". Філософія тої доби проклямувала першенство людського перед Божим ("Немає Бога, тільки я!"), ілюзорність духового, лише реальність матеріального. Розум людський поставлено над Божественною мудрістю, якою тримається лад всесвіту, і людської спільноти, і людської душі. Замість тієї Мудрости, поставлено суверенний людський розум, який привласнив собі право кряти і перекраювати все в суспільстві, незважаючи на одвічні космічні закони.

Замість "Духа Істини" і його волі — поставили волю необмежених людських інстинктів обездушеної людини. Руссо проголосив, що людина сама по собі добра, майже безгрішна, і аби її лиш не псули "обставини", "суспільство"... Коли ж вона зледачіє, то винна не вона, а середовище... Одним словом — людина за свої вчинки не відповідає. Може робити що і як хоче, не маючи жодної над собою дисципліни, не стримана ніякими правилами в своїх плотських інстинктах і забаганках. Бо дисципліна "тільки псує" свобідну людину... Так зване людське щастя стало для матеріяліста щастям фізичного добробуту, комфорту, насолоди й забави свого фізичного "я", її відповідальність перед законом Вищої Сили, — касувалася; а без цього гине дисципліна людини, гине лад в спільнотах людських, а самі люди обертаються в отару домашньої худоби, або в звірів. Для отари ж потрібний чабан з кием, а для звірів — рушниця вартового. Без одного чи другого наступає анархія, стан, до якого з блискавичною скорістю наближається наша теперішня цивілізація, а перед чим перестерігав Сковорода. Ким був Сковорода?

Був українським Сократом, мандрівним філософом. Вчився в Києво-Могилянській Академії; проповідував, подорожував по Україні, Польщі, Угорщині, Пруссії, Німеччині, Італії; студіюючи богослов'я і філософію, вивчав мови грецьку, латинську, старо-жидівську, німецьку; викладав в харківській Колегії³⁶, навчаючи етики шляхетських дітей. В світлі, з палицею в руці і торбою з книгами та рукописами, ішов своїм апостольським шляхом, навчаючи по пасіках і хуторах, в хатах і в панських палацах, на базарах, по цвинтарях... Писав вірші, байки, притчі, трактати... Тематика була одна і та сама: *Проповідь примату духа над матерією, — "плоть нічтоже. Дух животворить!"*

Проповідував свою науку не як віддалений від життя своєї країни філософ-інтернаціоналіст, чи космополіт. Власне в багатьох своїх творах маніфестує свою гарячу любов до своєї країни (України), в якій прагнув жити і вмерти, в любови до її великих людей й історії, "мужів зібраних", "героїв вольности". Тому й москалі, які як правило — своїми героями називали многих великих чужинців в загарбаних ними землях, — ніяк не могли зробити подібної операції з Сковородою, мусіли визнати в нім "українського філософа".

В цій статті зупинюся на духово-соціологічних і політичних поглядах Сковороди, що стоять в тіснім зв'язку з проблемами людської спільноти, а з них побачить читач, наскільки наука Сковороди є палючо-актуальною, начасною для нашої сучасности, коли духова гангрена, яка почалася в його (Сковороди) часи, загрожує тепер катастрофою для цілої нашої культури, християнської культури Заходу.

Сковорода учив, що помиляється матеріяліст, думаючи, що існує тільки *видимий*, сприйманий нашими фізичними

змислами світ. Існує ще **світ незримий** і якраз в ній, в цій незримій світі криється **сила**, що рухає і кермує всім. Він пише: "Розкладай перед сліпим все що хочеш, кільки хочеш — все для нього пусте. Він може тільки **помацати** щось, а без дотику нічого не розуміє. Кілько разів чуємо ми про **повітря**? Скільки разів чуємо про воду і про дух? Чи не на повітря спираються птахи? **Воно твердше від заліза**. Одначе кожний скорше спостереже **дерев'яний мур**, а повітря уважає за **порожнечу**. Чому? А тому, що його не можна так легко сприйняти фізично, **змислами**. Мур скорше намацаєш. Скорше спостережеш різні **барви**, а повітря **безбарвне**. Одначе **кріпше** від каменя і заліза. А таке потрібне щоб дихнути, без нього не можна жити, як і всяке діло без думки й ідеї його, ніщо є.

І так ми слабшу річ беремо часто за більш **дійсну**. Чому? Тому, що не сприймаємо невидимого. За видимим — мур на вид грубший і густіше нашим очам бовваніє, а повітря більш для ока укрите, хоч і основне є, а здається ніби в ній зовсім нічого нема сили. Хоч воно жене кораблі, рухає морями, ламає дерева, крушить гори, всюду проникає..."

Аналогічно і в політиці. За практикою політиків і час теж невидимий, також про невидиму силу укритої **думки** забувають...

"Бачиш, не такою природа є, як ти вважаєш! В ній якраз те сильніше, що менше показне... А коли щось вже так від наших змислів сховалося, що ніякими змислами помацати його не можна, то в тім і є найбільша сила. Коли майже не можемо впевнитися про суще повітря і **за ніщо** його маємо, ніби не існуюче в природі, — хоч воно шумить, гримить, тріщить, — то як можемо признати те, **що** очищене від всяких шумів, трісків і змін, — у вічній покої і в спокійній вічності, блаженно пробуває?"

Це "щось" зве Сковорода *Духом Божим*. В нім вся сила: і наша душевна, і сила суспільств...

"Такою ж невидимою силою є *сила Невидимого Бога, "ділаючого тайною своєю десницею", що Велике виростає з "нічого"*. Тому не називай малим те, з чого *родиться величне*. Маленька щілина в кораблі впускає до середини погубну небезпечну течію, що цілий корабель знищить. Не думай, що інакше в суспільстві людському. Один, злої вдачі чоловік, може занечистити його, звести у брехню і облуд. Лише одні прості люди уважають за існуюче те, що можна взяти в кулак.

Бомба небезпечна не чугуном (всім видимим), а порохом і *укритим* в поросі *вогнем*. *Все невидиме сильніше від всього видимого і від невидимого залежить видиме*. Невидима ж "думка рухає і править ділом". Язик — це "видимість", це ніби будильник, що дзвенить, а сама *спружина*, що це робить, сама *суть* — це *думка*. *Думка* — це невидна річ, це корень тілу. *Думка* неослабна спружина, безпереривний рух. Поглянь на слабосильне сотворіння — людину. Вона водить (думка) ведмедів і слонів. Поглянь ще на малу скриньку з компасом — і на кермо в кораблі — воно править течією, а течія вказує путь. *Мала іскра* висаджує в повітря *міські мури*. З маленького *зерна* виходить велика яблуня. Шум легенький повітря — є випущене з уст слово, та часто воно або *ранить* (смертельно), або *оживлює душу і додає їй відвагу*. Все те, що по плоти ніщо, але *скритою* в собі *внутрішньою сутею* — є сильне. "Дух животворить". *Душа* це "*мобіле перпетуум*" — непереривний рух. Її крила — це *думки, погляди, переконання*. Вона — або *бажає* чогось, або *біжить* від чогось; *бажаючи* — *любить*, *тікаючи* — *боїться*. Коли *не знає чого бажати, чого тікати* —

мечеться в сумнівах... Подібно до суспільств і водіїв, що втратили поняття своєї правди і "Духа, що творить", удавшись в "плоть і плотське".

Назверх ці думки Сковороди про **примат духа** над матерією, **невидимого** над видимим, Бога — над плоттю, видаються абстрактними, засухими? Але ж бо з них випливає ціла **страшно актуальна** наука про суспільність, етика Сковороди, його **жадання і дороговкази** щодо тутешнього **земного життя**, — як **одиниці**, так і **цілої** національної спільноти. Так само, як з сухої науки Карла Маркса — вийшла ціла **диявольська система** комуністичного порядку життя, ціла система чітко практичних постулатів і канонів для одиниці, — для підсоветського кріпака, і для підсоветської "общественности", **велетенського примусового совхоза...**

Взагалі т.зв. практичним людям треба пам'ятати, що **нема практики без емоцій, ідеології без теорії, ні чину без думки, ні акції без ідеології**. Без "Капіталу" Маркса не можна собі уявити комунізму. Без Магометового "Корану" — не можна собі уявити воюючого ісламу. Без Руссо — не зрозуміємо французької революції, ні Наполеона. І без Євангелії — не повстало б християнство...

В кожній людині, пише Сковорода, є **дві натури** — Божа і плотська. Коли людина **вірить**, що створено її по образу і подобию Божому, то вона прагне жити і поводитися **по Божому**. Коли ні — то є вона лише не надлюдина, а над малпою якимсь супер-горилем, **без героїки, зобов'язань, без етики**, — стає двоногою **худобою**. Тоді людина кориться (каже Сковорода) своїй "сліпій натурі" нерозуму, з її "прихотями" лже-еліти і "забаганками". Така людина **віднімає силу** і честь, буття і славу **нематеріальному благому Духу**, а замість того

обожає мертві стихи, маску тлінь. До них приліпляється своїм *серцем*, своїми *думками*. А *"злі думки є носіями зерна злих діл"*. Хто не живе по натурі, натхнутій Богом, той *"вибирає собі вожатим скотську і сліпу природу"*, той руйнує свій організм. *"Суспільство, — пише Сковорода — це те саме, що машина. Зараз в ній повстане замішання, коли її частини відступлять від того, до чого вони своїм майстром-будівничим зроблені"*.

Це власне, є те замішання, яке ми обсервуємо в тім домі божевільних, що зветься цивілізованим світом. Те фатальне *замішання — ДЕМОКРАТІЯ*, яке Сковорода бачив вже 200 літ тому, — його початки.

Всю увагу своєї науки зосереджує Сковорода на тій еліті, якої, на думку Сковороди, головна мораль в тім, що держати суспільність — *на її провідній верстві* і високій якості. *Серце і розум правителів* повинні бути *вільні від турбот про буденні справи*, вільні від дрібних *"печалей житейських"*. Сковорода пише: *"Скажимо сином Страховим: "Чим може умудритися той, хто тримає рало?" "Його думки і розмови про бики, про свиней, про корм для худоби... Правда, що суспільність без них не насилається, але не можуть вони бути у раді, яка всім лад тримає"*.

Але *катастрофа настає* для суспільства, коли ті, що *мають його, — думками і серцем* приліпляються до своєї — *"не Божої" — а "скотської природи"*, до *"видимого і тлінного"*, прагнучи вислугуватися чужим панам *"за ласки многі і немногі"* (Шевченків образ *"дулі"*, чи хай *"хоч пів-дулі"*), вдаватися в *"чужі правди"* з корисливих міркувань, чи замість *"вибраних"*, *"ліпших"* людей, — спиратися на *"зграю льстивих фаворитів"*; а людей *"цнотливих"* і *"луччих"* віддаляючи від суспільства у своїй *"гонитві"* за *"ілюзорною фортуною"* чи власною

"славою", часом і за тою "поганою славою", про яку співається в стародавніх піснях:

"Ой пішла та слава, та погана слава, по світу ходити, людям лихо робити".

Весь цей "зміст сутьскости", який мотивами мудрості бринить в етиці Сковороди, так нагадує образ феноменів питомих часам і нашим, і таких актуальних... Нагадує людей і явища, які вкладаються у візію сучасної демократії, такої по духу далекої до традицій етики і навчань Сковороди, далекої до глибоко закорінених тих же традицій в нашій національній моралі, як моралі типово ідеалістичній.

Розпад суспільства настає, коли на його **чолі** опиняється каста **фарисеїв, обманців і лицемірів**, людей, що женуть за особистим, за матеріальним; каста **правителів безхарактерних, без чести, без совісти, без голосу Божого в своїм серці**; людей, які гонять за видимим, заглушуючи в собі **голос Невидимого**. "Цілі республіки падали", каже Сковорода, через те, що правителі їх мали за ідола матерію.

Людина може добре лише ту роботу робити, **до якої сотворена своїм Творцем**. Це так само, як в звіринім царстві. Солодка є праця, коли вона "природна", відповідає природі, натурі, вдачі того, хто нею займається.

"З якою радістю — пише Сковорода — гонить зайця хорт! Яке в нього **захоплення**, як лиш почує зданий сигнал на полювання! Як тішиться своєю працею бджола, що збирає мед! За мед її вбивають, але вона невсипуща в тій праці поки живе. Солодка їй, як мед, і солодша сота праця. Бо до неї вона родилася. Пес береже стадо день і ніч з **вродженої** любови і розшарпує вовка з вродженого нахилу, не зважаючи на те, що і сам наражує себе на небезпеку бути розшарпаним хижакими. Ні кінь,

ні свиня не зроблять цього, бо **не мають природи** до того. Нахил, охота, приємність, природа, "сила Божія", дар — є те саме, що "сродність" до любимого діла, чину, чи праці".

З Богом, з природою, солодка всяка праця. І навпаки, **мертвою** стає дуже натура людська, яка напружена до неприродної собі роботи. "Не сродної".

Коли ж хтось опиниться на місці, не маючи **сродної** до того суті, — терпить суспільність. "Натомість — як пише про це Сковорода — треба **юнакам**, щоб збагнули свою природу", свої нахили, вдачу, — заки возьмуться до чогось. "Шкода, що заздалегідь батьки не закарбують цього в серцях своїх синів. Звідти й буває нераз, що військовий відділ провадить той, хто повинен би сидіти в оркестрі".

Нахил до творення, праці, діла, — не можна здобути "ні куплею, ні проською, ні насильством", бо це "дар Духа Святого". Його мав Сократ в старих Атенах.

"А коли — пише наш філософ — таких бесідників не стало в Атенах, тоді повстали зборища **філософських малп**, які крім **маски** (крім зовнішності) — крім філософської опанчі і бороди — не мали в собі нічого, що є **СУТТЮ справжньої мудрості**"...

Вони розтлили атенське юнацтво, відвернули його від Божого в їх душі, погнали без пуття за своїми забаганками... Таким фальшивим вождям духовим не ходило про хосен для суспільства від їх фаху і праці, а про **хосен для себе самих**... Коли такі проповідники дістають **віжки в руки** і сідають на козлах, тоді з Богопошани — виходить **лицемірство** і забобон, з правління — **тиранія**, з справедливості і правосуддя — **грабунок**, з воїнської штуки — **плюндрування і насильство**, з науки — **знаряддя злости**...

Чи прикладом останнього не є атомна бомба? **Чи треба далеко** шукати, щоб побачити на трибунах провідників політичних, пресових, **церковних**, — **тиранів і лицемірів**? Які думають лише про **користь для себе**, не для загалу; які видряпуються на свої провідницькі козли насильством, обманом, або куплею? Яких манить лише або зовнішній блеск, сполучений з тим чи іншим званням, або доходи і матеріальні користі? Чи ж не перед такими провідниками **перестерігає** Євангеліє? Перед такими, що бундючаться шатами своїми, що люблять перші місця на бенкетах і хочуть, щоб їх **величали** як "учителів"? Чи ж не з таких провідників виходять Юди? Для Юди ж навіть уряд апостольський був лише джерелом особистого збагачення! Сковорода каже, що "гонити в якімсь занятті чи уряді за доходами, — нехибний знак несродности"... Це нездатність такої людини той уряд повнити. В спільноті з такими провідниками все іде шкереберть.

Сковорода пише: "...без смаку їжа, без очей зір, без керми корабель, без сенсу балачка, без природи діло, без Бога життя, — є те саме, що будувати, не вимірявши, не скроївши — шити, без такту — танцювати. Нехай вовк буде кухарем, ведмідь — різником, а лошак під вершником. Це діло чесне. Коли ж вовк грає на сопілку, ведмідь танцює, а лошак (як пес) носить поноску, — не можна не сміятись... Тільки **коли стає вовк пастухом, ведмідь — ченцем, а лошак (чи осел) радником (чи вождем) — це вже не жарт, а біда! Це вже загибель спільноти!"**

Сковорода наводить **байку про ката**, що ловить рибу для всіх котів в околиці. Але для нього була це мука смертна, — думати не міг про човен, про воду... Хоча любив рибу... Звідси повсталла приказка: "Кіт ловить рибу, та води боїться"... Це нещастя — каже Сковорода

— спадає на всіх ловців, які люблять **не саме діло**, а **доходи і вигоди**, з ними пов'язані. Це, очевидно, **не природний ловець**, бо природньому ловцеві більше насолоди справляють самі **лови**, ніж поставлений на стіл **смажений заяць...** Лише той може успішно і гарно робити вибране діло, в кого **ні втрата доходів, ні нужда, ні хула, ні переслідування** — **його любови до діла не можуть вгасити.**

Тому такі фальшиві провідники сидять на своїх кріслах провідницьких лише так довго, як довго є доходи! Коли доходів тих немає, "нужда" "змушує" їх кидати своє крісло і жєбрати кошики хоч би навіть у свого і свого народу ворога (тепер — навіть у большевиків!) Тому **переслідування** ломлять їх! Тому, що бракує їм підтримки того "кураже" (відваги), бракує тої "доблесті" (благородства, шляхетності) і тої "мудрости духа", якого вони позбавлені, **фарисеї і навіть Юди!** Які, на жаль, не цікавились і не цікавляться знайти собі осики... (Такі, як Винниченко і прочі)...

Як орел створений до **лету**, а **гадюка** — **плазувати**, так і люди: одні до одного діла, другі — до другого. Це Богом заложене в їх природі. Цю правду треба вміти розпізнавати.

"Коли — каже Сковорода — хлопчик зробив собі іграшку, **волове ярмо**, накладаючи його щенятам чи котенятам, це зраджує в нім нахил **хліборобської** душі. Коли припоясує шаблю, — нахил до **воєнного** ремесла. Коли цікавиться божественними співами, заглядає в святі книги, — це нахил до **Богословенства...** Треба лиш **пізнати** свої **нахили** — **хто до того роджений.** Ліпше бути **природним** котом, ніж з **ослячою природою львом.** Не треба думати, що **кожний** може повнити в суспільстві **кожну функцію.** Як в годиннику — стрілка

не може бути колісцятком і навпаки. Як в людським організмі – ніс не може сповняти функцій вуха, а кишки чи шлунок – функцій мозку".

Пише Сковорода, що "Бог подібний багатому фонтану, водограю". Над водограєм надпис: "Не рівна всім рівність". Ллються з різних рурок різні течії в різні збанки, що стоять довкола фонтану. **Менший** збанок **менше** має, та в тім **рівність більшому**, що **рівно є повний**... І що є **глухіше**, як рівна рівність, яку намагаються даремно ввести в світ дурні?", – питає Сковорода.

"Не стреми до того, що не дано тобі від природи. Хто роджений **воїном**, дерзай і збройся з природою (з внутрішнім до того нахилом), хутко навчишся **боронити** хліборобів і купців (боронити **націю**) від розбійників і зовнішніх неприятелів... Що є солодшим природному воїну, як воїнське діло? Помстити образу, боронити страдающу і безборонну невинність, хоронити правду – основу суспільства – найприємніше для нього діло. З Богом йому легко буде зносити – голод, спеку, безсонницю, криваві рани і **самий страх смертний**... Правдивому воїну **замилування** до воїнського звання робить всі недогоди його приємнішими в сто разів від **рангів і доходів** того звання. Рангу може носити кожний, але дійсне діло може робить єдино той, хто тому є природний. **Діло і без ранги є ділом, та ранга без діла – ніщо, як ніщо є діло – без Бога**".

Правда, діла можна навчитися. Але до **досконалости** наука доведе тільки при **"сродности"**. Коли її нема – що pomoже наука?

"Птах може навчитися літати, але не черепаха! Орла зараз навчиш позирати на сонце, але не сову. Оленя легко привабиш пити з чистих нагірних потоків, але не вепра!"

Природи не зміниш! Можна їй тільки допомогти. "Тільки їй не заважай... відгортай перешкоди... Яблуні не вчи родити яблука... Лиш відгороди її від свині", — поучає Сковорода.

Хто хоче взяти на плечі якесь діло, а тим більш відповідальне, — мусить **себе** збагнути. Берись за нього тільки тоді, коли не порожнє **славолюбство**, ні **шукання користи**, але сам Господь кличе тебе з **вродженою до цього діла любов'ю**. Хто одержимий нею, той не зважає на ніякі перешкоди, ні наруги, на недостатки. Ніби гірський потік, або полум'я, — тим сильніше рветься через всі перешкоди до мети...

Так само з другим званням, — бути **проповідником** Божої Правди, бути священиком. До такого ж — каже Сковорода — "стережись сребролюбства! Кой ти мені богослов, коли сребролюбець?"

Коли хочеш чим славитися, будь того достоїн! **Що розтліває** всяке діло, всяке звання? Несродність! Коли за діло (спільноти, нації) беруться фарисеї або грошоплюби... **Хто нівечить** і мертвить все, і науку, і мистецтво? Несродність! **Хто збезчестив** чин священичий і чернечий? Несродність! Вона всякому ділу "яд і убивання"... "Учителю, іду за Тобою!" — Не ходи... Не досить, що ти розумний і вчений... Мусиш любити своє звання, своє діло, — не доходи і славу од нього!

Серце, це безодня думок. А думки — це зерна і джерело вчинкам. Де серце скоруптоване лжою, — там ведуть вожді свою спільноту в правдиву **безодню упадку і руїни**. Хто кличе в лісі і сади соловіїв і дроздів? На поля жайворонків, а жаб в води і багна? Хто тягне до магнету із сталі? Хто встромляє вгору тремтяче полум'я? Це — Бог! Треба коритися Його закону!

"З жаби ніколи не вийде соловій, ані з вола. Ні з черепахи чи гадини — орел. Ні з труса — воєначальник, ні з злодія — суддя, ні з чревоугодника і грошолоба — чернець. Пізнай свою породу: Чи ти є кінь? Вози їздця! Чи ти віл? Носи ярем! Чи ти є хорт? Лови зайця! **Все** добре на своїм місці".

Сковорода **картав маскарату** в суспільнім житті. Особливо, коли нею займалися **правителі нації**. Це **божевілля сучасного світу** є в тім, що на **командних становищах** сидять скрізь люди, до того не покликані. Яких богом-ідолом є **матерія**. Скільки бачимо ми на тих становищах "**ослів у львиних шкурах**", як виражався Сковорода! Скільки бачимо в ролі "**вождів — бизнесменів!** В ролі аскетів і провідників слова Божого — **грошолобців!** В ролі **виховників молоді** тих, що її розтлівають доктринами матеріалізму і безбожництва! В ролі **журналістів**, що мали б боротися за Правду, — **трусів**, які запобігають ласки диявола, зі страху втратити гроші за друковане в їхній газеті оголошення! **Скільки черепак і гадів на становищах, які колись займали орли!** Скільки таких, що слова: переконання, ідеал, засада, — беруть в знаки наведення (" — "), як "перестарілі забобони"! Скільки письменників, поетів, новелістів, які проповідують **ідеали малої людини**, людського плаза, **дрібних** пристрастей! Скільки **трусливих демагогів**, що так схлібляють юрбі і масі, як ніхто ніколи не схлібляв царям! Які кричать за мир, хоч би **ціною рабства** і смерти мільонів! Які, поставлені на чоло нації, — думають не про свободу, а про інтерес, спокій, кар'єру "**цього дня!**"!

Де нема сродности, там **всі категорії** — політичні, мистецькі, пресові, церковні — зробилися крамничками, в яких на перше місце ставиться інтерес

особистий, чи організації, чи кліки... Коли у їх проводирі убралися оті "осли у левиній шкурі", про яких говорив наш філософ, й уводять в блуд світ...

Вони увірували в матерію, в силу гроша, в "загальний добробут", в "число": в танки, в палку... Забуваючи, що там, де **вмирає** дух, розкладається і **фізично** найсильніше тіло. Там падають **твердині**, розсипаються **армії**, в непотрібний листок паперу обертається гріш.

Це ті люди, в яких **згас всякий ідеалізм**. Це ті — казав Сковорода — "малпи **чеснотливі**" і "**дооблично святі**", а по серцю "**всіх беззаконніші**". Це ті, що "...над усе цінять **срібло і зовнішню пошану**, що радіють з сусідської біди, в доходах бачуть благочестіє і які щодня цілують заповіді Божі, а за копійку (алтин) їх продають: це **нетопирі**, що не вибрали між правим і лівим шляхом, ні мужеського, ні женського роду. Ні теплі, ні студені, ні пес, ні видра. Беззаконники від них бокують, бо носять маску святости: чесні — відкидаються, бо бачать їх **дійсне лице**. Лобизають як друг, продають як Юда. Нетопирі, що воліють тьму від світла".

Вожді цього гатунку **стають легкою жертвою обману**. Через те, що глядять на зовнішнє, на слова цинічної пропаганди, не на **укрите** в них. Пише Сковорода: "Тетервак бачить сітку, а в сітці їжу... Чи дійсно він щось бачить? Він бачить хвіст, ноги, п'яту цього діла; а **голови** і серця... не бачить. Де ж цього діла голова? Це серце ловця в тілі його, укритім за кущем. Тетервак... дивлячись, не бачить, має **тілесні очі**, але **сліпе** серце.... бо **серце зривається серцем**. Лише той збавиться від напасти, хто дивиться не на зверхнє, а на суть справи... Напав тетервак на їжу. Чи бачить це? Як не бачити? Це і свиня бачить. Але це тїнь, п'ята, хвіст... І падає жертвою **своєї жадности і — хитрунства ловця**".

Як стільки політиків та вождів наших впали жертвою московського ловця, який зваблював їх в свої сіті голосними фразами про "українізацію", соціалізацію, про соціальну справедливість і т.п.

Як стільки нині європейських політиків і мислителів, обдурених і сліпих, падають жертвою тої самої процедури. Тому, що виховані в **тупій науці матеріалізму**, беручи за дійсне тільки **зовнішнє**, тільки **видиме**, — не бачать за гучними фразами і принадами сховане невидиме обличчя диявола! Каже Сковорода: "**Прозріть у всякім ділі духа, що в нім гніздиться — чи він є благ, чи зол? Не судіть по лиці...** Часто під ангельською маскою — обличчя Сатани!".

Люди, що бачать лише видиме, не тільки дають себе легко дурити. Вони **нездібні поклонятися й великому ідеалові**, ні прямувати до нього, вони не бачать своїми тілесними очима укритої в ідеалі мудрості і шляхетності, річей невидимих...

Згадує Сковорода тих жидів, що їх водив пустинею Мойсей в Землю Обіцяну. Голота ремствувала: "**Що за земля обіцяна? Як може бути те, чого не можна бачити?** Це ж байка! Лише погинемо всі в боях. Бо як втратимо ноги чи руки, що в нас буде? Не хочемо цього! Де це видиться, щоби було щось таке, та ще і **сильне**, чого не **бачиш?** Дай нам вернутися в нашу стару землю (де в рабстві єгипетським жили). Не подобається нам той, хто виводить в порожнечу..."

Було їх 600 тисяч, тих, які в глупоті своїй нарікали, і їх зве Сковорода — "**шістьсот тисяч дурнів**"...

Хто не вірить в реальність "**здійснимости невидимого**" (того, чого видимо нема), **той не вірить в жодний ідеал!** Той не змагатиметься за нього! Той завше волітиме сконати в країні **неволі**. Бо каже Сковорода — "**вся сила в Бозі укрита, не в зовнішній видимості**". "Хто

є з Ним, той має віру, бо віра, це **певність невидимого і неіснуючого**, немов би було вже видимим, суцям".

Де серце людське відвертається від Творця й падає та покланяється матерії — **стає дурним**, тратить **ідеалізм**, нищить та **руйнує** все своє оточення — вчить Сковорода.

Сковорода вчить більше! Стверджує, що **вся наша цивілізація іде до гибелі**, бо пішла **фальшивою**, неправою путтю. До опанування матерії, до культу її, добробуту, тілесних вимог, — **забуваючи про шлекання духа, про ушляхетнення душі**. Пише він: "Я не раз дивуюся, що ми в **просторонних** справах занадто цікаві, добачливі й проникливі: змірили море, землю, повітря, небо, вдерлися в надра землі, шукаючи металів, розмежували планети, дошукалися на місяці гір, і рік, і садів, знайшли світів незчислимиме множество, будуємо дивовижні машини, засипаємо безодні..., що день — то нові досвіди і подивугідні винаходи. Боже мій! Чого лиш ми не вміємо! Але при всім отім **бракує нам щось велике**".

А це тому, що всі ті науки є лише служнички при їхній пані. Хвіст при голові, без якої весь тулуб не існує. Лише до неспокою, до великих бід веде, коли наше серце узброїться цими "рабинями" — без їх пані... Без неї, як корабель без керманіча... Тому опановуємо матерію, але серце наше надаємо тій матерії обернути в її раба. Для цивілізації, яка забула Бога, всі винаходи будуть атомною бомбою в руках Джингіс-хана, як божевільного.

"Що дасть — питає Сковорода — точна наука і політика без благого серця? Хіба що стане знаряддям злоби, підступу, **мечем в руках біснуватого**, або крилами й рогами у свині..."

Ці слова Сковорода звучать так, ніби їх написано нині!

Матеріалістична цивілізація обернула людей — як каже Сковорода — або в скотів, або в звірів, не знаючих внутрішньої дисципліни совісти, чи божественного слова. Там, де нема дисципліни внутрішньої, — неминуче приходить дисципліна зовнішня, палка диктатури.

"Коли хто — пише Сковорода — дерзаєть без Бога цінити або навчати, або навчатися, хай пам'ятає приказку: "Вовка в плуг, а вовк в луг". Доки перстень висить з ноздрі свині, доти не рие. Вийми (перстень, кільце) з ноздрі, — таки безобразить землю".

Це не виховання, і не наука, не обузданіє, то муштга. Хто самохотно не підлягає дисципліні в натурі себе, не робить того, що потрібно, — на того історія знаходить дисципліну зовнішню. Такі народи, які розледачились й розбріхались, які втратили охоту до власної правди, або зусилля до її оборони, — падали жертвою варвара-завойовника, може й менше культурного, але противника більш твердого у своїй правді і більш здисциплінованого. Так було за старих цивілізацій — за Вавилону, Персії, за Греції, за Риму. Так є і тепер.

Божий закон, каже Сковорода, Божа Премудрость, є джерелом, є обручами, які роблять весь склад і людського, і суспільного організму кріпким, як і свобідним. Коли **родина, місто чи держава** збудовані на ґрунті цього закону (Бога), — вони процвітають. Коли ж, забувши за цей закон, "людина стає звірем", як каже Сковорода, або стає "скотом", тоді нічим вона від них (звірів і скотів) не відрізняється: Ні **милосердям**, ні **справедливістю**, ні **розумом**, ані **"воздержанієм"** (самоконтролею). Тоді нічого не вийде з того, що вона, людина, підготовляє зробити. Тоді даремно кричатимуть

про **добробут** ("проспериті"), чи про солідарність... Не буде нічого з того там, де людина людині є вовком! Тоді даремно балакатимуть про патріотизм... Хто має за ідола **власну кипеню і гріш**, для того ані правди, ані чести нема, немає "натури", немає Отчизни! Тоді даремно балакатимуть і про визволення... Бо вони ті коти, що люблять рибу, але **боятися** води... Це ті, що плещуть про рідний край, а проклинають тих, що за нього ідуть в вогонь і в воду... Тоді даремно кличуть в **землю обіцяну**... Бо спокій і тиха мрія про мирне життя — хоч і під тираном — є їхнім **законом**.

Бо адоруючи матерію, не маючи віри в Бога, — не мають віри в ідеали, віри в речі далекі й невидимі... Тоді даремно будуть твердині, танки і літаки, бо розсиплеться це все, де не ставлять ідеал над матерією, **боротьбу** над неволею, **честь** над продажністю і бизнесом, **ідеологію** над тактикою. Тоді даремно вбираються в **пишні шати** народних вождів, у королівські мантії чи в священничі ризи, в війську зброю, чи в спудейську тогу, — все це буде форма без змісту, **без душі**, тіло, від якого відлетів дух... Бо ніщо плоть, якої не животворить дух! Установи, видимі підпори держави, її правителі, це — як каже Сковорода — "невидимих ізвіщеніє". Не "однострої і зброя воїна" становить силу армії, а ...**безстрашність і хоробрість** його, дух воїна" (невидимий). Про велич храму рішає не цегла, вапно, залізо, пісок чи вода, — а **будівничий**, "мистецтво творця", **задум** його. Все тримається **творчою енергією**, "духом проводу". "Хочеш бути царем?", — питає Сковорода. "Нащо ж тобі вінець, скипетр, корона?" "Це тїнь, тїльнь, якщо не є твоє серце царське!" Невидиме, нематеріальне, тримає матеріальне. Пише Сковорода: "Хто не мислить про гарнеє",

"не думає про вище", то в того є "серце хамське", яке визнає тільки "філософію черева". Під таким проводом спільнота обертається в євангельське "стадо свиное", в яке *вселилися біси* і яке потонуло, кинувшись в землі Гадарській з берега у воду³⁷. "Серце земне, без божественного духа, преображаєт нас в різні нечисті звірі і скоти". "*Всяк* в тім, чие *серце в нім*", який в нім дух. Коли перейшла в сталь магнетна сила, тоді сталь стає справжнім магнетом. Але рута рутою перестала бути, як лиш з неї спирт і силу вивести. Бо це "в серці і суть Правди".

Така була філософія, життєва мудрість, якої вчив Сковорода. Мудрість примату Духа, серця, внутрішнього горіння, — над матерією, над скотською натурою в нас. Проповідь ідеалізму над егоїзмом; індивідуалізму над отарним; проповідь "твердих законів" Божих, напечатаних в гармонії небесних світил, в устрою людського організму і в суспільнім ладі спільнот, які той закон шанують. Нарешті — голосі нашої совісті. Тим законом держиться все.

Смолоскип своєї науки передав Сковорода, наш мандрівний філософ, *наступним поколінням*, передав і Шевченкові. І знова доказ, ще один з багатьох доказів, величезної життєвої сили нашої нації, що в момент народження і перших побідних кроків атеїстичного матеріалізму на Заході, в кінці XVIII століття (про що *перший* писав д-р Ю. Русов в своїх — українською і французькою мовами — працях про Сковороду) з проповіддю примату духовости та божественного — проти моди свого часу — виступив якраз наш український філософ! Підносячи давню, ще *старо-київську* традицію і живу ще за його життя — традицію *козацьку*, духовість, шляхетність й аскетизм.

Доказом *невмирущости* цієї традиції був і факт, що в епоху тріумфуючого походу матеріалізму на Заході і в Росії, де вже народився нігілізм — ці традиції духовности підніс *Шевченко*. Це ж Шевченко гремів проти тих земляків, що "перлися на чужину" шукати мудрости; які "з чужого поля на Україну принесли великих слів велику силу, та й більш нічого"; які декламуючи про свободу, лишалися рабами неправди, які в глупоті своїй гукали: "Немає Бога, тільки я... Немає пекла, ані раю..." Цебто, як і матеріялісти, з якими воював Сковорода, так і матеріялісти Шевченкової доби, що хотіли "просвітити материнські очі *современними вогнями*, повести за віком", — ставляли *в центрі* всього замість Бога — своє людське, марне "Я"...

Як одні, так і другі — заперечували пекло і рай, — цебто заперечували *чин і обов'язки* цього "Я" супроти Вищої Сили і *відповідальність* за свої вчинки... І це проти них, продовжуючи діло мандрівного філософа, гремів Шевченко в "Сні", вказуючи на того "Духа Істини", якого не приймали сучасники, бо не бачили Його тілесними очима... А "духового зору" ані в своєму серці, ані в своєму дусі не мали вони, з причини "малости своєї"...

Дехто порівнює проповідь українця Сковороди із наукою московського графа Льва Толстого. *Подібности між ними немає!* У Сковороди і життя, і наука були в згоді. У Толстого — ні. Користаючи з усіх благ земних, він (Толстой) лише для реклями, чи з фантазії, ходив босим і "чхав". Для реклями брався іноді і за плуг. Того не робив Сковорода, а вибрав собі "сродне звання" — учителя Слова Божого. *Толстой робив з шлебса — ідола*, навіть в бруді московського мужика чув "запах народа" — "богоносця"... Сковорода не лестився ні до *можних*,

ні до малих. Не дозволяла йому на те його гідність. Нарешті — Лев Толстой проповідував "непротивлення злу", насильству, а в своїй науці про суспільство був типовим анархістом, адоратором тої — ворожій всякій владі — "свободи", яка логічно закінчилась большевицьким києм. Український філософ, навпаки: був сторонником упорядкованої, гієрархічної суспільности, ненавидів отарний егалітаризм, заперечуючи дорогу і питому українцеві індивідуальність; та був сторонником "нерівної всім рівності", яка єдино існує в природі і про яку я згадав в його притчі про фонтани.

А вже зовсім чужа була Сковороді ідея — непротивитись злу силою... Сам писав, що коли б відчував він в собі нахил до воєнщини, воєнського фаху, то припоясав би шаблю і пішов би "бити турка".

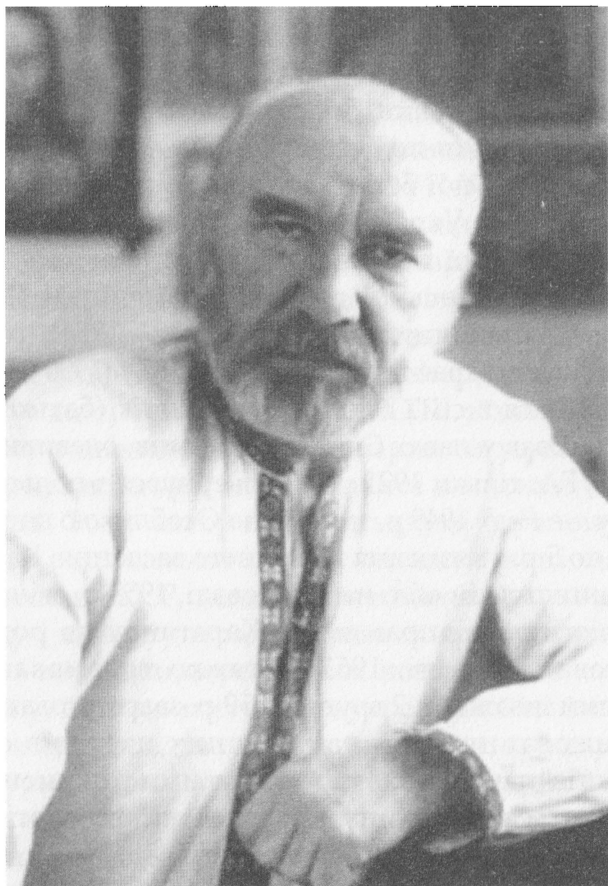
В діялозі між Архистратигом Михаїлом і Сатаною — переказує Сковорода, як Михаїл напався на диявола за те, що той свою "отрую ізблював на дім Божий", Сатана відповів: "Не личить небесних воїнств Архистратигу бути сварливу, но тиху, кротку..." Але Михаїл відказав: "О, змію! Змягчив еси слова твої більше елея, але є вони стрілами. Не тобі розуміти, що **благовременний гнів** — це є **любов Божія**, а безвременна милість — твоє серце!" (Диявола). Від диявола говорить той, хто проповідує **ласку** і **милість** — проти того, чи тих, хто йде **руйнувати Правду** і її храм. **Гнів** — є **правдива зброя на такого!** Не **байдужість**, не **толеранція**, — а активний спротив!

Голос нашої "внутрішньої совісти", — вчив філософ, — **голос "волі Божої"**, лунає в серцях непорочних як голос **друга**; в розпусних — як голос **судді**; в непокірних — як голос **месника**. Цей внутрішній голос один раз врятував Сковороду від смерті. В 1770 році поїхав він з

приятелем Сошальським до Києва. Поселився в одного кривого свого, ігумена Юстима, в Китаївській Пущі коло Києва, в монастирі, і провів там три місяці. Але зненацька **відчув в собі** якийсь неспокій духа, який спонукав його тікати з Києва геть. Юстим намовляв Сквороду лишитися, так само як і приятелі київські, до яких звернувся він. Але Скворода вперто твердив, що **внутрішній голос** наказує йому покинути Київ. В дорозі на Поділ він нагло зупинився на горі, бо почув сильний запах трупів і зараз звернув назад, і таки вийшов з Києва. По двох тижнях він прибув до Ахтирки і знов зупинився в монастирі, у архимандрита Венедикта. Там же прийшла вістка, що в Києві вибухла "морова" пошесть (про яку і чутно не було, як в ньому Скворода був), та що місто замкнуте для виходу і входу.

Як немогії з втаємничених, Скворода передчував **час своєї смерти**. Помер 1794 року. Перед смертю сам скомпонував надпис на своїй могилі: "Світ ловив мене, та не спіймав..." Матеріальний, тлінний, суєтний світ не спіймав його, не міг його схопити собі. Це якраз тому і є він, Скворода, **такий актуальний, такий начасний і досі**. Про нього, як і про Шевченка, можна би сказати словами Зерова, що "ніс він в **майбутнє** вогневий напій, що ним **минувшина** жила й міцніла". І **ми повинні ВІДЧУТИ** це як моральний **заповіт** Сквороди для сучасників, і для нашої доби, і для майбутніх поколінь.

Друкується за Дмитро Донцов "Дороговказ Григорія Сквороди нашій сучасності" // "Клич Нації" ч.3 (12), травень 1973р. Стор. 3-8, ч.4 (13), липень 1973р. Стор. 3-7, ч.5 (14), вересень 1973р. Стор. 3-7. Філадельфія, США.



ЗЕНОВІЙ КРАСІВСЬКИЙ

(12.11.1929 – 20.09.1991)

КРАСІВСЬКИЙ ЗЕНОВІЙ Михайлович (12.11.1929, с. Витвиця Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 20.9.1991, м. Моршин, Дрогобицького р-ну, Львівської обл.). Громадсько-політичний діяч, учасник Національно-визвольної боротьби, поет, автор самвидаву; член-засновник Українського національного фронту, член Української гельсінської групи (жовтень 1979), секретар Української гельсінської спілки (1988), Крайовий провідник ОУН (б) (1989–1991), голова Стрийської міськрайонної організації ДСУ (1990 – 1991).

Народився в сім'ї свідомих українців (батько Михайло воював у лавах Січових стрільців, очевидно й у складі УГА: тільки 1921 року повернувся з польського полону. – Ред). 1949 р. засуджено Особливою нарадою НКВС до 5 р. ув'язнення і довічного заслання. Карався в Архангельській обл. на лісоповалі. 1953 р. звільнено за амністією і відправлено в Караганду до родини. Працював у шахті, 1957 р. тяжко травмований і визнаний інвалідом 2 групи. 1959 р. заарештований за "розпалювання націоналістичних настроїв серед українців", але втік. Із фальшивими документами повертається в Україну і вступає на філологічний факультет Львівського університету.

У кінці серпня 1963 р. учителі історії Д. Квецко та Б. Равлюк запропонували Красівському взяти участь у створенні нелегальної організації Український національний фронт. Красівський підготував документ програмного характеру "Тактика Українського національного фронту". Перший номер журналу "Воля і Батьківщина" з'явився в жовтні 1964 р. Номери друкував Красівський. УНФ складався з чотирьох організацій (дві –

у Львові, дві — в Івано-Франківську) і окремих членів у різних регіонах України (Рівне, Донецьк, Кіровоград та ін.) Красівський здійснював координацію роботи львівських груп. Усього в УНФ нараховувалося понад 150 осіб, які, завдяки конспірації, часто не знали один одного. Крім власного журналу (вийшло 16 номерів), УНФ популяризував літературу ОУН-УПА і самвидав. Під цей час Красівський написав роман "Байда", збірки віршів "Месник", "На сполох", "Литаври".

Гучний резонанс викликав розісланий у березні 1966 р. партійним і урядовим чиновникам ССРСР і УРСР, а також у центральні газети, "Меморандум Українського національного фронту XXIII з'їздові КПСС". У ньому зазначалося, що компартія засудила тільки методи сталінської національної політики, а не її сутність. Тому автори Меморандуму пропонували з'їздові радикально переосмислити національні проблеми в ССРСР, задовольнити вимоги українського народу і повернути йому права, зокрема, дати можливість насильно переселеним повернутися на Батьківщину, припинити гоніння української інтелігенції, арешти й переслідування, ввести українську мову в усіх культурних і громадських, адміністративних і господарських організаціях та ін.

Після цього КГБ розпочав пошуки УНФ. У квітні 1966 р. з'явилася "Заява УНФ" із протестом проти арештів, наліплювання ярликів буржуазного націоналізму та звинувачень у тому, що національний рух — це справа рук іноземної розвідки. Як сказано в заяві, "рух розпочав сам народ і мінімальні його вимоги викладені в "Меморандумі". Наступний лист, підготовлений Д. Квечком і Красівським, під назвою "Вищим урядовим чинам в Україні" було надіслано Першому

секретареві ЦК КПУ П. Шелесту, голові Ради Міністрів УССР В. Щербицькому і голові Президії Верховної Ради УССР Д. Коротченку. У ньому висловлювався протест проти насильницької русифікації. Керівництву України пропонувалося не лише декларувати суверенітет, але й відстоювати його, вимагати від Москви припинити русифікацію, припинити переслідування українців за їхній патріотизм.

У березні 1967 р. керівних членів УНФ арештовано, серед них і Красівського. (24.3.1967). Основну групу (Д. Квецко, З. Красівський, М. Дяк, Я. Лесів і В. Кулинин) судив на виїзному засіданні Верховний Суд УССР за звинуваченням у зраді батьківщини (ст. 64 і ст. 56, ч. 1 КК УССР). 27 листопада 1967 р. Красівського засуджено до 12 р. позбавлення волі (5 р. тюрми, 7 р. таборів суворого режиму) і 5 р. заслання.

Відбуваючи покарання у Владимирській тюрмі (1968 – 1971), Красівський написав збірку віршів "Невольницькі плачі", вперше опубліковану 1984 року за кордоном, і поему "Тріумф сатани".

1972 року у Владимирі фабрикується нова справа за ст. 70 ч. 2 КК РРФСР ("антисоветська агітація і пропаганда"). За вироком суду Красівського спрямовують до психіатричної лікарні в Смоленськ, а потім – до Львова і в с. Бережниця Львівської обл., де перебував до липня 1978 р.

12 березня 1980 р. – знову арешт. Красівського відправлено "досиджувати" термін покарання за попереднім вироком (8 місяців і 7 днів таборів та 5 р. заслання). Покарання відбував у колонії суворого режиму ВС-389/16 у сел. Кучино Чусовського р-ну Пермської обл. У листопаді 1980 р. етаповано на заслання в пос. Луговой Тюменської обл. Усього провів у неволі

21 рік (за твердженням Красівського, 26 р. – Ред.). 1985 р. повертається в Україну.

У квітні 1990 р. Красівський виступає ініціатором створення Всеукраїнського політичного об'єднання "Державна самостійність України" (ДСУ), яке спирається на ідеологію націоналізму "з-під стягу Степана Бандери". Красівський – засновник журналу "Українські проблеми".

У 1995 р. вийшла книга листування Красівського з американкою Айріс Акагоші, членом "Міжнародної амністії" (Перегук двох над безвістю. – Харків: СП ІНАРТ, 1995. - 160 с.)

У 2005 році історики Роман Коваль та Віктор Рог впорядкували і видали книгу "Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу", куди увійшли тексти Зеновія Красівського та спогади про нього.

У с. Витвиця створено музей ім. Зеновія Красівського і споруджено йому пам'ятник. "Невольницькі плачі" витримали декілька видань.

ДЕКЛЯРАЦІЯ НАЦІОНАЛІСТА

Страждальна нене, мамо Україно!
Печаль – душа Твоя, журба – Твоя надія,
Боевища одвічні та руїни,
В яких Ти виросла, міцнієш і не гинеш,
Благословенна будь!
Лиш Ти остигле серце грієш.

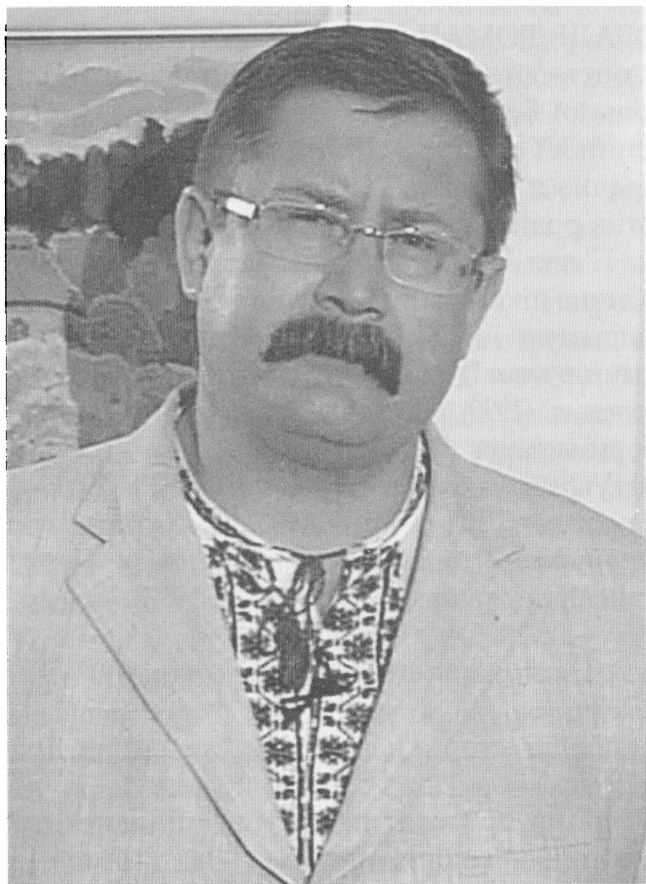
Твої степи, ланів плодючий колос,
Безмежна голубінь, краса землі та неба,
Мов криком, сповнений відчаєм голос –
Мій мозок, серце, душу ранять болем.
Лиш Ти моя! І я один для Тебе!

О нене рідна! Дай снаги, уміння
В одне з Тобою злитися, з'єднатись
Незламним духом, болісним сумлінням,
Дай обернути знов в людей каміння!
Дай, недостойному, Тобі лиш слугувати!

Прийми життя моє на жертівник свободи –
Нехай нас мало нині, одиниці.
Рокованих на смерть Ти наречи народом.
(Хай безіменні ми, як камінь, канем в воду)
Серця нам опромінь, перетвори на крицю!

Хай наша кров, страждання наші, жертви
Нащадкам нашим стануть заповітом!
Візьми мене! Дозволь за Тебе вмерти!
Вплети моє життя в вінок Твого безсмертя!
Моя Ти доле, Україно, мій Ти світе!

*Друкується за виданням Зеновій Красівський
"Невольницькі плачі", Коломия, 1995, Видавничо-
поліграфічне товариство "Вік", Стор. 19-20.*



РОМАН КОВАЛЬ

(10.04.1959)

КОВАЛЬ РОМАН Миколайович – громадський діяч, письменник, краєзнавець, дослідник історії Визвольної боротьби українського народу першої половини ХХ століття.

Народився 10 квітня 1959 р. в м. Горлівка Донецької області в родині українських вчителів Миколи Федотовича П'явка-Коваля та Надії Василівни Курило.

Закінчив лікувальний факультет Київського медичного інституту ім. Олександра Богомольця.

Редактор газет "Прапор антикомунізму" (1989 – 1990), "Визволення" (1990), "Нескорена нація" (08.1991 – 12.1993), "Незборима нація" (01.1994 – 2011).

Член Української Гельсінської Спілки та НРУ (1989 – 1990). Член проводу УРП (1990 – 1991). Заступник голови Всеукраїнського політичного об'єднання "Державна самостійність України" (12.1992 – 12.1993). Голова ДСУ (12.1993 – 06.2003).

Член Національної спілки журналістів України (з 1995).

Президент Історичного клубу "Холодний Яр" (від січня 1997 р.).

1998 року прийнятий до Національної спілки письменників України.

Автор книг "Гасла і дійсність" (1990), "Чи можливе українсько-російське замирення?" (1991), "З ким і проти кого" (1993), "Про ворогів, союзників і попутників" (1993), "Підстави націократії" (1994), "Філософія українства" (1995), "Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії" (1998), "Отаман святих і страшних" (2000), "Повернення отаманів Гайдамацького краю" (2001), "Трагедія отамана Волинця" (2002; у співавторстві з

Костянтинном Завальнюком), "Ренесанс напередодні трагедії" (2003), "Нариси з історії Кубані" (2004), "І нарекли його отаманом Орлом" (2005), "Багрянні жнива Української революції" (два видання: 2005, 2006), "За волю і честь" (2005), "Коли кулі співали. Біографії отаманів Холодного Яру і Чорного лісу" (2006), "Тернистий шлях кубанця Проходи" (2007: два видання), "Операція "Заповіт". Чекістська справа №206" (2007), "Отаман Зелений" (2008), "Таємниця отамана Зеленого" (2008), "Отаман Орлик" (2010), "Петро Дерещук і Дмитро Цвітковський. До історії партизанського повстанського руху на Уманщині в 1920 – 1924 рр." (2010).

Редактор-упорядник книг "Невольницькі плачі" Зеновія Красівського (1995, 2007), "Українські герої" Анатолія Бедрія (1995), "Героїзм і трагедія Холодного Яру" (1996), "Кость Блакитний, отаман Степової дивізії" (1997), "Записки повстанця" Марка Шляхового (1999), "Медвин в огні історії" (2000), "Українська афористика" (2001), "Рейд у вічність" (2001), "Самостійна Україна" Миколи Міхновського (2002, 2003), "Кубанська Україна" Рената Польового (2002), "Кобзарі в моєму житті" Рената Польового (2003), "Жага і терпіння. Зеновій Красівський у долі українського народу" (2005; у співавторстві з Віктором Рогом), "Душею з вами" Лідії Чучупак-Завалішиної (2005), "Холодний Яр" Юрія Горліса-Горського (2006, 2008, 2009, 2010), "З воєнного нотатника" Якова Гальчевського (2006), "50 пісень Віктора Лісовола" (2007), "Так творилося українське військо. 10 спогадів учасників Визвольної війни 1917 – 1920-х років" (2008), "Гуцули у Визвольній боротьбі. Спогади січового стрільця Михайла Горбового" (2009), "Чорні запорожці. Спогади командира полку Чорних запорожців Петра Дяченка" (2010).

Автор понад 1500 статей у газетах, журналах, альманахах, історичних календарях, енциклопедіях України та української діаспори.

Автор циклів радіопередач "Холодний Яр" (1997), "Отамани Гайдамацького краю" (2000 - 2001), "Кубанська Україна" (2002 – 2004), "Історія, яка не завершується" (2004 – 2005), "За Україну, за її волю" (2005, 2009 – 2011).

Автор сценаріїв документальних фільмів "Незгасимий огонь Холодного Яру" (реж. Володимир Мощинський, 2001), "Вільне козацтво" (дві серії, реж. Олександр Рябокрис, 2009), "Гуцули у Визвольній боротьбі" (реж. Олександр Домбровський, 2009), "Отаман Зелений" (реж. Олександр Домбровський, 2009), "Семен Гризло, звенигородський кошовий Вільного козацтва" (реж. Олександр Домбровський, 2009), "Отамани Холодного Яру" (реж. Олександр Домбровський, 2010), "Юрій Горліс-Горський", 2010).

Лауреат літературної премії ім. Михайла Стельмаха.

Ініціатор і організатор вшанувань героїв Визвольної боротьби українців за свою незалежність у Холодному Яру та інших місцевостях, спорудження борцям за волю України пам'ятників, встановлення меморіальних дощок, відновлення їхніх могил та найменування їхніми іменами вулиць.

ЯКОЇ УКРАЇНИ МИ ХОЧЕМО*

Політика російського імперіалізму останні століття була головною причиною упослідження українського народу. Сьогодні, коли російська імперія внаслідок глибокої економічної кризи стає менш небезпечною, на авансцену боротьби проти Української державності виходить інтернаціональний лібералізм з його апологетикою "прав людини".

В умовах, коли державні інститути лише зароджуються, коли українська нація все ще лишається упослідженою, вивищення прав одинака над правами нації, над правами нествореної ще держави, гальмує процес усамостійнення України, ставить його взагалі під сумнів. Усамостійнення набуде незворотного характеру лише тоді, коли ідея пріоритету прав держави над правами індивідуума стане домінуючою в українському суспільстві. Державна нація — підмет історії, і українські державники гостро відчують особисту відповідальність не лише перед нинішнім поколінням, а й перед минулими та майбутніми генераціями української нації. Тому й не обстоюють абсолютизацію особистої свободи, свободи від відповідальності перед Богом, Нацією і Державою.

Українські націоналісти, хоча й виступають за захист прав людини, але не абсолютизують їх, бо переконані, що найвищою історичною категорією є нація, розквіт якої і забезпечить повноцінне життя людини, захист її прав та інтересів.

Соборність українських земель — фундаментальний принцип ідеології українського націоналізму, він

означає неминуче об'єднання всіх етнічних українських земель, котрі тимчасово опинилися під юрисдикцією інших країн внаслідок їхньої анексіоністської щодо України політики. Українські ліберали та соціалісти розуміють соборність лише в існуючих межах — кордонах колишньої УССР. Відмовившись від Берестейщини, Курщини, Вороніжчини, Стародубщини, Кубані, Таганрога та інших українських земель, вони думають лише, як би в Україні не відібрали те, що лишилося. Прагнучи засвідчити світові свою миролюбність, ліберальні демократи зреклися споконвічної національної ідеї об'єднання всіх українських земель. Ідею УССД вони непомітно трансформували в ідею демократичної держави Україна.

Українські націоналісти ж, незважаючи на несприятливі обставини, продовжують наголошувати, що питання про етнічні українські землі, що опинилися поза межами нашої держави, лишається відкритим.

Хотів би нагадати, що успіх Республіканської партії Західної Німеччини в 1987 — 1990 рр. значною мірою обумовлений фанатичним відстоюванням гасла "об'єднання Германії". Різке ж падіння чисельності прихильників Республіканської партії у другій половині 1990 р. було викликане, насамперед, тим, що це гасло перехопили напередодні виборів ХДС і ХСС. А восени 1990 р. сталося те, що вважалося неймовірним, — Німеччина об'єдналася! Чому ж об'єднання українських земель, яке сьогодні здається нездійсненним, не може стати реальністю в час розпаду російської імперії?

Отже, одним з центральних наших принципів є об'єднання українських земель. У цій площині лежить і наша вимога ліквідації російської територіальної автономії у Криму.

Реалізація цих завдань пов'язана з усвідомленням використання (в разі необхідності) рішучих державних заходів для забезпечення національних інтересів. Ми не проти мирного поступу, але коли платою за мир буде національне приниження, ми відмовляємося від такого миру. Ми не хочемо миру в обмін на наші території. У той же час заявляємо, що готові до вирішення цієї проблеми шляхом переговорів.

Ми сповідуємо культ сили — духовної, фізичної, економічної і мілітарної, бо знаємо, що "сила — це все". Коли матимемо силу — здобудемо державу; будемо слабкими — ніяка, навіть найдемократичніша країна світу нам свободи не подарує. Вважають тільки на сильних. Станемо на ноги, навчимося диктувати — з'являться союзники; стоятимемо на колінах — отримаємо лише гуманітарну допомогу.

Розуміючи це, ми і прагнемо повноцінної держави: з надійними кордонами, з могутньою армією, оснащеною ядерною зброєю. Нам потрібна Велика Україна. Ми не просто державники — ми великодержавники. Отож наступним нашим гаслом є вимога збереження на українській території ядерної зброї і контролю над нею.

Принципове розходження політичної філософії українських націоналістів та лібералів бачимо і у ставленні до антиукраїнських сил та самого поняття "противник". У той час, коли ліберали-угодовці, "закликаючи до боротьби" за незалежність, не вказують кого треба поборювати, щоб здобути волю, націоналісти не лукавлять. Вони говорять: "Ворог наш — імперська Росія".

Поняття "противник" — одне з центральних понять нашої філософії. Противник і ненависть до нього — могутній інтегруючий чинник. Здобуття державності

ми пов'язуємо з прилюдною ідентифікацією поневолювача і поборення його всіма можливими засобами. Розпізнання союзника і недруга – необхідна умова ефективної політики. Коли нація "губить" образ противника, вона дезорієнтується. "Нездатність до ворожнечі" може скінчитися катастрофою для нації. А цього допустити не можемо.

Ліберальні ж демократи проголошують політику нейтралітету, чим виключають із пропагандистського обігу образ ворога, що робить їхню політику мало-ефективною. Ба більше, ліберальні демократи разом із соціалістами проголошують поневолювача союзником, "партнером з безпеки".

Політика нейтралітету означає не лише відмову від етнічних українських земель за межами колишньої УРСР, добровільну відмову від союзників, але й перспективу знову стати упослідженим. Нейтральна Україна сьогодні – це колоніальна Україна завтра.

Взагалі незрозуміло, як омріяна українська наддержава з величезним людським потенціалом, з українськими п'ятьма колонами у провідних країнах світу, оснащена ядерною зброєю, може проводити політику нейтралітету! Вона не може не відігравати геополітичної ролі, не може приховувати від світу своєї волі.

Треба застерегти й від плюралізму та парламентської демократії. Ми, у принципі, їх не заперечуємо, але ілюзій щодо них не повинні мати. Плюралізм передбачає роз'єднання суспільства, ми ж прагнемо його єдності, зрозуміло, на засадах УССД. Необмежена демократія може виродитися в демотиранію. Тому ми за демократію в певних рамках. Ці межі встановить держава, котра вгамує нестримний егоїзм партій, соціальних груп та окремих осіб, для яких пріоритетною

стала їхня участь у новостворених владних структурах — заради привілеїв, добробуту та власної популярності. Держава повинна підкорити всіх одній меті, здійснення якої стане загальним благом.

Що ж до прав людини, які з таким нестримним запалом обстоює ліберальна пропаганда, ми говоримо: не можна допустити, аби свободу людина вжила в антинаціональних цілях. Держава змушена обмежувати діапазон безмежних забаганок людини, притлумлювати її егоїстичні пристрасті, нейтралізувати державоруйнівні дії.

Доки ми не станемо державною нацією, доки ми не вирішимо своїх національних проблем і завдань, ми не можемо сліпо керуватися засадами Загальної декларації прав людини. Ми змушені, наприклад, обмежувати право індивідууму на пересування, щоб зупинити безконтрольну міграцію величезних мас людей з Росії та Середньої Азії в Україну і покласти край московській колонізаційній політиці. Одним з наших гасел є припинення неконтрольованої міграції та розбудова кордонів. Провадячи активну українізацію зросійщеного, а отже zdeградованого краю, ми вимушені порушувати "право" росіян не вивчати державної мови країни їхнього проживання. Так само ми будемо порушувати їхнє "право" незаконно створювати російську територіальну автономію на наших теренах — у Криму.

Людина не може творити все, що заманеться, не може безкарно нехтувати українськими законами, а значить, вона не може бути незалежною від держави, її свобода не є абсолютною, а лише відносною. Громадянин України мусить бути відповідальним перед своєю державою. Звідси ще одна засада консервативного світогляду українського націоналізму: свобода людини,

обмежена відповідальністю перед нацією та державою. Ця свобода обмежена й релігійністю особи.

У наших ідейних противників — лібералів зовсім інша шкала цінностей. Головне для них — забезпечення необмеженої свободи особистості, часто свавільної та егоїстичної. Про обов'язки вони говорити не прагнуть.

Для українських націоналістів поняття обов'язку перед нацією та державою, лояльність до Батьківщини є samozрозумілою. Отже, одним із принципових постулатів українського націоналізму є верховенство національної правової держави. Зрозуміло, що такого зламу в суспільній свідомості не досягти без активної пропаганди визвольного ідеалу.

Ще однією важливою категорією нашого світогляду є поняття порядку, яке ми пов'язуємо з ієрархічністю суспільства. Зрозуміло, що ієрархія заперечує рівність.

Нерівність людей є даністю: намагатися урівняти сильного і слабкого, ледачого і працьовитого, талановитого і невігласа безперспективно. Соціальна нерівність — нормальне і неминуче явище. Навіть більше: нерівність — фундаментальний принцип правового суспільства. Не можна не погодитися з австрійським філософом К. Г. Кальтенбруннером, що здійснення "соціальної справедливості" завжди має "тоталітарну логіку й веде до руйнування демократичного порядку". 73 роки советського шляху підтвердили, що "культ соціальної справедливості" — характерна риса тоталітарних держав.

Ми хочемо створити суспільство, в якому свобода не асоціюватиметься з рівністю, де не заохочуватиметься утриманство, а допомога надаватиметься насамперед сильному і талановитому, суспільство, в якому ледар не зможе розраховувати на фінансування. Соціальні програми

допомоги слід застосовувати лише до тих, хто віддав своє здоров'я у боротьбі проти російського окупаційного режиму, родинам борців, що впали в боротьбі, дітям-інвалідам, сиротам, українським багатодітним сім'ям, жертвам Чорнобильської катастрофи.

Приватна власність та приватновласницька ініціатива не лише стануть підмурівком економічної могутності України, а і сприятимуть зниженню злочинності та утвердженню порядку. Якщо в політичній сфері українські націоналісти виступають за посилення ролі держави, то в галузі економіки вони проповідують обмеження її втручання.

В українському суспільстві, де домінує "економічна свідомість", де переважають корпоративні й партійні інтереси, а люди вбачають сенс життя лише у власному добробуті, соціалісти та ліберальні демократи зі своєю демагогією, метою якої є не стільки захист людей, скільки завоювання обіцянками їхніх голосів на виборах, матимуть краще соціальне підґрунтя, аніж ми. Але українські соціалісти та ліберали швидко доведуть свою неспроможність задовольнити соціально-економічні потреби населення (зрозуміло, окрім власних інтересів). Тоді й відвернеться від них поважна частина виборців. І від нашої пропаганди та популярності наших лідерів залежатиме, якій політичній силі вони віддадуть голоси.

Перед націоналістами постане складна проблема: як добитися підтримки людей, що потерпають від хронічних нестатків і які за роки советської влади зненавиділи саме поняття "держава"; як викликати в них відчуття лояльності до Української держави, котра проводитиме стриману політику соціального захисту і, оскільки небезпека нового поневолення Росією не

зникла, значну частину національного прибутку скеровуватиме на зміцнення безпеки. Ми не можемо економити на безпеці, бо знаємо, що таке бездержавність. Нехай на ній економлять наші вороги! Проблеми безпеки ще тривалий час матимуть для нас пріоритетне значення. Держава мусить захистити себе та своїх громадян.

Надії ліберал-інтернаціоналістів перетворити армію, офіцерський склад якої є переважно російським, в українську, є непевними, навіть небезпечними.

Очевидно, що ліберали не здатні забезпечити безпеку країни, а отже й Української державності. Чи не тому західні кола підтримують їх? Чи не тому Америка насаджує в Україні лібералізм, який обеззброює українську державу?!

Ясна річ, що США не зацікавлені у виході на геополітичну арену нової наддержави, яка в майбутньому зможе стати противагою американському гегемонізму. Тому американські товстосуми й підтримують ті партії, які понад усе ставлять не інтереси Української держави, а ліберальні цінності США, та діячів, які пропагують відкритість наших "кордонів" - для вільного пересування величезних мас людей, товарів та грошей, виступають за знищення ядерної зброї, тих, хто провадить демобілізуючу пропаганду, тих, хто виступає за пріоритет внутрішньої політики над зовнішньою.

З падінням ССРСР і без того величезна роль США зросте ще більше. Диктат США ставатиме нахабнішим. Жандармська політика США призведе до зростання антиамериканських настроїв, не використати яких для мілітаризації нашого суспільства буде злочинно. Україна повинна активно проводити зовнішню політику,

шукаючи надійних союзників, в першу чергу у Східній Європі. Такими союзниками можуть стати Угорщина, Чехія, Словаччина, Болгарія, обов'язково країни Прибалтики, Грузія, Хорватія, Словенія, Білорусь, Туреччина. Росію ж ми не можемо розглядати як нашого союзника. Що ж до країн Західної Європи, то слід прагнути дружби з Німеччиною, Австрією, Італією, Швецією, Фінляндією, Данією та Ісландією. Якщо в майбутньому конкурентноспроможна Україна зможе ініціювати створення осі Київ – Берлін – Відень – Будапешт – Рим, то значення нашої держави в геополітичному процесі відчутно зросте. Самоствердження України відбудеться в першу чергу на міжнародній арені, що значною мірою сприятиме вирішенню проблем внутрішніх.

Отже, головними поняттями українського націоналізму є традиціоналізм, ідеалізм, національні інтереси, соборність українських земель, мілітаризм, ієрархія, порядок, верховенство правової держави, антикомунізм, антилібералізм, відповідальність перед нацією.

Ідеологія українського націоналізму є державотворчою, і ми прагнемо, щоб вона стала державною ідеологією відродженої України. В цьому – запорука перемоги нашої нації.

*Доповідь, виголошена на Другому Зборі Всеукраїнського політичного об'єднання "Державна самостійність України", який проходив у Львові 21-22 грудня 1991 року. (Прим. упорядника).

Друкується за Коваль Р. "Якої України ми хочемо", || "Нескорена нація" (Київ). – Ч. 1 (5). – 1992. – Січень.



ВАСИЛЬ ІВАНИШИН

(23.03.1944 - 8.05.2007)

ІВАНИШИН ВАСИЛЬ Петрович (23.03.1944, с. Зелений Гай, тепер — Городоцького району Львівської обл. — 8.05.2007, м. Дрогобич Львівської обл.) — відомий український учений-філолог, політолог, літератор, публіцист, політичний діяч, ідеолог українського націоналізму. У 1972 р. закінчив із відзнакою філологічний факультет Дрогобицького державного пединституту ім. І.Франка. З 1973 р. і до смерті працював викладачем української мови, згодом — доцентом кафедри української літератури цього навчального закладу. З кінця 80-х — активно включився у національно-визвольну боротьбу, зокрема виступав за відновлення Української Греко-Католицької Церкви та за утвердження української мови. Систематично і послідовно утверджував і розвивав ідеї українського націоналізму. Фундаментальне значення для ідеології новітнього українського націоналізму мала його монографія "Нація. Державність. Націоналізм" (1992).

У 1990 році разом із Петром та Олександром Бобиками заснував видавничу фірму "Відродження", що переважно друкувала патріотичну літературу. Працював на фірмі спочатку головним редактором, а потім, після смерті П.Бобика, — президентом. У 1993 році створив всеукраїнську молодіжну організацію "Тризуб" імені С.Бандери. Перший головний командир у званні полковника. Автор більше трьох сотень публіцистичних, наукових, філософських, політологічних, ідеологічних, аналітичних, художніх тощо робіт. Найбільш резонансні серед них наступні книжки: "Українська Церква і процес національного відродження" (1990), "Мова і нація" (у співавторстві із Я.Радевичем-Винницьким; вийшло 5 видань: 1990, 1991, 1992, 1994, 2004),

"Нація. Державність. Націоналізм" (1992), "Українська ідея і перспективи націоналістичного руху" (2000), "Непрочитаний Шевченко" (2001), "Вибір нації – 2002" (2002), "На розпутті велелюднім" (2003), "Жерці імпрези" (2003), "Пізнання літературного твору" (у співавторстві із П.Іванишиним; 2003), "Тезаурус до курсу "Теорія літератури" (2007). Усі його праці відзначаються переважанням національно-суспільної тематики – відповідями на гостро актуальні ідеологічні, політичні та державотворчі проблеми постколоніальної України. У 2003 році створив "Програму реалізації української національної ідеї у процесі державотворення". У сфері гуманітаристики – основоположник національно-екзистенціальної методології, методології філософсько-наукового мислення у категоріях захисту, розвитку та відтворення нації.

Уже посмертно вийшов двотомник вибраних праць "Державність нації" (Тернопіль, 2009). Похований на міському цвинтарі у м. Дрогобич.

НАЦІЯ. ДЕРЖАВНІСТЬ. НАЦІОНАЛІЗМ

СТАН НАЦІЇ

Успіх політичної, а в нашому випадку — національно-визвольної боротьби прямо залежить від всебічності, глибини та повноти аналізу й адекватності оцінки реального стану нації в даний час, Тобто, для планування, організації й забезпечення масовості та ефективності політичного руху потрібна точна картина того, якою ж саме підійшла нація до нинішнього етапу боротьби за своє звільнення — у політичному, соціальному, економічному, характерологічному, інтелектуальному, моральному, психологічному та ін. вимірах.

Конкретніше — така діагностика необхідна для визначення та адаптації мети, методів і форм, напрямів та етапів політичної боротьби, формування для кожного з них і для різних соціальних та регіональних груп відповідного, прийняттого комплексу ідей і лозунгів, для забезпечення послідовності й наступності в їх пропагуванні та реалізації.

Без такого вивчення і врахування боротьба навіть за справді дуже сутнісні для народу речі не може бути успішною, результативною. Бо є народ — і є живі люди, є ідея — і є різне її сприйняття, І тому навіть боротьба за кровні національні інтереси, здатні запалити багатьох, для багатьох же може набрати абстрактного або й відлякуючого характеру. Одних вона може стимулювати, інших — знеохотити до активної діяльності чи навіть штовхнути в табір противника. А це

утруднює або й унеможлиблює досягнення мети. Згадаймо тільки, як часто давала від'ємний ефект украї радикалізована національна пропаганда галичан під час перших масових виїздів у східноукраїнські області.

Є й інший аспект цієї проблеми. Люди не завжди готові до політичної дії — у тих формах, в яких її задумав політик. А це приводить до намагання "виправити" щось у людях, зробити їх наперед готовими до виконання накреслень політиків. Це в кращому випадку. Але часто за закликком "Змінити людину!" (який буває тільки іноді вмотивованим, але завжди — образливим) скривалися й негативні речі: або політичний дилетантизм, або намагання оправдати свою ідеологічну неспроможність ("Ми задумали правильно, але люди затуркані, а тому справа не вдалася"), або вмотивування свого насильства над людиною, народом, його способом життя, культурою, духовністю тощо.

Завдання політики — не зміна людини, а зміна системи, в якій живе, діє і формується людина, нація. І треба навчитися планувати і здійснювати політичні заходи з тими і такими людьми, які є вже, зараз, а не з якимись уявними, наділеними всіма необхідними для політичної діяльності якостями і чеснотами.

Людей змінюють не гасла і заклики, а безпосереднє включення в систему боротьби за їх інтереси й перспективи. Люди змінюються на краще, духовно зростають, коли причетність до великих справ робить їх творцями власної долі й історії; і навпаки — вони деградують, примітивізуються, коли перестають бути суб'єктами історії чи, тим більше, коли їх роблять знаряддям в антинародній, антинаціональній боротьбі. Приклади — у всіх нас перед очима.

Не можна сказати, що політичні об'єднання України цілком ігнорують вивчення стану суспільства, в якому діють. Але поки що ні демократи, ні націоналісти не створили відповідних аналітичних центрів чи груп на місцях. Немає у зв'язку з цим ні конкретних досліджень з окремих проблем, ні цілісного, комплексного вивчення, ні відповідних рекомендацій, які б передували плануванню і проведенню політичної роботи в конкретному регіоні. То ж у своїй діяльності наші політичні організації або виходять із загальників типу "Наш народ волелюбний", "Народ прагне свободи" чи "Наш народ ще не дозрів до політики" тощо, або ж, здебільшого, керуються досвідом та інтуїцією своїх лідерів. Але — не об'єктивними даними. І тут — причина багатьох невдач. Не претендуючи на повноту і вичерпність, спробуємо окреслити наявне тут коло проблем, без врахування яких наша боротьба не може бути ні успішною, ні перспективною.

Почнемо з уточнення поняття "нація". За робочу візьмемо наступну дефініцію: нація — це природно-соціальна спільність людей, об'єднаних навколо ідеї свободи, боротьба за здійснення якої чи її державна реалізація піднімає народ до самостійного політичного життя.

У контексті нашої розмови істотним буде підкреслити кілька моментів. По-перше, що нація — це спільність не просто етнічна, а передусім ідейна. По-друге, що вона виникає і тримається на дії двох чинників різного характеру — природно-соціального і духовно-конвенціонального. Тобто, з одного боку, нація є таким же соціальним явищем, утвореним на основі кровно-генетичної спорідненості, як сім'я, рід, плем'я, народ. З другого — людей об'єднує в націю спільність

мети, єдність мови, культури, інтересів та цілеспрямована діяльність — у різних сферах, але політично значима. По-третє, що національна єдність людей — усвідомлена і дієва.

Ці викладки нам необхідні, щоб підкреслити наступне.

У політичній діяльності не можна ні ігнорувати, ні абсолютизувати як природно-соціальний, так і духовно-конвенціональний аспект нації. Тобто, буде помилкою, якщо до української нації ми будемо зараховувати людей лише на основі кровної спорідненості, але не братимемо до уваги їх ставлення до національної ідеї і дії для її втілення. У такому випадку поза національною спільнотою можуть опинитися люди типу Тадея Рильського, Агатангела Кримського, Вільгельма фон Габсбурга чи Леоніда Кисельова. У їх жилах не було й краплини української крові, але навіть наші вороги присвоїли їм найвищий для українця титул "українського буржуазного націоналіста".

І навпаки: українська генеза не робить автоматично людину українцем, і часом кровна спорідненість з нами служить для декого "підставою" для імперсько-шовіністичної ненависті до свободи України. Найяскравіші приклади цьому за останній час — М. Горбачов, О. Солженіцин, А. Собчак. І їх немало — таких "теж — українців"...

Врахуймо також, що є мільйони українців, які вже не володіють українською мовою, випали зі сфери української духовності, не завжди пам'ятають про своє українське походження. Мусимо боротися за кожного з них, якщо для нас щось важить українська кров, а не відштовхувати їх від себе. Тисячі з них уже включилися в процес українського національного відродження, інші

пробуджуються до активного життя під впливом позитивних змін в Україні.

Тому треба бути обережним у класифікації "патріот – непатріот" і не абсолютизувати зовнішні вияви "українськості" – володіння рідною мовою, наявність вишиванки, готовність підняти синьо-жовте знамено... Крайності сходяться, і надмірний радикалізм, так само, як і повна байдужість, у вирішенні цієї проблеми дають один результат – негативний.

Ми вступили в епоху державотворення. Але це зовсім не означає, що автоматично відбувся й перехід України від колоніальної залежності до суверенності, а української нації – від стану підневільного до державного. Цей процес буде тим динамічніший, повніший і коротший, чим точніше ми уявлятимемо собі, якими підійшли до нього.

Почнемо з того, що зараз для української нації характерна поглиблена, часто потворна **стратифікація суспільства** з різким відчуженням різних соціальних і регіональних груп населення. Це традиційний бич підневільних націй. У власній державі ці протиріччя знімаються наявністю власного уряду, його структур, єдністю загальнонаціональних інтересів та діяльністю, пов'язаною з їх реалізацією. В імперії вони культивуються для полегшення панування ("поділяй і пануй"), і тому погром серед інтелігенції байдуже сприймається робітництвом, державний грабунок колгоспників не зачіпає інтелігенцію, лікарям байдуже до проблем працівників культури, учителі марно сподіваються підтримки вчених тощо.

Так тривало десятиліттями, і це не могло не позначитись на психології та соціальній поведінці людей. За інерцією діє воно і в наш час.

Справа ускладнюється тим, що *у межах професійних, соціальних та регіональних груп є своя стратифікація, і саме тут протиріччя між окремими стратами набирає антагоністичного характеру.* Наприклад, типовим і визначальним у багатьох галицьких селах є такий поділ:

– прокомуністична керівна шайка, яка вже не вміщається у переповненій колгоспній конторі;

– їх родичі, приятелі та прихвосні, через яких, власне, оті перші і здійснюють тотальний контроль за селом і забезпечують собі повний послух і перевагу в демократичних іграх;

– та повністю безправна й узалежнена частина селян, яка прагне змін і вже мала необережність виявити це – у церковних справах, на виборах, зборах тощо, але безсила і неспроможна без підтримки зі сторони щось змінити, – вона страждає від перших двох груп, але демократична влада відвернулася від неї, і тепер цій групі нікуди скаржитись і нікуди діватися, тому й мовчить, підкоряється і таїть злобу – і на партократів, і на демократів.

Можна тільки уявляти собі, про що думала ця третя група, слухаючи передз'їздівські і з'їздівські баталії демпатріотів з Руху, і як зловтішно потирали руки перша і друга...

І не тільки вони: у різних формах ця стратифікація проявляється й серед усіх інших соціальних і професійних груп населення. Враховуємо? Використовуємо? А наші противники – і враховують, і використовують...

Додаймо, що Україна завжди шматувалася різними хижачками, а тому й хворіла на регіональні відчуження. Найістотнішою тут була і залишається відмінність між її західною і східною частиною. Це має свої причини в

історії, але й у наш час "вчорашніми" зроблено чимало для поглиблення цієї відмінності, нагнітань протиріч і роздування ненависті — до "бандерівців", "уніатів", "католиків"... Чимало вже зроблено, але потрібні ще довгорічні цілеспрямовані зусилля для подолання цього: вирішити проблему "з наскоку" — кількома масовими поїздками галичан — було неможливо.

Не сприяла регіональному зближенню, можливо, прагматично й доцільна, але невчасна, а тому неспроможна і навіть шкідлива ідея регіональних економічних зон у вигляді "земель", "країв" тощо. Недоречно, очевидно, народові, який молиться за єдність, пропонувати справу, здавалося б, вигідну з точки зору економіки і допустиму з погляду демократії, але суперечну ідеї національної єдності.

Вивчати і враховувати реальну стратифікацію суспільства — це означає шукати і знаходити шляхи залучення ще однієї групи людей до загальнонаціонального руху. Зарозуміле "А ми нікого не кличемо до себе — хто свідомий, прийде сам" з уст політичного діяча — це позиція або аматора від політики, або кон'юнктурника, якого гріє престижна роль "борця", або провокатора, який таким робом паралізує вплив організації, в яку проник, на громадськість, на розгортання боротьби. Але так ніколи не може мислити і діяти той, кому дорога ідея свободи нації.

Як і всяка підневільна нація в момент звільнення, Україна прийшла до своєї незалежності в стані *структурної неповноти*. Імперія розвивала тут тільки такі структури, які були необхідні метрополії, а не самій колонії. Так, уряд, усі державні структури всіх рівнів (громадських, наприклад, піонерської та комсо-

мольської організації, ДОСААФ і т. ін. не виділяємо, бо вони фактично були державними) були "українськими" остільки, оскільки знаходились на українській території і мали головним призначенням грабувати, денаціоналізувати і тримати в покорі передусім українців: це була не влада народу, а влада для народу — для його закабалення і знищення.

Так звані "правоохоронні" органи сумлінно захищали "право" імперії та місцевої номенклатури і яничарів чинити сваволю на окупованій землі і в зародку душити будь-які прояви незадоволення. Неухильно дотримувався принцип такого комплектування армії, при якому якомога більша кількість рекрутів потрапляла б в інші регіони, — щоб не було проблеми з використанням збройних сил проти можливого бунту в тій чи іншій республіці, щоб повнішим був процес русифікації молоді, щоб глибшим був процес відчуження армії від народу тощо. Системи народної освіти та культури не тільки виховували послушних "гвинтиків" системи гноблення, а передусім були покликані денаціоналізувати й русифікувати українців, виключити можливість культивування національного характеру, прирощення інтелекту і національної свідомості, прищеплюючи українцям комплекс меншовартості. Промислове виробництво, як і вся економіка, розвивалося таким чином, щоб найефективніше експлуатувати природні і людські ресурси України, але не допустити її технологічної самодостатності, поставити її у залежність від інших регіонів імперії. Колгоспна система забезпечувала максимально ефективний грабіж селян, їх цілковите зубожіння і повну залежність від влади, готовність завербуватися куди завгодно, аби вирватися з колгоспного кріпацтва.

Профспілки з організацій захисту інтересів трудящих були перетворені в "школу комунізму" — з усіма витікаючими звідси наслідками...

Формування структур управління, добір кадрів були під найсуворішим партійним контролем, і заміщення найдрібнішої посади — до швейцара і прибиральниці включно — відбувалося за принципом: передусім — щоб був росіянин; якщо нема відповідного — брати неросіянина, але не українця; якщо ж не обійтись без українця, то призначати тільки немісцевого, бажано з числа тих, хто або вже довів свою відданість системі, або має якусь — найкраще кримінальну — провину перед нею: щоб був "на гачку"; якщо вже брати місцевого, то тільки з числа яничарів, холуїв, злодіїв тощо. При цьому в кожному з випадків професійна компетентність кандидата на посаду не відіграла визначальної ролі — аби був слухняним знаряддям. Звичайно, траплялися тут різні "збої", випадковості та збіги обставин, але закономірність була саме такою.

Так формувалися всі без винятку структури. Навіть Церкву українці не могли мати свою, національну. Тому знищили УАПЦ на сході України, вимордували і заборонили УГКЦ в Галичині, а українцям нав'язали імперсько-шовіністичну РПЦ.

У зв'язку з цим наївними виглядають розрахунки демократів на ці структури як опору української державності, спроби втягнути їх у процес прогресивних перетворень, а тим більше — заклики "до співпраці, а не конфронтації з владою".

Структурна неповнота не тільки спричиняє ентропію національної духовності: вона перепиняє нації шлях до свободи, унеможливорює створення і використання держави для реалізації національних

інтересів. І тепер перед нами потрійне завдання: руйнування вже зайвих імперських структур; реорганізація на національній основі і на засадах професійної компетентності старих, але необхідних структур; створення нових структур, без яких немислима повнота національного життя в умовах державності нації. Судіть самі, чи далеко ми просунулися в цьому напрямку.

І чи просунемося взагалі, якщо й надалі будемо переконувати українців, що нинішня держава — це і є те, про що їх предки мріяли століттями, — держава української нації; що соціальне важливіше від національного, бо ситість важливіша від свободи; що нічого мітингувати, а треба працювати, бо слід займатися не політикою, де майже все гаразд, а економікою, де майже все негаразд; що з нинішньою владою треба не конфронтувати, а співпрацювати; що демократизм, хоч він дає тільки права, але не дає можливості ними користуватися в інтересах нації, — це цяця, бо його хвалять на Заході, а націоналізм, зорієнтований на інтереси нації, на її права і свободи, — це беця, бо його на Заході не хвалять; що...

Дивен наш світ... Так, про необхідність "професіоналів", "компетентних кадрів" заговорили й наші демократи, прийшовши до влади. Але чомусь це вело і привело до збереження в системі управління та господарювання спеціалістів з числа компартійної номенклатури, хоч майже в кожному випадку була відома їх антиукраїнська й антидемократична настроєність. Демократія, бач, — це ще й плюралізм... І лише в лютому 1992 року — і не з табору демократів-плюралістів, а з уст Президента — прозвучало щось нове і небувале; добір кадрів здійснювати на підставі двох критеріїв — відданості Україні та професійної компетентності.

Звичайно, поживемо — побачимо, чи за цими словами будуть і відповідні дії. Але що політично Президент і тут "обігнав" демократів, — очевидно. Щось не щастить їм з гаслами...

Століттями українці були приречені в своєму розвитку на **вторинність культури**. Дана форма геноциду означає, що приречений імперією на тотальну денаціоналізацію і повну русифікацію народ міг проявляти себе у сфері духовної та матеріальної культури виключно через повторення, наслідування, копіювання чужого. Це називалося "збагаченням на основі взаємодії культур", а насправді вело до деградації, виродження, оскільки не розвивалося своє. Наслідки цього бачимо в усіх сферах національного життя: у музиці й технології, у мові й науці, літературі та сільському господарстві, у спорті та в кіно... Внесок українців у прогрес науки, техніки, культури тощо старанно замовчувався, про український пріоритет у будь-якій сфері навіть заїкатися було небезпечно, український талант або йшов на службу до чужинців, або гинув.

Це явище називається "вторинність культури", але назва не зовсім точна. Україна, як і всі республіки колишнього СРСР, не могла мати прямих зв'язків зі світом; "посередником" і в зовнішніх, і в міжреспубліканських зв'язках виступала Росія, сама приречена на вторинність культури відносно світової. Оскільки Україна була змушена до повторення задів російської творчої думки, то наявне в нас, — це, таким чином, вторинність на основі вторинності. Ми опинилися далеко на задвірках світової культури, цивілізації, прогресу. У плані матеріальної культури це загрожує Україні повним узалежненням від передових і багатих

країн, втратою економічної самостійності — з політичними, розуміється, наслідками. У сфері духовній понівечена, неповна, вторинна українська культура може не справитись із своєю національно-захисною і національно-творчою функціями під могутнім натиском західної культури, доступ якій відкриває зняття імперської інформаційної блокади з України. А це — справа дуже близького майбутнього. Чи є в нас державна політика національного захисту в цих умовах? Яка з наявних в Україні політичних організацій домагається цього захисту? Іншими словами: кого з нинішніх політиків-патріотів це тривожить і болить?

З попереднього випливає наступне: **комплекс меншовартості**, неповноцінності, яким вражена українська свідомість нашого часу. Він старанно плекався в нашому народі всіма окупантами, а "старшобратська" теорія шовіністичного більшовизму його просто абсолютизувала. Найменший натяк з боку українця на те, що "й ми, Химко, люди", однозначно розцінювався як вияв українського буржуазного націоналізму. І кара була хоч і не справедлива, зате нехайна...

Хвороба відчуття національної неповноцінності надзвичайно заразна і поширена, тим більше, коли нація позбавлена можливості боротися з нею, а реалії підневільного життя створюють сприятливі умови для її поширення.

У політичному сенсі вона особливо небезпечна тим, що поступово значна частина загалу і навіть політичного проводу нації звикає не тільки до свого упослідженого становища (звідси всяка політична угодовщина), але й до думки про те, що без чужої допомоги і проводу він не здатен ні жити, ні боротися,

ні визволитись. А це породжує ілюзорні надії то на всезрівнюючий соціалізм, то на революційний пролетарський інтернаціоналізм, то на братів-демократів панівної нації...

Розплата за такий спосіб думання і діяння неминуча. Бо кожного разу в останній дії за маскою з "братнім" усміхом виявляється хижий оскал шовіністичного держиморди, простягнуті для дружнього потиску руки натикаються не на теплу долоню побратима, а на холодний метал наручників, замість слів привіту чується гавкіт чужомовної команди, обійми замінює підновлене ярмо...

А пізніша гризня невільників на тему "хто в цьому винен?" ще більше утверджує у власній меншовартості. І важко знайти інший народ, який перевершував би нас у схильності до самобичування і самопаплюження: "Та бо ми такі... Он як оті тримаються разом. А ми?.. І ще кажуть, що свій як не заплаче, то хоч скривиться!.." І так — до безконечності.

Чи проголошення незалежності зняло цю проблему? Чи ворожі до ідеї української свободи сили перестали розігрувати цей наш комплекс як карту в своїй політичній грі? Що робимо для його подолання — на державному і політичному рівнях? Як збираємося його здолати, коли з ідеологічного лексикону демократичного проводу зник навіть вираз "національне відродження"?

Ось кілька прикладів. Американці для утвердження національного характеру навіть з бандита-"револьверника" зробили позитивного героя і десятиліттями популяризують цей образ у привабливих вестернах, а українські діти навіть про козаків знають тільки з одного "мультика". В умовах паперового голоду вигибає

українська періодика, зростає, отже, роль радіо й телебачення. Чи українські програми складають хоч сяку-таку конкуренцію російським? Чи й тут, у цьому зіставленні, українське сприймається як менш вартісне?

Не встигли... Не здолали остаточно... Забідні... Хай так. А нудотно-приторний, розчулено-слізливий і надривно-патетичний патріотизм наших концертів, телезустрічей тощо? Або таке. Погляньте на оформлення сцени під час проведення свят мови, вечорниць та інших заходів у національному дусі. Портрет Шевченка, вишивані рушники, макітра, макогін, терлиця, кужіль, іноді національний прапор, тризуб, "Кобзар", Біблія. І – балакання та співи у вище окресленому дусі. А діти тягнуться до комп'ютерів, а рев рок-ансамблю вабить молодь більше, ніж передзвін бандур, а для хлопчаків форма десантника привабливіша за кольорові шаровари... Чи думаємо – й особисто, і тепер уже на державному рівні – про те, як поєднати минуле і майбутнє, традиції та перспективи? І де ці національно-захисні та національно-творчі програми – державні, відомчі, партійні?

Ще одна хронічна хвороба підневільної нації – **політична апатія**. За окупаційного режиму вона – спосіб самозахисту і форма протесту. Страх і примус – ось що спонукало людей за радянських часів до імітації громадської активності. Звільнившись від них, народ полегшено зітхнув і махнув рукою на участь у політичному житті: політика ніколи не несла йому добра. У меншій мірі це спостерігається в Галичині, хоч і тут, так би мовити, "є резерви", особливо по селах. Значно глибшою є ця апатія у східних областях. Між тим, не може бути демократії – народовладдя! – без участі народу.

Коли в людей з'явилася надія на вирішення своїх одвічних й актуальних проблем, вони масово пішли на мітинги, на збори... Але звуження діапазону політичної боротьби з національно-визвольної проблематики до вузько демократичних та амбітно-кон'юнктурних завдань знеохотило не тільки громадськість, але й демократичний актив. Тому це неправда, що люди втомилися від суспільної боротьби, втратили інтерес до політики взагалі: вони втратили інтерес до політики і політичної практики демократичного проводу. І це мусить бути враховано: або самими демократами, або тими, що прийдуть їм на зміну.

Підневільна нація приречена на інтелектуальне збіднення, і в Україні були випробувані, здається, усі можливі способи його досягнення. Особливо старалися російські самодержці. Заповавши в руки Україну, вони робили все можливе, щоб перетворити її в інтелектуальну пустиню, — від вивезення в Росію освічених українців аж до кількаразових заборон українського друкованого слова. Однак у їх діях ще відчувається самодіяльність, несистемність, трапляються навіть випадки лібералізму.

З усім цим рішуче покінчив більшовицький режим. Передусім не було пропущено жодної нагоди для фізичного знищення української інтелігенції. Причому намагалися винищувати одночасно і масово, до ноги, щоб перервати спадкоємність поколінь.

Однак фізичним знищенням інтелігенції комуністична система не обмежувалася. Русифікація навчальних закладів; цілковита денаціоналізація та комуністична ідеологізація навчальних програм, підручників і посібників; послідовне знецінення розумової праці; неухильне зменшення навчального

часу на вивчення української мови, літератури, історії — і таке ж збільшення його на вивчення російської мови та літератури і марксистсько-ленінських суспільних "наук"; переведення українських шкіл на російську мову "за проханням батьків" (а хто був проти, той оголошувався українським буржуазним націоналістом); всесоюзний розподіл молодих спеціалістів — для розтикування їх по інших республіках, де вони збільшували популяцію "русскоязычного населення" і зміцнювали імперську "дружбу народів"; зменшення до катастрофічних показників українських книжок, журналів, газет, особливо дитячих видань; примус писати автореферати і навіть дисертації російською мовою; тотальний ідеологічний контроль за мисленням і діяльністю інтелігенції, — волової шкіри не вистачило б для опису всіх способів нищення українського інтелектуального потенціалу. Позбавлені можливості емігрувати за кордон (це був привілей не для українців, і демократичний Захід якимось за різними клопатами так і не зібрався ніколи виступити на захист їх права рятуватися від тюрем, концтаборів і психушок еміграцією), українські інтелігенти часто тікали від переслідувань і розправи "рідних" партократів ... у Росію.

У всіх розвинутих країнах розумова праця — престижна і високооплачувана. У 1919 році в Росії праця інтелігента оплачувалася в чотири рази вище, ніж праця робітника. Уже в 1960-х роках в СРСР відбулося зрівняння середньої зарплати робітників та інтелігентів. У 80-х уже змушували дякувати "рідній" КПРС та іншому "родичеві" — радянському урядові за намагання підняти (!) оплату праці інтелігентів до рівня середньої заробітної плати робітників... Цій системі

ніколи не був потрібен інтелігент, якого вона боялася, зневажала і ненавиділа. Їй потрібен був слухняний службовець з дипломом — денаціоналізований та обмежений, послухний і вірний.

Яким же буде статус інтелігента в незалежній Україні? Поки що на цю тему ніхто й не заїкається: уряд — бо нема коштів, а політичні партії — щоб не дратувати "трудящих", тобто робітників і селян (на думку таких політиків, інтелігент — не трудящий). А як тоді у світі, де все більшого розмаху набирає інтелектуалізація всіх сфер життя, збереже свою незалежність інтелектуально відстала держава? Невже й у незалежній Україні інтелігент і надалі мізерною оплатою своєї праці буде повністю узалежнений від всіх і вся — починаючи від влади і закінчуючи колгоспним їздовим? Невже й надалі воля чиновника буде вагоміша за думку вченого?..

І треба не чекати, коли з'явиться інтелігенція "справжня", "така як треба" тощо, а вишукувати й залучати до тих чи інших форм політичної діяльності тих, що є, — без закликів і грімких фраз, а через конкретну пропозицію, через прохання допомогти в тій чи іншій справі. "Як? Я? Просити?!". І не проси, чоловіче, якщо власний гонор для тебе важливіший за ідею і якщо не усвідомлюєш, яка це велика справа: залучити в ряди борців за Україну ще одну людину... Але об'єкт найпильнішої уваги і наполегливої діяльності політичних об'єднань — студентська й учнівська молодь. А назвіть мені хоч одне з них, у якому критерієм життєдіяльності організації була б кількість залученої молоді та юнацтва... От і старіють буквально на очах Рух та інші демократичні об'єднання, передусім партії.

Що надзвичайно тривожне – це катастрофічно **низький рівень моралі** в нашому суспільстві. Духовне спустошення, звиродніння, часто навіть озвіріння людей – напевно, найгірший спадок України після колоніального наймитування в московських господарів.

Навіть в умовах царизму чи панування міжвоєнної Польщі моральність українського народу традиційно ґрунтувалася на засадах християнства та національної традиції і була незрівнянно вищою, ніж зараз. Правда, і тоді, і тепер мораль гнобителів була значно нижчою від моралі пригноблених. Але втішного тут мало: у цілому ж маємо тут не прогрес, а регрес.

Зруйновано устої, знищено орієнтири, перервано спадкоємність... "У нас одна турбація – традицій підрізація!.." – шаленів у революційно-більшовицькому екстазі П. Тичина. І підрізали – під самий корінь: релігійність, обряди, звичаї, мову, фольклор, літературу, мистецтво, освіту, культуру, поняття про честь і порядність... Сіяли розбрат і ненависть ("виховання класової ненависті"), зло, культивували пияцтво, пропагували антикультуру, примушували мільйони людей жити не заробленим, а краденим, паплюжили патріотів і плодили та оспівували яничарів, холоїв, пристосуванців...

Люди ніколи не були ангелами. Але ... Мій дід радів, надибавши в нічному лісі попутника: самому якимось маркотно, а тут – хоч і не знайома, а все ж християнська душа. Чи тішимося ми, зустрівши серед ночі собі подібного – навіть не в лісі, а в міському парку?..

Розлучення, неповні сім'ї, позашлюбні діти, дітси-сироти при живих батьках, алкоголізм, наркоманія, насильство – усе це свідчить зовсім не про моральне здоров'я суспільства. І самими добрими намірами,

осудом чи заклинанням ситуації не змінити. Мусимо творити таку систему, в якій людині стане можливим і вигідним бути чесною, порядною, моральною. І починати треба негайно.

Так само, як і з вирішенням проблеми *ігнорування закону*. Правова свідомість підневільної нації формується таким чином, що закон сприймається як зло, принесене й утверджуване окупантом. І це цілком зрозуміло, якщо врахувати, що метою правових норм, які діяли в Україні, було забезпечення імперських, а не наших національних інтересів. Тим більше, що і їх інтерпретація та застосування здійснюється в колонії чужинцями або "рідними" холоуями з "циновими гудзиками" і завжди — проти окупованих. До цього слід додати "телефонне право" партноменклатури, кругову поруку чиновної братії і розгул корупції, які приводять до того, що "закон як дишло — куди повернув, туди й вийшло". Тому вся імперська правова система цілком справедливо розцінюється поневоленими як узаконене беззаконня.

І тепер сподіватися, що в державі, де юриспруденція і правоохоронні органи залишилися в тих самих руках, відразу зміниться ставлення народу до закону, — марна справа.

І таке. Закон у національній державі повинен не тільки нормувати суспільне життя: він мусить відповідати національній етично-правовій свідомості і традиції,

Характерологічний діапазон кожної нації дуже широкий і включає різні якості та ознаки — позитивні й негативні. І кожна епоха, конкретні умови існування стимулюють одні з них і приглушують інші. Неволья гіперболізує в нації і набуті, і питомі характерологічні недоліки — вони теж допомагали вижити.

Тут і схильність більше до оспівування свого стану, ніж до його осмислення ("думай не думай, а краще не буде"), скоріше до розчулення, ніж до внутрішньої мобілізації, і недовіра до чужої думки ("може, провокує?"), й егоїзм, у який під тиском обставин перетворився природний індивідуалізм, і вихована століттями відраза, ідіосинкразія до влади, до офіційних структур... У нас дивним чином поєднується або цілковите неприйняття якоїсь ідеї, або така ж бездумна затятість у її утвердженні, що зумовлене схильністю скоріше до емоційного, ніж раціонального вибору. Ми можемо дозволити собі таку розкіш, як "загніватися" і днями, а то й місяцями не розмовляти з кимось, навіть близьким. Або, не сприйнявши людину, відкинути й думку — не тому, що вона неправильна, а тому, що вона "його"... Злість, зайлість, упертість...

Це лише кілька штрихів. Але ті, хто вже зіткнувся з практикою політичного життя, підтвердять, що й такі речі треба враховувати в роботі з людьми, особливо в час переходу нації з одного якісного стану в інший. А ще ж є й позитивні якості, на які треба опиратися, які треба стимулювати й використовувати...

Так само мусимо враховувати й колосальний **тюремно-кримінальний** досвід мільйонів українців, який не міг не позначитись і на свідомості, і на психіці, і на ментальності взагалі. Напевне, неможливо знайти в Україні родину, в якій би не було тих, що за останні півстоліття або "сиділи", або саджали, або хоч охороняли перших і других. Не забуваймо, що в радянські часи українців постійно було найбільше в місцях ув'язнення; тисячі молодих людей набувають тюремного досвіду й нині. Тюрма, ув'язнення, а з ними — відповідний досвід і світогляд, мораль і дії стали чимось

звичним і нормальним: і як факт біографії конкретної людини, і як суспільне явище. А це — біда.

У моєму рідному селі побутує переказ із австрійських часів про одного чоловіка, якого мстивий "шандар" (жандарм) віддав до суду за якусь дрібницю, до того ж несправедливо. Суд призначив йому два тижні арешту. І дивно не тільки те, що чоловік покінчив самогубством, аби не відбувати цей сміхотворний, як на наші часи, термін. Тепер дивує передусім те, що громада схватила цей вчинок: воно, звичайно, самогубство гріх, але чоловік не мав іншого виходу — він рятував свою честь. Бо господареві нічого робити в криміналі...

Це ж скільки треба змінити в нашому житті, щоб у тюрмі сиділи тільки справді суспільно небезпечні злочинці, а саме ув'язнення відлякувало не знущанням і фізичними муками, а соромом, ганьбою!..

Наш народ довго привчали до **схиляння перед чужим** — панівним: така собі примусова ксенофілія. Тепер, коли зламано імперський ідеологічний прес, здавалося б, можна заспокоїтись. Однак гряде інша небезпека: від цілком обґрунтованого захоплення здобутками Заходу в сфері матеріальної культури і рівнем життя перейти до схиляння перед усім західним, до механічного перенесення на український ґрунт усього західного. А своє — понівечене й занедбане — і надалі марно чекатиме відродження й розвитку... При цьому якимось забувається, що Захід теж має свої власні інтереси і намагається насаджувати в нас передусім те, що вигідне йому, а не те, що необхідне для нашого національного відродження.

То ж коли дізнаєшся, що он у такому-то місті відкрито для українських дітей американську школу з виключно їхньою програмою, у тому числі й релігійною, то якимось

не радіється. Бо скільки їх уже було на нашій землі — чужих навчальних закладів "для українців", тобто для виховання з них не господарів і будівничих національного життя, а своїх пахолків... А вже створюються й радіостанції, газети, різні курси тощо. І щось не видно тут національно-захисної уваги і дії наших політичних об'єднань. Дрібниці?..

Підневільна нація приречена також бути **зорієнтованою на минуле**. І це природно: там, позаду, часи незалежності, державності, свободи, там — вияви героїзму, там — моменти слави... І хоч би як не намагалися окупанти переписувати на свій лад історію, фальсифікувати її, позбавити народ історичної пам'яті, повністю досягти цього ніколи не могли і не зможуть. І в момент пробудження це минуле, навіть дуже далеке, вривається в його сучасне — як здобує право на історію і ґрунт для національного відродження.

Але біда в тому, що наш народ ніколи не мав можливості ні пережити до кінця за власною волею ту чи іншу ситуацію, ні ґрунтовно осмислити її та її наслідки, ні належно оцінити її, ні зробити відповідні висновки на майбутнє. Чужа воля і сила руйнували мрії, спотворювали задуми, вторгалися в події. Старі суперечності залишилися невирішеними, ефективність застосованих способів їх розв'язання — неясною, заслуга чи вина тодішнього проводу — сумнівними.

Тому привабливим для сучасників залишається і те, що справді, будучи сповна втіленим у житті, було б на користь народові, і те, що було хибним у своїй основі, але, заперечене механічно, чужою волею, зберегло свою привабливість — не результатами, а задумами. І виникає бажання використати їх знову...

Усе це ми бачили, пережили і переживаємо на прикладі релігійної ситуації в Галичині, де суперечності кількасотлітньої давності раптом актуалізувалися до такої міри, що заступили собою і реалії життя, і перспективи майбутнього, і навіть родинні почуття.

Ми й досі не можемо ставитись спокійно, як інші — державні народи, до свого минулого і приречені водночас вирішувати всі проблеми: і сьогочасні, і давні як світ, але й досі не розв'язані. А рівень історичних знань надзвичайно низький, а державне мислення — ще незвичне, а навиків осмислювати минуле й сучасне в координатах національного — з позицій національної ідеї та національного інтересу — ще нема... То ж антинаціональні, зловорожі сили користуються цим сповна і цілеспрямовано баламутять людей, щоб їх порізнити, роз'єднати, ослабити, у кінцевому підсумку — щоб утриматися на шії народу.

...І крихти зла не може бути на ту сільську бабусю, що серед натовпу, під'юдженого колгоспним начальством і вже невідомо, якої саме православної конфесії батюшкою, висхлими, спрацьованими руками шарпає на тобі сорочку і кричить: "Бандерівцю грецький, України хочеш! України хочеш, бандерівцю!.." Пригорнеш її та й питаєш: "А ви Франції хочете, бабцю, чи Англії? Може, Німеччини?" — "Якої Франції? Чому Англії? України хочу!" — "Бабцю, вже нас тепер тут двоє таких, що хочуть України: ви і я. Здобудемо!.. Ми їм обоє покажемо!.." І стямлюється старенька жінка від голосного реготу односельчан, ще хвилиночку тому готових розшматувати "екстреміста-бандерівця"... Тут важко, але все зрозуміло і просто. І завдання ясне: вирвати цих людей з-під впливу керівної команди. Бо вони — наші, рідні, бо без турботи про них не матиме смислу ні наша боротьба, ні перемога.

Але коли розмовляє з тобою приїжджий зарозумілий панок "звідти", дивиться на тебе, як Міклухо Маклай на папуаса, і з апломбом людини, яка збудувала вже з десяток Україн, починає повчати тебе, обплутуючи безконечними "треба – не треба", поволі звірієш. Бо, виявляється, треба менше політикувати, не треба ворушити минулого, не треба стільки уваги приділяти історії та церковним справам, треба зайнятися нинішнім, треба бути терпимішим до КПРС, треба закликати народ не до боротьби, а до ринку та сумлінної праці, не треба ганятися за "відьмами", а треба займатися економікою...

Слухаєш це базікання "не від світу цього" і намагаєшся здолати амбівалентність, що роздирає душу. Притлумлюєш бажання викинути його через вікно і починаєш пояснювати. Може, й до нього дійде, може, збагне, що нинішньому поколінню української нації дуже важко навіть у наш надзвичайно сприятливий час абстрагуватися від роз'ятруваних противником болів нашого минулого і перейти до проблем творення майбутнього... Може, сприйме, пройметься... Бо відмахнутися від нього легко. Але ж і він, як і та бабуся, теж наш – частка нашого національного Я...

Зорієнтованість на минуле спричиняє й те, що в підневільній нації детермінаторами мислення, поведінки, ставлення до інших народів виступають *історичні стереотипи*, сформовані колись на основі старих кривд, образ, крові... Для українців це особливо болісна проблема, оскільки в кінцевому історичному рахунку вони були й залишилися стороною потерпілою: об'єктом, а не суб'єктом завоювання, жертвою окупації та насильства з боку чужинців. І тепер кожен необережний крок наших сусідів, найменший прояв шовінізму,

імперських амбіцій, територіальних зазіхань (особливо болісних, якщо зважити, що українці ніколи не мали можливості визначати свої кордони) – усе це моментально пригадує минуле і робить їх нинішнє покоління відповідальним в очах українців за гріхи своїх предків. І тоді можливість налагодження нормального співжиття і спільного протистояння відновленню імперії стає проблематичною, небажаною, хоч національний інтерес вимагає зовсім іншого. І спроби зіграти на цій струні не припиняються.

З початком теперішнього національного відродження в Галичині імперські сили відчайдушно намагалися розіграти національну карту, роздмухати ксенофобію і викликати міжнаціональну ворожнечу, конфлікти, погроми. Не вийшло! І тут однакова заслуга як українців, що вже на перших мітингах присікали будь-який прояв національної нетерпимості, так і представників інших народів, які хай не всі, але в особі кращих людей рішуче підтримали справедливі домагання законних господарів на їх же рідній землі. А результати референдуму засвідчили, що поділ на прихильників і противників свободи українців пролягає зовсім не через національну приналежність. І це обнадіює, як і те, що кримські татари одноставно проголосували за незалежність України, що першими нашу державу визнали поляки... **Бо здолати історичні стереотипи можна тільки спільними зусиллями, а не намаганнями відбити історичну пам'ять українців.** Інакше минуле, залишаючи кривавий слід, переповзе через сучасність у наше майбутнє і задушить свободу нації.

І. Франко у "Пролозі" до поеми "Мойсей" звертається до свого народу з такими словами: "Невже повік уділом буде твоїм укрита злість, облудлива покірність усякому, хто зрадою й розбоєм тебе скував і заприсяг на вірність?"

А ось що писав президент міжвоєнної Чехословаччини Т. Масарик: "Одинока зброя поневолених є зрада", — сказав Міцкевич і перевів свою ідею у Валенроді³⁸. Ідея ця осягнула в польській літературі взагалі вершка вдосконалення. Є вона правильна, але як її розуміти? Очевидно, що не йде тут виключно про свідому й умовлену зраду, але про цілу систему діл, якими поневолений народ, навіть і несвідомо, борониться".

Укрита злість, облудлива покірність, зрада, агресивність мстивість тощо — це і є елементи тої формованої століттям системи самозахисту поневоленої нації, що допомагала йому вижити. Звичайно, на вертикалі моральних вартостей вони знаходяться "знизу" — за червоною ризкою між позитивним і негативним. Але!.. Чомусь захоплюється Т. Шевченко тим, що "знайшовсь таки один козак із мільона свинопасів" і зацідив у пику вельможному негідникові. А понад століття після нього, у кінці 60-х років, П. Скунець з надією відзначив у поемі "На границі епох":

*Пастирів діставши замість ворогів,
ви б на віки вічні мирними зробились.
А не всі ще вівці ходять без рогів,
тож колись для чогось роги ті пробились...*

Оте "для чогось" було ясне і виправдане в умовах неволі: якщо вже не перемогти, то хоч помститися, дошкулити, насолити ворогові... І ні окупант, ні його адвокати не мають права окреслювати народіві допустимі межі самооборони.

Слід, однак, зважити, що ці риси, на жаль, проявляються не тільки в політичному протистоянні — перед сильним і підступним ворогом, але й на побутовому

рівні, стають нормою у стосунках із вчорашніми соратниками, а тепер опонентами.

Мусимо усвідомити також, що зі здобуттям власної держави поневолена нація не відразу переорієнтується і в плані ідеологічному, а точніше — не відразу долає *неповноту соціально-політичних ідеалів*, зокрема таких, як бунт, боротьба, прагнення до рівності. У час рабства, коли "від молдаванина до фінна на всіх языках все мовчить", кожен вияв протесту — навіть сліпий і безплідний своїми результатами бунт є в кінцевому рахунку явищем корисним для поневоленої нації: він засвідчує її нескореність, пробуджує приспаних, психологічно готує до загальнонаціонального виступу ("Не вдалося, бо були самі... От якби всі разом!.."), Те ж — і з будь-яким виявом боротьби: від намальованого вночі на фасаді будинку тризуба до самвидавської статті про спотворення ленінських ідей скритими сталіністами — всупереч рішенням ХХ з'їзду, від виступу за моральну чистоту комсомольських керівників до героїчного відстоювання в тюремному карцері прав людини... Таке ж — і з прагненням до рівності, "зрівняйлівки" в умовах, коли партноменклатурі належало все, а народіві — нічого, коли перші купалися в розкошах, а другі ледве зводили кінці з кінцями. Усе це було виявом протесту, давало вихід народному незадоволенню, шкодило комуністичній системі. І цим історично виправдане — за свою руйнівну, деструктивну спрямованість щодо ненависного режиму.

Завдання політичного проводу нації в момент переходу від підневільного до державного стану якраз у тому й полягає, щоб надати всім виявам народної волі, навіть деструктивним за своєю суттю, конструктивного державотворчого характеру, використати їх для

реалізації національної ідеї. Спробуємо трохи ширше окреслити цю проблему.

Так, бунт – право поневолених. Його форма – стихія, мета – не перемога, а помста, суть – руйнівна, деструктивна.

У цивілізованих країнах із добре врегульованим суспільним життям і надійним механізмом правового захисту незадоволення окремих груп людей виражається в рамках законних норм, судове відстоювання своїх інтересів є однією з конституційних гарантій. Але... По-перше, до цього нам ще дуже далеко. По-друге, навіть і в цих країнах правовий механізм "пробуксовує", коли йдеться про вирішення суперечностей міжнаціонального характеру. Якби, наприклад, хтось насильно захопив власність австралійського чи американського фермера, суд дуже скоро пояснив би йому, що присвоювати чуже – не дуже гарно, а виконавчі органи негайно відновили б справедливість. Але чомусь цим не можуть скористатися ні аборигени Австралії, ні індіанці США. Французи Квебеку ще пробують відстояти свої інтереси через канадський парламент, а вже баски та ірландці вдаються до таких кривавих методів, які далеко виходять за рамки людяності.

Ми зараз живемо в складний перехідний період, коли ще до кінця не зруйнована стара система і не сформована остаточно нова. Найголовніший наш здобуток – державна незалежність – тримається на владі, яка не має ще ні авторитету, ні сили. Між тим підстав для незадоволення в народі більш ніж досить. І цілком умотивовані, але стихійні, некеровані (або керовані противниками української державності та незалежності), деструктивні масові виступи можуть сповільнити, а то й зупинити процес нашого державного становлення.

Так, якщо, наприклад, учителі збираються страйкувати лише з метою домогтися підвищення заробітної плати і кращого забезпечення продуктами чи промтоварами, то і владою, й іншими групами населення це сприймається як шкурництво, відсутність патріотизму тощо. Тому, навіть вигравши в такій боротьбі матеріально, учителі програють морально. Та й матеріальний виграш ілюзорний, тимчасовий. Такі виступи вносять хаос, конфронтацію, ненависть, озлоблення, провокують інші соціальні групи, а в сумі — шкодять нашій спільній справі.

Однак політик, навіть усвідомлюючи це, не сміє виступати проти цих виявів справедливого невдоволення: по-перше, це аморально (бо ж людей притисла біда), по-друге, це було б його політичне самогубство, як мінімум — різко знизило б його авторитет, отже — вплив на людей. Він повинен прийняти як аксіому, що вина за такі "голодні бунти" падає не на збунтованих бідою людей, а на політиків — і тих, що при владі, і тих, що в опозиції до неї. Бо в цьому випадку вони відступили від найголовнішого свого призначення: збереження держави і захисту національних інтересів.

Так, перші винні, бо допустили до цього виступу. **То неправда, що населення чекає від влади манти небесної: передусім люди чекають від неї справедливості.** І якщо такий бунт має місце, це означає, що була допущена несправедливість — зневажено їх інтереси при розподілі необхідного, але дефіцитного. Якби влада постійно і чесно інформувала населення про наявні ресурси, про їх розподіл між різними соціальними групами, про свої заходи, успіхи і невдачі щодо забезпечення міста необхідним, люди ніколи не скеровували б свого гніву в бік влади, особливо, якщо її

представники не дозволяли б собі у стосунках з відвідувачами черствості, зарозумілості і хамства...

Опозиційні політики винні, бо такі виступи свідчать про їхню політичну неспроможність і партійний егоїзм, а не про національно-захисний характер. Так, уже виробився стереотип поведінки наших політиків у таких ситуаціях. Представники влади відразу панікують: "Гвалт! Провокація! Наші вороги цими виступами хочуть довести, що ми погані керівники! Це дискредитація демократії!.." І намагаються якимись подачками збити полум'я, поки не поширилось. Опозиціонери ж потішаються: "Так тим при владі й треба! От щоб знали, як воно без нас! Ще кілька таких виступів – і ..!" Але це – не політика, а політиканство, не патріотизм, а партійний егоїзм.

Завдання політичних партій у таких випадках – очолити стихійний вияв незадоволення людей, надати йому конструктивного характеру, забезпечити підтримку інших соціальних груп. А це можна зробити тільки при одній умові: **якщо боротьба даної соціальної групи стане водночас боротьбою за загальнонаціональну справу.**

Так, якби вже згадувані вчителі даного міста поставили собі за мету підняти вчительство, усіх працівників освіти, а за ними – громадськість України на боротьбу за якісну зміну статусу вчителя і самої народної освіти, то їх виступ був би тільки на користь усім. Кількакратне – відносно середньої оплати праці промислового робітника – збільшення заробітної плати вчителів, пріоритетне, а не залишкове фінансування народної освіти тощо – це потрібно не лише освітянам: це необхідно незалежній Україні. Без цього вона, щойно вирвавшись з неволі, буде приречена на спочатку

інтелектуальну, потім — технологічну, а за нею — економічну залежність, що неодмінно завершиться залежністю політичною.

У держави нема на це коштів? І не буде, допоки наші політики не навчаться надавати виявам народного невдоволення політичного змісту і скеровувати його в русло загальнонаціонального інтересу. І тільки так — з допомогою громадськості — вони зможуть впливати на формування політики і діяльність уряду: змусити його проводити національно-захисну політику, діяти більш рішуче, аби спинити грабіж держави і населення старими структурами, прискорити економічні реформи, скоротити витрати на утримання чужої армії, яка знову може стати окупаційною, ліквідувати безліч паразитичних установ, реорганізувати систему управління так, щоб звести до мінімуму нині астрономічну кількість чиновників тощо. Тоді й почнеться оздоровлення всіх сфер нашого життя, у тому числі — і системи народної освіти, її ефективне формування як національної, що гарантувало б українській нації стабільне інтелектуальне й духовне прирощення; представникам інших народів — їх національне відродження; Україні — уникнення колоніальної залежності: чи знову від Сходу, чи вже від Заходу, а вчителям — їх добробут і нормальні умови праці. А політичні об'єднання одержали б численного й організованого союзника в боротьбі за національну державу, у тому числі й у тих регіонах, де освітяни ще досить далекі від національних устремлень...

Тому не варто марно закликати до політичної активності, вимагати її, ображатися на її відсутність — **треба навчитися робити політичним фактором у боротьбі за національну державу інтереси окремих людей і цілих соціальних та національних груп.**

Сказане про вчителів стосується й інших категорій населення: їм теж нема сенсу домагатися простого збільшення зарплати чи дефіцитних "благ" — домагатися слід кардинальних змін у розподілі суспільної власності, а на цій основі — зміни системи виробничих відносин, системи оплати праці, Але **домогтися цього можна тільки спільними зусиллями і тільки в національній державі, зацікавленій у процвітанні цілої нації, усього населення, а не тільки окремих груп людей.**

Так, наприклад, наші пенсіонери й у нинішній незалежній Україні будуть приречені залишатися жертвою чиновницької сваволі, тягарем для рідних і близьких, маріонетками в руках політиків, які обіцянками чергового підвищення пенсій здобуватимуть собі їх підтримку в політичних іграх. Будуть, якщо буде збережено нинішній антилюдяний, антихристиянський, антинаціональний порядок нарахування пенсій. Зараз пенсія становить цинічно малу частину нашої мізерної заробітної плати, вона фактично не "прив'язана" до прожиткового мінімуму, до інфляційних компенсацій, до середньої оплати праці в галузі, де людина працювала, — усе у волі і владі чиновників... Люди чекають пенсії, як вироку на довічне животіння; для інвалідів пенсія — це не засіб до повноцінного життя, а скупа милостиня, що прирікає їх на злиденне нидіння на цьому світі. Людина — єдина істота на планеті, здатна піклуватися про старих і немічних; християнство ставить це в обов'язок і заслугу людині, а в національній традиції українського народу повага до старших, до їх мудрості й волі завжди мала і моральне, і матеріальне забезпечення. І пенсійна політика української держави не сміє суперечити цим при-роднім, християнським і національним законам.

То що вигідніше пенсіонерам: нарікати, плакати і бунтувати, дивлячись, як інфляція з'їдає одержану ними від держави мізерію, чи боротися за національну державу? До речі, усі ми, якщо доживемо, станемо пенсіонерами...

Другий згаданий ідеал поневоленої нації — боротьба. Це закономірно, оскільки лише в боротьбі з окупаційною, колоніальною системою їй може вижити пригноблений народ: допоки здатний чинити опір, допоки бореться — доти їй існує, що виборе — те їй має. На прикладі історії України це аж надто очевидно. Поставлений в умови окупації, наш народ 650 років жив не для того, щоб боротися (з кимось — за його добро і землю), а боровся, щоб мати право жити. Тому для українців життя стало боротьбою, а боротьба — метою.

У світі природи, часткою якої є людина, визначальними є дві сили: інстинкт самозбереження й інстинкт збереження (продовження) роду. У людині вживаються вони обидва, хоч у різних людей переважає той чи інший. Але людина наділена й таким захисним засобом, як розум, який посилює інстинкт самозбереження і вступає в протиріччя з інстинктом збереження роду. І якщо інстинкт спонукав до захисту спільноти, до жертви в боротьбі за її існування, то розум радив ухилитися від протистояння, скористатися здобутим, існуючим.

Ті, що безоглядно підкорялися цьому родовому інстинкту, творили нашу історію, продовжували існування нації в часі. У пам'яті народу вони залишилися взірцями, заслужили славу, стали уособленням свого часу, а в парадигмі історії національно-визвольної боротьби — своєрідними "позиційними змінними" свободи: козаки, гайдамаки, опришки, січові стрільці, "бандерівці", дисиденти, "неформали"...

Ті ж, що схилилися до самозахисного, раціоналістичного підходу, — або безслідно зникали в імлі віків, відпрацювавши своє на чийогось пана, або й ставали на шлях угодовства, холуйства, яничарства та ще й інших тягли за собою в чуже ярмо.

Наші вороги давно збагнули український культ боротьби. І там, де не вдавалося прищепити людям психологію свійських гусей, що сердито й обурено гелпочуть, почувши з висі закличний крик своїх вільних родичів, — там використовувався прийом абсолютизації та підміни боротьби. І тоді легше було сиренам комунізму зманити частину українців із магістрального шляху боротьби за національну ідею — на манівці й криваве бескеття класової боротьби за "свободу, рівність, братерство", за комуністичний рай. Цим же прийомом вдавалося відволікати народ від справедливої оцінки безрезультатної різанини, репресій і такої ж праці при соціалізмі. "Ви хотіли боротьби? Матимете!" І боролися: то з чимось (з класовим ворогом, з релігією, з українським буржуазним націоналізмом, з куркулями, з ворогами народу, з довгоносиками і колорадським жуком...), то за щось (за світову революцію, за мир, за дружбу народів, за свободу Манолісу Глезосу чи Анжелі Девіс, за урожай, за виконання плану, за рекордний опорос свиноматок, за кукурудзу...). Так відбувалося знецінення, дискредитація самого поняття "боротьба".

А як же, запитає читач, із цивілізованими країнами: там народ не бореться, а працює і живе, причому добре живе?

Справді так. Але як досягли там люди праці справедливого розподілу соціальних благ і достойної винагороди за чесний труд: працюю чи довголітньою боротьбою? А в нас? Ми з вами можемо послухати

новітніх раціоналістів — "провансальців" і відмовитись від боротьби, зайнятися не політикою, а економікою, від конфронтації з прокомуністичними силами перейти до співпраці з ними, забути про мітинги, а наполегливіше працювати, щоб не зменшувалися доходи бандократії?.. Усе за нас зробить нинішній уряд? Чи ті "опозиціонери", які не мислять України без себе і "ведуть боротьбу" не за інтереси нації, а за посадові крісла? Дочекаємось... Особливо якщо зважити, що це завдяки їх зусиллям національно-визвольні змагання українського народу були звужені, зредуковані до боротьби за демократію, правам нації протиставлено права людини, боротьбу за самостійність зупинено на межі усамостійнення, автономності старих компартійних структур щодо Москви й імперського центру, ідея національної держави підмінена ідеєю "держави українського народу", яка приречена на нестабільність, а отже — на поступки всім у всьому, оскільки для українців вона не є втіленням їх багатовікових сподівань, а одна четверта населення — національні меншини — не ставили собі українських державотворчих завдань і не можуть бути гарантами її стабільності, сили і процвітання...

До речі, зараз серед наших "опозиціонерів" — схвильоване пожвавлення: є реальна нагода одержати з ласки Президента дипломатичний паспорт і поїхати за кордон, щоб "боротися за Україну" там — у ролі послів... Очевидно, вони переконані, що тут уже перемога повна. І вже лідер демократичного об'єднання, колись незламний борець, розпливаючись у щасливій посмішці, кокетливо-дипломатично відповідає журналістові, що, бачите, не варто забігати вперед, хоч, звичайно, теє, але офіційно про його "посольство" ще не оголошено... Він уже готовий їхати. І поїде, якщо "довірять"... Готові й

інші "борці". От "Якби взять і всю мізерію з собою" – наших партократів та наслідки їх панування, біді народу та проблеми нації!.. І що з того, що хрипли оратори, переконаючи вибирати депутатами саме їх, що людей і досі переслідує партбанда за їх вибір?.. Їдуть. А з нами залишається Шевченкове: "І люди не знали б, що ви за орли, і не покивали б на вас головою"...

Тому не квапмося відмовлятися від боротьби: це було б самогубством і для нації, і, тим паче, для політичних об'єднань. Але народ не може постійно перебувати в стані бойової готовності, сам формувати ідеологію, організовувати масові виступи, об'єднувати і спрямовувати зусилля. Це – обов'язок політичного проводу.

Боротьба – норма в політиці: і в зовнішній, де йдеться про забезпечення міжнародних інтересів державної нації, й у внутрішній, де йдеться про здобуття влади й підпорядкування її інтересам нації. Власне, саме тому **всьяке політичне об'єднання, тим більше партія, живе тільки доти, доки бореться.** Ця боротьба партій за владу в громадському житті набирає завжди форми боротьби за реалізацію інтересів якомога більшої частини населення, її успіх залежить від кількості активних прихильників, що, у свою чергу, зумовлене ефективністю пропаганди та політичних дій. Тому водночас смішно і прикро слухати безконечні нарікання – з метою самовиправдання – наших демократичних лідерів на пасивність населення, на його байдужість, небажання боротися, як і на те, що в них поцупили лозунги, ідеї, програми...

Структурна неповнота такого соціально-політичного ідеалу, як боротьба, сформованого в умовах підневільності, полягає, отже, в тому, що в цьому ідеалі або

відсутня, або не розроблена ідеологічно кінцева мета – створення саме національної, а не будь-якої іншої держави, навіть дуже привабливої. Оскільки ж усяка боротьба поневолених – це для них краще, ніж безнадійне рабство, то народ може легко стати здобиччю політичних демагогів та ілюзій, що зваблюють його то на шлях класової боротьби, то анархії, то демократизму і соціальних благ, то безглуздої і кровопролитної ксенофобії...

Кілька зауваг щодо такого ідеалу поневоленої нації, як **прагнення до рівності**. Скільки політичних пройди-світів, шахраїв і навіть бандитів використали для свого утвердження на шії народу його природний потяг до справедливості, особливо соціальної!.. Але якраз урівнювання, "зрівняйлівка" найбільше суперечить принципу соціальної справедливості, паралізує розвиток суспільства, ставить людей в абсолютну залежність від тих, що присвоїли собі право розподіляти суспільні блага, прокладає глибоку прірву між різними соціальними групами і робить розділену таким чином націю легкою здобиччю політичних та економічних хижаків.

Розігрується ця карта й у сучасній політичній грі. Незважаючи на аж надто переконливу сімдесятирічну ілюстрацію і досвід того, що таке "зрівняйлівка", частина людей ще ловиться на популістські лозунги тих, що обіцяють "поділити все по-братерськи". І ділитимуть, якщо народові не вдасться відіпхнути їх від керма влади.

Економічна концепція марксизму, його модель соціалізму, який обіцяв загальне благо, навіть комуністичний рай на землі через класову боротьбу, уже дискредитована остаточно самою історією, і проповідувати її в чистому вигляді не ризикують навіть переконані комуністи.

Згубний для нас і шлях зрощення ідей соціалізму з демократією, яким свого часу пішли деякі країни Європи, якого дотримується у своїй законодавчій практиці наша Верховна Рада і який пропагують наші демократи. Партії соціал-демократичного характеру, які й привели свої країни до економічного процвітання, починали в умовах капіталізму, до того ж далеко не в момент первісного нагромадження капіталу, а в час його всебічного розвитку, У нас — абсолютно інші стартові можливості та умови, політична влада й економіка — повністю в руках антинародних, антинаціональних сил, які або гальмують економічні реформи, або ж проводять їх у власних інтересах. Піти цим шляхом — це означає боротися за збереження економічного і, отже, політичного панування тих, що панували й досі, і тих "сьогочасних", які своєю "боротьбою" їм у цьому сприяють. Це означає також залишити населення беззахисним перед сваволею перших і других, зробити Україну безпорадним об'єктом колонізації з боку зарубіжних національних і транснаціональних фінансових імперій, а українську націю приректи на цілковите виродження, бо в умовах такого — денаціоналізованого й денаціоналізуючого "ринку" національні інтереси, потреби і прагнення українців, як і всіх національних меншин, ніколи не одержать економічних засобів реалізації. Єдине, на що в такому разі можемо твердо розраховувати, — це право на святочні імпрези з вишиванками і шароварами, з тужливими народними піснями й екзотичними для іноземців танцями та з ностальгійно-сентиментальними патріотичними декламаціями... Перспектива резервації?..

Уже зараз, коли повним ходом іде відвертий і цинічний граб'їж народу, різні радіо- і теле—пані та

панове нас заспокоюють: ну що ви панікуєте – іде природній процес первісного нагромадження капіталу, потім він запрацює і всім стане добре. Сліпота або свідома брехня! Капітал давно нагромаджений і навіть згромаджений, а те, що відбувається, – це не просто сьогочасний грабіж у сприятливий момент: це ще й прибирання "вчорашніми" і "сьогочасними" до своїх рук майбутнього – нашого і дітей наших.

Переносити ідею всезрівнюючого Царства Божого на землю не можна: такі спроби – це гріх і кров. Для людства природна нерівність, раю на землі створити не вдасться. Тож вихід не в тому, щоб намагатися нерівність ліквідувати, а в тому, щоб її враховувати і використовувати: зрівнюючи людей в одному, розкрити тим самим потенції нерівності в іншому. У контексті нашої розмови – в економічній сфері – ця зрівнюваність (егалітарність; не сплутувати з егалітаризмом як доктриною) повинна виступати як вихідний принцип і як кінцева мета – підприємницьке самовираження кожного на користь усім. Нерівність, отже, не може і не мусить бути соціальним злом, причиною людських страждань і морального звиродніння чи загрожувати національній державі внутрішнім соціальним вибухом.

Механічне перенесення на український ґрунт чужих економічних доктрин нічого, крім шкоди і нового закабалення, не принесе. Мусимо витворити власну.

Пролита українцями кров у боротьбі за свободу, віки неволі, страждань і принижень підказують єдину формулу вирішення цієї проблеми: **від реалізації ідеї національної держави – через забезпечення добробуту нації – до заможності кожного**. Якщо українці досі не вдалися до неї, то не тому, що вона хибна, а тому, що суперечила інтересам гнобителів.

Тому видається доцільним розробити на цій основі **національно-егалітарну концепцію економічної політики:**

- регулятивною ідеєю якої має бути ідея національної свободи;
- світоглядною базою – національно-екзистенціальна методологія;
- передумовою створення і функціонування – національна держава;
- метою – добробут і економічна спроможність нації, кожного її члена;
- засобами досягнення – приватна власність, приватна ініціатива, економічна свобода в умовах ринку і конкуренції, створення рівних стартових можливостей і правових гарантій для всіх, надійна система соціального захисту для тих, хто ще чи вже не може цими можливостями скористатися, тощо;
- засобами регулювання – ринкові відносини, національно-захисна політика держави (цільові інвестиції, дотації, податки, мито тощо);
- критерієм оцінки – користь для нації.

Тут можна дискутувати про окремі конститутивні ознаки, про частковості, але безсумнівним є те, що тільки в координатах християнського і національного максималізму ми можемо шукати і знайдемо вирішення наших соціально-економічних проблем.

Поневолена нація – дуже вразливий соціальний організм, і здобуття незалежності та певних свобод ще не гарантує її майбутнього. Позбавлена структур самозахисту і відтворення (державних, політичних, економічних, військових, релігійних, освітніх, культурних тощо), вона постійно балансує на грані виживання, її представники і далі стають жертвами політичної

демагогії, асиміляції, деформації думки, моралі, духовності. Яскраво видно це, наприклад, на так званих змішаних сім'ях, де, за дуже і дуже рідким винятком, із дітей виростає будь-хто, тільки не українець, — навіть на рідній землі, не кажучи вже про чужину. На Заході, де українські емігранти мали можливість зберегти свою мову, Церкву і культуру, творити культурні й освітні осередки, плекати національну ідею і діяти в її ім'я, — вони збереглися, причому як високопатріотична частка української нації. На Сході, в республіках колишнього Союзу, де вони були позбавлені таких можливостей і де намагання зберегти свою національну ідентичність безапеляційно розцінювалося як зловорожий вияв українського буржуазного націоналізму, — українці швидко і масово денаціоналізувалися і русифікувалися. Найстрашніше, що найбільш масово — з тих же причин — винародовлення українців відбувалося в ріднім краю, "на нашій, не своїй землі".

З появою незалежної української держави повертаються до своєї нації її діти, яких третина — поза Україною. Але коли і чи всі повернуться — передусім духовно? І що робимо — кожен зокрема і всі разом — для цього? Мало кликати глухих і хвалити красу сліпцям: потрібно створювати вповні структуровану систему національного захисту, відтворення і розвитку — українську національну державу. Тільки так зробимо Україну вагомим фактором міжнародної політики й економіки, а її слова і дії на захист своїх дітей — значимими й ефективними.

Ми побіжно оглянули стан нашої нації. Метою цього короткого й неповного огляду було розвіяти заспокоєння й ілюзії та обґрунтувати потребу продовження національно-визвольної боротьби для створення

життєво необхідної української національної держави. При цьому відзначимо: для нас аксіомою є те, що нинішня "українська" держава – це ще далеко не держава української нації. Але такою ж аксіомою є й те, що існуючу державність та незалежність треба відстояти за всяку ціну, ідучи на всі необхідні особисті, групові й загальнонаціональні жертви: **Україна стала і мусить залишатися незалежною державою.**

Друкується за виданням Василь Іванишин "Нація. Державність. Націоналізм", ВФ "Відродження", Львів, 1992 р. Стор. 34-60.



АНАТОЛІЙ СВДЗИНСЬКИЙ

(1.03.1929)

СВІДЗИНСЬКИЙ АНАТОЛІЙ Вадимович народився 1 березня 1929 р. в м. Могилів-Подільський Вінницької області. Український фізик, культуролог, громадський діяч.

Автор великої кількості наукових праць з проблем фізики, культурології, націології, теорії релігії. Дійсний член Наукового Товариства імені Шевченка. Публікується в часописах "Розбудова держави", "Сучасність", "Універсум", "Українське слово" та ін.

З 1931 по 1939 р. батьки Свідзинського мешкали в Жмеринці, де Анатолій розпочав навчання в середній школі. На початку літа 1939 р. сім'я переїхала до Києва. У 1945 р. сім'я переїхала до Львова, в 1946 р. поступив у Львівський технологічний інститут будматеріалів. У перші два роки навчання в інституті Анатолій захопився фізикою та математикою і 15 січня 1949 року перевівся на 2 курс Львівського університету на фізико-математичний факультет. 1952 року Анатолій Свідзинський закінчує з відзнакою фізичне відділення фізико-математичного факультету і отримує рекомендацію до аспірантури.

Невдовзі після захисту кандидатської дисертації, на початку березня 1956 р., міністерство освіти скеровує Анатолія Свідзинського на роботу асистентом кафедри математичної (згодом — математичної і теоретичної) фізики Харківського політехнічного інституту. 1960 р. у Харкові створюється Фізико-технічний інститут низьких температур АН УРСР, куди Анатолій Свідзинський і переходить. У 1972 р. захищає докторську дисертацію з теорії надпровідності на тему "Струмові стани в просторово-неоднорідних надпровідних системах".

В 1975 р. переїхав до Сімферополя, де був прийнятий за конкурсом на роботу в Сімферопольський державний університет.

У 1993 році Анатолій Свідзинський, залишивши повністю сформований колектив кафедри теоретичної і математичної фізики в Сімферополі, на пропозицію віце-прем'єра уряду України переїжджає на Волинь з метою організації нового університету в Луцьку. Він стає першим ректором цього університету. Внаслідок погіршення здоров'я залишає посаду ректора у травні 1995 р. і віддається викладацькій і науковій роботі, розгортає формування волинської школи фізиків-теоретиків. Завідувач кафедри теоретичної фізики й астрономії Волинського державного університету (з 1995). Заступник голови Фондації О. Ольжича.

У травні 1993 р. на XII Великому Зборі ОУН обраний заступником Голови Проводу ОУН. В січні 1999 року був нагороджений Патріархом Філаретом орденом Архистратига Михаїла. 2001 року призначений головним редактором журналу "Розбудова держави".

Американський біографічний інститут включив ученого до числа 500 найвпливовіших осіб другої половини ХХ століття, а також визнав "Людиною року – 1995".

ЦЕ СКЛАДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ

II. НАЦІОНАЛІЗМ

Звичайно ця теза ніяк не доводиться: вона належить до тих тверджень, які запозичуються авторами один в одного доти, поки шляхом простого повторення не перетворяться у встановлений факт.

Фрідріх Хайєк

Перейдімо тепер до найбільш заплутаного питання – про націоналізм. Цілком очевидно, що заплутувано його значною мірою штучно і свідомо в інтересах збереження стану поневолення народів, утруднення їх національно-визвольної боротьби. Слово націоналізм навіть у серйозних роботах багато хто і досі вживає перш за все в емоційно-оцінному сенсі. Все це заважає зрозуміти явище, яке відіграло і відіграє чи не вирішальну роль в історії людства останніх двох-трьох століть.

Отже, слід розпочати з окреслення об'єму поняття націоналізм. Методологічні вимоги, яким має задовольняти означення будь-якого поняття, добре відомі, про них вже згадувалося побіжно у вступі. Очевидно, що обсяг поняття не може визначатися довільно, виходячи з суто суб'єктивних апріорних міркувань того чи іншого автора. Те, що всяке визначення має ґрунтуватися на пізнанні реальної дійсності, також цілком зрозуміло(1).

При визначенні поняття націоналізм слід з'ясувати, чи правочинно включати в його означення як органічну рису "проголошення національної нетерпимості, розпалення національної ворожнечі", як це роблять, наприклад, радянські словники. Звичайно, читач може заперечити, що радянський словник – абсолютно несерйозне джерело і тому означення, яке він подає, цілком тенденційне і підпорядковане завданням пропаганди, скерованої на збереження тоталітарної імперії. Це так, але ми бачили у вступі, що є й деякі автори, далекі від впливу радянської ідеології, які пов'язують націоналізм із ксенофобією. Звичайно, легко вказати й таких, які цього не роблять. Візьмімо, наприклад, Оксфордський тлумачний словник англійської мови, опрацьований А.Хорнбі [3]. Читаємо: націоналізм – 1) сильна відданість власній нації, патріотичні почуття, зусилля, принципи; 2) рух за політичну, економічну etc.(2) незалежність (в країні, підпорядкованій іншій). Це вже досить розумно, однак Хорнбі не мотивує, чому саме не слід пов'язувати націоналізм з ксенофобією. Крім того, залишається неясним співвідношення між поняттями націоналізм та патріотизм.

Оскільки в попередньому розділі даної статті ми вже з'ясували загальне поняття етносу і вже визначили на його основі поняття нації, наше завдання спрощується.

Вважаю доцільним дотримуватися такого визначення.

Націоналізм є думка, воля і дія нації, спрямовані на розбудову незалежної держави на своїй етнічній території.

Оскільки в першому розділі ми розвинули розуміння нації як етносу на вищому етапі своєї самоорганізації – етапі державотворення і вдосконалення держави, бачимо, що нація і націоналізм вже за означенням нероздільні, бо націоналізм є ідеологією(3), якщо завгодно – загальною програмою державотворення, нація є тою силою, яка цю програму здійснює.

У зв'язку з наведеним визначенням націоналізму слід зробити деякі коментарі стосовно поняття, які в ньому наявні.

Говорячи про **національну** державу, маємо на увазі дві обставини. Перша полягає в тому, що держава мусить забезпечувати життєві інтереси всіх верств і всіх станів, тобто **всієї нації**, а не переважно інтереси якихось привілейованих станів, не кажучи вже про явно злочинні намагання ліквідації окремих станів. Нагадую, що саме з цієї потреби протиставити вузькостановим інтересам інтереси загалу, всієї, як почали висловлюватися, нації і виникло саме поняття нації. З того часу, тобто з часу створення внаслідок буржуазних революцій перших держав сучасного типу, поняття нації стало охоплювати всі стани, верстви чи класи етносу, який ці держави створив, а самі держави отримали епітет національні.

Друга обставина, чи, скорше, застереження, пов'язана з тим фактом, що в багатьох країнах, особливо сучасних, немає строгої моноетнічності. Чи не заважає це створенню національної держави і якої саме нації?

Для більшості країн світу, а в Європі – переважної більшості, характерна наявність кількісно переважачого етносу в межах цих країн. Які б не були складні історичні обставини у минулому: завоювання, міграції, перемішування етносів, наявність спірних територій

поблизу етнічних кордонів тощо, ми добре розуміємо, що сучасна Польща заселена переважно поляками, Німеччина – німцями, Франція – французами, Україна – українцями і т.д. Домінуюча нація форму-валася, зростала, господарювала на своїй етнічній території, розвинула на ній домінуючу культуру, мову, дала назву своїй країні. Не має значення те, що, як у випадку англійців (та й багатьох інших), сучасний етнос виник на основі кількох різних, про що вже згадувалося, як не має значення те, що, скажімо, сучасні французи ще зберігають згадку про певні відмінності між, наприклад, бретонцями та провансальцями. Але в кожній з цих країн є національні меншини, які співіснують з основним етносом і, як правило, залучають себе до складу державної нації. Інакше кажучи, вони вживають слово нація не лише в етнічному, але й в державному сенсі, як зазначалося у попередньому розділі. Таке розширене тлумачення слова нація цілком припустиме і закон-номірне, воно впливає з практики міжетнічних відносин у сучасних цивілізованих країнах.

У зв'язку з цим хотів би навести приклад із власного досвіду. Кілька років тому мені довелося познайомитися з іноземцем, який подорожував Україною і активно намагався вивчати українську мову, культуру. Відре-комендувався він як француз, спілкувалися ж ми з ним переважно англійською, бо його українська була ще слабенька. На питання про причини його інтересу до України він відповів, що його батьки – вихідці з України. "То вони українці?" – спитав я. "Ні, поляки, бо, залишивши Україну, вони оселилися у Польщі", – відповів мій співрозмовник. "То пан є поляк" – спитав я. "Ні, француз, бо нині я проживаю у Франції і є її громадянином".

Дещо дивний характер цієї розмови був обумовлений тим, що мій "француз" визначав національну приналежність у державному, як водиться в Європі, а я – у етнічному сенсі. Читач розуміє, що етнічно він, як і його батьки, був українцем.

Таким чином, практика співжиття етнічних меншин з основною нацією показує, що у цивілізованих країнах відсутність моноетнічності не є перешкодою існуванню національної держави, більше того, ці етнічні меншини можуть злитися з основною нацією в справі державотворення, збереження держави і розвитку всієї країни, не втрачаючи своєї етнічної самобутності.

Існують, точніше, існували, державні утворення цілком іншого типу, які силою утримували в собі більшу чи меншу кількість країн, населених своїми етносами, не дозволяючи їм побудувати власну державність. Це імперії. Визначати і розглядати імперії як країни, звичайно, не можна. Останнім монстром такого роду був СРСР, соціалістичний спадкоємець Російської імперії. Імперії є політичними химерами і приречені на розпад [5].

Цілком іншим, але досить своєрідним утворенням є США, які створені переселенцями з різних країн. Поступово в цій країні, як і в Канаді, утвердилася політика національно-культурного плюралізму. Можливо, незважаючи на це, в США все ж таки сформується врешті-решт єдина нація.

Але той, хто хоче підігнати країни колишнього СРСР і стосунки між їх народами під американську модель, хоче неможливого. На відміну від США, СРСР не заселявся прибульцями з інших країн, а створювався внаслідок насильницького приєднання країн із своєю історією, усталеною культурою, сформованими державами,

країн з дуже різними фізико-географічними умовами, з різним рівнем і напрямом економічного розвитку тощо.

Нарешті, в обговорюваному означені маємо поняття етнічної території. Деяко з іншої точки зору проблема етнічної території виглядає як проблема корінного етносу на даній території. Дати формально строге означення корінного етносу неможливо з огляду на складний характер взаємодії етносів на даній території. Природа труднощів тут та сама, що й у випадку поняття самого етносу: кожна з об'єктивних ознак не є ані необхідною, ані достатньою. Вирішальний критерій знаходиться у суб'єктивній сфері. Для мене це стало ясно, коли після тривалих, але неплідних дискусій з істориками на цю тему я прочитав невеликий газетний допис, присвячений трагедії Аралу. В ньому говорилося, що через екологічну катастрофу більшість народів, що вже тривалий час населяли регіон Аралу, змушені були покинути його. Залишилися каракалпаки, які не мислять свого існування на іншій землі. Так з'ясувалося, що ставлення до території як до невіддільного від долі народу елементу його буття, тобто чинник **свідомості**, який переконливо виявився в екстремальній ситуації, є вирішальним для розуміння того, хто ж насправді є корінним народом.

І якби у когось були сумніви щодо того, чи є українці корінною нацією в Україні, то, мабуть, найпростіше було б вказати на поведінку людей, що через страшне лихо – Чорнобильську аварію – опинилися на території, яка стала вже непридатною для життя. Всупереч розпорядженню про евакуацію, багато хто з населення, особливо старі люди, поверталися в рідні домівки.

Недарма термін "корінний" відбиває найхарактернішу прикмету: глибоку вкоріненість народу в землю рідного краю.

Так само ясно, що кримськотатарський народ, який долає всі перешкоди і повертається до Криму після двох століть переслідувань, нищення і зрештою — тотального виселення, є корінною нацією Криму.

Застереження щодо розбудови незалежної національної держави *на своїй етнічній території*, яке маємо в означенні націоналізму, дуже суттєве. Воно відмежовує націоналізм від імперської ідеології. Нація, яка стала на шлях загарбання чужих етнічних територій і пригноблює інші народи, далеко відходить від ідеології націоналізму. І хоча деякі автори і в цих випадках говорять про націоналізм такої нації, хай наголошуючи, що йдеться про якісь екстремальні, спотворені його форми, з таким вживанням цього поняття погодитися неможливо. Це синкретизм думки, який формально виражається в нерозчленованості термінології і фактично веде до змішування об'єктивно різних явищ, нерозрізнення тих аспектів буття, які правильне мислення мусить розрізняти.

Потреба в такому розрізненні відчувалася давно, тому говорили про націоналізм нації гноблячої, який є відмінним від націоналізму нації пригнобленої. Але що таке націоналізм нації гноблячої? Вираз "гнобляча нація" вже містить в собі певне протиріччя, бо імперська політика, яку проводить немов би *вся* така нація, в дійсності проводиться лише деякою її частиною, а саме урядом і тими колами, які його підтримують у його загарбницьких і колоніальних намаганнях. Тобто проведення імперіалістичної політики неможливе без насильства над широкими верствами також самої

панівної нації, отже без розколу всього суспільства. Таким чином, імперська політика неможлива без протиставлення інтересів однієї частини нації, а саме її керівної верхівки, інтересам решти народу, який несе на собі тягар мілітарних витрат, податків на утримання колосального репресивного і бюрократичного апарату, що його вимагає імперія. За таких умов важко вживати саме слово нація щодо такого розколотого і zde-формованого суспільства.

Яскравим прикладом такої так званої "гноблячої нації" є російська. Створивши гігантську імперію, панівна верхівка Росії не тільки скалічила долю всіх загарбаних народів, але й прирекла на деградацію свій власний, російський народ. Зараз не торкаюсь складної проблеми відповідальності самого російського народу, який не знайшов у собі рішучості та сил скинути цю верхівку, а головне й досі не позбувся дурману імперського мислення [6].

Але хочу наголосити, що суб'єкт імперії вже не є, строго кажучи, нацією, бо через неминучий внутрішній розкол втрачається необхідна міра єдності. Що ж до імперської ідеології, то вона не є націоналізмом, бо відкидає ідею розбудови держави на своїй етнічній території, проголошує чи то під димовою завісою месіанства, чи то під гаслом здобуття життєвого простору для "вищої раси" політику територіальної експансії і поневолення чужих народів.

Звичайно, можна було б відкинути в наведеному вище означенні поняття націоналізм вимогу про побудову держави на своїй етнічній території і так визначити це поняття, щоб воно включало імперську ідеологію, расизм та шовінізм.

Я вважаю, що така операція якраз і означатиме синкретизм. Вона відкриває шлях до зловживання нерозвиненою, неоднозначною термінологією.

Виникає питання, як могло статися, що такої, по суті елементарної, помилки припустилися не лише політики, але й поважні європейські вчені, аналітики з великим досвідом роботи у сферах значно складніших? Можна навести не одне визначне ім'я. Але досить вказати знаменитого філософа Карла Поппера, який у своїй книзі "Відкрите суспільство і його вороги" [7], присвяченій головним чином критиці (на мій погляд дуже переконливій) тоталітарних ідеологій, в главі 12, розділі 111, а також у розлогіх примітках піддає критиці поняття нації, національної держави, принцип національного самовизначення(4).

Цей приклад, як і деякі приклади, наведені у вступі, показує, що джерело помилок не лише у несумлінності людей, але її у реаліях світової історії. В чому ж справа? Адже на перший погляд наведене означення таких підстав не дає. Насправді, хоч воно дійсно окреслює основний зміст поняття націоналізм, зміст, сказати б, інваріантний щодо різних можливих варіацій націоналістичних рухів, воно ще залишається доволі широким, аби припускати досить значні варіації цього поняття.

Справді, коли твердиться про необхідність творення національної держави, залишається досить широкий простір для розуміння того, **якою** має бути ця держава, якими методами вона будуватиметься. А вирішення цих питань значною мірою залежить від історичних умов, за яких розбудова держави відбувається.

Одна справа – створення національних держав Англії і Франції, не підкорених зовнішнім ворогом, що

давало змогу скерувати енергію державотворення на внутрішні проблеми, на поступову розбудову демократичних інститутів цих держав. Інша справа — об'єднання і визволення Італії.

Своїми шляхами процес формування національної держави йшов у роздрібленій Німеччині. В цій класичній країні філософів, вченість яких, за винятком хіба що Канта, була доволі туманною, де думка передувала дії, склалася ідеологія націоналізму в часи, коли передові країни Європи вже пішли далеко вперед у розбудові своїх держав. Звідси певний комплекс неповноцінності, пошук форм її компенсації на шляхах гіпертрофії понять "національного німецького духу", держави як абсолюту, що найповніше втілює цей дух. Така держава докорінно відрізнялася від ліберальних європейських держав своїм виразно авторитарним характером.

Я думаю, що ця німецька модель націоналізму і досі є основною, а може й єдиною знайомою Європі моделлю, і саме цим пояснюється негативне ставлення К. Поппера, М. Бердяєва, А. Швейцера і дуже багатьох інших інтелектуалів до націоналізму взагалі. Точніше, міркуючи про націоналізм взагалі, вони мають на думці саме цю німецьку модель. Що ж до націоналізму інших країн, скажімо, Нідерландів, які відзначаються особливо жорсткими умовами імміграції (що, на мій погляд, цілком природно), то вони його майже не помічають.

Ну, а що стосується українського націоналізму і всієї тривалої і безпрецедентно напруженої визвольної боротьби в Україні, то Захід примудрився так затишно влаштуватися у своєму стані "дрімотного нерозрізнення націй" на теренах загадкової для нього Росії, що навіть не помітив **найбільшого в світі акту геноциду** —

голодомору 1932–1933 років (саме в цей час США визнали СРСР), майже десятирічної героїчної боротьби УПА з **найбільшою мілітарною потугою** світу і лише зараз із здивуванням поглянув одним оком на Україну, яка, виявляється, не тільки існує, але ще й має ядерну зброю.

Звичайно, засліплення моделлю німецького націоналізму сталося не тільки тому, що ця модель теоретично найбільш розроблена. Основна причина полягає в тому, що у своєму історичному розвитку ця модель, як вважається, дала надто негативні результати. Кажу "як вважається" через те, що яку б роль при цьому не відігравала вищезгадана гіпертрофія понять національного духу, держави тощо, німецький націоналізм сам по собі не привів би до фашизму, якби не соціалістична ідея, що проклала до нього шлях. Цю нетривіальну (особливо для колишніх радянських громадян) обставину Поппер у згаданій книзі прояснює досить переконливо, як і Хайек у його творі "Дорога до рабства" [8]. До них і відсилаю читача.

Таким чином, ціла низка причин, що діяли в німецькій історії, призвели до поступового переродження німецького націоналізму і перетворення його в цілком відмінну від романтичної і шляхетної ідеї, якою він постав у працях Гердера, а саме – в еkleктичну суміш містики, расизму, соціалістичної демагогії і тому подібних покидьків людської думки. Як наслідок одержали тоталітарну систему, злочинність якої зміг перевершити хіба що сталінський соціалізм. До речі, останній використовував у національному питанні не націоналізм, а інтернаціоналізм. Таким чином, практика тоталітаризму ХХ століття примудрилася скомпрометувати в очах людства обидві протилежні між собою

ідеї в національному питанні. Гадаю, однак, що насправді співвідношення між ними не є повною протилежністю. Націоналізм виступає як передумова справжнього інтернаціоналізму, оскільки тільки ствердження національної незалежності, гідності, повноцінності веде до братерської єдності між народами світу.

Цілком ясно, чому ані логічно, ані фактично націоналізм сам по собі не веде до ворожнечі між націями, а навпаки, як ми бачимо нині на прикладі західноєвропейських держав, стимулює міжнаціональну співпрацю. Адже остання може розгортатися лише між самостійними державами, які вільно вирішують власні проблеми і вступають у взаємодію одна з одною як рівноправні партнери.

Не хочу сказати, що націоналізм ні в якому разі не може поєднуватися з міжнаціональною ворожнечею. Але для цього мають діяти серйозні додаткові чинники, які спричиняють конфлікт. Найдієвішим з них є залежність однієї країни від іншої, скажімо, залежність колоніального типу, а ще в гіршому варіанті — коли пануюча нація вдається до етноциду по відношенню до залежної. Досвід показує, що взаємини між народами колоній та метрополій мінялися на краще, коли колоніальна залежність скасовувалася і колишні колонії ставали вільними країнами.

Отже, зв'язок між націоналізмом і міжнаціональною ворожнечею не є і не може бути органічним.

Натомість імперська ідеологія завжди веде до національної ворожнечі, бо, поневолюючи інші народи, імперія не може не вдаватися до ідеологічної обробки людей, пропагує зверхність своєї нації, презирство до інших. Таким чином, визначаючи націоналізм як такий

світогляд, який органічно включає подібні риси, радянська соціалістична ідеологія малювала досить влучно власний портрет чи портрет фашизму, але аж ніяк не портрет націоналізму.

Незважаючи на все сказане, не можна легковажно ставитись до загрози переродження будь-якого державного устрою, на яких би розумних та шляхетних засадах він не будувався. Справа в тому, що навіть досить досконалі суспільні конструкції типу ліберальних, демократичних правових держав сучасного Заходу не застраховані від тенденції сповзання до тоталітаризму, якщо проти цього не ведеться ідейна боротьба. Те ж стосується і націоналізму і будь-якої іншої ідеології.

На філософському рівні ця загроза пояснюється спонтанним характером усілякої дезорганізації, яка, на відміну від процесів підвищення самоорганізації, не вимагає зусиль. На рівні ж суспільної свідомості спостерігається принадливість для нових поколінь "вічних спокус", таких як спокуса централізованого виробництва і розподілу — утопічна ідея, в якій вбачають торжество соціальної справедливості, спокуса безнаціональності, яка прямо протистоїть націоналізму, спокуса маніхейства, атеїзму тощо.

Загроза, яку несуть ці спокуси, посилюється, коли суспільство потрапляє у смугу труднощів. В такі часи масова свідомість уражена зневірою, традиційні цінності девальвуються в очах великої кількості людей. Тут і з'являються псевдопророки, які пропонують свої "прості" рецепти спасіння людства. Не дивно, що саме наприкінці I[-ої] світової війни внаслідок невдач на фронті, погіршення економічного стану, політичного банкрутства самодержавства, нечіткості програм соціального розвитку і невміння втілити їх в життя

розгублене населення Російської імперії повірило спокусливим гаслам більшовиків (а хто не вірив, тих винищували) і, прагнучи кращого життя, підтримало нездійсненну програму побудови соціалізму, що принесло злидні, терор і зрештою економічний та політичний крах всієї тоталітарної соціалістичної системи.

Внаслідок мілітарної поразки, на хвилі реваншистських настроїв прийшов до влади Гітлер. Навіть в Англії труднощі II [-ої] світової війни привели на певний час до влади соціалістів.

Принципове значення цитованих вище книг Хайека та Поппера полягає в ґрунтовному дослідженні ідейних витоків соціалізму його нищівній науковій критиці, а загалом – і інших форм тоталітаризму. На жаль, конструктивну роль націоналізму як потуги, що веде до національної самоорганізації людства, Попперу збагнути не вдалося. Поряд з причинами, які вже зазначалися, є ще одна цілком проста, але досить вагома: дослідник не міг на практиці, наочно пересвідчитися, до якого жакливого занепаду культури веде суспільство реалізація ідеї про денационалізацію людей. Це неправильно, що на шляху виведення спеціальної породи людей, а саме нової історичної спільноти – радянського народу – комуністична влада нічого не домоглася. Глобально ця шизофренічна ідея, як і весь соціалістичний експеримент, звичайно, була приречена на поразку. Але те, що ця влада встигла зробити, ми, люди, які не тільки були свідками, але й піддослідним матеріалом для кремлівських експериментаторів, бачимо досить ясно: культурне здичавіння (його визнає навіть Д. Ліхачов), розпад мовної свідомості (проти цієї загрози застерігав ще Йосип Мандельштам), руйнація здобутків матеріальної культури.

Я думаю, що досвід боротьби людства проти зазначених спокус слід врахувати всім, хто зараз в Україні будує нову незалежну державу, тобто за означенням є націоналістом незалежно від того, чи приєднався він до якоїсь з існуючих партій, чи ні.

Суть проблеми зараз полягає у правильній відповіді на центральне питання: яку державу ми повинні збудувати? Наявні розходження між різними течіями у націоналістичному русі обумовлені різними відповідями, які вони дають на це питання.

На мою думку, щоб застерегти себе від усіляких спокус, у тому числі від тоталітаризму у будь-якій формі, треба краще розібратися в структурі і функціях держави на сучасному стані розвитку людства. На жаль, саме на теренах Російської імперії, тим більш за доби СРСР, не розвинулося правильного розуміння того, що таке демократія, що являє собою правова держава (див. з цього приводу блискучу статтю Б. Кістяківського [9], хоча в зарубіжній літературі ця тема вивчалася надзвичайно інтенсивно [10, 11]. Особливо дезорієнтує людей характерне для російської ментальності амбівалентне ставлення до держави, у якому поєднується анархічне уявлення про державу як небажаний апарат насильства і туга за "сильною рукою", тобто за тим самим насильницьким тоталітарним державним апаратом.

Насправді держава — але певного типу! — є вельми цінним здобутком людської цивілізації. Йдеться про ліберальну державу сучасного західного зразка. За Фукуямою [4], така "держава ліберальна — оскільки існує на підставі згоди підданих". З точки зору християнства слід додати, що свобода є не тільки правом, але й обов'язком людини, оскільки людина

мусить виконати в цьому світі призначення, покладене на неї Богом [12].

Цей тип держави склався внаслідок тривалого розвитку і є закономірним результатом новітньої європейської промислової революції, стрімкого демографічного піднесення, розвитку і вдосконалення капіталістичного засобу виробництва з притаманною йому ринковою економікою. У всесвітньо відомому есе "Кінець історії?" Фукуяма під впливом різких успіхів країн, які побудували у себе цей тип держави, проголошує навіть з цього приводу кінець історії. Звичайно, це велике перебільшення; в одній зі своїх робіт [10] Хайек дає прискіпливо критичний розгляд деяких недоліків цієї державної моделі. Але фукуямівське твердження, якщо позбавити його зайвого захвату, принаймні в одному відношенні цілком слушне: людство не має зараз розумної альтернативи державі ліберального типу. Останнє твердження аж ніяк не слід сприймати лише як емоційне, воно має цілком раціональний зміст: історичний досвід переконливо свідчить, що держави іншого типу, а саме недемократичні, авторитарні чи тим більше тоталітарні, не витримують конкуренції з державами ліберальними, а історичне буття народів, які чіпляються за застарілий тип державності, стає зараз досить проблематичним.

Як підсумовує Ахієзер, "у великій суперечці, яку вели між собою традиційна і ліберальна цивілізації, остання здобула вирішальну перемогу". В чому ж корені цієї переваги ліберального суспільства?

Останні кілька століть людство живе у принципово нових умовах, що склалися внаслідок демографічного вибуху і надзвичайно різкого ускладнення самого механізму суспільних взаємин. Збереження на планеті

досягненої кількості людей неможливе без багатократного підвищення рівня виробництва, і навпаки, цей високий рівень стає передумовою ще більшого росту населення, а цей останній прискорює науково-технічний прогрес і відповідне зростання економічної потуги. Склалася ситуація, коли діє інтенсивний позитивний зворотний зв'язок, котрий триватиме, поки людство не перейде до нового стану стабільності під впливом негативних зворотних зв'язків, перші ознаки появи яких ми вже відчуваємо.

Не може бути ніяких сумнівів, що патріархальні, натуральні форми господарювання в цій ситуації абсолютно неможливі: їх збереження у відсталих країнах призводить до колосальної смертності через відсутність продовольства.

Передові країни знайшли вихід у безпрецедентному розвитку розподілу праці між людьми, спеціалізації виробничої діяльності окремої людини, що дозволило дуже ефективно підняти виробничі можливості кожної особи. Структура населення з точки зору форм зайнятості вкрай змінилася. Якщо на початку промислової революції сільське населення в країнах Європи сягало 80% (5), нині у розвинутих країнах кількість фермерів визначається всього кількома відсотками. В той же час один фермер у деяких країнах Європи годує до 120 чоловік! Але й кількість промислових робітників у старому сенсі (робітничий клас) не зросла, а впала. Величезна кількість вивільнених людей працює в сфері обслуговування (яку розуміємо дуже широко, наприклад, сюди відносимо потужну сферу інформатики), в науці, освіті, культурі, творить нову техніку і технологію. Інформація, теоретичне знання, вміння (ноу-хау) стали найсуттєвішими ресурсами суспільства.

Це визначає докорінну зміну ставлення до людини, яка є творцем і носієм цього найціннішого ресурсу. Інакше кажучи, таке суспільство не може не бути демократичним. По-друге, висока спеціалізація і розвиненість розподілу праці вимагає високоефективного механізму комунікацій як на рівні інтелектуальної, так і на рівні виробничої діяльності людей (втім, границя між одним і другим значною мірою стирається). Слід чітко розуміти, що ніякого іншого механізму, крім ринкового, людство для цієї мети не винайшло. Тільки через ринок люди, які не знають один одного, не вступають у безпосередній контакт, можуть координувати свої виробничі (та й не тільки виробничі) зусилля. Потреба у наявності ринку повністю виключає будь-яку форму соціалістичного устрою. Всі знають, що ринок є механізм автоматичної регуляції економіки: виробництва, розподілу, структури зайнятості, але тільки Хайек зрозумів інформаційне підґрунтя роботи ринкового механізму, встановив наявність у суспільстві так званого розсіяного знання, яке конденсується, накопичується, трансформується у зручні показники саме ринком (див. вже цитовані його роботи). Водночас, Хайек довів неможливість централізованого управління економікою, на що претендує соціалізм, а тим самим неспроможність останнього. Головна причина, якщо мати на увазі інформаційний аспект, – відсутність можливостей збору розсіяного знання.

Оскільки ринок можливий лише за наявності приватної власності і вільної особистої ініціативи, свобода людини з романтичного ідеалу стає життєвою потребою суспільства. Інакше кажучи, суспільство не може не бути ліберальним. Нарешті, держава не може бути інакшою, аніж правовою. Закони правової

держави за своєю суттю є не дозволами, а обмеженнями (як, до речі, і закони природи), вони визначають не те, що слід робити, а те, чого не можна робити. Закони універсальні, їх дія однакова по відношенню до будь-якого громадянина. Обмежуючи простір дії особи, вони в межах вільного простору залишають повну свободу дій. Все, що не заборонено, — дозволено.

Дуже важливою рисою правової держави, яка виникає внаслідок зазначеного характеру законів, є наявність ситуації передбачуваності. Дійсно, якщо закони чіткі, їх дія універсальна, тобто не залежить від осіб, які стежать за їх виконанням, а також від особи, яка підпадає під їх дію, обставини визначені заздалегідь, будь-який громадянин здатний передбачити реакцію держави, отже розумно планувати на цій основі свою власну. Натомість в тоталітарних системах дія законів постійно зводиться нанівець втручанням "сильних світу цього", довільно модифікується залежно від становища осіб в ієрархічній системі, безлічі конкретних обставин. Для прогнозування якоїсь більш-менш серйозної діяльності **немає** умов.

Суспільство, де вирішальну роль відіграє вільна ініціатива приватної особи, мусить організувати державу як правову.

Другою суттєвою рисою правової держави, очевидно, пов'язаною з першою, є те, що верховенство закону поширюється на всі сфери влади аж до парламенту включно. Це варто підкреслити, оскільки у нас депутати Верховної Ради поводять себе так, ніби їх законотворча діяльність нічим не обмежується. Але ніякий парламент не може творити закони, покладаючись лише на власний розсуд, керуючись лише власною волею. Його діяльність мусить бути підпорядкована Конституції і

нею обмежена. А приймати Конституцію повинен не парламент, а спеціальний орган, демократично обраний населенням країни.

При порушенні цих принципів виникає стан, близький до того, який маємо за сучасних недозрілих у правовому відношенні молодих демократій колишнього СРСР і який в західній літературі давно вивчили і визначили як парламентський тоталітаризм (див. Хайєк [10] і літературу, яку він цитує та коментує).

Вади недорозвиненої демократії, які ми спостерігаємо в нашій країні, спричинили у деякої частини населення певне розчарування демократами і демократією. Дехто навіть говорить, що демократична ідея себе вичерпала чи скомпрометувала. Не бажаючи когось образити, я хотів би сказати, що подібні висновки нагадують висновки мавпи, яка не вміє користуватися окулярами. Що таке демократія, у нас ще досить глибоко не розуміють. Більшість обмежується етимологічним тлумаченням: народовладдя. Але як його реалізувати? Адже приймати рішення все 52-мільйонне населення (як у сьогоднішній Україні) не може вже з технічних причин. Це могли робити невеличкі сільські громади, де всі знали один одного, але їх зростання до розмірів міських громад, таких, як у стародавньому Новгороді, робило вічовий механізм демократичного управління неспроможним.

Отже, ідея демократії має втілюватися у системі представницьких установ, які обираються народом шляхом вільних виборів на основі принципу рівних прав виборців. Тут ми одразу натрапляємо на труднощі. Чи є доцільним принцип егалітарності? Адже люди нерівні за розумовими здібностями, чеснотами та іншими якостями. Як побудувати вибори, щоб обрати

таких людей, які дійсно мають потрібні якості, ідеали, наміри? Як перевірити щирість передвиборних обіцянок? Оскільки одинокий кандидат має мало шансів на перемогу, треба довіритися партіям, які за ним стоять. Чи буде виконувати свою програму партія, чи не буде вона посилатися на те, що їй у цьому заважають інші партії? Чи не будуть депутати і партії скеровані у своїй діяльності потужними групами фінансистів, промисловців тощо, які домагатимуться реалізації власних групових інтересів? Як запобігти корупції всіх владних структур? Ці і подібні їм питання цілком слушні, а спроби задовільно розв'язати поставлені проблеми швидко переконують, що зробити це зовсім непросто. Нарешті, припустимо, ми вже маємо непоганий парламент, який сформував задовільний кабінет міністрів. Видані гарні закони, прийняті постанови. Хто буде втілювати їх у життя? Звичайно, це роблять не парламентарі і навіть не найвищі урядові особи, а маловідомі співробітники виконавчого апарату, безіменна, але могутня бюрократія, яка може дуже суттєво "скорегувати" ухвалені рішення. То чи не є демократична влада ілюзією або свідомим прикриттям звичайнісінької бюрократії?

Відомо, що такий скепсис був властивий багатьом критикам демократії, і слід визнати, що назвати його безпідставним аж ніяк не можна. Однак історія людства показала, що критикувати демократію легко, значно складніше виявляється знайти їй альтернативу.

Як дотепно зауважив Хайек, говорячи про західні демократії, "демократія присутня у нашому житті на правах першорядної, але неявної цінності; вона стала чимось на зразок санітарних заходів проти чуми: немає ніяких свідочств її ефективності, поки вона є, але якщо її усунути, наслідки будуть катастрофічні".

Відмова від демократії веде до диктатури, авторитарних або навіть тоталітарних форм правління. Це підтверджено величезним історичним досвідом. Отже, слід не скасовувати демократію, а вдосконалювати її, виправляючи притаманні їй вади. Результат не буде досконалим, але кращим з реально приступних.

Західна цивілізація протягом століть терпляче розробляла систему заходів, скерованих на вдосконалення демократії. Основним принципом став механізм розподілу влад: законодавчої, виконавчої і судової. В розвинених країнах цей механізм має філігранну будову і забезпечує високу міру збалансованості у діяльності владних структур. Важливого значення набула так звана четверта влада – преса, яка оперативно висвітлює найрізноманітніші, у тому числі, потаємні сторони суспільного життя. Разом з чіткою роботою судової влади це забезпечує швидку реакцію на різноманітні зловживання урядових осіб. Знову не тверджу, що стан, досягнений у цьому відношенні розвиненими країнами, є ідеальним, але він незрівнянно кращий, ніж будь-де на теренах колишнього СРСР.

Але найсуттєвішим є принципово вищий стан політичної та державної культури в розвинених країнах. Правлячі верстви мають надзвичайно високий рівень ділової кваліфікації, як правило, це вихованці елітарних шкіл, випускники престижних університетів. До їх послуг видатні бібліотеки, сучасна інформаційна техніка, ефективні засоби зв'язку. Між бюрократією Заходу і нашою є величезна різниця у вишкোলі. Взагалі наявність еліти, її життєва необхідність є чимось само собою зрозумілим у західному суспільстві, і цього ніхто не лякається. Завдяки розвиненій демократії ця еліта

не перетворюється на замкнену касту (хоч тенденції такі завжди є), а зберігає відкритість до всього суспільства і оновлюється завдяки контактам з величезним резервуаром — широкими верствами населення. Корекція роботи демократичних інституцій є, повторюю, результатом тривалого процесу розвитку, нерозривно і двосторонньо пов'язаного з вільною ринковою економікою, яка вимагає цілком певних форм державного устрою і їх підкріплює.

Ті представники української громадськості, які зараз говорять про своє розчарування демократією, виявляють слабодухість, нетерплячку, а водночас підривають ту основу, на якій наша державність може бути збудована. Альтернативи демократії, як вже було наголошено, немає, якщо, звичайно, ми не погоджуємося з перспективою зійти з світової арени, а можливо, і зникнути як нація.

Підсумовуючи, наважуся твердити, що український націоналізм має бути лише демократичним, ліберальним і правовим. Бо такі об'єктивні умови, за яких ми нині живемо у світі.

Інша справа — деякі конкретні особи, яких звичайно називають демократами і які часом — ніде правди діти — спокусилися владою, посадами, різними вигодами, втратили свій демократизм.

Тією чи іншою мірою це було до нас, буде й після нас. Обмежити такі явища можна не шляхом відмови від демократії, а навпаки — шляхом її вдосконалення. Для цього потрібна витримка, послідовність, твердість.

Демократія — це не тільки певні державні інституції, спосіб правління, спосіб прийняття рішень і спосіб зміни влади без кровопролиття, на основі законної процедури.

Демократія це також філософія суспільного життя, побудована на ідеї, що спосіб самоврядування, який потенційно забезпечує кожному громадянину можливість впливу на вирішення суспільних проблем, є більш ефективним, ніж той, за якого ця можливість забезпечена лише для певних груп, виокремлених з усього суспільства чи за походженням, чи за становою приналежністю, чи за політичними переконаннями.

Світогляд демократа визначається певними питомими рисами, з їх втратою людина вже перестає бути демократом. Так, дивно, коли людина називає себе демократом, але не визнає декларації прав людини. В Росії можна зустріти багато діячів, які вважають себе демократами, але не визнають права нації на самовизначення. Така самоназва нічим не виправдана, навіть якщо при цьому декларується захист прав людини. Бо, як вже наголошувалося, без застереження прав нації не можуть бути гарантовані права людини. Отже, слід розрізняти спекуляції довкола поняття демократії і справжній демократизм, який заснований на всій повноті, сказати б, кодексу честі демократа.

Я не ставив перед собою мету заглиблюватися в історію української націоналістичної думки. Але зовсім не торкнутися нашого минулого не можна. Бо читач напевне поцікавиться: а як же автор ставиться до Дмитра Донцова, Миколи Міхновського... Адже вони висловлювали дещо інші погляди...

Одразу відповім: ставлюся з великою повагою. Думаю, що ці наші духовні попередники зробили дуже багато, і без їхньої мужності, сили переконання, послідовності ми не мали б нинішньої незалежності, а що стан і міра цієї незалежності нас не може задовольнити, то це вже наша, а не їх провина.

Кожне покоління має свої завдання. І досить нерозумно звинувачувати предків за те, що вони не зробили абсолютно всього, в тому числі й того, що належить зробити нам. А також — не розуміли все саме так, як ми, тим більше, що і ми багато чого розуміємо неоднаково. Читати ж їх треба, як і все на світі, критично, але головною метою такого читання має бути прагнення навчитися у них того, що ми згубили. Вчитися ж є чому.

Головне полягає у розумінні націоналізму як потужної творчої сили, яка надихає націю на боротьбу за незалежність, на розбудову і закріплення держави.

У нас зараз багато говорять про пріоритет економічних проблем над усякими іншими. Заперечувати необхідність радикальних економічних реформ у наш час страшною матеріальної скрути, кризи, яка охопила всі галузі господарства, було б безглуздя. Але поставимо собі питання. Чим же пояснюється той факт, що економічні реформи проводяться мляво і нерішуче, втрачається необхідний темп, що криза дедалі поглиблюється? Чи лише об'єктивною складністю економічних проблем, чи тільки невмінням їх розв'язати?

Переконаний, що в підґрунті труднощів лежить недостатній рівень націоналістичної свідомості, яка тільки й здатна згуртувати всіх громадян України на активне державотворення у всіх його аспектах, в тому числі й економічному. Розпорошення зусиль демократичних партій, брак єдності націоналістичних організацій не дозволяє нації ефективно впливати на уряд і інші владні структури, робити всі необхідні кадрові зміни, вимагати не просто переліку тих чи інших заходів, а чітко розробленого сценарію, тобто науково обґрунтованої і впорядкованої у часі і просторі системи дій, кожна з яких була б ясно вмотивована і зрозуміла всьому народу.

Що заважає нам організувати найкращі сили економістів, юристів, політиків, аби за короткий час розробити такий сценарій? Тільки брак націоналістичної волі цього живого духу державотворення, тільки малоросійські побоювання, що ми своєю національною державою когось налякаємо: чи то Європу, чи то Росію. Якщо хочемо вижити, мусимо вчитися у наших попередників не гіршому, а кращому, а саме рішучості і завзяттю у своїх змаганнях.

Тут читач може поцікавитися. То автор приймає й усі ті "страшні" гасла, як, скажімо, "Україна для українців", "Україна понад усе?" Або міркування Донцова про національну еліту чи волонтаризм Юрія Бойка?

В зв'язку з цим перш за все зауважу: нас так багато лякали, що пора вже перестати лякатися. Пригадую, як року 1951 чиєсь надпильне око угледіло, що солом'яна мата, яка лежала собі при вході в один з корпусів Львівського університету, начебто має візерунок, що нагадує тризуб. Ото було переполоху!

Лякали невинним віршем В. Сосюри "Любіть Україну", бо "хоч він і не націоналістичний, але такий, що під ним міг би підписатися будь-який націоналіст". Хтось спитав: "Але ж під хрестоматійною думкою "Коні їдять овес та сіно" теж міг би підписатися націоналіст". Абсолютно серйозна відповідь була така: "Якщо скажете: "Радянські коні їдять колгоспне сіно та овес", то не підпишеться".

З огляду на таке насичене усілякими жахами минуле, я хотів би розібратися з останніми питаннями читача цілком спокійно. Дозволю собі зробити це у формі діалогу, який фактично мав місце.

- То Ви заперечуєте гасло "Україна для українців"?
- Так, заперечую.
- Ну, то заперечуйте швидше, прошу Вас!
- Яким чином? Я вже сказав.
- Ні. За законами логіки. Прошу побудувати заперечення цього гасла.

Після невдалої спроби, яка засвідчує погане знання логіки:

- Україна не для українців...
- Правильно. Але, пробачте, це вже якийсь безглуздя.
- Так, це вже занадто. Ні, правильне заперечення має бути "Україна не тільки для українців".

– Помиляєтесь. За законами логіки це є заперечення іншого твердження: "Україна тільки для українців". Але цього Міхновський не говорив.

– То що ж він мав на думці?

– Те, що має на увазі іспанець, коли говорить "Іспанія для іспанців", зрештою замість іспанця візьміть когось іншого. Твердиться, що на етнічних землях українців має будуватися українська незалежна держава, в якій, до речі, українці нададуть повні громадянські права всім національним меншостям, забезпечать їх культурні потреби.

– Конкретно?

– Щодо культурних потреб, то вже багато чого зроблено. Відкрито національні школи для угорців, поляків, румун, євреїв, інших меншин, а в Криму – для кримських татар. Буде так, як було у двадцяті роки, за часів українізації. Потім українізацію за вимогою Москви припинили і неукраїнські школи закрили. Я сам бачив стоси єврейських шкільних підручників, які стали непотрібними.

А щодо громадянських прав, то мабуть, Вам ясно, що Україна ніколи б не виселила кримських татар. Всі демократичні українські партії відстоюють вимогу надання татарам автономії. Отже, не дуже страшним виявилось гасло Міхновського?

— Але "Україна понад усе". Це мені нагадує...

— Будь-яка річ може комусь нагадати що завгодно. Згадайте шкільний анекдот про цеглу. Відміннику цегла нагадувала про будівництво комунізму, а закоханому двієчнику — його дівчину. Чому? Бо він, признатися, весь час про неї думає. До речі, для нього та дівчина — понад усе. Україна понад усе — це гасло справжніх її патріотів. Але вони нікому його не нав'язують.

— Оце й усе? І мені ніхто не скаже, що я поганий патріот, бо я, знаєте, понад усе люблю свій садочок, город...

— Не скаже. Крім екстремальної ситуації, коли доведеться захищати свою Батьківщину. Втім, може й Ви за таких обставин поширите свої патріотичні почуття з садочка на всю Україну.

Нехай читач дарує дещо неакадемічний стиль останньої сторінки, але мені справді важко писати серйозно про доволі очевидні речі.

З національною елітою все зрозуміло. Вона життєво потрібна. І кожному, хто слухає чи дивиться засідання Верховної Ради, повинно бути очевидно, що ми еліти ще не маємо, виховати її надзавдання нашого суспільства.

Волонтаризм... Більшість філософських вчень виникла через те, що автор брав якусь важливу ідею, закладав її в підґрунтя свого вчення, будував величну систему, але — перебільшував значення вихідної ідеї, надмірно екстраполював її. Так народжувалися раціоналізм, позитивізм,

операціоналізм, конвенціоналізм... Згодом вони піддавалися критиці, з'ясовувалася їх обмеженість. Те ж стосується і волюнтаризму. Але було б необачним відкидати всі ці вчення через те, що вони неуніверсальні. Кожне несе в собі якусь долю істини, правильно відбиває важливий аспект дійсності. В більш широкій системі (очевидно, синтетичній, а не еkleктичній) вони займатимуть певну нішу. Волюнтаристична складова ідеології націоналізму надзвичайно суттєва. Націоналізм кличе до дії, роботи – активної, наполегливої, а в наших умовах – дуже важкої. То чи можлива така дія без волі? Втім, дехто з колишніх "радянських людей" розуміє це слово у тому сенсі, у якому воно набуло широкої популярності після падіння Хрущова, і в такому вузькому значенні вживає його. Чим тут зарадити? Хай прочитають А. Шопенгауера "Світ як поля і уявлення". Має допомогти.

А ще є питання про кордони. Мабуть, дуже складне, бо тут і сам Карл Поппер щось не те говорить.

Країна є цілісністю, система, система відкрита. Повністю відкрита, абсолютно? То що ж утримує її як систему?

Якось у Харкові я чув лекцію біолога проф. Утевського. Лектор виступав перед молодими науковцями-небіологами, тож прагнув філософських узагальнень. Він сформулював дещо парадоксально за формою основні принципи функціонування живої клітини. Один з них, що має відношення до нашого питання, провіщав таке: "Спілкується, ізолюючись". Слід визнати, що лектор влучив у десятку. Дійсно, зробіть клітинну мембрану непроникною – клітина загине. Але ліквідуйте її цілком – клітина також загине. Клітинна мембрана (точніше – плазматична мембрана) – дуже

складне утворення, про неї можна розповідати багато. Прочитую лише одне речення з книги К. Віллі, В. Детьє "Біологія": "Мембрана затримує проникнення в клітину одних речовин і полегшує надходження інших". Насправді, функціонально схоже на кордон.

Ця подібність не випадкова. Складні самоорганзовані системи мають багато спільних рис поведінки, хоча за природою можуть бути різними. Тут проглядається універсалізм принципів самоорганізації.

Мембрана, кордон забезпечують одночасно і відкритість, і закритість системи. Співвідношення між тою і другою функцією має бути оптимальним. І, до речі, цей оптимум не є застиглим, він залежить від обставин. Отже, і країни будуть "спілкуватися, ізолюючись", як влучно сказав Утевський.

Однак існує ще й інший аспект проблеми кордонів, який дуже непокоїть Карла Поппера. Це їх умовність (конвенціональність). З цієї обставини Поппер виводить багато наслідків. Все розумування досить цікаве, бо ми маємо справу з видатним філософом. Отже, перепрошую за довгу цитату: "Громадянин — це, так би мовити, "природна" одиниця чи атом (хоч навіть в умовах громадянства є певний "конвенціональний" елемент). З другого боку, членами, або одиницями, або атомами нашого міжнародного порядку будуть держави. Однак держава в принципі не може бути таким самим "природним" елементом, як громадянин: **адже не існує природних границь держави**. Кордони держави міняються і можуть бути визначені тільки шляхом застосування принципу status quo(6), а оскільки цей принцип завжди вказує на деяку довільно обрану дату, то визначення кордонів держави — чисто конвенціональна процедура. Спроба відшукати деякі "природні" границі

держав і, відповідно, розглядати державу як "природний" елемент, призводить до принципу національної держави і до романтичних фікцій націоналізму, расизму та трибалізму. Однак цей принцип не є "природним", і думка про те, що існують такі природні одиниці, як нації, лінгвістичні чи расові групи, — чистісінька вигадка. Хоча б це ми повинні зрозуміти з історії: адже від початку часів люди неперервно перемішувалися, об'єднувалися і знову перемішувалися. Це не може припинитися, навіть якщо ми цього побажаємо.

Є й другий пункт, у якому аналогія між громадянським і міжнародним порядком не спрацьовує. Держава повинна захищати окремого громадянина, тобто елементи, атоми, але і міжнародна організація мусить кінцево захищати окремих представників людства, а не його елементи або атоми, тобто держави чи нації".

На мою думку, тут багато помилок. Перш, ніж їх розглядати, наведу заради натхнення уривок з передмови К. Поппера до першого видання його книги "Відкрите суспільство..."

"Коли в цій книзі я висловлюю різкі судження на адресу декого з найбільших інтелектуальних лідерів людства, то керує мною при цьому, як я сподіваюся, не прагнення применшити їх значення. Мій намір, скорше, випливає з переконання, що наша цивілізація зможе вижити, лише якщо ми відмовимося від звичного схиляння перед великими. Великі люди здатні на великі помилки..."

Мої заперечення з приводу великих помилок цієї великої людини у скороченому вигляді зводяться до таких пунктів.

1. Про те, що перемішування людей є лише один бік явища етногенезу, другий, значно нетривіальніший, є самоорганізація, яка веде до диференціації людства, розходження генотипів і мов, я вже писав у першому розділі. Тут лише додам посилання на цікаві дослідження великої групи американських вчених, які вже побудували дерево родоводу людства, починаючи з африканської праматері, що народилася 150-200 тисяч років тому. Їх цікавий результат полягає в тому, що генетичне розходження йде синхронно з мовним [13].

2. Також вже обговорювалися різні "кванти", чи "монади", чи, за термінологією Поппера, "атоми" антропосфери. Це структури або цілісності, що відповідають різним рівням самоорганізації, причому структура одного рівня стає елементом структури (цілісності) наступного. Назвати етнос, націю, державу природним елементом справді вже незручно, бо людина, хоч і вийшла з природи, вже певною мірою відділилася від неї. Структури ж антропосфери ще більш віддалені від природи у власному значенні цього слова. Але ж, звичайно, вони не є протиприродні! Зауважте, що в розділі про етногенез я всюди вживаю слово "світ", говорю про явища самоорганізації в нашому світі, а така термінологія охоплює процеси, які розгортаються над природою, наприклад, в ноосфері. Мова не є природний витвір, хоч і не штучний. Вона наслідок тривалого процесу самоорганізації. Але мова не є фікція!

3. З того факту, що кордони між державами є конвенціональні, аж ніяк не впливає фіктивність понять нація, національна держава. І не випадково у Поппера нема й натяку на якоесь доведення цього твердження. В нашому світі існують об'єкти, структури,

як природні, так і створені процесами самоорганізації вищих ієрархічних рівнів, які не мають виразно окреслених границь і для яких вводиться конвенціональна границя. На Землі є океан і континенти. Всім відомо, що вже хоча б через явище припливів границя між ними може бути встановлена лише конвенціонально. Чи впливає з цього, що поняття океану і континенту є фікцією? Але якщо навіть взяти острів в умовно стоячій воді – озері, то зовсім не просто обчислити довжину берегової лінії. Зараз усвідомлено, що берегова лінія є фрактал – об'єкт неодномірний, він має дробову розмірність.

А де границя Сонця? Звичайно, в підручниках астрономії наводиться величина радіуса Сонця (близько мільйона кілометрів), але це типово конвенціональна характеристика. Так звані спокійні протуберанці сягають висоти 40.000 кілометрів над "поверхнею" Сонця; ще більші відстані покриваються магнітним полем Сонця, а потоки заряджених частинок долітають до Землі, викликаючи полярні сяйва. Чи належить сонячна гравітація, електромагнітне поле до Сонця? Як відомо, радіус дії гравітаційних сил розумно вважати нескінченним. Якою моделлю Сонця чи якогось іншого об'єкту подібного типу користуватися, залежить від характеру проблеми. Але було б дивним проглотувати такі об'єкти фікцією через відсутність у них чітко окреслених границь.

Я беру Париж і Мюнхен. У згоді з усім людством, я вважаю, що Париж належить Франції, а Мюнхен – Німеччині. Обидві країни розташовані на природному об'єкті – земній кулі, але самі вони не є об'єктами природи, а наслідком етнокультурних та політичних процесів самоорганізації. Я пропоную не говорити зараз

про кордони: це поняття складніше, а виходити з такого засновку. Париж — у Франції, Мюнхен у Німеччині. Якщо Поппер відкидає цей засновок, розмова кінчається. Якщо ні, ми можемо знайти місто приблизно посередині між ними. Чие воно? Повторюючи процедуру, ми потрапимо на прикордонну смугу, якою будемо називати ту землю, де виникають труднощі в означенні приналежності. Ці труднощі й долаються угодою між державами, і це є конвенціональним актом. З конвенціональності кордонів між Німеччиною і Францією **не випливає нічого** стосовно приналежності Мюнхена до Німеччини чи Парижа до Франції. Це факти первинні, вихідні, так само як первинним є той факт, що якесь місце на земній кулі безсумнівно належить зараз до суходолу, а інше — до океану. І йдеться не лише про термінологію, а про щось більше — можливість розумно діяти, визнаючи ці факти. Скажімо, якщо комусь з палких прихильників погляду Поппера щодо фіктивності суходолу і океану з огляду на конвенціональність границі між ними запропонувати скерувати своє авто з берега в води океану або плигнути з десятиметрової вишки вниз головою не в воду, а на каміння десь на суходолі, чи погодиться він це зробити?

Існує багато аспектів людської поведінки, які впливають з фактичного визнання приналежності Парижа до Франції, а Мюнхена до Німеччини. І той, хто буде діяти, ігноруючи ці обставини, буде потрапляти в скрутне або в кумедне становище.

4. Фізики добре знають, що в їх науці є конвенціональні положення. Поза тим ця наука має інваріантний щодо зміни конвенцій зміст. До речі, твердження, що фізичні закони конвенціональні, критикував і К. Поппер [14]. Залишається незрозумілим, чому з факту наявності

конвенціональних елементів у соціальних структур він робить висновок про конвенціональність самих цих структур?

5. Незрозуміло, чому міжнародні організації, скажімо, ООН, покликані захищати лише права окремих осіб в країнах і не можуть і не повинні захищати самі країни? Та й фактично це не так, як відомо з практики.

Підґрунтям помилок Поппера в національному питанні є нерозуміння того, що етнос є реально існуюча цілісність, хоч вирішальна ознака, яка визначає прихильність до певного етносу, знаходиться в сфері духу. Я згоден з тим, що Гегель не спромігся пояснити, що таке національний дух, чим сприяв дискредитації цього поняття як містичного. Але те, що не вдалося Гегелю та й деяким іншим німецьким філософам, вдалося раціонально мислячим історикам французької школи "Аналів" Л. Февру, М. Блоку, Ж. Ле Гоффу та іншим. Запроваджене і розроблене ними поняття ментальності зараз є широко визнаним. Ментальність є суто **колективний ефект**, вона є ознакою саме цілісності (системи), а не поодинокого її елементу. Окрема людина – представник даного етносу може і не мати усіх ознак ментальності свого етносу як цілісності.

За Ароном Гуревичем ментальність – це "соціально-психологічні настанови, автоматизми і звички свідомості, засоби бачення світу, уявлення людей, що належать до тої чи іншої соціально-культурної спільноти [15]. Поняття ментальності корисне при дослідженні етносів, націй, а також більш широких спільнот, які А. Тойнбі називає цивілізаціями(7). Блискучий аналіз ментальності середньовічного Заходу дає Жак Ле Гофф [16].

Звичайно, ментальність не єдиний колективний ефект. Яскравим прикладом є мова. Жодна окрема людина не володіє *всією* мовою, нею володіє народ в цілому. І творить мову також весь народ, окремій же людині дуже важко внести у мову помітний внесок, навіть геніальні письменники скорше виконують в основному функцію відбору з вже створеного мовного матеріалу.

Обмежуй цими двома наведеними прикладами.

Соціальна філософія Поппера – це філософія індивідуалізму. Він вірить у те, що народ – сукупність індивідів і нічого більше. Їх єднання відбувається на основі домовленості, що визначається оптимальним узгодженням різних інтересів. Такий погляд обмежений. Разом з тим небезпечною є і філософія єдності, яка розчиняє в собі індивідуума. Вона легко веде до тоталітаризму. Вихід – у більш рафінованій концепції всеєдності типу викладеної Л. Карсавіним [1].

Думаю, що ідеї синергетики здатні кинути нове світло на ці проблеми.

Наприкінці кілька зауважень практичного характеру. В українському націоналістичному русі, як і у будь-якому іншому, звичайно, трапляються люди з ухилом до тоталітаризму, навіть до расизму і шовінізму. Як я намагався пояснити, такі погляди в сучасному світі не мають ані теоретичної бази, ані соціального ґрунту. Звідки ж вони виникають? З неподоланої в розумах таких людей ідеології соціалізму з усіма її ідейними атрибутами типу маніхейства, з ненавистю до "чужих". Цілком можливо, що суб'єктивно такі люди усвідомлюють себе супротивниками цієї ідеології. Але зло легко інфікує людину через підсвідомість. Отруєвана впродовж десятиліть духовна атмосфера проникла в

душі і мозок людей. Тому, хто вірив чи примушував себе вірити в насаджувані зверху фальшиві ідеали, насправді дуже важко повністю очиститися від цієї скверни. Це вимагає напруженої духовної роботи. Вона може бути полегшена, якщо ми скористаємося дуже важливим для нас, як і для всього людства, негативним досвідом Росії. Тоталітаризм, антидемократизм, несвобода, презирство і ненависть до інших народів через глибокі історичні, географічні та інші обставини міцно вкорінені в ментальність росіян. Крах імперії поставив Росію перед історичним вибором, і, на жаль, хід подій поки що не дає серйозних підстав вірити в те, що цей вибір буде правильним. Надто тяжка спадщина дісталася нинішньому поколінню, як і багатьом попереднім.

І якщо націонал-комуніст Микола Хвильовий хай запізно, але дуже глибоко усвідомив неминучість гасла "Геть від Москви", то тим більше підстав зробити це нам, збагаченим колосальним досвідом.

"Геть від Москви" — це заклик повернутися до власних давніх цінностей, як і заклик до традиційної для України у минулому орієнтації на Європу. Країни Східної Європи відносно легко відновлюють свою духовну єдність із Заходом. Нам тяжче, бо стаж життя в імперії у нас значно довший. Але Україна — географічний центр Європи, і це дає надію.

"Геть від Росії" — це не заклик до русофобії. Українській ментальності не властиве вороже ставлення до інших народів. Вона складалася під глибоким впливом християнства, а моральна максима апостола Івана: "А ще хто речет, яко люблю Бога, а брата свого ненавидит, ложь єсть" — була нагадана українському народові Тарасом Шевченком у його знаменитій поемі. Отже, гасло Хвильового зараз, як і в минулому, — лише

прояв інстинкту самозбереження. Вижити як нація ми зможемо тільки поставивши рішуче і послідовно крапку на нашому більш як трьохсотрічному примусовому співжитті. Бо за ці триста років ми ставали жертвами лінгвоциду, етноциду і нарешті інтенсивного винищення всього довкілля.

Перспективи стосунків України з Росією визначатимуться тим, чи зможе Росія порвати з імперським мисленням, не кажучи вже про соціалістичні марення. Якщо позбутися останніх зараз не дуже складно з огляду на очевидну неспроможність соціалізму в економічній сфері і наочний приклад добробуту у так званих капіталістичних країнах, то викорінення імперської ідеології – завдання значно важче.

Справа в тому, що шовінізм, імперські амбіції виховувалися владою не сім десятиліть, а кілька століть. Поки що лише окремі особи серед росіян звільнили свою свідомість від цього дурману.

Як це не видається декому парадоксальним, найбільш чітко неприйняття росіянами інших етносів висловив Ігор Шафаревич. Він писав: "Є типово російська вада у нашому ставленні до інших народів... – відсутність внутрішнього переконання у їх праві існувати саме у їх самотності". Цим пояснюється, до речі, чому, як вихваляються деякі ідеологи російського шовінізму, російський уряд легко надавав високі посади "інородцям". Не через "вселюдськість" чи "інтернаціоналізм" росіян, а за неодмінної умови повного зросійщення. Але якщо цього не відбувалося, якщо людина намагалася зберегти своє національне обличчя, не могло бути й мови про довіру, співробітництво, порозуміння. Більше того, будь-які прояви національної самотності і, перш за все, мова інших народів

жорстоко придушувалися. Немає нічого більш протиприродного у таких міжнаціональних відносинах.

Якщо людське спілкування взагалі є розкіш, то міжнаціональне спілкування — це вища насолода. Бачити в іншій людині справді іншу особистість, з іншим менталітетом, відмінним світосприйняттям, і приємно, і повчально. Важко навіть висловити, як хвилює подих іншої культури, за якою стоїть Час і Простір. Це збуджує і загострює власне бачення дійсності. Усвідомлення неоднаковості, різноманітності людей викликає почуття чогось потаємно прекрасного і водночас надзвичайно важливого для розуміння глибинної суті світу. І як збіднює себе той, хто вимагає тотожності, одноманітності!

Для тих, хто сприймає національні барви людства як гармонію, а не як дражливий дисонанс, уся національна проблема розв'язується просто.

Приймаймо світ таким, яким він є і має бути за волею Творця. Співчуваймо кожному найменшому етносу і кожній культурі, створюймо всі умови для їх розвитку, не виключаючи, звичайно, і державного.

Час засудити на рівні провідних міжнародних організацій не тільки расизм, але й шовінізм, імперську ідеологію, не тільки геноцид, але й етноцид, якими б "гарними" фразами про інтернаціоналізм він не прикривався.

Націоналізм у тому сенсі, як він був визначений на цих сторінках, має бути визнаний як законний рух етносів за своє самозбереження, розвиток, утвердження національної самобутності — цього дорогоцінного набутку людства.

Злочинно знищувати те, що створено у цьому світі волею до самоорганізації, яка кінцево є волею Бога.

Це однаково стосується як неповторних, невідновлюваних штучно форм буття у рослинному та тваринному світі, так і розмаїття форм у світі людини. І зникнення кожної мови з лиця Землі є такою ж трагедією, як і зникнення квітки або тварини. Бо цьому нема вороття, і не можна губити те, що не можеш відтворити.

Ці положення ясно свідчать про глибоку різницю позицій у ставленні до інших народів з боку українців та росіян. Наше завдання — зберегти основні засади нашого ставлення в новій ситуації, коли українці стали державною нацією. І якщо я говорю про необхідність врахування негативного досвіду Росії, то маю на увазі завдання критичного вивчення її історичного шляху, аби запобігти розвиткові тих настроїв і переконань серед українців, які могли сформуватися під впливом радянської ідеології.

Вважаю дуже шкідливою рисою національне самовихвалання, тим більше — претензії на виключність, месіанізм. Ніщо, мабуть, не заподіяло такої шкоди російському народові, як вперте, протягом століть, насаджування цих переконань. Критичний струмінь в російській культурі постійно приглушувався, а тих, хто насмілювався піддавати критичному аналізу історичний досвід Росії, або винищували, або оголошували божевільними. Отже, треба дбати, щоб подібні тенденції не розвинулися в Україні. Робімо спокійно свою справу і покладаймося на суд Божий. Зокрема, нам слід уважно і критично досліджувати свою реальну історію, а не перетлумачувати мало не всю давню історію Європи і доброї частини Азії як частину історії праукраїнців. Можливо, такі прагнення є наслідком тимчасової ейфорії і все це минеться із відродженням

серйозної науки. Але останні роки в наших журналах та газетах подається безліч легковажних матеріалів, які людину із здоровим глуздом можуть лише дратувати своєю необґрунтованістю та зарозумілістю.

Здатність до самокритики є одним з найнадійніших критеріїв морального здоров'я нації і абсолютно необхідною передумовою її нормального розвитку. А усвідомити нам є що. Наприклад, фатальну схильність до розбрату в найвирішальніші періоди історії. В ній, а не в багатьох інших факторах криється розгадка постійних невдач у здобутті державної незалежності України. І на нинішньому етапі розбудови держави стикаємося мало не щодня з розколами, суперечками і чварами. Здавалося б, проблема цілком елементарна. Люди різні і дотримуються, взагалі кажучи, різних поглядів на життя. Але деякі програмові цілі у них виявляються спільними. Отже, об'єднуватися можна і слід на ґрунті тих завдань, які є однаковими, саме тут можлива співпраця; все інше, де згоди немає, повинне просто ігноруватися, коли йдеться про досягнення спільної мети.

Є два способи полагодження розходжень. Перший полягає в тому, щоб придушити думку інакодумця, нав'язати йому свою. Таке рішення проблеми завжди спокушало людей простотою, але воно — псевдорішення; життя раз-у-раз спростовує його. Другий спосіб полягає у синтезі різних думок (синтезі, а не еклектичному поєднанні). Віднайдення синтезу є творчий акт, і як такий він вимагає інтелектуальної напруги, щоб створити, власне, нову думку, яка ввібрала б все розумне одної та іншої. Це вимагає культури, і, якщо завгодно, це і є культура, бо остання за своєю суттю є подолання зла творчістю. Звичайно, є

думки, які не можна синтезувати, якщо одна з них є чиста деструкція, але таке трапляється відносно рідко, до того ж, збагачені досвідом трагічного ХХ століття, ми основні деструктивні ідеї вже непогано розуміємо.

Якщо ж виникають різні погляди щодо шляхів досягнення мети, то слід вивчати можливість логічного поєднання їх замість того, щоб будувати логічний перетин. Все це тривіально, але для втілення зазначених принципів в життя знову ж потрібна глибока культура. Чи не допоможе тут детальне вивчення нашої історії під зазначеним кутом зору, широке висвітлення її уроків на всіх рівнях, включаючи і засоби масової інформації?

Однією з болючих проблем у практиці міжнаціональних відносин є антисемітизм. Незважаючи на вперті спроби пропаганди, як більшовицької, так і дореволюційної, сформувані в цілому світі переконання, ніби антисемітизм є мало не органічною рисою українців, я глибоко переконаний на основі широких життєвих спостережень, що це зовсім не так. Співчуття до тяжкої долі єврейського народу, переслідуваного різноманітними злочинними режимами, симпатія до його стійкості, вірності життєвим цінностям — ось справжня органічна риса українців. І я міг би додати — наявність відчуття певного здорового резонансу менталітетів обох народів, їх взаємодоповнювальності. З сумом доводиться констатувати, що під впливом більшовицького світосприйняття, з його маніхейством і пошуком ворога, деяка, хай невеличка, але, як водиться, галаслива купка українців через некультурність і наївність піддається на провокації чужих сил і зраджує традиції доброзичливого ставлення до євреїв. Моє переконання в цьому питанні формулюється

доволі просто: чим чорніша душа людини, тим більше в ній антисемітизму, і навпаки.

Відповідальність за долю інших народів, що проживають на теренах України, є обов'язком українців як державної нації. І ми повинні завжди бути на рівні цих завдань. Націоналістичний рух вже давно сформулював гасло: "Україна – спільне добро всіх її громадян". У вірності йому – запурука злагоди в Україні. Тільки розбудова держави на засадах високої моральності може стати гарантом її тривкості і міцності.

З цієї ж позиції треба підходити до розв'язання кримськотатарського питання, але на цю тему я висловився в інших публікаціях, до яких і відсилаю читача [17, 18].

Викладене розуміння національного питання становить теоретичну основу низки практичних заходів щодо побудови більш досконалої, ніж зараз, системи міжнародних інституцій, які сприяли б узгодженню інтересів і зусиль країн світу, гарантували б вільний розвиток національних культур, економік, а водночас забезпечували ефективно вирішення глобальних проблем людства. Ця важлива тема, однак, виходить за рамки пропонованої статті.

Примітки:

(1) Нагадаю фантастичний роман Веркора "Люди чи тварини?". В ньому описується ситуація, яка виникла внаслідок відкриття істот, проміжних між людьми та тваринами. В зв'язку з цим дуже гостро постало питання про наукові критерії, які дозволили б зрозуміти, що таке людина (Прим. автора).

(2) I так далі (лат.).

(3) Слово ідеологія вживається тут у сенсі, на якому наголосив Френсіс Фукуяма [4]. Вона "не зводиться до політичних доктрин, які ми з нею звично асоціюємо, але містить також релігію, культуру, моральні цінності, що лежать у підґрунті будь-якого суспільства" (Прим. автора)

(4) Так, наприклад, Поппер пише: "Ідеї Фіхте та Гегеля привели до принципу національної держави і національного самовизначення — реакційного принципу, у який, однак, щиро вірив навіть такий борець за відкрите суспільство, як Томаш Масарик, і який прийняв демократ Вудро Вільсон... Цей принцип вочевидь непридатний на нашій землі і особливо у Європі, де нації (тобто мовні групи) настільки тісно пов'язані одна з одною, що їх неможливо відділити". На мій погляд, тут є такі вади: а) перебільшується вплив філософських вчень на життя людей: національні держави склалися б і без творів Фіхте та Гегеля; це тим більш справедливо, що деякі з них виникли до написання цих творів, б) етнологам давно вже добре відомо, що нація не тотожна мовній групі, в) сторонній людині дійсно важко відділити нації, але цього не треба робити: вони чудово відділяють себе самі, г) абсолютно незрозуміло, що означає епітет реакційний щодо принципу, який є реалією, що визначила щонайменше розпад світової колоніальної системи (Прим. автора)

(5) Детальні дані щодо різних країн в різні часи можна знайти у Ф. Броделя [2] (том I). (Прим. автора)

(6) Існуюче становище (лат.).

(7) Поняття цивілізація вживається різними авторами неоднаково, Ф. Бродель протиставляє цивілізацію і культуру, але зовсім не в тому сенсі, як це робить О. Шпенглер; багато хто ототожнює цивілізацію і культуру. За А. Тойнбі, це клас споріднених культур, вища ієрархічна одиниця (Прим. автора).

Список літератури

1. Л. Карсавин. Государство и кризис демократии. Новый мир, N 1, 1991.

2. Fernard Braudel. Civilisation materielle, econoffiie et capitalizme XV-e – XVIII-e siecle, 1979.

3. A. Hornby. Oxford Advansed Dictionary of Current English, Oxford University. 1982

4. Ф. Фукуяма. Кінець історії? Вопросы философии. Ч. 3, 1990.

5. Г. Федотов. Судьба империи. Звезда. Ч. 3-4, 1992.

6. А. С. Ахиезер. Россия: критика исторического опыта. М, 1991.

7. K. Popper. The Open Society and its Enemies. London, 1980.

8. F. Hayek. The Roal to Serfdom. London, 1944.

9. Б. Кистяковский. В защиту права. У зб.: "Вехи", 1909.

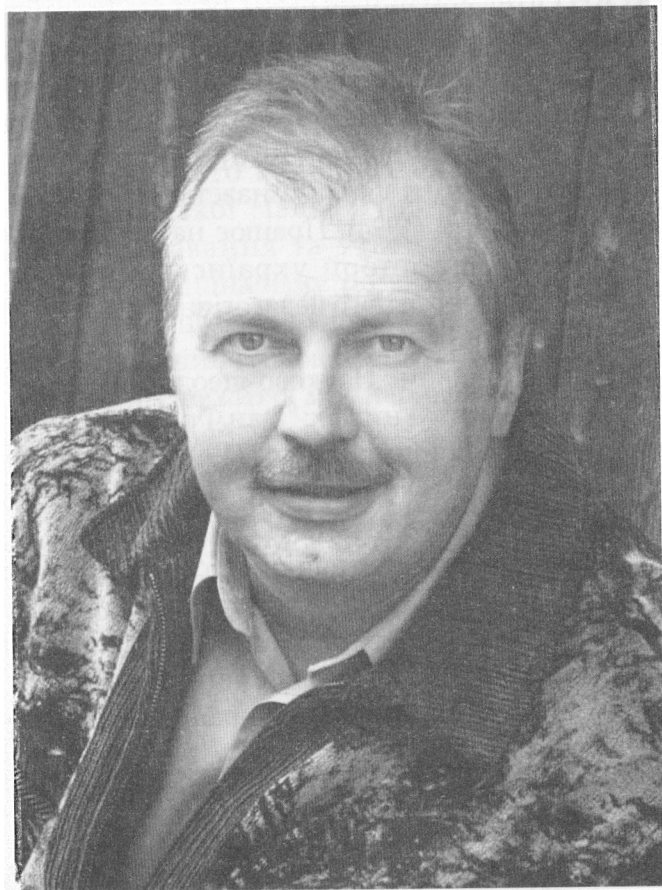
10. F. Hayek. The Political Order of a Free People. London, 1979.

11. F. Hayek. The Fatal Conceit. The Errors of Socialism. Univ. Chicago Press, 1988.

12. Стефан Вільканович. Десять заповідей демократії у християнському розумінні: Новый мир. Ч. 1, 1992

13. К. Каввали-Сфориа. В мире науки. 1992, Ч. 1
14. К. Popper. The Logic of Scientific Discovery. London, 1959.
15. А. Я. Гуревыч. Проблемы ментальности в современной историографии, у зб.: Всеобщая история. Дискуссии, новые подходы, вып. 1, "Наука", 1989.
16. Jacques Le Goff. La civilisation de l'occident medieval. Paris, 1977.
17. А. Свідзинський. Крим учора і сьогодні. А завтра? Сучасність. Ч. 10, 1992.
18. А. Свідзинський. Політична ситуація в Криму. Українське слово, Ч. 1, 1993.

Друкується за виданням А. Свідзинський "Це складне національне питання", Фундація ім. О. Ольжича, Київ, 1994 р. Стор. 31-67.



ОЛЕГ БАГАН

(9.02.1963)

БАГАН ОЛЕГ Романович (09.02.1963, м. Дрогобич) – публіцист, політолог, літературознавець, есеїст, видавець. Кандидат філологічних наук (2003). Закінчив філологічний факультет Дрогобицького державного педінституту ім. І.Франка (1986), аспірантуру при львівському Інституті українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України (1994). Працює на посаді доцента кафедри теорії та історії української літератури Дрогобицького державного педагогічного університету ім. І.Франка.

Засновник і керівник Науково-ідеологічного центру ім. Д.Донцова. Автор книжок: "Іван Франко і теперішнє становище нації. Збірник статей" (1991), "Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї" (1994), "Юрій Липа: людина і мислитель" (1994), "Лицарі духу. Українські письменники-націоналісти, вісниківці" (у співавторстві) (1996), "Українська Понтида. Геополітичні виміри сучасної України" (2002), "Ідея і чин Ярослава Стецька" (2008), "Від містики до політики. Постать Дмитра Донцова на тлі української політичної історії ХХ ст." (2009). Упорядник і редактор видань творів Д.Донцова, І.Франка, Ю.Клена, М.Зерова, В.Домбровського, М.Рудницького, І.Вільде, Н.Королевої, У.Самчука, З.Коссака. Редактор наукових збірників: "Церква. Нація. Культура. / Вип. 1. Іван Франко і питання релігії" (2004), "Український націоналізм: історія та ідеї" (2009), "Вісниківство: літературна традиція та ідеї" (2009).

При видавничій фірмі "Відродження" веде книжкові серії: "Cogito: навчальна класика", "Український модерн", "Вісниківська бібліотека", "Золота Франкіяна", "Постаті та ідеї".

СВІТОГЛЯДНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Ідея українського націоналізму зроджена самим буттям Української Нації, історичним і духовним процесом її ставання та утвердження. Ідеологія українського націоналізму розвинулася і постала як цілісна система понять і вартостей, які дають чітке і правильне розуміння головних питань існування світу, нації, людини, співжиття між народами і людьми.

Український націоналізм не є якоюсь надуманою, штучною теорією, принесеною "з чужого поля". Навпаки, йому притаманна глибока органічність, традиційність щодо основ буття Української Нації, її культури, самої психології народу. Визначальною ознакою українського націоналізму є його націозахисна всеохопна дія і функція. Тобто націоналізм завжди протиставлявся і поборював ті суспільно-політичні теорії і рухи, які у своїх засадах були розкладовими, деструктивними чи дезорієнтуючими щодо нормального і вільного життя Української Нації, а це: московський імперіалізм, комунізм, соціалізм, анархізм, космополітичний лібералізм.

Світоглядно український націоналізм виходить із засад глибокого християнізму, чим заперечує ідеї безбожницької в своїй суті матеріалістичної цивілізації. Йому властивий всебічний ідеалізм, тобто плекання всього Духового, ідеального в людині і суспільстві, утвердження їх в тому, що Дух панує над матерією, що лише в устремлінні до Високого, Шляхетного, Ідеального людина зможе знайти повне задоволення потреб

своєї душі. Націоналізм є запереченням всім формам матеріалізму, який часто маскується і завуальовується в барвні шати, як от: прагматизму, з його культом набутку; раціоналізму, з його перейнятістю "прогресом" і науковістю, що вихолощують духовність, "поезію буття" в людському існуванні; у ХІХ-ХХ ст. — різноманітним теоріям соціалізму, космополітичного лібералізму, що завершують собою шлях до царства Мамони, до царства матеріальних благ і вартостей, які тепер розуміються як заповітний ідеал.

Всім теоріям "модернізації", "перебудови" і бездумного експериментаторства в суспільній і культурній сферах націоналізм протиставляє традиціоналізм, що зроджений віковою мудрістю і глибинністю почувань людини, яка вміє переживати минуле і видобувати з нього натхнення і насагу для розуміння і творення майбутнього. З "Духу нашої давнини" виходить візія нашого Майбутнього. Бо ніщо в світі не було надійно збудоване на крихкому фундаменті щойно тепер придуманого. Все повинно мати міцні підвалини Традиції, Минулого.

"На грані двох світів" стоїть Україна. В основі її національної ідеї, її культури лежать ідеї й духовність європейської цивілізації. Ці наші національні ознаки — європейськість, окциденталізм — творять той незнищений фундамент, на якому стояла і стоїть, на якому утверджувалася й утверджуватиметься національна суть, національна відмінність Українця. Саме ці підстави нашої національної політики і культури роблять з України вирішальний, геополітичний чинник у протистоянні всієї вільної європейської цивілізації відвічному московсько-ординському імперіялізмові, що напірає зі Сходу.

У протилежність ідеалам буржуазно-раціоналістичної суспільної ідеології, що виховує "маленьку людину", людину-порошинку у вихорі індустріального прогресу, яка тільки "споживає" і ніколи не мислить себе Богоподібним створінням з безмежним поривом у життєвому чині і творчості до Вічного, націоналізм плекає ідеал Людини-Лицаря, Людини-Героя. Націоналізм прагне повернути українцям те героїчне світовідчуття, яке було притаманне їм у величні та войовничо-суворі часи Княжої Русі, Хмельниччини, Визвольних Змагань 1917-1920 рр. і зриву ОУН-УПА 30-50-х років. Повернути їм завзятість і відвагу воїнів Святослава і Володимира Великого, непохитну безстрашність Сагайдачного і Богуна, невгамовне завзяття і політичний військовий хист полк. Коновальця і генерала Чупринки-Шухевича. Не пристосування і компроміси, дріб'язковість і культ шлунку, а Розмах, Сила, Наполегливість і Воля. Не корисливість і "моя хата скраю", а Мудрість, Мужність, Шляхетність, якими двигить наша минувшина. Тільки плекання в суспільстві масового Героїзму, Високих Устремлінь, націлення його на Велику Мету, з глибоким усвідомленням свого Призначення в світі може збудити новий дух в Нації, зродити нову Епоху в її історії. У добу, коли проголошувалися і проголошуються різні космополітичні і розкладові теорії про "занепад", "клясову" розірваність і "технологічно-індустріальну" розчиненість Нації, український націоналізм завжди стояв і стоятиме на принципі незнищенности й безсмертності Ідеї Нації. Ця тверда переконаність виходить з розуміння, що Ідея ця є Богоданною.

Нація – це найвища, органічна форма буття людської спільноти. Єдність живих, мертвих і ненароджених

поколінь, пов'язаних спільністю походження, мови, історії, культури, території, традиції і спільними змаганнями здобути незалежність, спільною Волею утвердити свою самобутність поміж народами — ось що творить цю вічну категорію. Ця кровна і психологічна спорідненість несе в собі колосальну інтенцію оновлення, духовно-культурної творчості. І тільки в Нації знаходить своє повне і всебічне самовираження одиниця, людська індивідуальність. Поза межами Нації, національного така індивідуальність втрачає коріння органічної духовності.

Гарантом повноцінного, вільного і всебічного розвитку Нації є національна держава. Українська Соборна Суверенна Держава — це мета кожного націоналіста. Утвердження, піднесення і розбудова її — це його теперішнє постійне завдання.

У своїй боротьбі за Українську Державу націоналістичний рух завжди і виключно опирався на власні сили. Це визначальний принцип націоналізму. На відміну від інших суспільно-політичних рухів, які у своїх міжнародних доктринах покладають великі надії на, відповідно, "економічно-фінансову" кон'юнктуру допомогу і "клясову солідарність", націоналізм побоював і поборює таку політичну дезорієнтацію народу як фальшиву і шкідливу. Український націоналізм стверджував і стверджує, що тільки орієнтація на власні сили, тільки повністю самостійницька зовнішня політика може допровадити Україну до Свободи і до належного визнання у світовому співтоваристві.

Український націоналістичний рух завжди був і залишається рухом революційним. У найтяжчі періоди національного поневолення України він будив і поривав українство на визвольну революційну боротьбу проти

гнобителів. Націоналістичні ідеї були тим вічно буремним стимулом, що не давав занидіти народним устремлінням до волі. Революційний — це означає такий, що ставить за мету повне, а не часткове визволення і утвердження українського народу в усіх національних правах на своїй землі і у своїй державі. Революційний — це означає, що він ніколи не зупинявся перед переважаючою силою ворога-загарбника, а боровся з ним до кінця, не обмежуючись засобами цієї боротьби, аж до всенародного збройного повстання. Революційний — це означає такий, що прагне глобального і повного знищення всіх форм ворожого суспільно-політичного і духовного уярмлення Нації та утвердження в Українській Національній Державі всіх ідеалів і вартостей українства в політичній і культурній сферах.

Своїми визначальними рисами та ідеями, — плеканням героїзму в народі, романтики боротьби, релігійним патосом, революційною тактикою, спрямованою на всебічне визволення людини і спільноти, — націоналізм є колосальною і всеобіймаючою силою, яка активізує ціле українське суспільство. Він вносить в соціальне і духовне життя Нації особливу життєдайну енергію, той загальний життєвий оптимізм, активність і розмах, без яких неможливим є розбудувати справді велику і справді міцну державу. Без цих суспільно-духовних чинників неможливим є нове оздоровлення і піднесення Нації. Без них неможливими є розріст і сила нової української людини.

Завжди ворожі, московські імперські та космополітичні сили намагаються сфальсифікувати саме поняття націоналізму, підступно приписуючи йому в своїй пропаганді ознаки шовінізму, тобто ненависть до

інших народів, та імперіялізму, тобто агресивність стосовно інших народів. Націоналізм – це філософія буття Нації, її життя, розбудови, росту, тоді як шовінізм – це філософія поневолення і гноблення інших націй. В основі націоналізму – національна ідея, в основі шовінізму – великодержавно-імперський інтерес. Націоналізм починається з любові до свого, шовінізм – із ненависти до чужого. Мета націоналізму – свобода своєї нації, мета шовінізму – поневолення іншої. Націоналізм трактує інтернаціоналізм як міжнаціональні взаємини на засадах рівності націй, шовінізм перетворює інтернаціоналізм у засіб денационалізації народів і підпорядкування їх імперській чи великодержавницькій ідеї. Для націоналіста національні ознаки інших, їх святині, символи, традиції, тощо – об'єкт поваги і пошанування; для шовініста – це те, що потрібно негайно знищити, викоринити і замінити своїм. Націоналізм породжує подвижників і героїв; шовінізм – убивць, грабіжників, яничарів, холоїв. Націоналіст завжди бореться, щоб відстояти своє; шовініст – щоб загарбати чуже. Націоналізм зацікавлений у зростанні добробуту своїх громадян – це зміцнює національну державу; шовінізм зацікавлений у протилежному, бо ситих важче нацькувати на інші народи, а без цього послабиться диктат держави, розпадеться імперія. Природа і генеза цих понять – націоналізму і шовінізму – взаємопротилежні: вони витікають із зовсім відмінних засад та ідей, отже, й перетинатися ніколи не можуть.

Ідея українського націоналізму у завершенні була сформульована Тарасом Шевченком. Ідеал героїчного козацького чину, пристрасна оборона всього рідного, плекання державницької традиції, гартування національного

характеру в почуттях зятятости і витривалости, глибинний патос національної самобутности, піднесення та ідеалізація всього величного в нашій історії, могутній християнізм – ось ті вартості і заповіді, які він нам дав і на яких повинна виховуватися нова українська людина. Літературна спадщина Т. Шевченка виступає як неодмінне джерело і критерії українського націоналізму, пристосовані до конкретних умов та актуальних завдань національно-визвольних змагань українського народу.

На політичному відтинку найвизначнішим утверджувачем державної самостійности став Микола Міхновський – автор "Самостійної України", фундатор першої націоналістичної політичної організації з широкою програмою діяння – Револьюційної Української Партії (РУП). Саме йому належить заслуга чітко поставленої мети у змаганнях українства: самостійність, винесення українського руху з колії етнографічно-провінційних домагань на чіткі і протиставні шляхи національного визволення, із застосуванням усіх методів політичної боротьби, включаючи збройні. Саме він сформулював усі політичні ідеали і вимоги українства як Нації, не етнографічної групи.

Дмитро Донцов є творцем третьої основної ланки націоналістичної ідеї – її філософії. На гльобальному рівні осмислення ним були увиразнені такі визначальні і непорушні принципи як глибинний традиціоналізм і окциденталізм нашої визвольної політики, її державницька традиція, культ героїки і всенаціонального активізму, містики та ірраціоналізму, культ романтики і боротьби. Твори його дихають почуттям великої сили, розмаху, віри.

Д. Донцову належить цілісна концепція трактування і розуміння історії людства, її двигунів і першопричин. Одним з найважливіших висновків у ній є той, який пояснює успіхи, завоювання, піднесення якоїсь із націй в історії наявністю в ній згуртованої, вольової, героїчної, шляхетної касты "луччих людей". Ця ідея провідної верстви, духовної аристократії, верстви людей-лицарів, людей-творців історії і культури, лягла в основу націоналістичної концепції, за якою творилася у 20-30-ті роки Організація Українських Націоналістів. Люди – члени ОУН – це витязі Ідеї і Чину, безмежно віддані справі Нації, які у постійній і довічній боротьбі за національні ідеали бачать своє найвище щастя і мету. Вони не вагаються у виборі між життям і смертю, між ідеальним і матеріальною спокусою, між високим і приземленим. Чітко ділять світ на Добро і Зло. Моральна чистота і шляхетні устремління характеризують їх.

Організація Українських Націоналістів постала 1929 року на основі злиття кількох націоналістичних організацій і груп в Україні і на еміграції. Ця потужна і монолітна революційна сила українського народу була створена завдяки організаторському і провідницькому талантові полковника Євгена Коновальця. Своєю орденською суттю, чіткою націозахисною дією, безмежним поривом до визволення, ОУН стала надійним і вирішальним важелем у боротьбі за створення Української Соборної Самостійної Держави. Героїчний зрив ОУН-УПА 30-50-х років – цьому свідчення.

Великий спадкоємець і втілювач ідей українського націоналізму – Степан Бандера. Цей безкомпромісний борець за свободу Нації своїм чином увіковічив героїчну добу української історії. Як безстрашний

революціонер, ідеолог, політичний стратег і тактик, державний муж і духовний вождь лицарської генерації українського народу, він своїми діяннями й теоретичними накресленнями втілював і утвердив головні засади і принципи ідеології українського націоналізму. Тому сама суть націоналістичної ідеї, її чинність і практика тепер нерозривно пов'язані з цим ім'ям — Степан Бандера. Одним з найближчих побратимів С. Бандери, визначним теоретиком і практиком націоналізму був Ярослав Стецько. Своєю ідейною поставою у всі вирішальні моменти боротьби він загарантовував міцність і збереження революційного характеру ОУН. Особливо важливе значення мала праця й ідейна насага Я. Стецька в піднесенні і розбудові Антибольшевицького Б'юро Народів⁴⁰, коли ОУН переросла у вирішальну антиімперську силу в міжнародному масштабі.

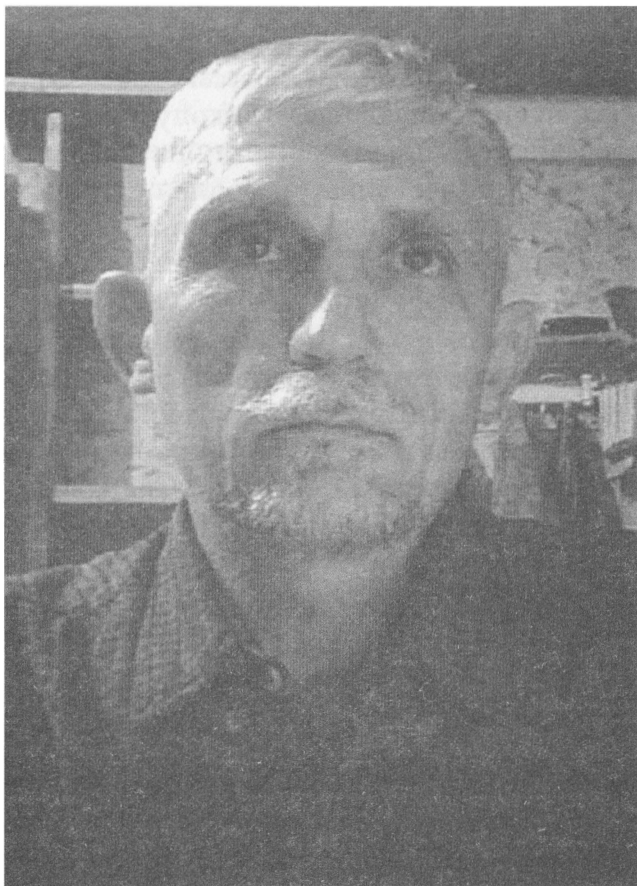
На теоретичному рівні великий вклад в розбудову ідеології українського націоналізму внесли Юліян Охримович, Степан Ленкавський і Юліян Вассиян, Микола Сціборський і Осип Дяків-Горновий, Зенон Коссак, Дмитро Мирон-Орлик та Петро Федун-Полтава. Їх спадщина — це той морально-ідейний заповіт, на якому повинно виховуватися нове покоління націоналістів.

Колосальним явищем в історії української духовності і культури стали художні твори та ідеї письменників, які були або безпосередніми учасниками націоналістичного руху, членами ОУН, або творили під визначальним впливом ідей українського націоналізму — Євгена Маланюка і Юрія Липи, Олега Ольжича і Олени Теліги, Леоніда Мосендза й Оксани Лятуринської, Уласа Самчука, Богдана Кравціва і

Володимира Яніва, Михайла Дяченка-Боеслава, Ярослава Мотала та інших.

Все це доводить, що націоналізм увійшов у дух і кров українського народу, що без його ідей і життєво-політичних постулатів неможливим є вільний і могутній розвиток Української Нації, вільний і могутній розвиток Української Людини.

Друкується за Олег Баган "Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму", // "Українські проблеми" ч. 3-4, Київ, 1995 р., Стор. 3-6.



ВОЛОДИМИР ЯВОРСЬКИЙ

(26.05.1953)

ЯВОРСЬКИЙ ВОЛОДИМИР Іванович народився 26 травня 1953 року у Львові. Перші п'ять років життя провів у містечку Пустомити Львівської області.

У Львові закінчив середню школу і в 1971 році вступив до Львівського університету на філологічний факультет, який через півтора року покинув через задушливу атмосферу тодішнього університетського життя.

З 1973 по 1975 рік служив у радянській армії у Підмосков'ї (м.Раменское). По завершенню військової служби знову повернувся до Львова. Тривалий час працював кочегаром у газових котельнях. З кінця вісімдесятих активно займався політичною діяльністю, був членом Української Гельсінської Спілки (пізніше Українська Республіканська Партія, з якої його виключили за радикалізм), потім членом партії "Державна самостійність України", в 1991–1992 роках редагував ідейно-політичний журнал "Напрямок", в якому проводив чітку лінію на державне унезаможнення України.

В 1992 році переїхав до Києва, де кілька років працював у міністерстві оборони (соціально-психологічне управління), вчителював у київських школах, був менеджером видавництва "А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га", журналу "Політика і культура", одночасно завершував філологічну освіту в Київському університеті ім. Т.Шевченка, одержавши диплом у 1998 році.

З 2000 по 2008 рік займався книготоргівлею, відкривши в Києві дві крамниці українськомовної книжки. У 2009 році, у зв'язку з погіршенням стану здоров'я, оформив невеличку пенсію з інвалідності і виїхав жити в село Євминку Чернігівської області.

Починаючи з 1990 року, опублікував у різних газетах та журналах багато статей суспільно-політичного характеру, видав теоретичну працю "Відлуння великої України. Сучасна концепція українського націоналізму" (1992). Крім того, ще у сімдесятих роках у Львові розпочав писати епопею "Напівсонні листи з Діамантової імперії та Королівства Північної Землі", глави якої з 1997 року у міру надходження матеріалів регулярно публікує журнал "Кур'єр Кривбасу".

НАЦІЯ, НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ, НАЦІОНАЛІЗМ*

Незважаючи на те, що про націю, національну ідею, націоналізм останніми роками вже чимало сказано, ці поняття залишаються для переважної більшості людей дуже туманними. Це спричинене насамперед тим, що політологи в Україні по-різному пояснюють згадані терміни. А відсутність єдиного погляду серед фахівців неминуче породжує нерозуміння і серед народу.

Спробуємо ж розібратися, що означають ці терміни.

Людина живе в світі предметів і явищ. І все, що її оточує, називається реальністю. Отже, світ постає перед нами у вигляді численних окремостей. Певна частина їх має назви, які відомі всім як слова. Цілком природно, що між словами і тими окремостями, які вони позначають, існує безпосередній зв'язок.

Однак постійна мінливість світу, ускладненість і багатоплановість предметів та явищ нерідко призводить до того, що зв'язок між деякими словами й окремостями переривається. Унаслідок цього виникає багато слів, за якими нема жодної реальності. Вони перетворюються у набір звуків. І якщо людина чує такі слова, вона не може зрозуміти, про що йдеться.

То ж чи стоїть якась реальність за словом нація? І чи взагалі існує в дійсності таке явище, як нація?

Так, існує. Бо нація, це не є щось вигадане. Вона таке саме реальне утворення світу, як, скажімо, ріка, ліс чи ключ журавлів. Так само, як і всі інші явища, вона наділена специфічними властивостями і має свої внутрішні закони розвитку.

Нація — це спільнота людей, яка споріднена єдиним типом психічних реакцій на певні ситуації і яка має низку зовнішніх, тільки їй притаманних ознак, таких, як мова, культурні, релігійні, наукові й інші традиції, а також деякі особливості фізичної будови кожного представника. До цього ще можна додати низку інших моментів, наприклад, спільність території.

Стрижнем нації є її дух. Для всякого дослідника завжди було великою проблемою пояснити значення цього слова, проте у світі є окремі явища, яким дуже важко дати словесне визначення. І справді, як пояснити, що таке національний дух? Він не має обрисів, його неможливо виміряти. Але дія його відчутна у всьому. Він як невидима сила присутній у кожному порухові національного організму, без нього неможливе саме існування цього організму.

Дух нації проявляється як неусвідомлена воля мільйонів сердець до чогось, прагнення рухатися за власними орієнтирами. Його можна відчувати як непереборну жагу свободи, як нетерпимість до наслідування, до спроб іти чужими стежками, до намагання жити за чужими мірками. Дух нації є тою потугою, яка тримає націю, не дає їй втратити своє обличчя. Всі самобутні зовнішні вияви нації, її оригінальні особливості, все те, що вирізняє націю серед інших націй, є результатом дії національного духу. І саме завдяки йому все засвоєне нацією ззовні набирає національного забарвлення. Це і дає підстави твердити, що нічого не існує поза націями і ніщо не може бути позбавлене національної основи. А тому не може існувати, скажімо, просто християнство чи просто комунізм, а завжди є християнство українське, польське, іспанське, комунізм російський, китайський чи італійський, і це стосується будь-якої іншої універсальної ідеології.

Отже, нації є реальним явищем, з могутнім впливом якого на навколишню дійсність неможливо не рахуватися. Однак нації як живе явище не є однакові, вони відрізняються одна від одної не тільки глибинними властивостями духу, а й рівнем розвитку, зокрема рівнем самоусвідомлення їх членів. Це і змушує багатьох дослідників говорити, що не всі внутрішньо споріднені людські спільноти є націями, що чимало з них доцільно називати народностями або етносами. У зв'язку з цим нація розглядається як утворення вищого порядку. Однак у будь-якому випадку і нація, і етнос, і народність має свій самобутній дух. Різниця полягає тільки у силі яскравості його зовнішнього вияву.

А тепер розглянемо, що таке національна ідея. Поняття національної ідеї безпосередньо стосується проблеми утвердження нації, тобто прагнення національної спільноти перейти на вищий щабель свого розвитку. Особливо актуальною національна ідея є для нації, яка зазнавала тривалого гноблення. Саме в такому стані перебуває нині українська нація. Чужинецький тиск, який витримували українці впродовж століть, великою мірою і визначив зміст української національної ідеї. У чому ж полягають основні риси української національної ідеї? Якщо сказати коротко, то це мрія про вихід українців на світовий рівень у політичній, економічній і культурній сферах.

У політичній сфері українці мають остаточно утвердити українську державу, зробити українське суспільство внутрішньо монолітним, з великим запасом стійкості. Інакше кажучи, вся маса населення України повинна бути політично згуртована й ототожнювати себе з Україною, а не з якоюсь іншою державою, наприклад, з Росією. Україна також повинна стати

потужною у військовому розумінні, проводити незалежну політику і серйозно впливати на загальну ситуацію в Європі.

Щоб досягти цього, Україна насамперед має вирватися з ідейно-духовної та економічної залежності від Росії. Адже незалежнення від Москви є необхідною умовою для самостійного розвитку української нації. І причина, яка стримує розвиток українців, полягає в одному — у згубній звичці наслідувати російські зразки. Ця звичка є результатом понад трьохсотлітнього російського поневолення України. А тому, щоб навчитися діяти самостійно, українці мусять позбутися об'єкта свого традиційного наслідування — Росії. Образно кажучи, щоб українці навчилися ходити, їм необхідно вибити з рук російські милиці.

Розрив із Росією має бути широким і невідворотним. Здійснювати його треба неухильно всіма засобами, в тому числі й адміністративними. Головні зусилля повинні спрямовуватися на виведення України з-під російського інформаційного впливу і досягнення абсолютного домінування української національно-патріотичної ідеології в інформаційному просторі держави.

В економічному плані Україна має стати процвітаючою державою, її економіка повинна бути міцною, незалежною від впливів ззовні. Досконалі технології, високий рівень виробництва, значні досягнення українських вчених і соціальна забезпеченість суспільства — все це має зробити Україну надзвичайно привабливою країною в Європі та світі.

Шлях до економічного розквіту, знову ж таки, лежить у тому самому — в духовному переродженні української нації, в повному усамостійненні українців, у

відмові від наслідування. Економічне незалежнення від Росії є обов'язковою умовою для цього.

Якщо говорити про економічний устрій, то економіка України має бути вільноринковою і базуватися на приватній власності. Вся власність у державі повинна належати насамперед українцям, себто громадянам, які ототожнюють себе з Україною. Українці повинні економічно домінувати в Україні.

Щодо сфери культури, то вона охоплює дуже багато аспектів. Загально Україна має бути повністю дерусифікована. На всій території держави має абсолютно домінувати українська мова. Радіо, телебачення, преса мають бути україномовними, те саме стосується і видання книг. Кінофільми, концерти, спортивні змагання повинні йти українською мовою. Наука, військо, торгівля та всі інші ділянки суспільного життя також повинні бути україномовними.

Населення України має розвиватися на традиціях українського мистецтва, літератури, музики, театру, філософії, науки, військової справи, релігії тощо. Це означає, що суспільне життя має бути українським не тільки за формою, а й за змістом.

Звичайно, що досягнення масштабної дерусифікації України, витіснення російської культури з українського культурного поля неможливе без наполегливої боротьби зі всіма проявами російства.

Основою для досягнення успіху в цій боротьбі є, безсумнівно, культурна ізоляція Росії. Це, з одного боку, стимулюватиме багатьох українців до самостійної творчої праці, поверне для роботи на рідному ґрунті тисячі осіб, втягнених у російську орбіту, з іншого боку, позбавить зрусифікований елемент живильного джерела й обезсилить його.

Таким чином, розрив із Москвою у культурній сфері принесе українській нації позитивні результати. Адже коли прийняти, що українці, так би мовити, "інфіковані" російством і воно є головною причиною української "хвороби несамостійності", то першим кроком лікування має бути негайна ізоляція України від джерела інфекції.

А зараз спробуємо з'ясувати, що таке націоналізм. Уже сам термін наводить на думку, що головним у понятті націоналізму є нація. Однак націоналізм — це не просто поняття, це суспільна ідеологія, себто виразна система поглядів із своєю ієрархією цінностей. Найвищою цінністю в ідеології націоналізму є нація. Згідно з цією ідеологією, все в світі має бути підпорядковане інтересам нації. Критерієм оцінки добра і зла, визначення друзів і ворогів, правильних і неправильних рішень націоналістична ідеологія вважає лише одне — корисне це чи шкідливе для нації.

Націоналізм відрізняється від інших ідеологій тим, що він базується на конкретному живому явищі — нації. У націоналізмі немає нічого надуманого. Він найтіснішим чином пов'язаний із життям. Націоналістична ідеологія, по суті, є інтелектуальним оформленням духу нації. В основі націоналізму лежать природні інстинкти національної спільноти, серед яких найголовнішими є: жага життя, жага свободи, відданість самобутньому шляхові, недовіра до чужого, прагнення розросту та ін.

Жага нації до життя не піддається жодним інтелектуальним поясненням і не може бути обґрунтована логічно. Неможливо доказати цінність тої чи іншої нації. Внутрішнє бажання жити є єдиним аргументом для будь-якої нації, щоб вона боролася за своє існування.

Жага свободи проявляється в тому, що нація прагне жити згідно зі своїми внутрішніми поривами, йти за голосом свого духу, а не підпорядковуватися потребам іншої нації. Прагнення нації жити вільно викликане тим, що в умовах поневолення, коли національна спільнота примушена рухатися чужими стежками, відбувається руйнування її єства. Таким чином відсутність свободи несе для нації загрозу смерті. Ось чому поневолені нації так уперто змагаються за свою свободу.

Самобутність життєвого шляху нації теж не може бути пояснена. Це даність. Нація є живим організмом, збірною живою істотою. А всі живі істоти мають свій шлях. У кожній є душа, яка веде істоту, куди сама знає. Ніхто не може знати її дороги. Однак всякі спроби вказувати душі, як їй рухатися, закінчуються невдачами. Істоту-націю можна вбити, але змусити її дух прийняти чужі шляхи неможливо. Цим і викликана відданість нації своєму самобутньому шляхові.

Недовіра нації до чужого діє як інстинкт самозбереження. Адже нації не є ізольовані одна від одної. Між ними відбувається взаємний вплив. Нації постійно впливають одна на одну. Цей вплив проявляється у формі взаємного проникнення. На межі відбувається навіть змішування окремих національних одиниць. Таке змішування не є шкідливим доти, поки воно відбувається на межовій смузі. Коли ж воно переходить за смугу і поширюється в надрах національного організму, то виникає загроза асиміляції нації. Саме для захисту від асиміляції і існує інстинкт недовіри до чужого. Завдяки йому представники різних націй почувають психологічний дискомфорт при спілкуванні між собою. Внутрішні й зовнішні властивості, які ділять нації на окремі людські спільноти, служать надійним

бар'єром проти змішування людей різних національностей. Чуже завжди відштовхує, притягує завжди подібне. Треба також зазначити, що інстинкт недовіри до чужого найсильніше діє в ядрі нації, а на периферії і особливо в межовій смузі він ослаблений.

Прагнення розросту притаманне кожній нації і пов'язане з тим, що розвиток національної спільноти обов'язково веде до поширення її впливу на сусідні нації. Розріст нації є експансією назовні. І немає значення, у якій формі (культурно-мистецькій, науковій, релігійній, економічній чи мілітарній) ця експансія відбувається. Головне, що якась одна нація проникає в середовище іншої нації.

Прагнення розросту для нації абсолютно необхідне. Інший напрям руху означає лише занепад, деградацію. Отже, нація може рухатися або до розросту, або до занепаду. Перше означає поширення впливу певної нації на інші нації, а друге навпаки – проникнення інших націй у її середовище. Слабке прагнення розросту означає, що нація перебуває в стані занепаду. Український націоналізм повною мірою відображає всі головні ознаки націоналістичної ідеології, подані вище. Однак сучасне становище української нації накладає на ідеологію українського націоналізму деякі специфічні риси. Одна з них, наприклад, пов'язана з тим, що в значній масі українців, особливо на Сході і Півдні України, дуже ослаблене почуття національної самоідентифікації. Чимало людей в Україні сьогодні частково себе отожднюють з Росією, не відчуючи достатньо глибоко, що є ми – українці і є вони – росіяни. У зв'язку з цим українська націоналістична ідеологія покликана спрямувати великі зусилля нації на розчленування штучної психологічної єдності "українці-росіяни".

Практично це означає домогтися максимального посилення в українцях інстинкту недовіри до чужого, себто в свідомості народу має закріпитися стійкий образ Росії як чужого. Для реалізації цього націоналісти передбачають ведення масштабної пропаганди, зокрема використовуючи історичні факти, з показом усього зла, яке чинили росіяни українцям. Така "русофобська" налаштованість українського націоналізму є абсолютно виправдана.

Ще однією специфічною рисою українського націоналізму є його спрямованість на плекання сили, виховання в українцях віри в себе, віри у велике покликання України. Це пов'язане з тим, що в результаті тривалого поневолення певна частина українського народу зневірилася, у багатьох людей стали проявлятися ознаки ослабленості волі. Ці негативні прояви психіки деякої частини сучасних українців стоять на перешкоді утвердження української нації, ослаблюють силу суспільної дії на досягнення великих національних завдань.

Ідеологія українського націоналізму наполегливо орієнтує людей на боротьбу, на переборення труднощів, на принциповість і безкомпромісність у взаєминах, на неприпустимість боягузтва, втечі від бою в принципових питаннях, бо все це формує твердість характеру, виховує в людях силу волі.

Варто зазначити, що наголос на важливості сили служить для деякого підставою звинувачувати прихильників націоналізму у пропаганді культу "кулака", звеличенні грубого насильства, в антидемократизмі, тоталітаризмі тощо. Ці звинувачення здебільшого викликані звичайним нерозумінням тої колосальної ваги, яку має для української нації плекання сили,

нерозумінням, зрештою, того що сила є основою всякої дії, всякого успіху, і що без неї нічого великого звершити неможливо.

Підсумовуючи наш аналіз, ще раз коротко нагадаємо суть термінів нація, національна ідея і націоналізм.

Отже, нація – це реальне явище, органічна людська спільнота, наділена власним духом і специфічними зовнішніми властивостями. Національна ідея – це мрія про політичне, економічне та культурне утвердження нації. Націоналізм – це ідеологія, яка відображає дух нації і найвищою цінністю якої є нація. Націоналізм покликаний реалізувати національну ідею.

**Доповідь, виголошена на науково-теоретичній конференції «Націоналізм: традиція, сучасність, перспективи», організованій Товариством української студіюючої молоді імені Миколи Міхновського в Києві 27 квітня 1996 року. (Прим. упорядника).*

Друкується за Володимир Яворський "Нація, національна ідея, націоналізм", // "Державність" № 1-2 (21-22), 2000 рік. Стор. 12-15.

ПРИМІТКИ

1. Йдеться про євангельську притчу, в якій господар, вирушаючи в мандрівку, роздав трьом своїм рабам 5, 2 та 1 талант (тогочасні грошова одиниця). Перші два раби у час відсутності господаря скористалися грошима і подвоїли свої частки. Третій, боячись втратити гроші, закопав їх. Сенс притчі в тому, що кожен повинен розумно користуватися здібностями, якими наділив його Бог.

2. "Татарські люди" – історична назва населення частини Поділля та Волині, які після татарських походів середини XIII ст. вийшли з-під влади князів та безпосередньо підлягали татарській адміністрації.

3. *Bellua sine capite* (Бестія без голови) – латинський вираз, застосований у відношенні до українців Адамом Киселем у середині XVII ст. Причиною такої характеристики була, за версією А. Кисіля, надзвичайно бурхлива та стихійно неконтрольована вдача українського населення, в тому числі козацтва, яке ніколи не було здатним до ієрархії та дисципліни. Вираз був використаний Д. Донцовим в однойменній статті, де він наголошує на потребі творення еліти, існування проводу.

4. **Укапісти** – популярна назва Української комуністичної партії, створеної у 1920 р. Попри комуністичну ідеологію, стояла на платформі незалежної української державності. Націонал-комуністи критикували діяльність КП(б)У, як частини РКП(б). Ліквідована у 1925 р. Значна частина членства УКП приєдналася до КП(б)У, пізніше була обвинувачена в українському націоналізмі

та ліквідована. Суть націоналістичної критики відносно УКП полягала в тому, що партія розірвала анти-більшевицький фронт, була використана КП(б)У для послаблення державності.

5. **Антанта** (від фр. Entente Cordiale – Сердечна згода) – назва союзних держав Франції, Росії та Великобританії, пов'язаних з 1904 – 1909 рр. військово-політичними угодами, підписаними з метою боротьби проти Троїстого союзу. Одна із сторін-учасниць Першої світової війни.

6. **Яструб, Ягода, Різун, Помста, Савур, Шелест** – псевдоніми визначних діячів національного руху Дмитра Карпенка, Василя Андрусика, Дмитра Клячківського, Василя Сидора.

7. **НТС** – Національно-трудоий союз – російська антикомуністична емігрантська організація, яка стояла на позиціях єдиненеділімства.

8. **Фенії** – назва ірландських революціонерів-республіканців другої пол. ХІХ – поч. ХХ ст., члени підпільної організації "Ірландського республіканського братства".

9. Йдеться про членів "**Шин Фейн**" ("Ми самі") – ірландської революційної організації, створеної у 1905 р.

10. **Карбонарії** – італійське підпільне товариство у 1807 – 1832 рр., основними ідеями якого була об'єднана Італія та державна незалежність.

11. **Якобінці** – політичний клуб періоду Великої французької революції. Перебуваючи при владі (липень 1793 - липень 1794 рр.) встановили в країні диктаторський режим і запровадили тотальний політичний терор.

12. СУМ (Спілка Української Молоді) – підпільна молодіжна організація, виявлена на процесі СВУ у 1930 р. Заснована у 1925 р. Керівники – М. Павлушков, Б. Матушевський.

13. СВУ (Спілка Визволення України) – підпільна організація української інтелігенції, яка діяла в підрадянській Україні в другій половині 20-х років минулого століття і ставила за мету створення Самостійної України. Голова – акад. С. Єфремов. Розкрита органами радянської держбезпеки. Ряд дослідників вважає, що СВУ не існувала, а була інспірована спецслужбами. В 1930 р. в Харкові відбувся процес над лідерами СВУ, в результаті якого було винищено цвіт української інтелігенції.

14. "Визвольний Шлях" – суспільно-політичний, літературний і науковий місячник, заснований ОУН (р) у Лондоні 1948 р. З 2004 р. виходить у Києві.

15. "Шлях Перемоги" – громадсько-політичний тижневик, заснований ОУН (р) у Мюнхені 1954 р. З 1993 р. виходить в Україні.

16. Ерфуртський обманець – російський імператор Олександр I. Восени 1808 року в німецькому місті Ерфурт проходили переговори між Наполеоном Бонапартом та Олександром I, під час яких російський імператор зобов'язався виступити на боці Франції у війні проти Австрії, а пізніше не виконав своїх зобов'язань.

17. ОУН-солідаристи – одна з назв ОУН під проводом Андрія Мельника.

18. Одержавши вчений ступінь доктора філософії, Франко сподівався посісти кафедру української літератури у Львівському університеті, де 1895 р. прочитав пробну лекцію: "Наймичка" Т.Г.Шевченка".

Але антиукраїнськи настроєна професура зробила все можливе, щоб Франко не зміг використати університетської кафедри для пропаганди своїх поглядів.

19. Йдеться про вираз І. Франка в передмові до польського видання його творів. Наводимо фрагмент передмови, де використана ця фраза: "Насамперед признаюся в тому гріху, що його багато патріотів уважає смертельним моїм гріхом: не люблю русинів. Проти тієї гарячої любові до "братнього племені", яка часто бризкає зі шпальт польських реакційних газет, моя сповідь може видатися дивною. Але що ж робити, коли вона правдива? Я вже не в літах наївних і засліплених коханців і можу про таку делікатну матерію, як любов, говорити тверезо. І тому повторюю: не люблю русинів. Так мало серед них знайшов я справжніх характерів, а так багато дріб'язковості, вузького егоїзму, двоєдушності й пихи, що справді не знаю, за що я мав би їх любити, незважаючи навіть на ті тисячі більших і менших шпильок, які вони, не раз з найкращим наміром, вбивали мені під шкіру. Зрозуміло, знаю між русинами декілька винятків, декілька осіб чистих і гідних усякої пошани (говорю про інтелігенцію, не про селян), але ці винятки, на жаль, тільки стверджують загальний висновок".

20 Посольський приказ — центральна московська урядова установа в 1549-1720 рр., до сфери діяльності якої відносились дипломатичні відносини, викуп та обмін полонених, управління новоприєднаних територій. Питошний приказ — точно встановити про що йдеться не вдалося. Імовірно, згадано відділ Приказу Великого приходу (з 1573 р.) та Приказу Великої казни (з 1680 р.) — урядових установ Московщини та Росії, що займалися фінансовими зборами, пов'язаними з виготовленням та торгівлею алкогольними напоями. Особливо цінним для

української науки є архів Посольського приказу, а точніше його підрозділів – Малоросійського приказу та Приказу Великого Князівства Литовського.

21. Малоросійська Колегія – державний орган Російської імперії, що існував у 1722–1727 та 1764–1786 рр. У перший період існувала з метою контролю над діяльністю гетьмана і генеральної старшини, у другий – остаточно замінила гетьманську адміністрацію в Україні.

22. Йдеться про державні органи Російської імперії, що виконували функції таємної поліції, в тому числі до їх юрисдикції відносилася боротьба з революційними рухами.

23. "Просвіта" – культурно-просвітне товариство народовського напрямку. Засноване у Львові у 1868 р. Осередки "П." поширилися по всій Україні та місцях проживання українців за кордоном. У Радянській Україні "П." була знищена з приходом більшовиків, у Західній Україні – у 1939 і остаточно у 1944 р. "П." займалася роз'язанням суспільно-культурних і соціальних проблем, ліквідацією неписьменності, будівництвом "Народних домів", читалень, загальноосвітніх та ремісничих шкіл, книговидавництвом. Відновлена у 1988 р. як Товариство української мови ім. Т. Шевченка "Просвіта" у Львові.

24. Наукове Товариство ім. Шевченка (НТШ) – провідне українське наукове товариство, засноване у 1873 р. у Львові. Найважливіший науковий центр поза межами СРСР, неофіційна Українська Академія Наук.

25. Анафема гетьману І. Мазепі була проголошена 12.11.1708 р. в Глухівському соборі св. Трійці протопопом Новгород-Сіверським Афанасієм Заруцьким, за присутності київського митрополита І. Кроковського, переяславського єпископа З. Корниловича та чернігівського архієпископа І. Максимовича.

26. Псевдонім засновника ОУН Миколи Вікула.

27. "Пробоем" – часопис підкарпатської молоді, неофіційний друкований орган Краєвої Екзекутиви ОУН Закарпаття, а з 1940 року – ОУН (м). Виходив у 1934–1944 рр. у Празі. Засновник та головний редактор – Степан Росоха.

28. Псевдонім Дмитра Андрієвського

29. У наш час **вживається у варіанті вольтер'янці** – прихильники просвітницьких течій і релігійного вільнодумства другої пол. XVIII – поч. XIX ст., основою для яких стали філософські погляди Вольтера.

30. **Франк-масони** – учасники релігійно-етичного руху, що виник на поч. XVIII ст. в Англії, а згодом поширився у вигляді таємних товариств в інших країнах.

31. **Франко-пруська війна (1870–1871)** – збройний конфлікт між Францією та німецькими державами під проводом Прусії. Війна закінчилася поразкою французів і створенням Прусією на основі Північно-Німецького союзу єдиної Німецької імперії.

32. **Буржська прагматична санкція 1438 р.** – документ, прийнятий на соборі французького духовенства у м. Бурж, згідно з яким закріплювалися вільності галліканської церкви: право вибору місцевими капітулами єпископів і абатів, скасування платежів у розмірі річного доходу від кожної церковної кафедри римському папі, обмеження апеляцій у римську курію тільки питаннями віровчення. Санкція була відображенням зміцнення королівської влади у церковній політиці.

33. Йдеться про французького короля Людовіка XIV.

34. **"Весна народів"** – революційні події 1848 р. у Франції, Італії, Австрійській імперії та Німеччині.

Поряд з незадоволенням монархічним правлінням та економічною кризою, у ряді країн, зокрема в Австрії, вперше заворушення набрали національного характеру.

35. Йдеться про 14 пунктів американського президента В. Вільсона, виголошені 8.01.1918 р. Основним принципом документу було право народів на самовизначення.

36. **Харківська колегія** – навчальний заклад, заснований 1722 р. у Білгороді, перенесений у 1726 р. до Харкова під назвою Слов'яно-греко-латинської школи, а у 1734 р. перетворений на Х.к. для дітей усіх соціальних станів за зразком Києво-Могилянської колегії.

37. Згадано **євангельську оповідь** про зцілення біснуватого. Перебуваючи в землі Гадарській, Ісус Христос вигнав з чоловіка бісів, дозволивши їм вселитися в стадо свиней. Одержимі свині загинули, кинувшись з берега.

38. Йдеться про героя однойменного твору А. Міцкевича **Конрада Валенрода**, етнічного литвина, який пішов на службу до Тевтонського ордену з прихованою метою помститися за знищення рідної країни. Попри літературні вимисли був історичною особою, 24-им великим магістром Тевтонського ордену у 1391-1393 рр.

39. **Маніхейство** – синкретичне релігійне вчення перса Мані, що виникло у III ст. н. е. Основною ідеєю вчення є дуалізм, боротьба світла і темряви, добра і зла. М. намагалося об'єднати ідеї християнства, буддизму, зороастризму та ін. світових релігій і фактично всюди було визнано ерессю.

40. **Антибольшевицький Блок Народів (АБН)** – назва координаційного осередку революційно-визвольних організацій народів, поневолених комуністичними

режимами. Заснований з ініціативи ОУН (б) 21- 2.11.1943 р. на таємній конференції в житомирських лісах за участю представників 12 народів. Реорганізований у квітні 1946 р. за кордоном. До АБН входили представники організацій албанців, білорусів, болгар, вірмен, грузинів, естонців, козаків, латвійців, литовців, словаків, туркестанців, угорців, українців, хорватів та чехів.

СЛОВНИК РІДКОВЖИВАНИХ ТА ІНЩОМОВНИХ СЛІВ

Абсолювент — випускник
Авансцена — перен. чільне, перше місце
Автаркія — економічна політика, спрямована на господарську самодостатність
Адоратор — звеличник; той, що віддає другому незвичайну почесь, прихильник
Адорувати — звеличувати
Анемія — недокрів'я
Апелювати — звертатися; оскаржувати
Апломб — показна самовпевненість
Апологетика — перен. палкий захист ідеї, теорії
Аспірація — прагнення, поривання

Байронізм — ідейно-естетична концепція, яка постала у європейському романтизмі ХІХ ст. під впливом англійського поета Дж. Байрона.
Основними рисами були — тираноборство, волелюбність, бунтарство, демонізм, абсолютизоване заперечення недосконалої дійсності.
В Україні позначився зокрема на "Історії Русів".
Бескеття — провалля
Будучність — майбутнє
Бутлегерство — незаконна торгівля алкоголем

Взорований — зроблений на зразок
Виквіт — цвіт
Вислід — наслідок, результат
Відрух — рефлекс

Гамлетизм – поведінка, що характеризується надмірними розмірковуваннями з одночасною нерішучістю, нездатністю зважитися на відповідальний вчинок

Гедоністичний – той, що прямує до досягнення найбільших насолод у житті

Геленістичний – елліністичний

Гієрархія – ієрархія

Гляйшальтування – вирівнювання

Гро – в загальному; тут: основна частина

Детермінувати – визначати, зумовлювати

Діагноза – діагноз

Доземний – вертикальний

Доконуваний – здійснений

Дотикальний – дотичний

Евентуальний – можливий

Екзистенція – існування

Еляборат – твір

Ентропія – розсіювання енергії

Ефектовний – дієвий

Жадний - жодний

Загумінковість – провінційність

Залегалізувати – узаконити

Заник – втрата, ліквідація, занепад, зникнення

Заникати – занепадати, втрачати

Застрик – ін'єкція

Засяг – обсяг, розмір

Зденатурувати – тут: спотворити

Ідіосинкразія – реакція організму, подібна до алергії

Імператив – настійна вимога

Інтенція – мотив дій, намір

Інтервенція – втручання

Каварняний – той, що відноситься до кав'ярні,
каварні

Квалітативно – якісно

Конвенціоналізм – концепція, згідно з якою наука
не є відображенням об'єктивної реальності, а є
наслідком довільної угоди між вченими на основі
принципу "зручності" та "економії мислення"

Конечний – необхідний

Конечність – необхідність

Консеквенція – наслідок, висновок

Кревний – родич

Ксенофілія – букв.: любов до ворогів

Лявіна – лавина

Малпа – мавпа

Намагнесований – намагнітований

Начасний – актуальний

Обсервувати – спостерігати, досліджувати

Одіозний – вкрай неприємний

Первень – начало, основа

Підсоння – клімат

Пістряк – мед. рак

Плутократія – політичний устрій, при якому державна влада зосереджується в руках багатой верхівки панівного класу.

Потенція – сила, могутність

Препарувати – переробляти, переінакшувати

Прикленник – прихильник

Примат – першенство, перевага

Пробойовий – бойовий, штурмовий

Провадити – тут: проводити

Проклямувати – проголошувати

Промінуючий – випромінуючий

Просперувати – процвітати

Ребелянт – повстанець

Редукувати – скорочувати

Релятивно – відносно, умовно

Репарація – відшкодування

Рецитувати – читати або декламувати перед слухачами

Ривалізація – заспокоєння своїх потреб та цілей коштом програної сторони

Ріжниця – різниця

Роля – роль

Рудимент – пережиток

Салонний – той, що стосується салону в сенсі літературно-художнього чи політичного гуртка, що збирається у когось вдома

Секуляризація – тут: звільнення громадської свідомості від релігійного впливу

Синергетика – теорія самоорганізації в системах різноманітної природи

Скомплікований – складний, заплутаний

Сочинник — коефіцієнт
Степенування — градування

Трибалізм — влада чи політика, основана на родо-племенних зв'язках

Утилітаризм — оцінка всіх явищ з точки зору їх корисності

Фрактал — нерегулярна, самоподібна структура; фігура, малі частини якої в довільному збільшенні є подібними до неї самої

Хосен — користь

Шкотський — шотландський

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АБН – Антибольшевицький Блок Народів
акад. – академік
Б. м. – без місця
букв. – буквально
ген. – генерал
ДОСААФ – Добровольное общество содействия
армии, авиации и флоту (рос.)
д-р – доктор
ЗСА – З'єднані Стейти Америки
ЗУЗ – Західноукраїнські землі
ЗЧ – Закордонні частини
інж. – інженер
кн. – книга
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків)
України
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
лат. – латинський
м. – місто
мед. – медичний
м. ін. – між іншим
напр. – наприклад
н. е. – наша ера
ОУН – Організація Українських Націоналістів
ОУН (б) – Організація Українських Націоналістів
(бандерівців)
ОУН (р) – Організація Українських Націоналістів
(революційна)
пол. – половина
полк. – полковник

поч. — початок
прим. — примітка
проф. — професор
р. — рік
РКП (б) — Російська Комуністична Партія
(більшовиків)
р.р. — роки
РПЦ — Російська православна церква
СВУ — Спілка Визволення України
сл. п. — славної пам'яті
СРСР — Союз радянських соціалістичних республік
СССР — Союз советских социалистических
республик (рос.)
ст. — століття
стор. — сторінка
СУМ — Спілка Української Молоді
США — Сполучені Штати Америки
т. — том
т. зв. — так званий
т.п. — тому подібне
УАПЦ — Українська Автокефальна Православна
Церква
УГКЦ — Українська Греко-Католицька Церква
УКП — Українська Комуністична Партія
УПА — Українська Повстанська Армія
УССД — Українська самостійна соборна держава
УССР — Украинская советская социалистическая
республика (рос.)
фр. — французький
ХДС — Християнсько-демократичний союз
ХСС — Християнсько-соціальний союз
ч. — число

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандера Степан "Перспективи української революції", Інститут національного державознавства, Київ, 1999 р.
2. Баган Олег "Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї", Видавнича фірма "Відродження", Дрогобич, 1994 р.
3. Баган Олег "Юрій Липа: людина і мислитель", видання Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 1994 р.
4. Баган Олег "Ідея і чин Ярослава Стецька", Науково-ідеологічний центр імені Дмитра Донцова, Київ, 2008 р.
5. Баган Олег "Поміж містикою і політикою", Українська видавнича спілка імені Юрія Липи, Київ, 2008 р.
6. Бойко Юрій "Проблеми історіософії українського націоналізму", На чужині, 1950 р.
7. Бойко Юрій "На головній магістралі", На Чужині, 1951 р.
8. Бойко Юрій "Основи українського націоналізму", На Чужині, 1951 р.
9. Бойко Юрій "Шлях нації", "Козаки", Київ, 1992 р.
10. Вассиян Юліян "Одиниця й суспільність", "Золоті ворота", Торонто, 1939 р.
11. Вассиян Юліян "Твори. Степовий Сфінкс", "Євшан-зілля", Торонто, 1972 р.
12. Говерля Степан "Грані культури", Українська видавнича спілка, Лондон, 1984 р.
13. Геркен-Русова Н. "Героїчний театр", Українська видавнича спілка, Лондон, 1957 р.

14. Донцов Дмитро "Дух нашої давнини", видавництво Юрія Тищенка, Прага, 1944 р.
15. Донцов Дмитро "За яку революцію", Ліга визволення України, Торонто, 1957 р.
16. Донцов Дмитро "Історія розвитку української державної ідеї", Товариство "Знання" України, Київ, 1991 р.
17. Донцов Дмитро "Незримі скрижалі Кобзаря", Українська видавнича спілка, Київ, 2009 р.
18. Донцов Дмитро "Правда прадідів великих", Українська видавнича спілка, Київ, 2004 р.
19. Донцов Дмитро "Хаос сучасності і молодь", Інститут національного державознавства, Київ, 2000 р.
20. Донцов Дмитро "Єдине, що є на потребу", "Діокор", Київ, 2002 р.
21. Донцов Дмитро "Націоналізм", ДП ДКФ, Вінниця, 2006 р.
22. Донцов Дмитро "Туга за героїчним", "Веселка", Київ, 2003 р.
23. Донцов Дмитро "Росія чи Європа", "Діокор", Київ, 2005 р.
24. Донцов Дмитро "Клич доби", видання Союзу українців у Великій Британії, Лондон, 1968 р.
25. Донцов Дмитро "Дві літератури нашої доби", В-во "Гомін України", Торонто, 1958 р.
26. Донцов Дмитро "Підстави нашої політики", ООЧСУ, Нью Йорк, 1957 р.
27. Донцов Дмитро "Літературна есеїстика", ВФ "Відродження", Дрогобич, 2010 р.
28. Донцов Дмитро "Московська отрута", Спілка визволення України, Торонто, 1955 р.
29. Донцов Дмитро "Хрестом і мечем", Ліга визволення України, Торонто, 1967 р.

30. Донцов Дмитро "Дух Росії", Українська видавничча спілка ім. Ю. Липи, Київ, 2011 р.
31. Дужий Петро "Степан Бандера – символ нації" ч. 1, Галицька видавничча спілка, Львів, 1996 р.
32. Дужий Петро "Степан Бандера - символ нації" ч. 2, Галицька видавничча спілка, Львів, 1997 р.
33. Дяків "Горновий" Осип "Ідея і Чин", Товариство колишніх вояків У.П.А., Нью Йорк - Торонто - Мюнхен, 1968 р.
34. Єндик Ростислав "Дмитро Донцов ідеолог українського націоналізму", Українське видавництво, Мюнхен, 1955 р.
35. Жижко Сергій "Націоналістична справа", видання Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 1998 р.
36. Квіт Сергій "Дмитро Донцов", Видавничий центр "Київський університет", Київ, 2000 р.
37. Коваль Роман "Підстави націократії", видання ДСУ, Київ, 1994 р.
38. Коваль Роман "Філософія українства", Київ, 1995 р.
39. Колодзінський Михайло "Українська воєнна доктрина", Українська видавничча спілка, Київ, 1999 р.
40. Красівський Зеновій "Невольницькі плачі", ДП "Державна картографічна фабрика", Київ - Вінниця, 2007 р.
41. Кісь Роман "Фінал Третього Риму", Інститут народознавства НАН України, Львів, 1998 р.
42. Книш Зиновій "Становлення ОУН", Видавництво ім. Олени Теліги, Київ, 1994 р.
43. Княжинський Антін "Дух нації (соціолого-етно-психологічна студія)", видано Науковим Товариством ім. Шевченка в ЗДА, Нью Йорк - Філадельфія - Мюнхен, 1959 р.
44. Парубій Андрій "Погляд справа", "Орієнтири", Львів, 1999 р.

45. Панченко Володимир "Формування економічної платформи українського націоналістичного руху у 1920-1950-х роках", "Свідлер А.Л.", Дніпропетровськ, 2010 р.

46. Пундик Юрій "Український націоналізм", Націоналістичне видавництво в Європі, Париж, 1966 р.

47. Пундик Юрій "У полум'ї дружнього слова", Видання "Українського слова" в Парижі, Париж, 1983 р.

48. Ольжич Олег "Незнаному воякові", Фондація ім. О. Ольжича, Київ, 1994 р.

49. Орлик Максим (Дмитро Мирон) "Ідея і чин України (нарис ідеологічно-політичних основ українського націоналізму)", Українська видавнича спілка, Київ, 2001р.

50. Ленкавський Степан "Український націоналізм" (твори в трьох томах), "Лілея-НВ", Івано-Франківськ, 2002, 2003, 2010 р.

51. Липа Юрій "Чорноморська доктрина", Вид. Українського Чорноморського Інституту, Варшава, 1940 р.

52. Липа Юрій "Розподіл Росії", Держ. Вид. України, Варшава, 1941 р.

53. Липа Юрій "Призначення України", Фондація ім. О. Ольжича, Київ, 1997 р.

54. Липа Юрій "Поезія", Накладом Українського Лікарського Товариства Північної Америки, Торонто, 1967 р.

55. Липовецький Святослав "ОУН бандерівці: фрагменти діяльності та боротьби", Українська видавнича спілка, Київ, 2010 р.

56. Маланюк Євген "Поезії", "Український письменник", Київ, 1992 р.

57. Маланюк Євген "Книга спостережень. Проза", накладом видавництва "Гомін України" Торонто, 1962 р.
58. Маланюк Євген "Книга спостережень. Проза" т. 2, накладом видавництва "Гомін України" Торонто, 1966 р.
59. Мірчук Петро "За чистоту позицій українського визвольного руху", Українська видавнича спілка, Мюнхен - Лондон, 1955 р.
60. Мірчук Петро "Нарис історії ОУН. 1920-1939 роки", Українська видавнича спілка, Київ, 2007 р.
61. Міхновський Микола "Самостійна Україна", "Діокор". Київ, 2002 р.
62. Мороз Валентин "Тверді мелодії", Видавництво "Анабазис", Клівленд, 1980 р.
63. Мороз Валентин "Націоналізм ХХІ століття", "Сурма", Львів, 1997 р.
64. Мороз Володимир "Портрет Осипа Дяківа "Горнового", Видавництво "Літопис УПА", Торонто-Львів, 2010 р.
65. Сватко Ярослав "ОУН: життя на грані двох світів", Галицька видавнича спілка, Львів, 2006 р.
66. Свідзинський А. "Це складне національне питання", Фондація ім. О.Ольжича, Видавництво ім. О. Теліги, Київ, 1994 р.
67. Сич Олександр "Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН", Видавництво "Лілея-НВ", Івано-Франківськ, 1999 р.
68. Стебельський Богдан "Ідеї і творчість", Канадське Наукове товариство ім. Тараса Шевченка, Торонто, 1991р.
69. Стецько Ярослав "Українська визвольна концепція" т. 1, видання Організації Українських Націоналістів, Мюнхен, 1987 р.

70. Стецько Ярослав "Українська визвольна концепція" т. 2, видання Організації Українських Націоналістів, Мюнхен, 1991 р.

71. Орликівець Р. "Загальні основи націоналістичного світогляду", В-во "Український політик", 1949 р.

72. Сціборський Микола "Націократія", ДП "Державна картографічна фабрика", Вінниця, 2007 р.

73. Ребет Лев "Теорія нації", Творчо-видавниче підприємство "Всеукраїнський політичний журнал "Державність", Львів, 1997 р.

74. Русов Юрій "Душа народу і дух нації", Філадельфія, Видання ООЧСУ, 1948 р.

75. Рог Віктор "Молодь і націоналізм", "Діокор", Київ, 2002 р.

76. Федун "Полтава" Петро "Концепція самостійної України", т.1, Твори, Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Галузевий державний архів Служби безпеки України, Львів, 2008 р.

77. Зварич Роман "Або/Або: про кольори в політиці", В-во "Фенікс", Товариство української студіюючої молоді ім. Миколи Міхновського, Нью Йорк, 1990 р.

78. Теліга Олена "Збірник", видання Українського Золотого Хреста в ЗСА, Детройт - Нью Йорк - Париж, 1977 р.

79. Турченко Ф.Г. "Микола Міхновський: життя і слово", "Генеза", Київ, 2006 р.

80. Іванишин Василь "Державність нації" (в двох томах), "Астон", Тернопіль, 2009 р.

81. Іванишин Петро "Олег Ольжич: герольд нескороного покоління", ВФ "Відродження", Дрогобич, 1996 р.

82. Червак Богдан "Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети", ВФ "Відродження", Дрогобич, 1996 р.

83. Червак Богдан "Державницький чин Миколи Спідборського", Фундація ім. О. Ольжича, Київ, 1996 р.

84. Червак Богдан "Уроки націоналізму", спецвипуск журналу "Розбудова держави", Київ, 2002 р.

85. Яворський Володимир "Відлуння Великої України (сучасна концепція українського націоналізму)", Львів, 1992 р.

86. Янів Володимир "Психологічні основи окциденталізму", УВУ, Мюнхен, 1996 р.

87. "ОУН у світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929 – 1955 р.", Бібліотека українського підпільника, ч. 1, 1955 р.

88. "Конгрес Українських Націоналістів 1929 р.: Документи і матеріали", упорядник Володимир Муравський, НАН України, ЛНБ ім. Василя Стефаника, Центр досліджень визвольного руху, Львів, 2006 р.

89. "Іди за мною!" (ідеї і правила Юнацтва ОУН), Українська видавнича спілка, Київ, 2005 р.

90. "Конференція українських націоналістів: матеріали і постанови", Видання Конгресу Українських Націоналістів (КУН), Київ - 1992 р.

91. "Націоналізм – основа майбутнього справедливого світопорядку", видання КУН, Львів, 1993 р.

92. "Фенікс". Матеріали науково-теоретичної конференції "Націоналізм: традиція, сучасність, перспективи", Бібліотека журналу "Українські проблеми", Київ, 1998 р.

93. "Ідейно-теоретична спадщина Дмитра Донцова і сучасність" (матеріали науково-теоретичної конференції), "Просвіта", Запоріжжя, 1998 р.

94. "Нові орієнтири: концепції державотворення у контексті тенденцій розвитку світової цивілізації" (матеріали науково-теоретичної конференції), Видавництво "Біблос", Львів, 1999 р.

95. "Націоналізм і лібералізм: порівняльні аспекти" (матеріали науково-практичної конференції), Центр Леся Курбаса, Харків, 2001 р.

96. "Український націоналізм: історія та ідеї" (збірник), "Посвіт", Дрогобич, 2009 р.

97. "Український націоналізм. Антологія" т. 1. упорядник Віктор Рог, Українська видавнича спілка ім. Юрія Липи, Київ, 2009 р.

98. "Ідеологія українського націоналізму на сучасному етапі розбудови української держави" (матеріали міжнародної наукової конференції), "Місто НВ", Івано-Франківськ, 2007 р.

99. "Націоналізм і глобалізм у розвитку національних економік: світова та вітчизняна практика" (матеріали наукової конференції II), "Місто НВ", Івано-Франківськ, 2007 р.

100. "Ціннісно-смісловий вимір буття українського суспільства і перспективи українського націоналізму" (матеріали III міжнародної наукової конференції), "Місто НВ", Івано-Франківськ, 2007 р.

Зміст

Олег Вітвіцький	Книга для творців нової дійсності.....	3
Віктор Рог	Від упорядника.....	15
Євген Онацький	Націоналізм і індивідуалізм.....	19
Ярослав Стецько	Дві революції.....	33
	Ідеї, люди, боротьба.....	36
Степан Бандера	Ідея і людина в ідеологічному русі.....	59
Євген Маланюк	Ієрархія.....	69
	Малоросійство.....	81
Юрій Бойко-Блохін	Основи українського націоналізму.....	103
Лев Ребет	Теорія нації.....	135
Юрій Пундик	Український націоналізм.....	149
Дмитро Донцов	Дороговказ Григорія Сковороди нашій сучасності.....	159
Зеновій Красівський	Деклярація націоналіста.....	185
Роман Коваль	Якої України ми хочемо.....	193
Василь Іванишин	Нація. Державність. Націоналізм.....	207
Анатолій Свідзинський	Це складне національне питання.....	253
Олег Баган	Світоглядно-ідеологічні засади українського націоналізму.....	303
Володимир Яворський	Нація, національна ідея, націоналізм.....	315
ПРИМІТКИ		328
СЛОВНИК рідковживаних слів.....		336
СПИСОК скорочень.....		341
СПИСОК рекомендованої літератури.....		343

Наукове видання

Український Націоналізм

Антологія

Том 2

Упорядник *Віктор Рог*
Відповідальний за випуск *Віктор Рог*
Літературний редактор *Костянтин Іваночко*
Макет книги, обкладинка *Василь Бойко*
Технічний редактор *Г. Купренюк*

ТОВ "Українська видавнича спілка ім. Ю. Липи"
01034, Київ, вул. Ярославів Вал, 9
+38 (044) 279-41-22

Надруковано з готових позитивів на державному підприємстві
"Державна картографічна фабрика"

21100, м. Вінниця, вул. 600-річчя,19
Тел.:(0432) 51-33-77, 51-32-91
E-mail: dkf@vn.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК №869 від 26.03.2002 р.